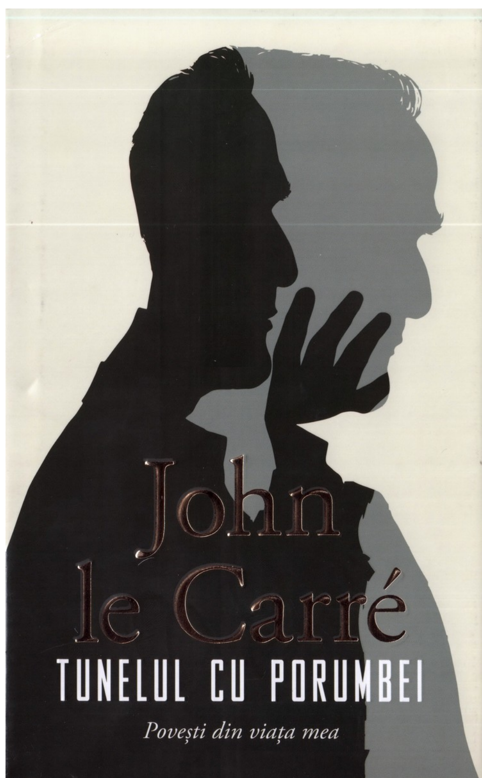

John
le Carré
TUNELUL CU PORUMBEI
Povești din viața mea

John Le Carré

Tunelul cu porumbei

Poveşti din viaţa mea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
LE CARRÉ, JOHN

Traducere din limba engleză
Maria Aciobăniţei

Editura RAO
Bucureşti, 2016

JOHN LE CARRÉ
The Pigeon Turmel
2016

ISBN 978 – 606 – 776 – 193 – 1

Prefaţă

Nu prea există cărţi scrise de mine care să nu fi avut, la un moment dat, titlul *Tunelul cu porumbei.* Originea este uşor de explicat. Eram în anii adolescenţei când tata a hotărât să mă ia într-o excursie la Monte Carlo, la una dintre obişnuitele lui partide de cărţi. Aproape de cazinou era un club sportiv, cu o porţiune de gazon şi un poligon de tir cu vedere la mare. Pe sub iarbă erau tuneluri mici, paralele, care duceau la malul mării. Înăuntru erau puşi porumbei care ieşiseră din ou şi erau prinşi în capcane pe acoperişul cazinoului. Treaba lor era să dea din aripi prin tunelul întunecat până ieşeau sub cerul Mediteranei ca ţinte pentru domnii bine hrăniţi, care aşteptau cu puştile pregătite. Porumbeii care nu erau nimeriţi sau erau doar loviţi în aripă făceau ce fac porumbeii de obicei. Se întorceau la locul de baştină, pe acoperişul cazinoului, unde îi aşteptau aceleaşi capcane.

Cititorul s-ar putea dovedi a fi mai capabil decât mine să judece de ce m-a bântuit atât de mult această imagine.

John le Carré, ianuarie 2016

Introducere

Stau la birou, în subsolul micuţei cabane elveţiene pe care am construit-o cu banii din încasările de la *The Spy Who Came infrom the Cold*[1]*,* într-un sat de munte aflat la nouăzeci de minute cu trenul de Berna, oraşul în care am fugit la şaisprezece ani de la şcoala publică engleză şi unde m-am înscris la universitate. În weekenduri, mulţi dintre noi, studenţii, fete şi băieţi, mai ales localnici din Berna, se adunau la Oberland, se cazau în cabane de munte şi schiau după pofta inimii. Din câte ştiam eu, eram însăşi esenţa probităţii: băieţii de o parte, fetele de altă parte, pentru a nu se intersecta vreodată. Sau, dacă s-au intersectat, eu n-am fost printre ei.

Cabana se află mai sus de sat. Dacă arunc o privire sus de tot pe fereastră, văd vârfurile Eiger, Mönch şi Jungfrau, iar puţin mai jos, Silberhorn şi Kleines Silberhorn, cele mai frumoase dintre toate: două conuri ascuţite şi încântătoare de gheaţă, care din când în când capătă o nuanţă cenuşie din cauza vântului cald din sud numit Föhn, reapărând după câteva zile în toată splendoarea lor nupţială.

Printre sfinţii protectori îi avem pe omniprezentul compozitor Mendelssohn – urmaţi săgeţile pentru aleea Mendelssohn –, pe poetul Goethe, deşi pare să fi ajuns doar până la cascadele din Lauterbrunnental, şi pe poetul Byron, care a ajuns până la Wengernalp şi nu i-a plăcut deloc, spunând că vederea pădurilor devastate de furtună „îmi aminteau de mine şi de familia mea”.

Însă patronul pe care îl venerăm cel mai mult este, fără îndoială, Ernst Gertsch, care a adus faimă şi avuţie în sat prin inaugurarea Cursei de schi Laüberhorn în 1930, al cărei slalom l-a câştigat el însuşi. Am fost odată destul de

---

1 Spionul care venea din frig, Editura Univers, 1996 (n.tr.).

nebun să particip şi, printr-un amestec de incompetenţă şi frică fără seamăn, am căzut, după cum era de aşteptat. Cercetările mele îmi spun că, nemulţumit de-a fi părintele curselor de schi, Ernst ne-a lăsat moştenire canturile din oţel ale schiurilor şi platformele de oţel pentru legături, pentru care îi suntem cu toţii recunoscători.

Suntem în luna mai, aşa că avem, într-o singură săptămână, vremea dintr-un an întreg: ieri s-au aşezat câţiva centimetri de zăpadă proaspătă, dar nu a fost nici măcar un schior care să se bucure de asta; astăzi soarele pârjoleşte nestingherit, zăpada aproape că a dispărut din nou, iar florile de primăvară reapar. În seara asta, nori plumburii de furtună se pregătesc să se îndrepte spre valea Lauterbrunnen ca Marea Armată a lui Napoleon.

Şi probabil că în urma lor, poate şi fiindcă în ultimele zile nu ne-a mai vizitat, Föhnul se va întoarce, iar cerul, pajiştile şi pădurile vor fi din nou decolorate, cabana va trosni şi se va frământa, fumul de lemne se va împrăştia afară din şemineu pe covorul pe care l-am cumpărat la un preţ atât de ridicat în după-amiaza aceea ploioasă de la Interlaken, în iarna fără zăpadă din ce an o fi fost şi fiecare zăngănit şi claxon din vale va răsuna ca un strigăt de protest şi toate păsările vor rămâne blocate în cuiburi în tot acest timp, în afară de ciorile care nu primesc ordine de la nimeni. Când bate Föhnul, nu trebuie să conduci maşina şi să ceri pe nimeni în căsătorie! Dacă te doare capul sau ai chef să-ţi omori vecinul, linişteşte-te! Nu e mahmureală, e Föhnul.

În viaţa mea întinsă pe optzeci şi patru de ani, cabana ocupă un loc destul de disproporţionat prin comparaţie cu mărimea. În anii de dinainte de-a o construi, am venit în acest sat ca băieţandru, mai întâi ca să schiez pe schiuri de nuc şi frasin, folosind piei de focă să urc la deal şi legături de piele ca să cobor, apoi ca să

mă plimb vara prin munţi cu înţeleptul meu mentor de la Oxford, Vivian Green, mai târziu rectorul de la Lincoln Collège, care mi-a arătat prin exemplul propriu viaţa lăuntrică a lui George Smiley.

Nu e o coincidenţă că Smiley, ca şi Vivian, iubea Alpii Elveţieni sau că îşi găsea consolarea, la fel ca Vivian, în peisaje sau că, asemenea mie, a avut o relaţie neîmpăcată, de-o viaţă, cu muza germană.

Vivian a fost cel care mi-a suportat flecărelile despre încăpăţânatul meu tată, Ronnie; când acesta din urmă a ajuns la unul dintre spectaculoasele sale falimente, tot Vivian a găsit banii necesari şi m-a împins să-mi termin studiile.

La Berna îl cunoscusem pe descendentul celei mai vechi familii de proprietari de hoteluri din Oberland. Fără influenţa lui de mai târziu, n-aş fi avut niciodată permisiunea să construiesc cabana asta, fiindcă atunci, ca şi acum, niciun străin nu avea voie să deţină nici măcar un metru pătrat de teren în sat.

Tot pe când eram în Berna am făcut primii paşi de copil către serviciile secrete britanice, livrând nu ştiam-ce nu ştiam-cui. Am petrecut multe momente stranii atunci, întrebându-mă cum ar fi fost viaţa mea dacă nu aş fi renunţat la şcoala publică sau dacă aş fi ales o altă cale. Mi se pare uimitor acum, că tot ce s-a întâmplat mai târziu în viaţă a fost consecinţa acelei decizii impulsive de adolescent de a pleca din Anglia pe cea mai rapidă rută disponibilă şi de a îmbrăţişa muza germană ca pe o a doua mamă.

Nu am fost un elev slab la şcoală, nici pe departe: eram căpitan la diverse lucruri, câştigam trofee, eram un potenţial băiat de succes. Şi fuga mea a fost foarte discretă. Nu am strigat, nu am urlat. Am spus doar atât: „Tată, poţi să faci ce vrei cu mine, eu nu mă mai întorc”. Şi

probabil că am dat vina pe şcoală pentru necazurile mele – precum şi pe Anglia –, deşi adevăratul motiv era că voiam să scap cu orice preţ de tata, ceea ce nu prea puteam să-i spun. De atunci, desigur, mi-am văzut propriii copii făcând la fel, deşi mult mai elegant şi cu mult mai puţină bătaie de cap.

Dar nimic din toate acestea nu răspunde la întrebarea de bază despre direcţia în care ar fi putut s-o ia viaţa mea. Fără Berna, oare aş mai fi fost recrutat ca adolescent bun de făcut comisioane pentru serviciile secrete britanice, executând ceea ce în jargonul lor se numeşte *câte puţin din fiecare*? Nu citisem *Ashenden*, de Maugham, încă, dar citisem *Kim*, de Kipling, şi diverse povestiri şoviniste de aventură de G.A. Henty şi alţii de teapa lui. Domford Yates, John Buchan şi Rider Haggard mi se păreau minunaţi.

Şi, desigur, la numai patru ani de la terminarea războiului, eram cel mai mare patriot englez din emisfera aceea. La şcoala secundară, noi, băieţii, deveniserăm experţi în identificarea spionilor nemţi din rândurile noastre, iar eu mă număram printre cei mai buni agenţi de contraspionaj. La şcoala publică, fervoarea noastră şovinistă era neîngrădită. Făceam „Corps" – instrucţie militară în uniformă completă – de două ori pe săptămână. Tinerii noştri profesori se întorseseră bronzaţi din război, iar în zilele de instrucţie purtau medaliile cu panglică. Profesorul de germană avusese o experienţă minunat de misterioasă în război. Îndrumătorul nostru ne pregătea pentru o slujbă de-o viaţă în avanposturi îndepărtate ale imperiului. Mănăstirea din inima micului nostru oraş arbora steaguri regimentare sfâşiate în războaiele coloniale din India, Africa de Sud şi Sudan, fâşiile fiind apoi readuse la gloria de odinioară pe plasă pescărească de mâini iubitoare de femei.

Prin urmare, nu a fost nicio surpriză când a venit Marea Chemare de la departamentul de vize al Ambasadei Britanice din Berna, în persoana unei doamne demodate pe nume Wendy, de vreo treizeci şi ceva de ani, iar şcolarul englez de şaptesprezece ani, care o ducea bine la universitatea străină, a luat poziţia de drepţi şi a spus: „La dispoziţia dumitale, *Doamnă*!”

Mai greu de explicat este modul deplin în care am îndrăgit literatura germană într-o perioadă în care, pentru mulţi oameni, cuvântul *german* era sinonim cu răul absolut. Însă, la fel ca fuga din Berna, această înclinaţie a determinat cursul ulterior al vieţii mele. În lipsa ei, n-aş fi vizitat niciodată Germania, în 1949, la insistenţele profesorului meu de germană, refugiat evreu, n-aş fi văzut oraşele culcate la pământ din provincia Ruhr, n-aş fi zăcut bolnav pe o saltea veche a Wehrmachtului într-un spital nemţesc de campanie improvizat în subteranele din Berlin; n-aş fi vizitat lagărele de concentrare din Dachau şi Bergen-Belsen când duhoarea încă persista în barăci, de unde m-am întors apoi la tihna netulburată din Berna, la Thomas Mann şi Hermann Hesse ai mei. Cu siguranţă, n-aş fi primit niciodată misiuni de spionaj în Austria aflată sub ocupaţie pentru Serviciul Naţional şi n-aş fi studiat limba şi literatura germană la Oxford, nici n-aş fi ajuns să le predau la Eton sau să fiu trimis la Ambasada Britanică din Bonn sub acoperire ca tânăr diplomat şi să scriu romane pe teme nemţeşti.

Acum îmi este destul de clară moştenirea acelei incursiuni timpurii în tot ceea ce ţinea de Germania. Mi-a oferit propria bucăţică de teritoriu eclectic; mi-a hrănit romantismul incurabil şi iubirea pentru lirism; mi-a insuflat noţiunea că drumul unui om de la leagăn până în mormânt era cel al educaţiei nesfârşite – un concept nu tocmai original şi probabil îndoielnic, totuşi... Când am ajuns să

studiez operele lui Goethe, Lenz, Schiller, Kleist şi Büchner, am descoperit că mă simţeam atras şi de austeritatea lor clasică, şi de excesele lor nevrotice. Şmecheria, din câte mi se părea mie, era să-l schimbi pe unul cu celălalt.

*

Cabana are aproape cincizeci de ani. În fiecare iarnă, de când au crescut copiii, au venit aici ca să schieze şi tot aici am trăit cele mai frumoase momente împreună. Uneori veneam şi primăvara. Tot aici, timp de patru săptămâni amuzante în iarna anului 1967, cred, m-am retras împreună cu Sydney Pollack, regizorul filmelor *Tootsie*, *Out of Africa*[2] şi – preferatul meu – *They Shoot Horses*, *Don't They*?[3] pentru a scrie un scenariu după romanul meu, A *Small Town* in *Germany*[4].

Zăpada din iarna aceea era perfectă. Sydney nu mai schiase, nu mai fusese în Elveţia. Imaginea schiorilor fericiţi care treceau vâjâind cu nonşalanţă pe lângă balconul nostru, pur şi simplu îl inspira. Trebuia să fie unul dintre ei şi trebuia s-o facă atunci. Voia să-l învăţ eu, dar, slavă Cerului, l-am chemat pe Martin Epp, instructor de schi, ghid montan legendar şi o specie rară de om care urcase de unul singur pe latura de nord a muntelui Eiger.

Regizorul de primă mână din South Bend, Indiana, şi montaniardul de primă mână din Arosa s-au înţeles de la bun început. Sydney nu accepta jumătăţile de măsură. În câteva zile, era un schior competent. L-a cuprins şi o dorinţă fierbinte de a regiza A *Small Town* in *Germany*. Eiger avea să fie Destinul. Eu aveam să scriu scenariul, Martin să-şi joace propriul rol, iar Sydney urma să fie urcat

---

2 Dincolo de Africa (n.tr.).

3 Şi caii se-mpuşcă, nu-i aşa? (n.tr.).

4 Un orăşel în Germania (n.tr.).

până la jumătatea muntelui ca să-l filmeze. Şi-a sunat agentul şi i-a povestit despre Martin. Şi-a sunat analistul şi i-a spus despre Martin. Zăpada a rămas perfectă şi l-a stors de energie pe Sydney. Am decis că seara, după baie, era cel mai bun moment pentru scris. Că a fost aşa sau nu, niciunul din filme nu s-a mai făcut.

Mai târziu, spre surprinderea mea, Sydney i-a împrumutat cabana lui Robert Redford pentru a face cercetări pentru filmul său, *Downhill Racer*[5]. Din nefericire, nu l-am întâlnit niciodată, însă ani în şir după aceea, de câte ori mergeam în sat, eram etichetat drept prietenul lui Robert Redford.

*****

Acestea sunt poveşti adevărate spuse din amintire, iar voi aveţi dreptul să întrebaţi ce este adevăr şi ce este amintire pentru un scriitor de ficţiune aflat, cum am spune în mod delicat, la apusul vieţii sale? Pentru un avocat, adevărul este reprezentat de faptele neîmpodobite. Dacă asemenea fapte pot fi vreodată descoperite este altă problemă. Pentru scriitorul de ficţiune, faptele sunt materialul brut, nu stăpânul, ci instrumentul său, iar meseria lui este să-l facă să cânte. Dacă există undeva, adevărul adevărat se află nu în fapte, ci în nuanţe.

A existat vreodată o amintire *pură*? Mă îndoiesc. Chiar şi atunci când ne convingem singuri că suntem imparţiali, că rămânem la fapte concrete, fără podoabe şi omisiuni în interes propriu, amintirea pură rămâne la fel de alunecoasă ca un săpun ud. Sau aşa e pentru mine, după o viaţă în care am amestecat experienţa cu imaginaţia.

Ici şi colo, unde am considerat că este în interesul poveştii, am preluat frânturi de conversaţie sau descrieri

---

5 Schiorul (n.tr.).

din articole de ziar pe care le-am scris atunci, fiindcă prospeţimea lor mă atrăgea şi pentru că amintirile de mai târziu nu ofereau aceeaşi claritate: de exemplu, descrierea pe care i-am făcut-o lui Vadim Bakatin, fostul şef al KGB-ului. În alte cazuri, am lăsat povestea aşa cum am scris-o atunci, doar am aranjat-o din loc în loc, adăugându-i uneori câte o notă ca să o fac mai clară şi să o aduc la zi.

Nu vreau să presupun că cititorul îmi cunoaşte foarte bine opera sau, la drept vorbind, că o cunoaşte câtuşi de puţin, de asta mai includ câte un fragment explicativ. Dar vă rog să fiţi siguri de un lucru: nu am falsificat nicăieri în mod conştient un eveniment sau o povestire. Da, le-am deghizat unde a fost necesar. Dar insist că nu le-am falsificat. Şi acolo unde memoria mea e nesigură, am avut grijă să menţionez acest lucru. O recent publicată poveste a vieţii mele oferă variante în miniatură pentru câteva povestiri, aşa că mă încântă, fireşte, să le revendic ca fiind ale mele, să le spun cu propria voce şi să le investesc cu propriile sentimente, cât pot mai bine.

Unele episoade au devenit semnificative, deşi la acea vreme nu-mi dădeam seama, poate din pricina morţii actorului principal. În lunga mea viaţă, nu am ţinut un jurnal, doar din când în când am făcut câte o însemnare de călătorie sau am notat un dialog irecuperabil: de exemplu, din zilele petrecute cu Yasser Arafat, preşedintele PLO[6], înainte de a fi expulzat din Liban; şi, după aceea, vizita mea nereuşită la hotelul său alb din Tunis, acelaşi oraş în care câţiva membri din corpul superior de conducere, cazaţi la câţiva kilometri distanţă de el, au fost asasinaţi de un grup de israelieni la puţine săptămâni după ce am plecat.

Femeile şi bărbaţii care deţineau puterea mă

---

6 PLO (Palestine Liberation Organization), Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei (n.red.).

atrăgeau pentru că erau acolo şi pentru că voiam să ştiu ce anume îi anima. Însă, privind retrospectiv, se pare că tot ceea ce am făcut a fost să încuviinţez cu înţelepciune, să clatin din cap unde trebuia şi să încerc o glumă sau două ca să destind atmosfera. Abia pe urmă, întors în camera de hotel, scoteam carnetul meu ponosit şi încercam să înţeleg ce auzisem şi ce văzusem.

Celelalte notiţe de călătorie care au supravieţuit au fost făcute, în cea mai mare parte, nu de mine, scriitorul, ci de personajele fictive care mă însoţeau pentru a mă proteja când mă aventuram pe teren. Ceea ce s-a scris a fost din perspectiva lor, nu din a mea, şi cu propriile cuvinte. Când m-am trezit ghemuit într-un şanţ de lângă râul Mekong şi când am auzit pentru prima dată în viaţă gloanţele care muşcau din malul noroios de deasupra, nu mâna mea tremurătoare a fost cea care a înregistrat sentimentul de indignare în caietul murdar, ci mâna eroului meu imaginar, reporterul din prima linie Jerry Westerby, cel pentru care a fi luat la ochi făcea parte din munca de zi cu zi. Mi se părea că eram deosebit în privinţa asta, până când am cunoscut un celebru fotograf de război care mi-a mărturisit că frica îl părăsea numai atunci când privea prin obiectivul aparatului.

Ei bine, pe mine nu mă părăsea niciodată. Dar ştiu despre ce vorbea.

Dacă eşti suficient de norocos să devii de timpuriu un scriitor de succes, aşa cum mi s-a întâmplat mie cu *The Spy Who Came inform the Cold*, tot restul vieţii tale se va împărţi în *înainte* şi *după*. Priveşti în urmă la cărţile pe care le-ai scris înainte ca lumina să cadă asupra ta şi par a fi cărţile inocenţei tale; iar cărţile de după, în momentele grele, par strădaniile unui om supus judecăţii. „Se străduieşte prea mult”, strigă criticii. Nu m-am gândit niciodată că mă străduiam prea mult. Credeam că eram

dator succesului pe care îl aveam să dau tot ce am mai bun din mine şi, în general, asta am făcut, oricât de bun sau rău a fost ce am avut mai bun în mine.

Şi îmi place să scriu. Îmi place să fac ceea ce fac în clipa asta, scriind ca un om în ascunzătoare, la un birou prăpădit, într-o dimineaţă înnorată de mai, cu ploaia de munte lovind în ferestre şi fără nicio scuză pentru a coborî cu greu până la gară la adăpostul unei umbrele, fiindcă *International New York Times* nu ajunge decât la prânz.

Îmi place să scriu pe loc, în caiete, când mă plimb, în trenuri şi cafenele, apoi să dau fuga acasă şi să cercetez prada. Când sunt în Hampstead, este o bancă ce-mi place în parcul Heath, pitită sub un copac cu o coroană bogată, ferit de ceilalţi copaci, şi acolo îmi place să scriu. Am scris întotdeauna doar de mână. Poate e ceva arogant, dar prefer să rămân la această tradiţie veche de secole a scrisului nemecanizat. Bătrânul artist din mine se bucură chiar să deseneze cuvintele.

Cel mai mult îmi place *intimitatea* scrisului, de aceea nu merg la festivaluri literare şi, pe cât posibil, mă ţin departe de interviuri, chiar dacă nu pare să fie aşa. Sunt momente, de obicei seara, când îmi doresc să nu fi dat niciun interviu, în primul rând, te inventezi, apoi ajungi să crezi propria invenţie. Nu este un proces compatibil cu autocunoaşterea.

În călătoriile de cercetare, sunt parţial protejat de alegerea unui nume diferit de cel adevărat. Pot să mă cazez la hoteluri fără să mă întreb dacă numele îmi va fi recunoscut; apoi, când nu e recunoscut, mă întreb neliniştit de ce nu e. Când sunt obligat să fiu sincer cu oamenii de a căror experienţă vreau să mă folosesc, rezultatele sunt variate. Unul refuză să aibă încredere în mine câtuşi de puţin, altul mă promovează ca şeful serviciilor secrete şi, când protestez spunând că am fost

cea mai nevolnică formă de viaţă secretă, îmi răspunde că exact asta aş spune, nu-i aşa? După care, mă copleşeşte cu mărturisiri pe care nu le vreau, nu le pot folosi şi nu mi le amintesc, urmând o presupunere greşită că le voi transmite ştim-noi-cui. Am dat câteva exemple de astfel de dileme tragicomice.

Însă majoritatea sufletelor ghinioniste pe care le-am bombardat astfel în ultimii cincizeci de ani – de la şefi mediocri din industria farmaceutică la bancheri, mercenari şi diverse tipuri de spioni – mi-au arătat îngăduinţă şi generozitate. Cei mai generoşi au fost reporterii de război şi corespondenţii străini care l-au luat sub aripă pe romancierul parazit, l-au înzestrat cu un curaj pe care nu-l avea şi l-au lăsat să stea pe lângă ei.

Nu-mi pot imagina cum aş fi plecat în incursiunile în Asia de Sud-Est şi în Orientul Mijlociu fără sfatul şi tovărăşia lui David Greenway, corespondentul deseori decorat din Asia de Sud-Est al revistelor *Time*, *Washington Post* şi *Boston Globe*. Niciun neofit timid n-ar fi putut să se agaţe de o asemenea stea credincioasă. Într-o dimineaţă cu ninsoare din 1975, stătea la masă la micul dejun aici, în cabană, bucurându-se de o scurtă pauză de pe front, când l-au sunat de la biroul din Washington să-i spună că oraşul asediat Phnom Penh urma să cedeze în faţa khmerilor roşii. Nu există niciun drum în vale din satul nostru, doar un trenuleţ care te duce la un tren mai mare, iar acesta te duce la un tren şi mai mare şi de acolo, la aeroportul din Zürich. Cât ai clipi, s-a schimbat de echipamentul de schi în hainele ponosite de corespondent de război şi încălţările vechi din piele întoarsă, şi-a sărutat soţia şi fiicele de rămas-bun şi a luat-o la goană la vale, spre gară. Am luat-o şi eu la goană cu paşaportul lui.

Se ştie că Greenway a fost unul dintre ultimii jurnalişti americani care au fost luaţi cu elicopterul de pe

acoperişul Ambasadei Americane asediate din Phnom Pehn. În 1981, când, bolnav de dizenterie, am fost oprit la Allenby Bridge, podul care uneşte Malul de Vest cu Iordanul, Greenway m-a trecut prin punctul de control doar cu puterea voinţei, prin mulţimea de călători nerăbdători care aşteptau să fie verificaţi, şi m-a dus de cealaltă parte.

Recitind unele episoade pe care le-am descris, îmi dau seama că, fie din egocentrism, fie de dragul unei poveşti mai clare, am omis să menţionez cine mai era atunci în cameră.

Mă gândesc la discuţia avută cu fizicianul rus şi prizonierul politic Andrei Sakharov şi cu soţia lui, Elena Bomer, care s-a petrecut într-un restaurant în ceea ce era încă Leningrad, sub egida Human Rights Watch[7], trei membri ai organizaţiei fiind la masă cu noi, trecând prin aceleaşi intruziuni copilăreşti ale grupului kaghebist de pseudojurnalişti care se roteau în jurul nostru, făcându-ne fotografii cu aparatele vechi cu bliţ. Sper că, în alte părţi, şi alţi membri ai grupului nostru au scris povestiri despre ziua aceea istorică.

Mă gândesc la Nicholas Elliott, colegul şi vechiul prieten al agentului dublu Kim Philby, plimbându-se prin salonul din casa noastră din Londra cu un pahar de coniac în mână şi-mi amintesc prea târziu că soţia mea era şi ea prezentă, stând într-un fotoliu în faţa mea, la fel de fermecată.

Şi îmi amintesc, chiar în timp ce scriu, de seara în care Elliott a adus-o pe soţia lui, Elizabeth, la cină, când am avut un oaspete drag din Iran care ştia perfect engleza şi avea un mic defect de vorbire, dar care i se potrivea. Când oaspetele iranian a plecat, Elizabeth s-a întors spre Nicholas cu o sclipire în ochi şi i-a spus încântată: „Ai

---

7 Organizaţie nonguvernamentală care desfăşoară activităţi de apărare a drepturilor omului (n.tr.).

observat cum se bâlbâia, dragă? *Exact* cum făcea Kim!”

Capitolul lung despre tatăl meu, Ronnie, se află la sfârşitul, nu la începutul cărţii, fiindcă nu i-ar fi plăcut să ajungă cap de listă dând din coate. Oricâte ore am petrecut gândindu-mă la el, rămâne la fel de misterios pentru mine, ca şi pentru mama. Dacă nu am spus deja, poveştile sunt proaspete. Când am simţit nevoia, am schimbat un nume. Poate că actorul principal a murit, dar moştenitorii săi pot să nu înţeleagă gluma. Am încercat să croiesc un drum ordonat prin viaţa mea în sens tematic, dacă nu şi cronologic, dar, ca însăşi viaţa, calea s-a lărgit şi a devenit incoerentă, iar unele povestiri sunt, pur şi simplu, ceea ce rămân pentru mine: întâmplări independente, autosuficiente, fără să arate în vreo direcţie cunoscută mie, spuse din pricina a ceea ce au ajuns să însemne pentru mine, pentru că mă alarmează, mă sperie sau mă înduioşează, ori mă trezesc în miez de noapte şi mă fac să râd în hohote.

Odată cu trecerea timpului, unele întâlniri pe care le descriu au căpătat în ochii mei statutul unor frânturi de istorie surprinse *în flagrant*, ceea ce presupun că simt toţi oamenii în vârstă. Recitindu-le integral, de la farsă la tragedie şi înapoi, le găsesc uşor iresponsabile şi nu sunt sigur de ce. Poate că viaţa mea mi se pare iresponsabilă. Dar acum e prea târziu să mai fac ceva în privinţa asta.

*

Sunt multe lucruri despre care nu-mi doresc să scriu vreodată, aşa cum sunt în viaţa oricui. Am avut două soţii incredibil de devotate şi loiale, cărora le datorez multe mulţumiri şi nu puţine scuze. Nu am fost nici soţ model, nici tată model şi nu mă interesează să par aşa. Iubirea a venit târziu pentru mine, după multe greşeli. Datorez

educaţia morală celor patru fii ai mei. Despre munca în serviciile secrete britanice, realizată în cea mai mare parte în Germania, nu doresc să adaug nimic celor povestite deja de alţii, în mod eronat, în alte părţi. În această privinţă, sunt legat prin vestigiile unei loialităţi de modă veche de fostul serviciu, dar şi de promisiunile făcute femeilor şi bărbaţilor care au acceptat să colaboreze cu mine. Ne-am înţeles ca promisiunea de confidenţialitate să nu aibă limită de timp, să se aplice şi copiilor lor, şi nu numai. Munca pe care o făceam nu era nici periculoasă, nici dramatică, dar implica reflecţii dureroase din partea celor care acceptau să o facă. Indiferent dacă aceşti oameni mai trăiesc azi sau au murit, promisiunea de confidenţialitate se menţine.

Spionajul mi-a fost impus de la naştere cam în acelaşi fel, presupun, în care marea i-a fost impusă lui C.S. Forester sau India lui Paul Scott. Din lumea secretă pe care am cunoscut-o cândva am încercat să fac un teatru pentru lumile mai mari în care locuim. Mai întâi vine imaginaţia, apoi căutarea realităţii. Apoi ne întoarcem la imaginaţie şi la biroul la care stau acum.

1
Nu vă purtaţi urât cu serviciile secrete!

— Ştiu ce eşti, strigă Denis Healey, un fost ministru al Apărării din Anglia din partea laburiştilor, la o petrecere la care am fost amândoi invitaţi, întinzând mâna şi venind spre mine dinspre uşă. Eşti un spion comunist, asta eşti, recunoaşte!

Aşa că recunosc, aşa cum recunosc toţi băieţii de treabă în astfel de cazuri. Şi toată lumea râde, inclusiv gazda mea, puţin speriată. Şi râd şi eu, pentru că sunt băiat de treabă şi pot să glumesc ca toată lumea, pentru că Denis Healey o fi o Mare Bestie din Partidul Laburist şi un scandalagiu politic, dar este şi un umanist, şi un savant remarcabil, pe care îl admir şi care are deja câteva pahare înaintea mea.

— Cornwell, *ticălosule*, strigă la mine din cameră un ofiţer MI6 de vârstă mijlocie, cândva coleg cu mine, în timp ce un grup de iniţiaţi ai cercurilor de la Washington se adună la o recepţie diplomatică găzduită de ambasadorul britanic. Ticălos *ce eşti*! Nu se aştepta să mă vadă, dar acum, că m-a văzut, se bucură că are ocazia să-mi spună ce părere are despre mine pentru că am insultat onoarea Serviciului – nenorocitul *nostru* de Serviciu, ce mama dracului! – şi pentru că i-am luat în râs pe bărbaţii şi femeile care-şi iubesc ţara şi nu-mi pot răspunde. Stă în picioare în faţa mea, în poziţia gârbovită a unui om pe cale să se dezlănţuie, şi dacă mâini diplomate nu l-ar fi tras uşor în spate, presa de dimineaţă ar fi avut ce să destăinuie.

Discuţiile de la petrecere se aprind din nou treptat. Dar nu înainte ca eu să explic că nu cartea *The Spy Who*

Came în from the Cold a fost cea care l-a făcut să-i sară muştarul, ci următoarea, *The Looking Glass War*[8], care spune povestea tristă a unui agent englezo-polonez trimis în misiune în Germania de Est şi lăsat să putrezească acolo. Din nefericire, Germania de Est făcuse parte din teritoriul acuzatorului meu în zilele în care am lucrat împreună. Îmi trece prin minte să-i spun că Allen Dulles, pensionat recent din funcţia de director al CIA, a declarat că această carte e mult mai aproape de adevăr decât predecesoarea, dar mă tem că nu fac decât să-l enervez şi mai tare.

— Lipsiţi de inimă, nu-i aşa? Incompetenţi fără inimă! Mersi frumos!

Fostul meu coleg nu e singurul furios. Pe tonuri mai puţin aprinse, mi s-a făcut acelaşi reproş în mod repetat în ultimele cinci decenii, nu ca un efort sinistru sau conjugat, ci ca o jelanie a femeilor şi bărbaţilor ofensaţi, care consideră că fac o meserie necesară.

„De ce te iei de *noi? Tu* ştii cine suntem *de fapt*". Sau, mai răutăcios: „Acum că te-ai chivernisit pe seama noastră, poate ne mai laşi un pic în pace".

Şi întotdeauna, undeva, amintirea nefericită că serviciul nu poate da răspuns; că e lipsit de apărare în faţa propagandei negative; că succesele sale rămân neştiute; că nu poate fi cunoscut decât prin eşecuri.

— Cu siguranţă, nu suntem aşa cum ne descrie gazda noastră, îi spune Sir Maurice Oldfield pe un ton sever lui Sir Alec Guinness la prânz.

Oldfield este fostul şef al serviciilor secrete, care a fost pedepsit de Margaret Thatcher, dar, când ne-am întâlnit noi, era doar un bătrân spion ieşit la pensie.

— Am vrut mereu să-l cunosc pe Sir Alee, mi-a spus el cu vocea aceea agreabilă din Nord când l-am invitat. De

8 Războiul în oglindă (n.tr.).

când am stat faţă în faţă cu el în trenul spre Winchester. Aş fi început o discuţie cu el dacă aş fi avut curaj.

Guinness urmează să-l joace pe agentul meu secret George Smiley în adaptarea pentru televiziune după *Tinker Tailor Soldier Spy*[9] făcută de BBC şi-şi doreşte să savureze compania unui fost spion adevărat. Dar prânzul nu decurge atât de bine pe cât am sperat. Cât se servesc aperitivele, Oldfield preamăreşte standardele etice ale fostului serviciu şi sugerează, în cel mai drăguţ mod, că „tânărul David aici de faţă" i-a pătat buna reputaţie de care se bucura. Guinness, fost ofiţer de marină, care, de când l-a cunoscut pe Oldfield, s-a autodesemnat unul dintre superiorii din serviciul secret, poate doar să dea din cap cu înţelepciune şi să încuviinţeze, înfruptându-se din calcanul de Dover, Oldfield merge cu teza mai departe.

— Tânărul David şi cei asemenea lui, declară el peste masă, spre Guinness, ignorându-mă, deşi stau lângă el, sunt cei care fac ca serviciului să-i fie şi mai greu să recruteze surse şi ofiţeri decenţi. Îi citesc cărţile şi se lasă păgubaşi. E firesc.

Guinness coboară pleoapele şi dă din cap în chip deplorabil, iar eu achit nota de plată.

— Ar trebui să te alături Ateneului, David, spune Oldfield amabil, sugerând că Ateneul va face cumva un om mai bun din mine. Te sponsorizez eu însumi. Poftim! Ţi-ar plăcea, nu-i aşa? Şi către Guinness, în timp ce stăm toţi trei în pragul restaurantului: Cu adevărat o plăcere, Alee! Trebuie să spun, o onoare. Ne vom revedea în scurt timp, sunt sigur.

— Aşa vom face, răspunde Guinness cucernic, iar cei doi vechi spioni îşi dau mâna.

Aparent incapabil să se sature de oaspetele care abia ne părăsise, Guinness priveşte admirativ în urma lui

---

9 *Cârtiţa*, Editura RAO, 2007 (n.tr.).

în timp ce se îndepărtează pe trotuar: un bărbat mărunt, viguros şi hotărât, înaintând sprijinindu-se în umbrelă şi dispărând în mulţime.

— Ce zici de încă un pahar de coniac înainte de plecare? sugerează Guinness şi de-abia ne-am reluat locurile, că interogatoriul a şi început: Ce butoni de cămaşă vulgari! îi poartă *toţi* spionii noştri?

Nu, Alee, cred că lui Maurice îi plac, pur şi simplu, butonii vulgari.

— Şi ghetele acelea portocalii ţipătoare, din piele întoarsă şi cu talpă de cauciuc. Sunt pentru a se furişa?

De fapt, cred că sunt doar foarte confortabile, Alee. Cauciucul scârţâie.

— Atunci, spune-mi ceva! A luat un pahar gol. Înclinându-l, îl ciocăneşte cu vârful gros al degetului. Am văzut oameni care fac *asta* – se dă în spectacol, privind meditativ la pahar în timp ce continuă să-l lovească – şi am văzut oameni făcând *asta* – acum roteşte degetul pe margine în acelaşi stil contemplativ. Dar n-am văzut pe nimeni făcând *asta* – introduce un deget în pahar şi-l mişcă înăuntru. Oare căuta resturi de otravă?

Vorbeşte serios? Copilul din Guinness nu a fost niciodată în viaţa lui atât de serios. Ei bine, presupun că, dacă asta căuta, ar fi băut deja otrava, sugerez eu. Dar el preferă să mă ignore.

Este o chestiune de amuzament că ghetele din piele întoarsă ale lui Oldfield, cu talpă de cauciuc sau de alt fel, precum şi umbrela strânsă, împinsă înainte ca să pipăie drumul, au devenit trăsături esenţiale pentru personajul George Smiley, aşa cum l-a înfăţişat Guinness, ca pe un spion bătrân şi grăbit. N-am verificat butonii de curând, dar îmi amintesc că regizorul nostru îi considera o exagerare şi l-a convins pe Guinness să-i schimbe cu ceva

mai puţin ţipător.

Cealaltă moştenire rămasă în urma prânzului nostru a fost mai puţin plăcută, deşi mai creativă, artistic vorbind. Dezgustul lui Oldfield faţă de munca mea – şi, bănuiesc, faţă de persoana mea – a lovit adânc în sufletul dramatic al lui Guinness şi nu s-a dat înapoi de la a-mi aminti, când a simţit nevoia, să mă folosesc de sentimentul de vinovăţie personală al lui George Smiley; sau, după cum îi plăcea să sugereze, de al meu.

În ultima sută de ani şi nu numai, spionii noştri englezi au avut o relaţie tulbure şi uneori hilară de dragoste şi ură cu romancierii neascultători. La fel ca romancierii înşişi, îşi doresc imaginea, îşi doresc strălucirea, dar să nu le ceri să suporte batjocura sau recenziile negative. La începutul anilor 1900, scriitori de valori diferite, de la Erskine Childers la William Le Queux şi E. Phillips Oppenheim, au stârnit un val de mânie antigermană atât de profundă, n-ar fi fost o exagerare să spună că au asistat la naşterea unui serviciu de securitate organizat. Până atunci, se povesteşte că domnii nu citeau scrisorile altor domni; deşi, în realitate, mulţi domni o făceau. Odată cu războiul din 1914-1918, a apărut scriitorul Somerset Maugham, agent secret englez şi, din câte se povesteşte, nu unul foarte bun. Când Winston Churchill s-a plâns că *Ashenden*[10] a încălcat Legea Informaţiilor Secrete de Stat[11], Maugham, ameninţat fiind de un scandal de homosexualitate, a pus pe foc paisprezece povestiri nepublicate şi a amânat publicarea celorlalte până în 1928.

Compton Mackenzie, romancier, biograf şi naţionalist

---

10 Ashenden sau agentul britanic, o colecţie de povestiri aparţinând lui W. Somerset Maugham, bazate pe experienţa acestuia ca spion. Personajul principal al acestor proze scurte este dramaturgul Ashenden, recrutat de serviciile secrete britanice. (n.red.).

11 Mulţumiri pentru Secret Service, de Cristopher Andrew, publicată în 1985, de William Heinemann (n.a.).

scoţian, a fost mai greu de intimidat. Trecut în rezervă în Primul Război Mondial fiindcă rămăsese invalid, s-a transferat la MI6 şi a devenit şeful competent al contraspionajului englez în Grecia neutră. Cu toate astea, i se părea deseori că ordinele primite şi superiorii săi erau absurzi şi, aşa cum fac scriitorii, se distra pe seama lor. În 1932, a fost judecat în baza Legii Informaţiilor Secrete de Stat şi amendat cu o sută de lire sterline pentru autobiografia *Greek Memories*[12], o carte care, într-adevăr, era plină de indiscreţii scandaloase. Departe de a-şi fi învăţat lecţia, s-a răzbunat un an mai târziu cu satira *Water on the Brain*[13]. Am auzit că în dosarul final al lui Mackenzie de la MI5 există o epistolă cu un scris enorm, adresată directorului general şi semnată cu cerneala verde tradiţională a şefului serviciilor secrete.

„Cel mai rău, îi scrie şeful tovarăşului său de arme aflat de cealaltă parte a parcului St James, Mackenzie a dezvăluit simbolurile folosite în corespondenţa serviciului secret[14], *dintre care unele încă sunt folosite*”. Probabil că fantoma lui Mackenzie îşi freacă palmele de bucurie.

Dar cred că cel mai cunoscut dezertor literar de la MI6 a fost Graham Greene, deşi mă îndoiesc că ştia cât de aproape a fost să-l urmeze pe Mackenzie la Tribunalul Old Bailey. Una dintre cele mai dragi amintiri de la sfârşitul anilor ’50 este cafeaua băută cu avocatul de la MI5 la excelenta cantină a serviciului secret. Era un tip inofensiv, fumător de pipă, mai degrabă avocat de familie decât birocrat, dar în dimineaţa aceea, foarte tulburat. Pe biroul lui ajunsese un volum din *Omul nostru din Havana* şi era

---

12 Amintiri din Grecia (n.tr.).

13 Apă la creier (n.tr.).

14 Asemenea corespondenţe începeau de obicei cu un cod de trei litere pentru filiala MI6, urmat de un număr care să denote membrul din filiala respectivă. (n.a.).

pe la jumătatea cărţii. Când i-am spus că îl invidiez pentru norocul lui, a oftat şi a clătinat din cap. Tipul ăsta, Greene, a zis el, trebuia trimis în judecată. Folosind informaţii obţinute în timpul războiului pe vremea când era ofiţer MI6, a descris cu exactitate relaţia dintre şeful filialei dintr-o ambasadă engleză şi un agent de teren. Trebuia să meargă la închisoare.

„Şi e o carte bună, s-a plâns el. E o carte *al naibii* de bună! Şi tocmai asta e problema”.

Am răsfoit ziarele căutând ştiri despre arestarea lui Greene, dar a rămas în libertate. Poate că şefii de la MI5 au decis că, până la urmă, era mai bine, să râdă decât să plângă. Pentru actul lor de clemenţă, Greene i-a răsplătit douăzeci de ani mai târziu cu *Human Factor*[15], în care îi descria nu doar ca pe nişte neghiobi, ci şi ca pe nişte criminali. Însă MI6 trebuie să-i fi trimis un semnal de avertizare. În prefaţa de la *Human Factor*, Grune are grijă să spună că nu a încălcat Legea Informaţiilor Secrete de Stat. Căutaţi o ediţie veche din *Our Man* in *Havana*[16] şi veţi găsi o declaraţie asemănătoare.

Dar istoria sugerează că, în cele din urmă, păcatele noastre sunt uitate. Mackenzie a ajuns cavaler, iar Greene a primit Ordinul de Merit.

— În noul dumneavoastră roman, domnule, mă chestionează un jurnalist american sârguincios, cineva afirmă despre personajul principal că nu ar fi devenit trădător dacă ar fi fost capabil să scrie. Îmi puteţi spune, vă rog, ce s-ar fi ales de *dumneavoastră* dacă *dumneavoastră* nu aţi fi fost capabil să scrieţi?

Căutând un răspuns sigur la o întrebare periculoasă, mă întreb dacă serviciile noastre secrete nu ar trebui să fie recunoscătoare, de fapt, dezertorilor literari. Prin

---

15 Factorul uman (n.tr.).

16 *Omul nostru din Havana,* Editura Polirom, 2005 (n.tr.).

comparaţie cu ce probleme am fi putut provoca prin alte metode, scrisul pare inofensiv, ca o joacă de copii. Cât de mult şi-or fi dorind bieţii noştri spioni hărţuiţi ca Edward Snowden să fi scris mai degrabă un roman!

*

Deci ce ar fi trebuit să-i răspund la acea petrecere diplomatică, fostului meu coleg supărat, care arăta de parcă era gata să mă pună la pământ? Nu are rost să spun că în unele cărţi am descris serviciile de informaţii britanice drept o organizaţie mai competentă decât am cunoscut-o în viaţa reală. Sau că unul dintre ofiţerii superiori a descris *The Spy Who Came* in*from the Cold* drept „singura afurisită de operaţiune cu un agent dublu care a funcţionat vreodată”. Sau că, descriind în roman, jocurile nostalgice de război ale unui departament britanic izolat, pasaj care l-a enervat atât de tare, poate am încercat ceva mai ambiţios decât un simplu atac la adresa serviciului. Şi Dumnezeu să mă ajute dacă aş susţine că, pentru un romancier care se străduieşte să cerceteze psihicul unei naţiuni, serviciul secret nu ar fi un loc nerezonabil în care să caute. Aş fi culcat la pământ înainte să ajung la primul verb.

Cât despre faptul că serviciul lui nu poate răspunde, ei bine, aş zice că nu există nicăieri în lumea occidentală o agenţie de spioni care să fi avut parte de un tratament mai binevoitor din partea presei noastre. *Cocoloşit* de abia dacă se apropie de adevăr. Sistemele noastre de cenzură, fie voluntare, fie impuse de legislaţia vagă şi draconică, abilităţile noastre de a ne împrieteni cu măiestrie şi supunerea colectivă a publicului britanic la supravegherea integrală, de o legalitate îndoielnică, sunt demne de a fi invidiate de orice agent secret din lumea liberă şi neliberă.

Nu are sens să atrag atenţia asupra numeroaselor memorii „aprobate” ale foştilor membri care înfăţişează serviciul în hainele în care îi place acestuia să fie admirat; nici asupra „istoriilor oficiale” care acoperă cu un văl iertător ticăloşiile făcute; sau asupra nenumăratelor articole inventate din ziarele noastre naţionale care se nasc în urma unor prânzuri mult mai prietenoase decât cel pe care l-am avut eu cu Maurice Oldfield.

Ce-ar fi să-i sugerez prietenului meu furios că un scriitor care tratează spionii profesionişti ca pe nişte fiinţe umane supuse greşelii, la fel ca noi, ceilalţi, îndeplineşte un modest serviciu social – ba chiar, Doamne ajută, o funcţie democratică, din moment ce, în Anglia, serviciile secrete încă sunt, de bine, de rău, casa spirituală a elitei noastre politice, sociale şi industriale?

Căci asta este, dragul meu fost coleg, limita lipsei mele de loialitate. Şi asta este, răposate Lord Healey, limita comunismului meu, ceea ce, dacă stau şi mă gândesc, nu se poate spune despre tine în anii tinereţii.

Este greu de redat, după o jumătate de secol, atmosfera de neîncredere care cuprindea coridoarele puterii secrete din Whitehall la sfârşitul anilor ’50 şi începutul anilor ’60. Aveam douăzeci şi cinci de ani când, în 1956, am fost introdus oficial în MI5 ca ofiţer junior. Dacă eram mai tânăr, spuneau ei, nu aş fi fost eligibil. Cinci, cum îl numeam noi, se mândrea cu maturitatea sa. Din păcate, toată maturitatea aceea nu l-a ferit de la a angaja indivizi precum Guy Burgess şi Anthony Blunt, precum şi pe ceilalţi trădători nenorociţi, ale căror nume rămân asemenea celor ale jucătorilor celebri de fotbal pe jumătate uitaţi în amintirea englezilor.

Intrasem în serviciu cu aşteptări mari. Isprăvile mele în domeniu până la acea dată, oricât de banale erau, îmi deschiseseră apetitul. Ofiţerii mei de caz fuseseră toţi

agreabili, eficienţi şi înţelegători. Confirmaseră faptul că aveam chemare şi-mi reactivaseră simţul datoriei dureroase de când eram elev la şcoala publică. În calitate de ofiţer de informaţii în Serviciul Naţional trimis în Austria, rămăsesem uimit de civilii obscuri care apăreau periodic în tabăra noastră fără haz din Graz şi-i insuflau un aer mistic care, din păcate, îi lipsea. Abia când am intrat în citadela lor am ajuns cu picioarele pe pământ.

Spionatul Partidului Comunist Britanic, aflat în stadiu de descompunere, având douăzeci şi cinci de mii de membri, şi care avea nevoie să fie ţinut laolaltă de informatorii MI5, nu cadra cu aspiraţiile mele. Era valabil şi pentru standardele duble după care serviciul se îngrijea de ai săi. De bine, de rău, MI5 era arbitrul moral al vieţii private a savanţilor şi funcţionarilor civili din Anglia. Conform procedurilor de validare de atunci, homosexualii şi alte persoane despre care se credea că ar avea comportamente deviante erau consideraţi vulnerabili în faţa şantajului şi, prin urmare, excluşi din munca secretă. Dar serviciul părea să fie destul de mulţumit să îi ignore pe homosexualii din propriile rânduri, iar directorul general coabita în mod deschis cu secretarul său în timpul săptămânii şi cu soţia în weekend, lăsând chiar instrucţiuni scrise pentru ofiţerul din tura de noapte, în caz că suna soţia şi voia să ştie unde este. Să îi ferească Dumnezeu însă pe dactilografa de la birou care avea fusta prea scurtă sau prea strâmtă ori pe ofiţerul însurat care-i făcea ochi dulci!

În timp ce funcţiile superioare din serviciu erau ocupate de supravieţuitori îmbătrâniţi ai glorioaselor zile din 1939-1945, rangurile de mijloc erau deţinute de foşti membri ai poliţiei coloniale şi ofiţeri districtuali rămaşi în urma Imperiului Britanic aflat în declin. Deşi aveau experienţă în stăpânirea băştinaşilor insubordonaţi care

îndrăzneau să-şi ceară ţara înapoi, nu erau la fel de în largul lor când venea vorba să-şi protejeze ţara-mamă pe care de-abia dacă o cunoşteau. Clasele muncitoare britanice erau la fel de schimbătoare şi necunoscute lor precum dervişii care se răsculaseră cândva. Sindicatele muncitoreşti nu erau în ochii lor nimic altceva decât organizaţii comuniste de faţadă.

Între timp, tinerii vânători de spioni ca mine, dornici săâşi consolideze poziţia, aveau ordin să nu-şi piardă vremea căutându-i pe „ilegalii” controlaţi de sovietici, căci se ştia din surse infailibile că asemenea spioni nu operau pe teritoriu britanic. N-am aflat niciodată cine ştia asta şi de la cine. Patru ani au fost de ajuns. În 1960 am cerut să fiu transferat la MI6 sau, după cum au spus angajatorii mei nemulţumiţi, la „rahaţii ăia de dincolo de parc”.

Permiteţi-mi totuşi să recunosc că le sunt profund îndatorat celor de la MI5, o datorie de care nu mă pot achita cum se cuvine. Cea mai riguroasă instruire în scrierea de proză pe care am primit-o vreodată a venit nu de la vreun profesor de şcoală sau de la un universitar şi, cu siguranţă, nu de la vreo şcoală de scris. A venit de la ofiţerii superiori cu educaţie clasică de la ultimul etaj din sediul MI5 de pe strada Curzon, Mayfair, care îmi citeau rapoartele cu o pedanterie veselă, reacţionând cu dispreţ la propoziţiile mele dezlânate şi adverbele nejustificate, notând pe marginile prozei mele nemuritoare comentarii precum *redundant – de omis – de justificat – neglijent – chiar asta vrei să spui*? Niciun editor pe care l-am întâlnit de atunci nu a fost atât de exigent sau a făcut comentarii atât de pertinente.

În primăvara anului 1961, terminasem cursul de instruire la MI6, care m-a „echipat” cu abilităţi de care nu am avut niciodată nevoie şi pe care le-am uitat repede. La ceremonia de final, şeful secţiei de instrucţie a serviciului,

un veteran robust cu tenul rozaliu, îmbrăcat în tweed, ne-a spus cu lacrimi în ochi că trebuia să mergem acasă şi să aşteptăm să primim ordine. Putea să dureze ceva timp. Motivul – pe care se jura că nu visase vreodată că va trebui să-l rostească – era că un ofiţer cu vechime în serviciu, care se bucurase de încredere desăvârşită, fusese demascat ca agent sovietic dublu. Numele lui era George Blake.

Trădarea lui Blake rămâne, chiar şi după standardele acelei vremi, colosală: fără exagerare, sute de agenţi englezi – însuşi Blake nu mai putea calcula cât de mulţi – trădaţi; operaţiuni audio secrete, considerate vitale pentru siguranţa naţională, cum ar fi tunelul audio de la Berlin – şi nu numai – descoperite înainte de a fi lansate; şi întreaga deconspirare a personalului MI6, a caselor de siguranţă, a ordinelor de luptă şi a avanposturilor de pe tot globul. Blake, un agent de teren foarte capabil pentru ambele tabere, era şi în căutarea lui Dumnezeu şi, până să fie demascat, se dedicase creştinismului, iudaismului şi comunismului, în această ordine. Închis fiind la Wormwood Scrubs, de unde a reuşit mai târziu o evadare spectaculoasă, le dădea lecţii din Sfântul Coran celorlalţi deţinuţi.

La doi ani după veştile tulburătoare despre trădarea lui George Blake, eram secretar (politic) adjunct la Ambasada Britanică din Bonn. Chemându-mă în biroul său într-o seară târziu, şeful filialei m-a anunţat, doar cu titlu informativ, ce avea să citească fiecare englez în ziarul de seară de a doua zi: Kim Philby, strălucitul fost şef al contraspionajului la MI6, luat cândva în considerare pentru funcţia de şef al serviciului, era şi spion rus şi, după cum aveam să aflăm treptat, făcea asta încă din 1937.

În cartea pe care o aveţi în faţă veţi citi mai târziu o descriere făcută de Nicholas Elliott, prietenul, confidentul

şi colegul lui Philby pe timp de război şi de pace, a ultimei lor întâlniri în Beirut, întrevedere care a dus la mărturisirea parţială a lui Philby. S-ar putea să vă treacă prin gând că istorisirea celui amintit este, în mod misterios, insuficient de mânioasă şi indignată. Motivul este foarte simplu. Spionii nu sunt poliţişti, nu sunt nici realişti morali, cum le place să creadă că sunt. Dacă misiunea ta în viaţă este să îi câştigi pe trădători de partea ta, nu prea poţi să te plângi când unul de-a tăi, chiar dacă l-ai iubit ca pe un frate ori un coleg îndrăgit şi ai împărtăşit cu el fiecare aspect al muncii tale secrete, se dovedeşte a fi câştigat de cealaltă tabără. A fost o lecţie pe care am învăţat-o înainte de a scrie *The Spy Who Came inform the Cold*. Când am ajuns să scriu *Tinker Tailor Soldier Spy*, lumina difuză a lui Kim Philby a fost cea care mi-a luminat calea.

Spionajul şi scrisul romanelor merg mână în mână. Ambele necesită spirit de observaţie pentru greşelile omeneşti şi numeroasele moduri de a trăda. Aceia dintre noi care au pătruns în cortul secret nu-l părăsesc niciodată cu adevărat. Dacă nu-i împărtăşeam obiceiurile înainte de a intra acolo, o vom face apoi pentru tot restul vieţii. Dovada nu trebuie căutată mai departe de Graham Greene şi anecdota legată de jocul autoimpus de-a vulpile cu FBI. S-ar putea să fie povestită de unul dintre biografii săi necooperanţi, dar e mai bine să nu se întreprindă cercetări.

De-a lungul vieţii sale de mai târziu, Greene, romancier şi fost spion, a fost convins că se afla pe lista neagră a FBI-ului cu procomunişti subversivi. Şi pe bună dreptate, date fiind numeroasele sale vizite în Uniunea Sovietică, loialitatea sa neclintită şi făţişă faţă de prietenul şi colegul său spion, Kim Philby, şi încercările nereuşite de a concilia cauza comunistă cu cea romano-catolică. După ce s-a construit Zidul Berlinului, Greene s-a lăsat

fotografiat de partea nepotrivită a acestuia, spunând lumii că ar prefera să fie dincolo decât dincoace. Într-adevăr, aversiunea lui Greene faţă de Statele Unite şi teama de consecinţele declaraţiilor radicale atinseseră asemenea culmi, încât insista ca orice întâlnire cu editorul său din SUA să aibă loc pe partea canadiană a graniţei.

Într-o bună zi, a ajuns în poziţia în care să ceară să-şi vadă dosarul de la FBI. Conţinea o singură însemnare: că se întovărăşise cu balerina britanică şi nestatornică din punct de vedere politic, Margot Fonteyn, pe când aceasta lupta pentru cauza pierdută a soţului ei paralizat şi necredincios, Roberto Arias.

Spionatul nu m-a învăţat ce înseamnă discreţia. Eschivarea şi înşelătoria erau arme necesare în copilăria mea. În adolescenţă, eram cu toţii un fel de spioni, dar eu eram maestru. Când lumea secretă m-a solicitat, am avut sentimentul că mă întorc acasă. De ce s-a întâmplat aşa este mai bine să rămână pentru capitolul de mai târziu, „Fiul Tatălui Autorului”.

2
Legile doctorului Globke

Afurisitul ăsta de Bonn era numele dat oraşului de tinerii diplomaţi englezi la începutul anilor ’60, nu din lipsă de respect pentru staţiunea somnoroasă din Renania, reşedinţa prinţilor aleşi ai Sfântului Imperiu Roman şi locul de baştină al lui Ludwig van Beethoven, ci ca o reverenţă sceptică la adresa visurilor absurde ale gazdelor de a muta capitala germană mai sus, la Berlin, visuri pe care le împărtăşeam bucuroşi, dar siguri că nu se va întâmpla niciodată.

În 1961, Ambasada Britanică, o urâţenie industrială lăbărţată pe şoseaua dublă dintre Bonn şi Bad Godesberg, se lăuda cu trei sute de suflete, majoritatea lucrând de acasă şi nefiind angajaţi dintre localnici. Nici în ziua de azi nu-mi pot imagina ce făceam noi, ceilalţi, în atmosfera întunecată din Renania. Însă, pentru mine, cei trei ani petrecuţi la Bonn au adus nişte schimbări atât de mari, încât astăzi îl consider locul în care viaţa mea din trecut şi-a început declinul de neoprit, lăsând locul carierei de scriitor.

E adevărat că la Londra o editură a acceptat primul meu roman. Dar acesta şi-a făcut modesta apariţie abia la câteva luni de la sosirea la Bonn. Îmi amintesc că mergeam cu maşina spre aeroportul din Köln într-o după-amiază umedă de duminică şi am cumpărat ediţii din ziarele englezeşti, apoi am parcat maşina şi m-am aşezat pe o bancă retrasă din Bonn şi le-am citit singur. Criticii erau blajini, deşi nu chiar atât de entuziasmaţi pe cât sperasem. îl acceptau pe George Smiley. Şi, deodată, asta a fost tot.

Probabil că toţi scriitorii, în orice etapă a vieţii lor, tind să simtă acest lucru: săptămânile şi lunile de nelinişte

şi de drumuri greşite; preţiosul exemplar dactilografiat; entuziasmul ritualic al agentului şi al editorului; corectura; marile speranţe; neliniştea pe măsură ce se apropie Ziua cea Mare; recenziile şi apoi, brusc, totul se termină. Ai scris o carte în urmă cu un an, ce mai stai degeaba în loc să scrii ceva nou?

Ei bine, eu *scriam* ceva nou.

Începusem un roman a cărui acţiune se petrecea într-o şcoală publică. Drept fundal foloseam Sherborn, unde am fost elev, şi Eton, unde am fost institutor. S-a vehiculat că aş fi început să lucrez la roman încă de când predam la Eton, dar nu-mi amintesc să fi făcut asta.

Trezindu-mă la o oră inumană înainte de a pleca la ambasadă, am terminat romanul în scurt timp şi l-am trimis. Aşadar, încă o dată, am terminat treaba – numai că eram hotărât ca data viitoare să creez ceva mai îndrăzneţ. Aveam să scriu despre lumea de la uşa mea.

Mă aflam la post de un an, iar misiunea mea acoperea toată Germania de Vest şi îmi oferea acces şi libertate nelimitată de mişcare. Ca unul dintre susţinătorii-călători din ambasadă ai intrării Angliei pe Piaţa Comună, mă puteam autoinvita în primării, în societăţi politice şi în saloanele primarilor din orice loc din Germania de Vest. Datorită îndârjirii acestei ţări de a părea o societate democratică, toate uşile erau deschise pentru un tânăr diplomat curios. Puteam să stau toată ziua la galeria diplomatică din Bundestag, să iau prânzul în compania consilierilor şi a jurnaliştilor din parlament. Puteam să bat la uşa ministerelor, să particip la mitinguri de protest şi seminare elevate în weekend despre cultură şi sufletul german, încercând totodată să înţeleg, la cincisprezece ani după prăbuşirea celui de-al Treilea Reich, unde se termina Germania veche şi unde începea cea nouă, în 1961, nu era deloc uşor. Cel puţin, nu era pentru mine.

Un dicton atribuit cancelarului Konrad Adenauer, poreclit „Bătrânul”, care a rămas în funcţie de la înfiinţarea Germaniei de Vest, în 1949, până în 1963, a rezumat frumos problema: „Nu arunci apa murdară dacă nu ai alta curată”. Se presupune că era o aluzie la doctorul Hans Josef Maria Globke, eminenţă cenuşie în materie de siguranţă naţională şi cam orice altceva. Istoricul lui Globke era impresionant chiar şi după standardele naziste. Cu mult timp înainte de acapararea puterii de către Hitler, ieşise în evidenţă prin crearea legilor antisemite pentru guvernul prusac.

Doi ani mai târziu, sub conducerea noului Führer, a redactat Legea Nürnberg, retrăgând cetăţenia germană evreilor şi, în scopul identificării, cerându-le să introducă în numele lor cuvintele *Sara* sau *Israel*. Cei care nu erau evrei, dar erau căsătoriţi cu evrei au primit ordin să scape de soţi sau soţii. În slujba lui Adolf Eichmann, de la Biroul Nazist pentru Probleme Evreieşti, a scris o nouă lege pentru Protecţia Sângelui German şi a Onoarei Germane, care a dat semnalul pentru debutul Holocaustului.

Simultan, presupun că, datorită catolicismului său înflăcărat, Globke s-a străduit să-şi asigure locul în grupurile de rezistenţă antinazistă de dreapta: atât de mult, încât a fost luat în considerare pentru o funcţie importantă în cazul în care complotiştii reuşeau să scape de Hitler. Şi poate că aşa a reuşit, după ce s-a terminat războiul, să evite încercările slabe făcute de Aliaţi de a-l judeca. Adenauer era hotărât să-l aibă pe Globke alături. Englezii nu i-au stat în cale lui Globke.

Aşa s-a întâmplat ca, în 1951, la doar şase ani de la sfârşitul războiului şi doi ani după înfiinţarea Germaniei de Vest ca stat, doctorul Hans Globke să înainteze în numele foştilor şi actualilor colegi nazişti o lege care rămâne şi astăzi de neconceput. Conform Noii Legi a lui Globke, cum

o voi numi, funcţionarilor civili din regimul lui Hitler, a căror carieră fusese întreruptă de circumstanţe pe care nu le-au putut controla, avea să li se restituie plata integral, plata din urmă şi drepturile de pensie pe care le-ar fi primit dacă al Doilea Război Mondial nu ar fi avut loc sau dacă l-ar fi câştigat Germania. Pe scurt, urmau să aibă dreptul la promovare dacă şi-ar fi continuat carierele fără deranjul provocat de victoria Aliaţilor.

Efectul a fost imediat. Vechea gardă nazistă s-a agăţat de slujbele bine plătite. Generaţia tânără şi nepătată a fost consemnată să-şi ducă viaţa la un etaj inferior.

*

Acum intră în scenă doctorul Johannes Ulirich, erudit, arhivist şi iubitor de Bach, de vin roşu bun şi de istoria militară a Prusiei. În aprilie 1945, cu câteva zile înainte de capitularea necondiţionată a comandantului militar al Berlinului în faţa ruşilor, Ulirich făcea ce făcuse în ultimii zece ani: trudea pe post de custode şi arhivist junior la Arhiva Imperială Prusacă din cadrul Ministerului de Externe German din Wilhelmstrasse. După desfiinţarea Regatului Prusiei în 1918, niciun document care trecea prin mâinile lui nu avea mai puţin de douăzeci şi şapte de ani.

Nu am văzut nicio fotografie din tinereţe cu Johannes, aşa cum l-am cunoscut eu, dar mi-l imaginez ca pe un tip destul de atletic, îmbrăcat sobru, în costume cu guler ţeapăn dintr-o epocă de mult apusă, în care îşi ducea viaţa spirituală. Când Hitler a ajuns la putere, a fost îndemnat de trei ori de superiorii lui să se alăture Partidului Nazist şi de trei ori a refuzat. Aşadar, a rămas arhivist junior până când, în primăvara anului 1945, Armata Roşie a generalului Jukov a ajuns pe

Wilhelmstrasse. Trupele sovietice care intrau în Berlin nu erau interesate de prizonieri, însă Ministerul German de Externe promitea să aibă câţiva valoroşi, precum şi documente naziste compromiţătoare.

Ceea ce a făcut atunci Johannes cu ruşii la uşă a devenit legendar. A învelit documentele din Arhiva Imperială în bucăţi de muşama, le-a încărcat într-o roabă şi, ignorând torentul de gloanţe trase cu arme de calibru mic, mortiere şi grenade, le-a cărat pe o porţiune de pământ moale, le-a îngropat şi s-a întors la post tocmai la timp pentru a fi luat prizonier.

Cazul împotriva lui a fost, după standardele justiţiei militare sovietice, irefutabil. Ca păstrător al dosarelor naziste, era, prin definiţie, un agent al agresiunii fasciste. Din cei zece ani petrecuţi în închisorile siberiene, şase au fost la izolare, iar restul, într-o celulă comună pentru criminali nebuni, ale căror manierisme a învăţat să le imite ca să supravieţuiască.

În 1955, a fost eliberat în urma unei înţelegeri de repatriere a prizonierilor. Primul lucru pe care l-a făcut când s-a întors la Berlin a fost să conducă o echipă de căutare a locului unde îngropase arhiva şi să supravegheze excavarea. Apoi s-a retras pentru recuperare.

*

Să ne întoarcem la Noua Lege a lui Globke.

Ce drepturi nu i se cuveneau acestui funcţionar civil loial din perioada nazistă, acestei victime a brutalităţii bolşevice? Nu contează faptul că a refuzat de trei ori să se alăture partidului. Nici că detesta tot ceea ce însemna nazismul şi că acest lucru îl făcuse să pătrundă mai adânc în trecutul imperial al Prusiei. Mai bine întrebaţi-vă: pe ce

culmi ar fi putut urca acest tânăr arhivist cu recomandări academice strălucite dacă al Treilea Reich ar fi fost biruitor?

Se considera că Johannes Ulirich, care timp de zece ani nu văzuse nimic altceva decât pereţii unei celule din Siberia, ar fi petrecut toată perioada de încarcerare dorindu-şi să ajungă diplomat. Prin urmare, avea dreptul de a primi creşteri salariale corespunzătoare promovării pe care ar fi obţinut-o, inclusiv plăţi din urmă, bonusuri, drepturi de pensie şi – în mod sigur, cel mai dorit beneficiu în orice serviciu civil – spaţiu de birou pe măsura statutului său. A, şi cel puţin un an de concediu plătit.

În timpul recuperării, Johannes a citit intens despre istoria Prusiei. Şi-a redescoperit dragostea pentru vinul roşu şi s-a căsătorit cu o traducătoare belgiană încântător de amuzantă care îl adora. În cele din urmă, a venit şi ziua în care nu a mai rezistat chemării datoriei, o parte integrantă a sufletului său de prusac. Şi-a pus costumul nou, soţia l-a ajutat să-şi aranjeze cravata şi l-a condus la Ministerul de Externe, care nu mai era pe Wilhelmstrasse în Berlin, ci în Bonn. Un îngrijitor l-a condus în camera lui. Nu *cameră*, a protestat el, ci *apartament de stat*, cu un birou întins pe trei acri pe care putea să jure că l-a creat Albert Speer. Herr Doctor Johannes Ulirich, fie că-i plăcea, fie că nu, a devenit din acel moment reprezentant senior al Serviciului Extern al Germaniei de Vest.

Ca să-l vedeţi pe Johannes în toată splendoarea, aşa cum am avut eu norocul să-l văd de câteva ori, trebuie să vă imaginaţi un bărbat viguros de cincizeci de ani, adus de spate, permanent în mişcare, încât parcă-l şi vezi plimbându-se prin celula din Siberia. Acum îţi aruncă o privire iscoditoare peste umăr, în caz că devine prea obositor. Acum îşi dă ochii neliniştiţi peste cap, îngrozit de propria purtare, scoate un hohot de râs şi face din nou o

tură prin cameră dând din mâini. Dar nu e nebun, cum erau bieţii prizonieri alături de care a stat închis în Siberia. Este incredibil, insuportabil de sănătos, iar nebunia nu este nici de data asta în el, ci în jurul lui.

Mai întâi, fiecare aspect al apartamentului de stat a fost gândit în detaliu pentru a-i ului pe oaspeţii la cină în sediul diplomatic închiriat de mine în Königswinter pe Rin: un Bundesadler imaginar, vulturul negru cu capul întors într-o parte şi ghearele roşii, care îl priveşte încruntat de pe perete – imită pentru noi căutătura dispreţuitoare peste umărul drept setul de ambasador cu călimara şi suportul de stilou din argint.

Apoi, deschizând un sertar imaginar al biroului de trei acri făcut de Albert Speer, scoate pentru noi agenda telefonică internă şi confidenţială a Ministerului de Externe al Germaniei de Vest, legată, după cum ne spune, în piele de viţel de cea mai bună calitate. Ne-o arată cu mâinile goale şi capul plecat în mod pios, mirosind pielea şi dând ochii peste cap în privinţa calităţii.

Acum o deschide. Foarte încet. Fiecare reconstituire este ca un exorcism pentru el, o purificare coregrafiată a ceea ce i-a dat prin minte prima dată când a văzut lista cu nume uitându-se la el. Sunt aceleaşi nume de aristocraţi şi aceiaşi proprietari care şi-au câştigat emblemele diplomatice sub conducerea ridicolului Joachim von Ribbentrop, ministrul de Externe care, din celula morţii de la Nürnberg, a continuat să-şi declare dragostea pentru Adolf Hitler.

Poate că acum sunt nişte diplomaţi mai buni, aceste nume nobile. Poate că sunt susţinători pocăiţi ai democraţiei. Poate că, la fel ca Globke, au ajuns la o înţelegere cu vreun grup antinazist în ziua în care a căzut Hitler. Însă Johannes nu are dispoziţia necesară să-şi vadă colegii în lumina asta binevoitoare. Urmărit încă de micul

nostru grup, se prăbuşeşte într-un fotoliu şi ia o gură din vinul roşu bun pe care l-am adus în onoarea lui de la economatul de unde noi, diplomaţii, ne facem cumpărăturile privilegiate. Ne arată că asta a făcut în dimineaţa aceea în apartamentul de stat, după ce a văzut prima dată agenda telefonică internă şi confidenţială a Ministerului de Externe al Germaniei de Vest: cum s-a lăsat într-un fotoliu de piele cu agenda deschisă în mână, cum a citit pe îndelete fiecare nume măreţ, de la stânga la dreapta, încet, fiecare *von* şi *zu*. Privim cum face ochii mari şi mişcă buzele. Se uită la peretele meu. Aşa m-am uitat la peretele din apartamentul meu de stat, ne spune. Aşa m-am uitat la peretele închisorii din Siberia.

Sare din fotoliul meu sau, mai bine zis, fotoliul din apartament. Se întoarce la biroul de trei acri făcut de Albert Speer, chiar dacă e doar un bufet şubred din mahon lângă uşa de sticlă care dă în grădină. Pune agenda pe birou şi o turteşte cu palmele. Pe bufetul meu şubred nu e telefon, dar el ridică receptorul imaginar şi, cu ajutorul arătătorului de la cealaltă mână, citeşte primul număr din agendă. Auzim zornăitul *zupzup* al unui telefon intern. Este Johannes, care face *zupzup* pe nas. Îi vedem spatele lat arcuindu-se şi înţepenind şi-i auzim călcâiele lipindu-se cu un pocnet în stilul prusac recunoscut. Auzim tonul militar răstit, suficient de tare să-mi scoale copiii adormiţi la etaj:

Heil Hitler, *Herr Baron*! *Hier Ulirich*! *Ich mochte mich zuriich-melden*!

— Heil Hitler! Aici Ulirich! Vreau să mă prezint înapoi la datorie!

*

Nu aş vrea să las impresia că am petrecut cei trei ani ca diplomat în Germania tunând şi fulgerând despre

nazişti bătrâni în funcţii înalte într-o vreme în care energia serviciului meu era îndreptată către promovarea comerţului britanic şi lupta împotriva comunismului. Dacă am tunat şi fulgerat în privinţa naziştilor bătrâni – care nu erau, de fapt, atât de bătrâni, dat fiind că în 1960 eram doar la jumătate de generaţie distanţă de Hitler – atunci am făcut-o pentru că mă identificam cu nemţii de vârsta mea care, ca să pătrundă în pătura socială dorită, trebuiau să se poarte frumos cu oamenii care luaseră parte la ruinarea ţării lor.

Cum trebuie să fie, mă întrebam, pentru un tânăr cu aspiraţii politice să ştie că în rândurile superioare ale partidului său se aflau asemenea stele precum Ernst Achenbach, care, ca funcţionar senior la Ambasada Germană din Paris în timpul Ocupaţiei, supervizase personal deportarea în masă a evreilor francezi la Auschwitz? Şi francezii, şi americanii au încercat să-l aducă în instanţă, dar Achenbach era avocat de meserie şi îşi asigurase un fel de dispensă misterioasă. Aşadar, în loc să fie adus pe sus la tribunalul de la Nürnberg, şi-a înfiinţat propria firmă bănoasă de avocatură, apărându-i pe cei acuzaţi de infracţiuni identice cu cele comise de el. Cum reacţiona tânărul meu politician neamţ la faptul că Achenbach îi îndruma cariera? înghiţea găluşca şi zâmbea?

Printre toate celelalte preocupări avute în perioada petrecută la Bonn şi apoi la Hamburg, trecutul nebiruit al Germaniei refuza să-mi dea pace. În sinea mea, nu am cedat niciodată corectitudinii politice de atunci, deşi mă conformam la suprafaţă. În acest sens, presupun că m-am purtat ca majoritatea nemţilor în timpul războiului din 1939-1945.

Dar subiectul nu m-a lăsat în pace nici după ce am plecat din Germania. Romanul *The Spy Who Came inform the Cold* fiind de mult publicat, m-am întors la Hamburg şi

am căutat un pediatru neamţ acuzat că luase parte la programul nazist de eutanasiere menit să scape naţiunea ariană de gurile în plus. S-a dovedit că tot cazul împotriva lui fusese născocit de un rival gelos şi nu avea nicio bază. Am fost pedepsit cum se cuvine. În acelaşi an, 1964, am vizitat oraşul Ludwigsburg ca să discut cu Erwin Schüle, directorul Centrului de Investigaţie a Crimelor Naţional-Socialiştilor din Baden-Württemberg. Căutam genul de poveste care a devenit mai târziu *A Small Town* in *Germany*, însă nu apucasem să folosesc Ambasada Britanică din Bonn ca fundal. Eram încă prea marcat de experienţa aceea.

Erwin Schüle s-a dovedit a fi exact cum părea: cumsecade, cinstit, devotat muncii sale. La fel şi personalul său, format din vreo şase avocaţi tineri şi palizi. Fiecare în ungherul său petrecea zile lungi analizând probe oribile extrase din dosarele naziste şi declaraţiile succinte ale martorilor. Scopul lor era să atribuie atrocităţile indivizilor care puteau fi daţi în judecată, nu unităţilor militare care nu puteau fi judecate. Îngenunchind în faţa unui ţarc cu nisip pentru copii, aşezau figurine de jucărie marcate cu câte un număr. Pe un rând se aflau soldaţi de jucărie în uniformă cu arme în mână. Pe alt rând erau bărbaţi, femei şi copii de jucărie în haine de zi cu zi. Printre ei pe nisip se afla un mic şanţ care să indice groapa comună care aştepta să se umple.

Într-o seară, Schüle şi soţia lui m-au primit la cină pe balconul casei lor de pe o coastă de deal împădurit. Schüle vorbea cu pasiune despre munca lui. Era o vocaţie, spunea el. Era o necesitate istorică. Ne-am înţeles să ne reîntâlnim în curând, dar n-am reuşit. În februarie, anul următor, Schüle a coborât din avion la Varşovia. Fusese invitat să cerceteze nişte dosare naziste recent descoperite. În loc de asta, a fost întâmpinat de un facsimil mărit al

carnetului de membru al Partidului Nazist. În acelaşi timp, guvernul sovietic a lansat propriul şir de acuzaţii împotriva lui, inclusiv afirmaţia că în timp ce era soldat pe frontul rusesc, împuşcase mortal, cu pistolul, doi civili ruşi şi violase o rusoaică. Şi de această dată acuzaţiile s-au dovedit nefondate.

Lecţia învăţată? Cu cât cauţi mai mult absolutul, cu atât sunt şanse mai mici să îl găseşti. Cred că Schüle, până am apucat eu să-l cunosc, devenise un om cumsecade. Dar trebuia să-şi accepte trecutul şi, indiferent despre orice ar fi fost vorba, să-i facă faţă. A fost unul dintre interesele mele stăruitoare modul în care nemţii din generaţia lui au făcut asta. Când a început în Germania era Baader-Meinhof, eu, unul, nu m-am mirat. Pentru mulţi nemţi tineri, trecutul părinţilor lor fusese îngropat sau negat sau, pur şi simplu, eliminat din realitate prin minciuni. Într-o bună zi, ceva trebuia să dea pe dinafară şi exact aşa s-a întâmplat. Şi nu au dat pe dinafară doar câteva „elemente gălăgioase”. Aşa a apărut o generaţie întreagă de fii şi fiice frustrate din clasa de mijloc, care au intrat în luptă în vârful picioarelor şi le-au oferit teroriştilor din prima linie sprijin moral şi logistic.

S-ar fi putut întâmpla aşa ceva în Anglia? Am încetat de mult să ne comparăm cu Germania. Poate că nu mai îndrăznim. Ridicarea Germaniei moderne ca putere democratică, încrezătoare în forţele proprii şi neagresivă – ca să nu mai vorbim de exemplul umanitar pe care l-a oferit – este o doctorie prea amară pentru noi, englezii. Este o tristeţe pe care am regretat-o prea mult timp.

3
Vizită oficială

Una dintre îndatoririle mele mai agreabile pe când lucram la Ambasada Britanică din Bonn la începutul anilor ’60 era să însoţesc sau, după cum spun nemţii, să „fiu escorta” delegaţiilor de nemţi tineri şi promiţători în Anglia ca să înveţe metodele noastre democratice şi – atât de mândră ne era speranţa – să le imite. Cei mai mulţi dintre ei erau parlamentari aleşi pentru prima dată sau jurnalişti politici în ascensiune, unii foarte inteligenţi şi toţi, după cum abia acum îmi amintesc, erau bărbaţi.

În medie, turul dura o săptămână: plecare de pe aeroportul din Köln duminică seara cu zborul BEA, alocuţiune de întâmpinare din partea reprezentantului Ministerului de Externe sau al Consiliului Britanic, întoarcere în sâmbăta următoare. În cinci zile aglomerate, oaspeţii vizitau ambele camere ale parlamentului; participau la sesiunea de întrebări din Camera Comunelor; vizitau înalta Curte de Justiţie şi poate şi sediul BBC; erau primiţi de miniştri şi lideri ai opoziţiei de un grad stabilit, pe de o parte, de statutul delegaţilor şi, pe de altă parte, de cheful gazdelor; şi admirau frumuseţile rustice ale Angliei

(Castelul Windsor, Runnymede ca să vadă Magna Carta, orăşelul tipic englez Woodstock în Oxfordshire).

Seara, aveau de ales între a merge la teatru şi a-şi vedea de interesele personale, prin care se înţelegea – vedeţi broşura cu informaţii dată de Consiliul Britanic – că delegaţii de apartenenţă catolică sau luterană se întovărăşeau cu alţii de aceeaşi religie, socialiştii cu tovarăşii de arme laburişti, iar cei cu interese personale specializate, cum ar fi economiile aflate în creştere din Lumea a treia, stăteau de vorbă cu omologii lor britanici.

Pentru alte informaţii şi solicitări, vă rog să nu ezitaţi să consultaţi ghidul şi interpretul, adică pe mine.

Şi nici că au ezitat. Aşa am ajuns ca la ora unsprezece într-o seară caldă de duminică, într-un hotel din West End, să fiu la recepţie cu o bancnotă de zece lire în mână şi cu şase parlamentari nemţi, tineri şi odihniţi, care se aplecau peste umărul meu şi cereau companie feminină. Erau în Anglia de vreo patru ore, majoritatea pentru prima dată. Cunoştinţele lor despre Londra se rezumau la atât: era o nebunie, iar ei erau hotărâţi să fie la fel de nebuni. Până în acel moment, un sergent de la Scotland Yard pe care îl cunoşteam ne recomandase un club de noapte de pe Bond Street, unde „fetele erau cinstite şi nu te trăgeau pe sfoară”. Două taxiuri negre ne aduseseră în grabă la uşa localului. Uşile erau încuiate cu lacăte şi nu se vedea nicio lumină. Sergentul uitase că pe vremea aceea existau legi care cereau ca duminica să se închidă cluburile. Acum, speranţele oaspeţilor mei fiind spulberate, apelam la recepţioner ca la o ultimă opţiune, iar el, pentru zece lire, nu ne-a dezamăgit.

„Pe la jumătatea Curzon Street pe partea stângă, domnule, este o lumină albastră la fereastră şi scrie *Aici – lecţii de franceză*. Dacă lumina e stinsă înseamnă că fetele sunt ocupate. Dacă nu e stinsă înseamnă că e deschis. Dar să fiţi discreţi”.

Să-i însoţesc pe protejaţii mei până la capăt sau să-i las să-şi vadă de plăcerile lor? Aveau sângele fierbântat. Vorbeau prea puţin engleză, iar germana lor nu era tocmai discretă. Lumina albastră nu era stinsă. Avea o fluorescenţă ciudată şi insinuantă şi părea să fie singura lumină de pe stradă. O alee scurtă de grădină ducea la uşa de la intrare. Pe soneria iluminată scria „Apasă”. Ignorând sfatul recepţionerului, delegaţii mei nu erau deloc discreţi. Am apăsat pe buton. Ne-a deschis o femeie masivă, de

vârstă mijlocie, cu capot alb şi batic pe cap.

— Da? a întrebat ea nemulţumită, de parcă o trezisem din somn.

Era cât pe ce să-mi cer iertare că o deranjasem, dar un parlamentar care reprezenta o regiune la vest de Frankfurt mi-a luat-o înainte.

— Suntem nemţi şi vrem să învăţăm franceză! a strigat el în cea mai bună engleză de care era capabil, în strigătele încurajatoare ale tovarăşilor săi.

Gazda noastră părea de neclintit.

— Cinci lire de fiecare pentru un moment scurt şi câte unul pe rând, a zis ea cu severitatea unei doamne respectabile de la şcoala secundară.

Când să-i las pe delegaţii mei să-şi caute de interesele deosebite, am observat doi poliţişti în uniformă, unul tânăr şi unul în vârstă, care veneau spre noi pe caldarâm. Eu purtam o jachetă neagră şi pantaloni în dungi.

— Sunt de la Ministerul de Externe. Aceşti domni sunt invitaţii mei oficiali.

— Mai puţină gălăgie, a spus cel mai în vârstă şi au trecut amândoi liniştiţi mai departe.

4
Cu degetul pe trăgaci

Cel mai impresionant dintre politicienii pe care i-am escortat în Anglia în cei trei ani la Ambasada Britanică din Bonn a fost Fritz Erler, în 1963, autoritatea principală din Partidul Social Democrat German în privinţa politicii externe şi de apărare, considerat de majoritatea ca fiind viitorul cancelar al Germaniei de Vest. De asemenea, din câte ştiam în urma dezbaterilor din Bundestag, era şi un opozant dur şi şiret atât al cancelarului Adenauer, cât şi al ministrului Apărării, Franz Josef Strauss. Dat fiind că în sinea mea îi dispreţuiam pe cei doi la fel de mult pe cât părea şi Erler s-o facă, m-am bucurat de două ori mai mult când am fost trimis să-l însoţesc într-o vizită la Londra, unde urma să aibă discuţii cu parlamentari britanici de toate facturile, inclusiv cu liderul laburist Harold Wilson şi prim-ministrul Harold Macmillan.

Cea mai presantă problemă a momentului era degetul pe care Germania îl ţinea pe trăgaci: câtă influenţă trebuia să aibă guvernul de la Bonn în privinţa deciziei de a lansa rachete americane din bazele din Germania de Vest în cazul unui război nuclear? Era subiectul pe care Erler îl discutase de curând la Washington cu preşedintele Kennedy şi Robert MacNamara, secretarul Apărării. Misiunea mea, dată de ambasadă, era să-l însoţesc pe toată perioada şederii sale în Anglia şi să mă fac util, în general, ca secretar particular, om de încredere şi interpret. Deşi Erler, care nu era prost deloc, vorbea engleză mai bine decât lăsa să se înţeleagă, îi plăcea să aibă timpul de gândire oferit de procesul de interpretare şi a rămas inflexibil când i s-a spus că nu eram interpret de profesie. Călătoria urma să dureze zece zile, iar programul era încărcat. Ministerul de

Externe îl cazase într-un apartament la hotelul Savoy, iar mie îmi rezervase o cameră pe acelaşi coridor, la câteva uşi distanţă.

În fiecare dimineaţă la ora cinci cumpăram ziarele de la un vânzător ambulant din zona Ştrand şi, în timp ce aspiratoarele de la Savoy îmi şuierau în urechi, mă aşezam în holul hotelului şi însemnam orice ştire sau comentariu pe care consideram că Erler ar trebui să le ştie înainte de întâlnirile din ziua respectivă. Apoi le lăsam pe podea în faţa uşii lui, mă întorceam în camera mea şi aşteptam semnalul pentru întrevederea de dimineaţă care începea la şapte fix.

Mergând în pas săltat alături de mine, cu bereta şi haina de ploaie negre, Erler părea un personaj auster şi lipsit de umor, dar eu ştiam că niciunul dintre aceste lucruri nu era adevărat. Mergeam într-o anumită direcţie timp de zece minute, în fiecare dimineaţă pe alt traseu. Apoi se oprea, se întorcea pe călcâie şi, cu capul plecat, mâinile la spate şi ochii aţintiţi asupra pavajului, înşira numele magazinelor şi plăcuţele de alamă pe lângă care trecuserăm, iar eu verificam dacă erau corecte. Era un exerciţiu de disciplină mintală, mi-a explicat el după vreo două asemenea drumuri, pe care îl învăţase în lagărul de concentrare de la Dachau. Cu puţin timp înainte de începerea războiului, fusese condamnat la zece ani de închisoare pentru „plănuirea unei înalte trădări” împotriva guvernului nazist. În 1945, în timpul unuia dintre celebrele marşuri forţate ale prizonierilor de la Dachau, a reuşit să scape şi să rămână ascuns în Bavaria până la capitularea Germaniei.

Exerciţiul de disciplină mintală funcţionase, evident, fiindcă nu-mi amintesc să fi greşit un singur nume de magazin sau vreo plăcuţă de alamă.

Întâlnirile noastre în următoarele zece zile au fost un

tur de forţă cu cei grozavi, buni şi nu prea buni de la Westminster. Am o amintire vizuală a chipurilor de la masă şi una auditivă a anumitor voci. Cea a lui Harold Wilson mi s-a părut deosebit de deranjantă. Cum nu aveam detaşarea unui interpret profesionist, eram mult prea interesat de manierismele vocale şi fizice ale subiecţilor mei. Îmi amintesc mai ales de pipa neaprinsă a lui Wilson şi de modul teatral în care o folosea ca pe o piesă de recuzită. Cât despre esenţa acelor dialoguri la nivel aşa-zis înalt, nu-mi amintesc nimic. Interlocutorii noştri păreau să înţeleagă problemele de apărare la fel de puţin ca mine, ceea ce a fost un noroc, căci, cu toate că mă pregătisem cu o listă de termeni tehnici din vocabularul macabru al DRA (Distrugerea Reciprocă Asigurată), erau la fel de neinteligibili pentru mine în engleză pe cât erau şi în germană. Dar nu cred că a fost nevoie vreodată să-i folosesc, iar azi nici nu i-aş mai recunoaşte.

O singură întrevedere mi-a rămas permanent fixată în memorie, vizual, auditiv şi în esenţă, iar aceea a fost apogeul turneului nostru de zece zile: aşa-zisul viitor cancelar Fritz Erler l-a întâlnit pe ameninţătorul prim-ministru al Marii Britanii, Harold Macmillan, în Downing Street 10.

*

Suntem la jumătatea lui septembrie, în 1963. În luna martie a aceluiaşi an, ministrul de Război John Profumo făcuse declaraţia personală în Camera Comunelor prin care nega orice asociere inadecvată cu domnişoara Christine Keeler, o angajată a unui club de noapte din Anglia care trăia sub protecţia lui Stephen Ward, un osteopat londonez la modă. Faptul că un ministru de Război căsătorit avea o amantă era un lucru condamnabil,

dar nu nemaiauzit. Faptul că o împărţea, după cum susţinea Keeler, cu ataşatul naval al Ambasadei Sovietice din Londra era exagerat. Ţapul ispăşitor a fost osteopatul ghinionist, Stephen Ward, care, după un proces inventat, s-a sinucis fără să mai aştepte verdictul. În iunie, Profumo demisionase deja din guvern şi din parlament. În octombrie, a demisionat şi Macmillan, spunând că era bolnav. Întâlnirea lui cu Erler a avut loc în septembrie, cu câteva săptămâni înainte să se dea bătut.

Am ajuns târziu în Downing Street 10, ceea ce nu e niciodată un început bun. Maşina de la guvern care fusese trimisă după noi nu a mai sosit şi m-am trezit în mijlocul drumului în haina mea neagră şi pantalonii în dungi, obligând un şofer aflat în trecere să se oprească şi rugându-l să ne ducă în Downing Street 10 cât mai repede posibil. Fireşte, şoferul, un tânăr îmbrăcat în costum şi cu o pasageră alături, a crezut că sunt nebun. Însă pasagera l-a certat. „Haide, ia-i! Altfel întârzie”, a spus ea, iar tânărul şi-a muşcat buza, a înghiţit în sec şi a făcut cum i s-a spus. Ne-am urcat în spate, Erler i-a dat tânărului cartea sa de vizită, spunându-i să vină oricând în vizită la Bonn. Dar tot am ajuns cu zece minute întârziere.

Conduşi la Macmillan, ne-am scuzat şi am luat loc. Acesta stătea nemişcat la birou, cu mâinile acoperite de pete hepatice la vedere. Lângă el se afla secretarul său particular, Philip de Zulueta, membru în Garda Galeză şi, în curând, cavaler al ţinutului. Erler şi-a exprimat în germană regretul că maşina întârziase. Am reluat şi eu în engleză. Sub mâinile prim-ministrului se afla o plăcuţă de sticlă şi, dedesubt, cu litere destul de mari pentru a fi citite invers, un dosar ministerial cu un curriculum vitae al lui Erler. Cuvântul *Dachau* era scris cu litere mari. Când a vorbit Macmillan, mâinile lui s-au plimbat pe sticlă de parcă citea în Braille. Pronunţia lui aristocrată, perfect

surprinsă de Peter Cook în satira *Beyond the Frânge*[17], suna ca un disc vechi de gramofon care mergea la viteză foarte mică. Un şir de lacrimi de neoprit se scurgea din colţul ochiului drept, cobora la vale şi prelingea pe sub gulerul cămăşii.

După câteva politeţuri de bun venit, spuse cu farmecul şovăielnic în stil edwardian – aveţi condiţii confortabile? au grijă de dumneavoastră? v-au pus la dispoziţie oamenii potriviţi cu care să staţi de vorbă?

— Macmillan l-a întrebat cu o curiozitate făţişă despre ce venise să discute, o întrebare care l-a luat cel puţin prin surprindere pe interlocutorul său.

— *Verteidigung*, a răspuns el.

Apărare.

Astfel informat, Macmillan şi-a consultat dosarul şi pot doar să presupun că, la fel ca în cazul meu, cuvântul *Dachau* i-a atras atenţia, căci s-a mai luminat.

— Ei bine, Herr Erler, a declarat el cu un puseu subit de energie. *Dumneavoastră* aţi suferit în al *Doilea* Război Mondial, iar *eu* am suferit în *Primul* Război Mondial.

Pauză pentru traducerea inutilă făcută de mine.

Încă un schimb de politeţuri. Erler este familist? Da, a încuviinţat Erler, este familist. Am tradus de îndată. La cererea lui Macmillan, a înşirat numele copiilor şi a adăugat faptul că soţia lui era, de asemenea, implicată în politică. Am tradus şi asta.

— Şi aţi stat de vorbă cu *experţii în apărare* din America, aşa mi s-a spus, a continuat Macmillan pe un ton glumeţ, care se voia a fi mirat, după încă o examinare a literelor mari de sub foaia de sticlă.

— *Ja*.

Da.

— Şi aveţi *experţi în apărare* şi în partidul

17 Dincolo de limite (n.tr.).

dumneavoastră? a întrebat Macmillan ca de la un demnitar chinuit la altul.

— *Ja*, a răspuns Erler mai tăios decât mi-aş fi dorit.

Da.

Pauză. M-am uitat la Zulueta, încercând să-i obţin ajutorul. Nu am avut ce să obţin. După o săptămână în apropierea lui Erler, ajunsesem să cunosc foarte bine nerăbdarea lui când dialogul nu se ridica la înălţimea aşteptărilor. Ştiam că nu se temea să-şi arate dezamăgirea. Ştiam cât de bine se pregătise pentru întâlnirea asta, mai mult decât pentru oricare alta.

— Vedeţi, ei vin la mine, s-a plâns Macmillan întristat. Aceşti *experţi în apărare*. Aşa cum mă aştept să vină şi la dumneavoastră. Şi-mi spun că vor cădea bombe *aici*, că vor cădea bombe *acolo* – mâinile prim-ministrului împrăştie bombele pe suprafaţa de sticlă –, dar *dumneavoastră* aţi suferit în al Doilea Război Mondial şi *eu* am suferit în Primul Război Mondial! – iarăşi sentimentul acela de mare descoperire –, iar noi doi ştim că bombele vor cădea acolo unde trebuie să cadă!

Am reuşit să traduc asta cumva. Chiar şi în germană, a fost nevoie de doar o treime din timpul de care a avut nevoie Macmillan şi a sunat de două ori mai ridicol. Când am terminat, Erler a căzut pe gânduri o vreme. În timp ce medita, muşchii de pe faţa lui suptă păreau să se ridice şi să coboare de parcă ar fi avut o voinţă proprie. Deodată s-a ridicat, s-a întins după beretă şi i-a mulţumit lui Macmillan pentru timpul acordat. Aştepta să mă ridic şi eu, aşa că m-am ridicat. Macmillan, la fel de surprins ca noi toţi, s-a ridicat pe jumătate pentru strângerea de mână şi s-a prăbuşit la loc în scaun. În timp ce mergeam spre uşă, Erler s-a întors spre mine şi a dat frâu liber exasperării:

— *Dieser Mann ist nicht mehr regierungsfähig*.

Omul acesta nu mai este capabil să guverneze. Este

o formulare care pare ciudată pentru urechile unui neamţ. Poate că cita din ceva ce citise sau auzise de curând. În orice caz, a auzit şi Zulueta şi, mai grav, ştia şi germană. Mi-a confirmat sâsâitul pe care l-am auzit în ureche în trecere: „Am auzit ce-a spus”.

De data asta, maşina de la guvern ne aştepta. Dar Erler a preferat să meargă pe jos, cu capul plecat, mâinile la spate şi ochii în pământ. Întors la Bonn, i-am trimis un exemplar din *The Spy Who Came în front the Cold*, care tocmai ieşise pe piaţă şi i-am mărturisit că eu eram autorul. Când a venit Crăciunul, a vorbit frumos despre carte în presa germană, în acelaşi decembrie, a fost ales liderul oficial al opoziţiei parlamentare germane. Trei ani mai târziu, a murit de cancer.

5
Tuturor celor interesaţi

Oricine are peste cincizeci de ani îşi aminteşte unde era în ziua aceea, dar oricât m-aş chinui, nu-mi amintesc cu cine eram. Aşadar, dacă erai un oaspete de seamă din Germania şi stăteai în stânga mea în primăria din St Pancras în noaptea de 22 noiembrie 1963, poate vei fi drăguţ să-mi dai de ştire. Erai, cu siguranţă, de seamă, altfel de ce te-ar fi invitat guvernul britanic? îmi amintesc şi că vizita noastră la primăria din St Pancras era menită să fie relaxantă, la sfârşitul unei zile obositoare, o şansă pentru a te odihni şi a observa rădăcinile democraţiei noastre britanice în funcţiune.

Şi cu siguranţă erau rădăcini acolo. Sala era ticsită de oameni supăraţi. Strigătele erau atât de puternice, încât abia distingeam insultele proferate către estradă, darămite să le mai şi traduc. Stewarzi cu feţe sumbre şi braţele încrucişate stăteau înşiraţi la perete şi, dacă ar fi rupt cineva rândurile, s-ar fi lăsat cu o încăierare generală. Cred că ni se oferise protecţie din partea unei Unităţi Speciale şi tu ai refuzat, îmi amintesc că mi-am dorit să nu fi luat asta în considerare.

Înghesuiţi în stalurile din mijloc, eram departe de cea mai apropiată ascunzătoare.

Motivul furiei generale se afla pe estradă, răspunzând cu aceeaşi monedă. Quintin Hogg, fostul viconte Hailsham, renunţase la titlul nobiliar pentru a obţine un loc la St Marleybone din partea Partidului Conservator. Îi plăcea lupta şi exact de asta avea parte. Cu o lună mai devreme, Harold Macmillan demisionase. Se apropiau alegerile generale. Deşi numele acela nu mai este astăzi cunoscut, mai ales în străinătate, Quintin Hogg, cunoscut şi ca Lordul Hailsham, era, în 1963, arhetipul

englezului certăreţ dintr-o epocă apusă. Absolvent de Eton, clasicist, soldat în război, avocat, montaniard, homofob şi conservator creştin gălăgios, era mai întâi de toate un clovn politic, celebru pentru stilul său bombastic şi combativ. Trecut de treizeci de ani, flirtase cu politica împăciuitoare, ca mulţi din partid, după care îşi legase soarta de a lui Churchill. După război, devenise arhetipul celui care aproape că a reuşit în politică, mereu luat în considerare pentru funcţii înalte, dar lăsat de fiecare dată să aştepte în anticameră – totuşi, în seara aceea, spre sfârşitul lungii sale vieţi, a fost certăreţul englez aristocrat pe care alegătorii îl urau cu plăcere.

Nu-mi mai amintesc argumentele lui Hogg de atunci, dacă am ajuns măcar să le aud pe deasupra tumultului. Însă îmi amintesc, aşa cum ar fi făcut oricine, de duritatea de pe faţa lui roşie, de pantalonii prea scurţi şi de ghetele cu şireturi negre ce ieşeau în evidenţă ca ale unui luptător, de faţa lui durdulie de agricultor şi de pumnii strânşi; şi da, de strigătele puternice de aristocrat care dominau urletele mulţimii, pe care încercam să le traduc pentru cel pe care îl însoţeam.

Din stânga scenei a intrat un mesager shakespearean. Îmi amintesc de un bărbat mărunt, cărunt, umblând aproape în vârful picioarelor. S-a apropiat de Hogg şi i-a şoptit ceva în urechea dreaptă. Braţele lui Hogg, care până atunci se zbăteau în semn de protest şi batjocură, i-au căzut pe lângă corp. A închis ochii, apoi i-a deschis. A înclinat capul lunguleţ ca să audă din nou cuvintele care i se şopteau, încruntarea à la Churchill a fost înlocuită de uimire, apoi de înfrângerea totală. S-a scuzat cu o voce umilă şi a ieşit cu demnitatea unuia care merge spre eşafod, urmat de mesager. Câţiva optimişti credeau că a părăsit terenul, aşa că au continuat să strige la el. Treptat, în încăpere s-a lăsat o linişte neplăcută.

Hogg s-a întors pământiu la faţă şi cu mişcări ţepene şi timide. Nu l-a întâmpinat niciun sunet. El încă aştepta, adunându-şi forţele cu capul plecat. Când s-a îndreptat, am văzut că avea lacrimi pe obraz.

În cele din urmă, a spus-o. Pentru acum şi pentru totdeauna. O declaraţie atât de hotărâtă, de neclintit, atât de diferită de toate celelalte făcute în seara aceea, încât nu poate fi contestată vreodată.

— Tocmai am fost informat că preşedintele Kennedy a fost asasinat. Această întâlnire a luat sfârşit.

*

Au trecut zece ani. Un prieten de la Serviciul Extern mă invită la un dineu la All Souls Collège, la Oxford, în cinstea unui donator decedat. Suntem numai bărbaţi, care cred că era o regulă pe atunci. Nu e niciunul tânăr. Mâncarea este excelentă; conversaţia erudită şi rafinată, din câte înţeleg eu. Între etapele festinului, trecem dintr-o sufragerie luminată de lumânări în alta, fiecare mai frumoasă decât cea dinainte, fiecare cu o masă lungă şi veşnicele tacâmuri de argint ale colegiului. Când schimbăm încăperea, se schimbă şi locurile la masă, aşa că la a doua – sau a treia? – schimbare ajung să stau lângă acelaşi Quintin Hogg sau, după cum îl anunţă cartonaşul cu nume, recentul baron Hailsham din St Marleybone. După ce a renunţat la fostul titlu nobiliar ca să intre în Camera Comunelor, fostul domn Hogg şi-a făcut rost de un titlu nou ca să revină în Camera Lorzilor.

Nu mă pricep să stau la taifas nici în cele mai bune momente, cu atât mai puţin când mă trezesc în compania unui conservator combativ cu vederi politice care contravin direct alor mele, atâtea câte am. Venerabilul cărturar din stânga mea dezvoltă cu elocvenţă un subiect

despre care nu ştiu nimic. Venerabilul cărturar din partea opusă a mesei discută o problemă legată de mitologia greacă. Nu sunt sigur pe cunoştinţele mele de mitologie greacă. Însă baronul Hailsham din dreapta mea, după ce a aruncat un ochi la cartonaşul meu, s-a cufundat într-o tăcere atât de dezaprobatoare, atât de îmbufnată şi totală, încât, după cum impune curtoazia, m-am simţit forţat să-i pun capăt. Nici astăzi nu pot să îmi dau seama ce chichiţă legată de bunele maniere m-a împiedicat să vorbesc despre momentul în care a aflat vestea asasinării preşedintelui Kennedy la primăria din St Pancras. Probabil am presupus că nu ar fi dorit să i se amintească de o asemenea manifestare publică a sentimentelor.

Din lipsa unui subiect mai bun, vorbesc despre mine însumi. Îi explic că sunt scriitor de profesie, îmi dezvălui pseudonimul, lucru care nu-l impresionează. Sau poate îl ştia deja, ceea ce îi justifică dezinteresul. Spun că sunt norocos să am o casă în Hampstead, dar locuiesc mai ales în West Cornwall. Proslăvesc frumuseţile peisajului din Cornwall. îl întreb dacă are şi el un loc la ţară unde să se poată destinde în weekend. Măcar acum trebuie să răspundă. Are, într-adevăr, un asemenea loc şi-mi spune cu trei cuvinte exasperate:

— În Hailsham, prostule!

6
Mecanismele justiţiei britanice

Pe la jumătatea verii din 1963, un legislator cunoscut din Germania de Vest, care se afla în grija mea la Londra ca oaspete oficial al guvernului Maiestăţii Sale, şi-a exprimat dorinţa de a vedea cum funcţionează mecanismele justiţiei britanice chiar în prezenţa eminentă a Lordului Cancelar al Angliei, al cărui nume era Dilhorne, dar înainte de asta Manningham-Buller – sau, cum preferau să-l strige colegii de serviciu, Bullying Manner.[18]

Lordul Cancelar este membrul din cabinet responsabil cu gestionarea instanţelor unei ţări. Dacă ar fi ca un proces să fie influenţat politic, Doamne fereşte, atunci Lordul Cancelar ar fi, cu siguranţă, primul care ar face-o. Subiectul întâlnirii noastre, în privinţa căruia Dilhorne nu manifestase niciun dram de interes, fusese recrutarea şi instruirea tinerilor judecători pentru curtea germană. Pentru distinsul meu oaspete din Germania, era o chestiune esenţială care afecta viitorul profesiei de jurist în Germania în urma regimului nazist. Pentru Lord Dilhorne, era o pierdere inutilă a timpului său preţios şi a lăsat asta să se vadă.

Dar când ne-am ridicat să plecăm, măcar a reuşit să-l întrebe pe oaspetele nostru, de complezenţă, dacă putea să facă ceva pentru ca vizita lui în Anglia să fie mai agreabilă: la care acesta i-a răspuns – în mod arţăgos, mă bucur să spun – da, putea să facă ceva. Ar fi dorit să asiste la procesul penal al lui Stephen Ward, acuzat că trăia din câştigurile ilegale obţinute de Christine Keeler, al cărei rol în scandalul Profumo l-am descris într-un capitol anterior.

---

18 Anagramă după numele propriu Manningham-Buller, care înseamnă atitudine abuzivă (n.tr.).

Dilhorne, care jucase un rol esenţial în ticluirea cazului ruşinos împotriva lui Ward, s-a înroşit, apoi a strâns din dinţi şi a spus: „Desigur”.

Prin urmare, câteva zile mai târziu, eu şi oaspetele meu neamţ ne-am trezit stând bot în bot în Sala de Judecată nr. 1 a Tribunalului Old Bailey, chiar în spatele acuzatului Stephen Ward. Avocatul său prezenta declaraţiile finale ale apărării, iar judecătorul, a cărui ostilitate faţă de Ward era egalată doar de cea a procurorului, îi îngreuna sarcina pe cât posibil. Cred, dar nu mai pot fi sigur, că Mandy Rice-Davies stătea undeva în galeria pentru public, dar a avut parte de atâta publicitate, încât este posibil ca imaginaţia mea s-o fi amplasat acolo. Pentru cei care sunt prea tineri să se fi bucurat de contribuţiile reconfortante aduse de ea la proces, Mandy era model, dansatoare la teatrul de revistă şi colegă de apartament cu Christine Keeler.

Îmi amintesc însă cu siguranţă epuizarea de pe faţa lui Ward când s-a întors să ne salute, ştiind că eram un fel de VIP-uri: profilul acvilin încordat, pielea întinsă, zâmbetul rigid, ochii bulbucaţi, înroşiţi şi vizibil obosiţi, vocea răguşită de fumător, căutând să pară nonşalantă.

— Cum credeţi că mă descurc? ne-a întrebat el deodată.

De regulă, nu te aştepţi ca actorii de pe scenă să se întoarcă şi să discute relaxat cu tine în mijlocul piesei. Răspunzând pentru amândoi, l-am asigurat că se descurca foarte bine, dar nu mă credeam nici eu pe mine. După câteva zile, fără să mai aştepte verdictul, Ward s-a sinucis. Lordul Dilhorne şi colegii săi conspiratori îl aranjaseră.

7
Dezertarea lui Ivan Serov

La începutul anilor ’60, când Războiul Rece era la apogeu, diplomaţii englezi juniori trimişi în străinătate nu era încurajaţi să fraternizeze cu omologii lor sovietici. Orice contact de acest fel, chiar dacă era accidental, social sau oficial, trebuia comunicat imediat superiorilor, preferabil înainte de eveniment. Prin urmare, am stârnit o oarecare agitaţie în porumbarul oficial când am fost obligat să mărturisesc că eram în contact zilnic cu un membru senior al Ambasadei Sovietice din Bonn şi că la întâlnirile noastre nu fusese prezentă o terţă persoană.

Cum se ajunsese la asta era o surpriză atât pentru şefii mei, cât şi pentru mine. Scena politică din Germania de Vest, despre care aveam datoria să raportez, trecea printr-o perioadă de convulsii. Editorul ziarului *Der Spiegel* era în închisoare pentru că încălcase legea secretizării din Germania, iar Franz Josef Strauss, ministru bavarez care-l pusese în funcţie, era acuzat că s-ar fi folosit de tertipuri în procurarea avioanelor cu reacţie Starfighter pentru forţele aeriene germane. În fiecare zi apăreau diverse scursuri aţâţătoare din Bavaria, printre care se numărau şi peşti, dame de companie şi intermediari dubioşi.

Aşadar, era firesc să fac ceea ce făceam mereu în vremuri politice tulburi: am dat fuga la Parlamentul Germaniei de Vest, m-am aşezat în galeria pentru diplomaţi şi am profitat de prima ocazie ivită ca să mă furişez la parter şi să iau pulsul cunoştinţelor mele printre politicieni. După o astfel de ieşire, m-am întors în galerie şi mi-am găsit locul ocupat de un domn durduliu şi binevoitor de vreo cincizeci de ani, cu sprâncene stufoase şi ochelari fără ramă, îmbrăcat, surprinzător pentru perioada aceea a anului, într-un costum gri şi gros, incluzând o vestă cam cu

două numere mai mică pentru talia sa masivă.

Când spun „locul meu”, o spun numai pentru că galeria, mică şi cocoţată ca o lojă de la operă pe peretele din spate al sălii Bundestagului, era mereu goală în mod inexplicabil, cu excepţia unui ofiţer CIA numit, nu tocmai convingător, Herr Schulz, care, după ce mi-a aruncat o privire şi a simţit probabil din partea mea o influenţă nefastă, a decis să stea cât mai departe de mine posibil. Dar în ziua aceea era acolo doar acest domn durduliu. I-am zâmbit. Mi-a zâmbit şi el prietenos. M-am aşezat la vreo două scaune distanţă de el. Dezbaterea de jos era în toi. Am ascultat, separat şi cu atenţie, conştienţi de concentrarea celuilalt. La pauza de prânz ne-am ridicat, ne-am codit care să iasă primul pe uşă, apoi fiecare a luat-o pe alt drum ca să coboare la cantina Bundestagului şi ne-am zâmbit politicos de la mese diferite în timp ce am consumat supa zilei. Vreo doi asistenţi de parlamentari mi s-au alăturat, dar vecinul meu din galerie a rămas singur. După ce am terminat supa, ne-am întors la locurile noastre din galerie. Sesiunea parlamentară a ajuns la final. Fiecare a luat-o pe drumul lui.

A doua zi dimineaţă, când am ajuns, el era tot acolo, pe scaunul meu, zâmbindu-mi. La ora prânzului, singur-singurel, şi-a mâncat supa în timp ce eu am pălăvrăgit cu vreo doi ziarişti de lobby. Să-l invit să stea cu noi? La urma urmei, e un coleg diplomat. Să merg să îi ţin companie? Nevoia mea de a empatiza s-a dovedit, ca de atâtea ori, nefondată: omul părea foarte mulţumit să citească *Frankfurter Allgemeine*. După-amiază nu a mai apărut, dar era vineri, era vară, iar la Bundestag se trăgeau obloanele.

Lunea următoare, de-abia mă aşezasem pe vechiul meu loc când a intrat, cu un deget dus la buze în semn de respect faţă de rumoarea de jos, întinzându-mi o mână spongioasă: a făcut-o cu un aer atât de familiar, încât am

căpătat convingerea vinovată că mă cunoaşte şi eu nu-l cunosc; că ne-am întâlnit în iureşul nesfârşit al petrecerilor diplomatice; că şi-a amintit mereu întâlnirea noastră, şi eu nu.

Mai rău decât atât, judecând după vârstă şi atitudine, era foarte probabil să fie unul dintre nenumăraţii ambasadori mărunţi din Bonn. Iar ambasadorilor mărunţi nu le place ca diplomaţii, mai ales cei tineri, să nu-i recunoască. După încă patru zile, adevărul a ieşit la iveală. Amândoi luam notiţe: el, într-un caiet liniat de proastă calitate, legat cu un elastic roşu pe care îl aşeza la loc după fiecare însemnare; eu, într-un carnet de mărimea unui buzunar, cu hârtie simplă şi notiţe presărate cu caricaturi făcute pe furiş celor mai importanţi jucători din Bundestag. Aşadar, probabil era inevitabil ca într-o după-amiază plictisitoare, într-o pauză, să mă trezesc cu vecinul meu aplecat ghiduş peste scaunul gol dintre noi şi întrebându-mă dacă putea să arunce o privire; abia l-am lăsat, că ochii i sau şi mijit în spatele ochelarilor, iar trupul i s-a cutremurat de bucurie când, cu gesturile unui magician, a scos din buzunarul de la vestă o carte de vizită cu colţul îndoit şi m-a privit în timp ce o citeam, mai întâi în rusă, apoi, pentru cei întârziaţi, în engleză: *Domnul Ivan Serov*, *Al Doilea Secretar*, *Ambasada URSS*, *Bonn*, *Germania de Vest*.

Şi tot în engleză, scris de mână în partea de jos, cu majuscule mărunte din cerneală neagră: *CULTURAL*.

*

Şi în ziua de azi aud din depărtare conversaţia care a urmat:

— Vrei să bem cândva?

Ar fi frumos să bem ceva.

— Îţi place muzica?

Foarte mult. De fapt, sunt afon.

— Căsătorit?

Într-adevăr. Tu?

— Soţiei mele, Olga, şi ei îi place muzica. Ai casă?

În Königswinter. De ce să mint? Adresa mea era acolo, pe lista diplomatică, putea să o citească oricând dorea.

— Casă mare?

Patru dormitoare, am răspuns fără să număr.

— Ai telefon?

I-am dat numărul meu de telefon. El şi l-a notat. Mi l-a dat pe al lui. I-am dat cartea mea de vizită: Al Doilea Secretar (Politic).

— Cânţi la ceva? Pian?

Mi-ar plăcea, dar mă tem că nu.

— Tu doar faci desene urâte cu Adenauer, nu-i aşa? a zis, bătându-mă tare pe umăr şi izbucnind în râs. Ascultă! Am un apartament prea mic. Dacă punem muzică, se plânge toată lumea. Poţi să mă suni, OK? Ne inviţi la tine, îţi cântăm muzică bună. Eu sunt Ivan, OK?

David.

*

Prima regulă a Războiului Rece: nimic, absolut nimic, nu e ceea ce pare. Toţi au un motiv ascuns, dacă nu chiar două. Un diplomat sovietic se autoinvită cu soţia acasă la un diplomat din Occident *pe care nici nu-l cunoaşte*? Cine şi cui face avansuri în situaţia asta? Altfel spus, ce spusesem sau ce făcusem ca să încurajez o propunere atât de improbabilă din capul locului? Hai să reluăm, David! Spui că nu l-ai mai cunoscut. Acum spui că *e posibil* să-l fi cunoscut?

S-a luat o decizie, nu puteam să întreb de către cine. Ar trebui să-l invit la mine pe Serov exact aşa cum sugerase. Prin telefon, nu în scris. Ar trebui să sun la numărul pe care mi l-a dat, adică la numărul oficial al Ambasadei Sovietice din Bad Godesberg. Trebuia să spun cum mă cheamă şi să cer să vorbesc cu ataşatul cultural Serov. Fiecare dintre aceste lucruri mi s-a expus cu o precizie extraordinară. Când luam legătura cu Serov – dacă luam – trebuia să întreb nonşalant ce zi şi ce oră le-ar conveni lui şi soţiei pentru evenimentul muzical despre care vorbiserăm. Trebuia să ţintesc spre o dată cât mai apropiată posibil, căci posibilii dezertori cădeau pradă impulsurilor. Trebuia să nu uit să transmit complimente soţiei, a cărei includere în abordare – a cărei însăşi recunoaştere – era excepţională în asemenea cazuri.

La telefon, Serov a vorbit răstit. De parcă abia îşi mai amintea de mine, a spus că îşi va consulta agenda şi mă va suna pe urmă. La revedere! Şefii mei au prezis că era ultima dată când mai auzeam de el. M-a sunat din nou după o zi, bănuiam că de la alt telefon, căci părea iarăşi vesel.

OK, ora opt, vineri, David?

Amândoi, Ivan?

Sigur. Vine şi Serova.

Minunat, Ivan! Ne vedem la ora opt. Complimente soţiei.

X-Pe tot parcursul zilei, tehnicienii de sunet trimişi de la Londra au umblat la instalaţia din camera noastră de zi, iar soţia mea era îngrijorată de zgârieturile de pe pereţi. La ora stabilită, o limuzină ZIL enormă, condusă de şofer, cu geamuri fumurii, a intrat pe alee şi s-a oprit încet. S-a deschis portiera din spate, iar Ivan a sărit afară, cu fundul înainte, ca Alfred Hitchcock în filmele lui, trăgând după el un violoncel mare cât un om. Apoi nimeni. Însemna că

venise singur? Nu, nu era singur. S-a deschis şi cealaltă portieră din spate, cea pe care nu o puteam vedea de pe verandă. Eram pe punctul de-a o vedea pentru prima dată pe Serova. Doar că nu era Serova. Era un bărbat înalt şi agil, într-un costum negru elegant, la un singur rând de nasturi.

— Ţi-l prezint pe Dimitri, a anunţat Serov în pragul uşii. A venit în locul soţiei.

Dimitri mi-a spus că şi lui îi plăcea muzica.

Înainte de masă, Serov, care nu era străin de sticlă, după cum era evident, a băut orice i s-a oferit şi a înghiţit un platou cu antreuri, apoi ne-a cântat o uvertură din Mozart la violoncel, pe care am aplaudat-o toţi, dar Dimitri, cel mai tare. La cină, s-a servit vânat, care i-a plăcut foarte mult lui Serov, iar Dimitri ne-a pus la curent cu cele mai recente realizări sovietice în artă, călătorii în spaţiu şi promovarea păcii în lume. După cină, Ivan ne-a cântat o compoziţie dificilă a lui Stravinsky. Am aplaudat şi de data asta, conduşi încă o dată de Dimitri. La ora zece, limuzina s-a întors pe alee, iar Ivan a plecat cu violoncelul în braţe şi Dimitri alături.

După câteva săptămâni, Ivan a fost rechemat la Moscova. Nu mi s-a permis niciodată să aflu ce era în dosarul lui, dacă era de la KGB sau GRU sau dacă numele lui era cu adevărat Serov, aşa că sunt liber să mi-l amintesc în felul meu: ca pe *Serov Culturalul*, cum îi spuneam în sinea mea, iubitorul jovial de artă, care flirta din când în când cu ideea de a veni în Occident. Poate că dăduse vreun semnal în acest sens, fără intenţia serioasă de a duce treaba până la capăt. Şi aproape sigur lucra ori pentru KGB, ori pentru GRU, căci e greu să-ţi imaginezi că altfel s-ar fi bucurat de atâta libertate de mişcare. Aşadar, în loc de „cultural” citiţi „spion”. Pe scurt: încă un rus prins

la mijloc între dragostea de ţară şi visul nerealizabil al unei vieţi mai libere.

M-a văzut ca pe un spion ca şi el? Ca pe un alt Schulz? Chiar dacă KGB-ul şi-ar fi făcut temele, tot i-ar fi fost greu să mă vadă aşa cum eram. Nu dădusem niciodată un examen pentru Corpul Diplomatic, nu participasem niciodată la sindrofiile acelea rustice unde potenţialilor diplomaţi le erau testate abilităţile sociale. Nu fusesem la niciun curs pentru Ministerul de Externe şi nu văzusem interiorul sediului Ministerului din Whitehall. Ajunsesem la Bonn de nicăieri, vorbind o germană surprinzător de fluentă.

Şi dacă toate acestea nu erau de ajuns ca să mă scoată în evidenţă ca spion, existau şi soţiile cu ochii de uliu din Ministerul de Externe, care erau la fel de atente la rivalii soţilor lor în privinţa promovărilor, medaliilor şi eventualelor titluri nobiliare ca orice cercetător de la KGB. Dacă aruncau o privire la atestatele mele, ştiau că nu aveau de ce să-şi bată capul cu mine. Nu făceam parte din familie. Eram un Prieten, adică modul în care funcţionarii englezi respectabili din străinătate îi descriu pe spionii pe care sunt obligaţi să-i aibă printre ei.

8
O moştenire

Suntem în anul 2003. Un Mercedes blindat, cu şofer, mă ia în zorii zilei de la hotelul din München şi mă plimbă aproape opt kilometri până în agreabilul orăşel bavarez Pullach, cunoscut pentru industrie, care de atunci a decăzut, şi spionaj, care e etern. Am întâlnire la un mic dejun de lucru cu doctorul August Hanning, pe atunci *Präsident* al Serviciului de Informaţii German, BND, doar un pui pe lângă colegii săi seniori. De la poarta păzită, trecem pe lângă clădiri joase, ascunse pe jumătate de copaci şi acoperite cu plase de camuflaj, până la casa de ţară văruită în alb, tipică mai degrabă pentru norduldecât sudul Germaniei. Doctorul Hanning mă aşteaptă în prag. Spune că nu avem mult timp. Mi-ar plăcea să arunc o privire prin cabinet? Mulţumesc, domnule doctor Hanning, mi-ar plăcea foarte mult.

În timpul misiunilor de la Bonn şi Hamburg cu mai bine de treizeci de ani înainte, nu am avut niciun contact cu BND-ul. Nu fusesem, după cum sună jargonul, „declarat”; cu atât mai puţin, nu apucasem să intru în celebrul său sediu. Dar când a căzut Zidul Berlinului – un eveniment prevăzut de orice serviciu de informaţii iar Ambasada Britanică din Bonn, spre uimirea sa, a fost obligată să-şi facă bagajele şi să plece, ambasadorul de atunci şi-a propus cu mult curaj să mă invite la Bonn să sărbătorim evenimentul, între timp, eu scrisesem un roman numit *A Small Town în Germany*, în care nu cruţasem nici Ambasada Britanică, nici guvernul provizoriu de la Bonn. Vorbind – în mod eronat – despre un salt al Germaniei de Vest către extrema dreaptă, contribuisem la o conspiraţie între diplomaţii britanici şi angajaţii din

Germania de Vest, care dusese la moartea unui angajat al ambasadei hotărât să dezvăluie un adevăr incomod.

Prin urmare, nu mă aşteptam să fiu întruchiparea persoanei ideale care să tragă cortina peste vechea ambasadă şi să o întâmpine pe cea nouă, însă ambasadorul britanic, un om deosebit de civilizat, prefera să creadă altceva. Nefiind de-ajuns de mulţumit cu un discurs (sper eu) vesel pe care urma să îl ţin la ceremonia de încheiere, a invitat la reşedinţa lui de lângă Rin fiecare personificare autentică a demnitarilor germani fictivi pe care romanul meu îi vorbise de rău, cerându-le tuturor, ca plată pentru cina copioasă, un discurs în pielea personajului.

Iar doctorul August Hanning, pozând în cel mai puţin atrăgător membru al adunării fictive, a fost la înălţime, dând dovadă de spirit sportiv şi de glumă. A fost un gest pe care l-am primit cu recunoştinţă.

*

Ne aflăm în Pullach, la mai bine de zece ani de atunci, Germania este cât se poate de reunită, iar Hanning mă aşteaptă în pragul casei sale albe şi frumoase. Deşi nu am mai fost aici, cunosc, la fel ca toată lumea, lucrurile esenţiale din istoria BND-ului: cum generalul Reinhard Gehlen, şeful personalului militar de informaţii al lui Hitler de pe Frontul de Est, trimisese într-un moment deloc clar preţioasa lui arhivă sovietică în Bavaria, o îngropase, apoi ajunsese la o înţelegere cu OSS-ul american, înaintaşul CIA-ului, prin care a predat toate documentele, personalul şi pe el însuşi în schimbul numirii ca şef al agenţiei de spionaj antisovietic sub comandă americană, care urma să fie numită Organizaţia Gehlen sau, pentru cei iniţiaţi, Org.

Până acolo se parcurg nişte etape, fireşte, se face un

fel de curte. În 1945, Gehlen a fost adus cu avionul la Washington, fiind încă, practic, prizonierul americanilor. Allen Dulles, cel mai important spion al Americii şi fondatorul CIA, l-a măsurat din priviri şi a decis că-i plăcea mutra neamţului. Gehlen a fost tratat, flatat, dus la un meci de baseball, însă şi-a păstrat imaginea taciturnă şi distantă care în lumea spionajului este luată cu uşurinţă drept o profunzime enigmatică. Nimeni nu părea să ştie sau să-i pese că, în timp ce spiona pentru Führer în Rusia, s-a lăsat dus de nas de un plan sovietic care a făcut ca mare parte din arhiva lui să nu mai aibă valoare. Era un război nou şi Gehlen era omul nostru. În 1946, nemaifiind, probabil, captiv, a fost numit şef al serviciului embrionar de informaţii din Germania de Vest sub protecţia CIA. Vechii camarazi din perioada nazistă au alcătuit personalul principal. Amnezia controlată transformă trecutul în istorie.

Stabilind în mod arbitrar că foştii sau actualii nazişti erau loiali prin definiţie steagului anticomunist, Dulles şi aliaţii săi occidentali se amăgiseră, desigur, la scară mare. Cum ştie orice copil de şcoală, oricine are un trecut dubios este ţintă sigură pentru şantaj. Dacă adaugi şi resentimentele mocnite pricinuite de înfrângerea militară, pierderea mândriei, mânia făţişă faţă de bombardarea în masă de către Aliaţi a oraşului natal preaiubit – Dresda, de exemplu – ai o posibilă reţetă de recrutare dorită şi de KGB, şi de Stasi.

Cazul lui Heinz Felfe este grăitor. În 1961, când a fost în sfârşit arestat – întâmplător, eram în Bonn atunci – Felfe, născut în Dresda, spionase pentru SD-ul nazist, pentru MI6 din Anglia, pentru Stasi din Germania de Est şi pentru KGB-ul sovietic, în ordinea asta – a, şi pentru BND, desigur, unde era un actor valoros în jocurile de-a şoarecele şi pisica împotriva serviciilor sovietice de informaţii. Şi chiar se putea să fie, din moment ce şefii

sovietici şi din Germania de Est îi furnizau agenţi de prisos pe care-i aveau înregistraţi pentru ca vedeta lor din Org să-i demaşte şi să-şi aroge meritele. Felfe era atât de valoros pentru boşii lui sovietici, încât aceştia au înfiinţat o unitate KGB în Germania de Est doar pentru agentul lor, pentru procesarea informaţiilor aduse de el şi pentru a-i dezvolta cariera strălucită în cadrul Org.

În 1956, când Org a obţinut titlul pompos de Serviciul Federal de Informaţii sau Bundesnachrichtendienst, Felfe şi un alt complotist pe nume Clemens, născut şi el tot în Dresda şi jucător important în BND, oferiseră ruşilor întregul plan de luptă al BND-ului, inclusiv identitatea a nouăzeci şi şapte de ofiţeri de teren care lucrau sub acoperire în străinătate, ceea ce trebuie să fi fost o mare reuşită. Însă Gehlen, pozeur şi oarecum visător ca întotdeauna, a plănuit să rămână pe poziţii până în 1968, o perioadă la sfârşitul căreia nouăzeci la sută din agenţii săi din Germania de Est lucrau pentru Stasi, în timp ce acasă, în Pullach, şaisprezece membri ai familiei lui extinse erau angajaţi la BND.

Nimeni nu poate face mizerii corporatiste cu mai multă discreţie decât spionii. Nimeni nu denaturează misiunile ca ei. Nimeni nu ştie mai bine decât ei să creeze o imagine de omniscienţă misterioasă şi să se ascundă în spatele ei. Nimeni nu se pricepe mai bine să pretindă că este superior faţă de publicul care nu are de ales decât să plătească preţul cel mai mare pentru informaţii de mâna a doua, al căror punct de atracţie constă în discreţia gotică a modului de procurare, nu în valoarea lor intrinsecă. În toate aceste privinţe, BND nu este, pentru a nu spune mai mult, singurul.

*

Suntem deci la Pullach, avem puţin timp la dispoziţie şi gazda îmi prezintă frumoasa casă de la ţară în stil mai degrabă englezesc. Sunt impresionat, după cum bănuiesc că-şi doreşte el să fiu, de sala impunătoare de conferinţe cu masa lungă şi lucioasă, de peisajele de secol XX şi de priveliştea plăcută din curtea din spate, unde sculpturile „putere prin bucurie”[19] cu băieţi şi fete pe soclu stau faţă în faţă în posturi eroice.

— Domnule doctor Hanning, este cu adevărat remarcabil, spun eu politicos.

La care, cu un zâmbet şters, Hanning răspunde:

— Da. Martin Bormann avea gusturi destul de bune.

Îl urmez pe o scară abruptă de piatră, treaptă cu treaptă, până când ajungem în versiunea personalizată a lui Martin Bormann după*Führer bunkerul* lui Hitler, cu paturi, telefoane, latrine, pompe de ventilaţie şi tot ce mai era necesar supravieţuirii acolitului preferat al lui Hitler. Toate acestea, mă asigură Hanning cu acelaşi zâmbet palid în timp ce eu casc ochii prosteşte în jurul meu, sunt înregistrate oficial ca monumente protejate conform legii bavareze.

Deci aici l-au adus pe Gehlen în 1947, mă gândesc eu. În casa asta. I-au dat raţii, lenjerie curată, dosarele din perioada nazistă, cartotecile, vechiul personal din epoca nazistă, în timp ce echipe necoordonate de vânători de nazişti alergau după Martin Bormann, iar lumea încerca să asimileze ororile de nedescris din Belsen, Dachau, Buchenwald, Auschwitz şi celelalte. Aici au fost instalaţi Reinhard Gehlen şi poliţia secretă nazistă: în reşedinţa de la ţară a lui Bormann, de care acesta nu avea să mai aibă nevoie prea curând. Dar şeful nu prea bun al reţelelor de

---

19 Referire la programul Krafi durch Freude iniţiat de Hitler, care încerca să promoveze idealuri naziste prin intermediul activităţilor recreative, (n.tr.).

spionaj ale lui Hitler fuge de furia rusească şi în clipa următoare devine preferatul răsfăţat al noilor săi prieteni, americanii victorioşi.

Ei bine, poate la vârsta mea nu ar fi trebuit să mai par atât de surprins. Zâmbetul gazdei mele îmi confirmă acest lucru. Nu am avut cândva şi eu aceeaşi meserie? Nu cumva fostul meu serviciu făcea un schimb energic de informaţii cu Gestapo până în 1939? Nu a avut o relaţie amicală cu şeful poliţiei secrete a lui Muammar Gaddafi până în ultimele zile de conducere ale acestuia – relaţie suficient de amicală pentru a-i lua pe sus pe duşmanii săi politici, chiar şi pe femeile gravide, şi a-i trimite la Tripoli pentru a fi închişi şi interogaţi cu cele mai moderne metode?

E momentul să urcăm scara lungă de piatră pentru micul dejun de lucru. Când ajungem sus – cred că suntem în holul principal al casei, dar nu pot fi sigur – două figuri din trecut mă întâmpină de pe peretele cu celebrităţi din Pullach: amiralul Wilhelm Canaris, şeful Abwehrului lui Hitler din 1935 până în 1944, şi prietenul nostru, generalul Reinhard Gehlen, primul *Präsident* al BND-ului. Canaris, nazist înveterat, dar nu şi fan al lui Hitler, a făcut un joc dublu cu grupurile de rezistenţă de aripa dreaptă din Germania, dar şi cu serviciul britanic de informaţii, cu care a continuat să ţină legătura în mod sporadic pe parcursul războiului. Duplicitatea i-a fost demascată în 1945, când a fost judecat sumar şi executat în mod oribil de SS: un fel de erou curajos şi ambiguu, care în mod sigur nu era antisemit, ci trădător al conducerii ţării sale. Cât despre Gehlen, şi el trădător pe timp de război, e greu de ştiut în lumina rece a istoriei ce mai rămâne de admirat la el dincolo de necinstea, plauzibilitatea şi abilitatea escrocului de autoconvingere.

Şi atunci, asta e tot? mă întreb în timp ce privesc

cele două figuri neplăcute. Sunt aceşti doi oameni imperfecţi singurele modele din trecut pe care BND le are de oferit noilor recruţi cu priviri optimiste? Gândiţi-vă la desfătările care îi aşteaptă pe noii recruţi englezi în lumea secretă! Fiecare serviciu de spioni îşi creează o aură mitică, însă englezii fac parte dintr-un grup aparte. Uitaţi de performanţa jenantă în Războiul Rece, când KGB-ul ne-a întrecut în isteţime şi s-a infiltrat mai bine decât noi la aproape fiecare pas. Gândiţi-vă la al Doilea Război Mondial, în care, dacă e să crezi ce spun televiziunea şi tabloidele noastre, este cel mai bine depozitată mândria noastră naţională. Uitaţi-vă la genialii noştri spărgători de coduri din Bletchley Park! Uitaţi-vă la ingeniosul nostru sistem Double-Cross şi la marile înşelătorii din ziua Debarcării din Normandia, la operatorii noştri îndrăzneţi din SOE şi la sabotorii transportaţi în spatele liniilor inamice! Cu asemenea eroi care au păşit înaintea lor, cum ar putea noii recruţi să nu fie inspiraţi de trecutul serviciului?

Mai presus de toate: am câştigat, aşa că noi suntem cei care scriu istoria.

Însă bietul şi bătrânul BND nu are asemenea tradiţii frumoase, oricât ar fi de mitologizate, pe care să le ofere recruţilor. Nu poate să se laude, de exemplu, cu Operaţiunea Polul Nord a Abwehrului, cunoscută şi ca Jocul Angliei, o înşelătorie care a amăgit SOE-ul peste trei ani ca să trimită la moarte sigură şi chiar mai rău peste cincizeci de agenţi danezi în Olanda ocupată. Realizările germane din domeniul decriptărilor erau, de asemenea, impresionante, dar care a fost rezultatul? Nu se pot sărbători abilităţile indubitabile de contraspionaj ale lui Klaus Barbie, fostul şef Gestapo de la Lyon, recrutat în rândurile BND ca informator în 1966. Barbie, după cum s-a aflat numai după muşamalizarea prelungită a Aliaţilor,

torturase personal zeci de membri din Rezistenţa Franceză. Condamnat pe viaţă, a murit în închisoarea unde făptuise cele mai groaznice atrocităţi. Dar nu înainte de a fi recrutat, se pare, de CIA pentru a-l vâna pe Che Guevara.

*

În timp ce scriu asta, doctorul Hanning, acum avocat cu un cabinet particular, se află în mijlocul focului încrucişat al unui comitet parlamentar german, însărcinat cu investigarea activităţilor serviciilor de informaţii externe din Germania şi a posibilelor cooperări sau înţelegeri secrete cu agenţiile germane de spioni. Ca toate anchetele desfăşurate în spatele uşilor închise, şi aceasta este „foarte" publică. Există din belşug acuzaţii, insinuări şi informări din surse nesigure. Cea mai spectaculoasă acuzaţie este, de-abia credibilă: că BND-ul şi ramura sa de transmisiuni, în mod deliberat sau în urma unei neglijenţe birocratice, au ajutat, din 2002, Agenţia Naţională de Securitate (NSA) din SUA să-şi spioneze propriii cetăţeni şi instituţiile din Germania.

Analizând probele actuale, teoria nu stă în picioare, în 2002, s-a ajuns la o înţelegere între BND ŞI NSA, care specifica în mod categoric că ţintele germane erau o zonă interzisă. S-au instalat filtre pentru a consolida înţelegerea. Aşadar, au dat filtrele greş? Şi dacă da, eşecul lor a fost de natură umană sau a fost o eroare tehnică – ori doar consecinţa delăsării în timp? Şi poate că NSA, remarcând eşecul, s-a decis că nu mai era cazul să-i deranjeze pe aliaţii lor nemţi cu problema asta?

Cel mai probabil rezultat al deliberărilor comitetului, după părerea observatorilor Bundestagului mai bine informaţi ca mine, este că Biroul Cancelarului a eşuat în

datoria sa statutară de a superviza BND-ul; că BND-ul nu a reuşit să se autosupervizeze; şi că nu a existat coluziune, deşi a existat o cooperare cu serviciile americane de informaţii. Probabil că, până ajungeţi să citiţi asta, vor fi apărut şi mai multe complicaţii şi ambiguităţi proaspete şi nimeni în afară de istorie nu va fi tras la răspundere.

Poate că, în cele din urmă, istoria este, într-adevăr, singura vinovată. Când secţia de transmisiuni a serviciilor americane de informaţii şi-a întins pentru prima dată plasa peste tânăra Germania de Vest în primii ani de după război, guvernul de novici al lui Adenauer a făcut tot ce i s-a spus şi i s-a spus foarte puţin. În timp, poate că această relaţie s-a schimbat, dar numai la suprafaţă. NSA a continuat să spioneze după pofta inimii fără supraveghere din partea BND-ului şi e greu să-ţi imaginezi că acest obicei nu a inclus încă din prima zi spionatul a tot ceea ce mişca în ţara-gazdă. Spionii spionează pentru că pot.

Mi se pare ireal să-ţi imaginezi că BND şi-a exercitat vreodată controlul asupra NSA: cu atât mai puţin când a venit vorba de alegerea ţintelor germane şi europene de către cel din urmă. Astăzi, mesajul americanilor este cât se poate de clar: dacă vreţi să vă spunem despre ameninţarea teroristă de la voi din ţară, închideţi gura şi fiţi supuşi.

În urma dezvăluirilor din cazul Snowden, Anglia a demarat, desigur, anchete asemănătoare şi a ajuns la acelaşi tip de concluzie greşită. Şi englezii au abordat chestiuni sensibile precum măsura în care ramura de transmisiuni a serviciului nostru de informaţii făcea pentru America exact ceea ce America avea interdicţie legală de a face pentru ea însăşi. Dar publicul britanic, cu toată nebunia creată, e neprihănit în privinţa secretelor şi încurajat de informaţii date cu porţia să fie docil în privinţa încălcării intimităţii. Când s-au încălcat legi, au fost repede

transformate ca să facă loc breşei. Atunci când încep protestele, presa de aripă dreapta le înăbuşă. Dacă este subminată loialitatea faţă de Statele Unite, se pune problema cine să fim noi în acest caz?

Pe de altă parte, Germania, care a trecut prin fascism şi comunism într-o viaţă de om, nu tratează cu uşurinţă spionii de stat care-şi vâră nasul în treburile cetăţenilor cinstiţi; cu atât mai puţin când fac acest lucru la cererea şi în beneficiul unei superputeri străine şi presupus aliate. Ceea ce în Anglia se numeşte Relaţie Specială, în Germania se numeşte trădare. Cu toate acestea, eu bănuiesc că, în aceste vremuri tulburi, nu se va fi dat niciun verdict clar până să meargă cartea asta la tipar. Parlamentul german va fi spus ce avea de spus, se va fi invocat cauza măreaţă a contraterorii, iar cetăţenii îngrijoraţi ai Germaniei vor fi fost sfătuiţi să nu muşte mâna care-i protejează, chiar dacă a mai rătăcit drumul din când în când.

Dar dacă, în ciuda şanselor potrivnice, cazul ar fi dovedit, ce-ar mai rămâne de spus ca alinare? Poate doar că, asemenea oricui este confuz în privinţa educaţiei sale, BND nu a ştiut cine să fie. Schimburile la dublu cu o agenţie de informaţii foarte puternică nu pot fi vreodată un lucru uşor nici în cea mai bună perioadă, cu atât mai puţin când faci schimb cu ţara care te-a adus pe lume, ţi-a schimbat scutecele, ţi-a dat bani de buzunar, ţi-a verificat tema şi ţi-a arătat încotro s-o iei. Şi e şi mai greu când ţara-mamă le-a delegat spionilor săi fragmente din propria politică externă, un lucru pe care Statele Unite l-au făcut destul de frecvent în ultimii ani.

9
Nevinovăţia lui Murat Kurnaz

Mă aflu în Bremen, în nordul Germaniei, într-o cameră de hotel, la etaj, care dă spre o pistă de atletism de şcoală. Suntem în 2006. Murat Kurnaz, germano-turc, născut, crescut şi educat în Bremen, tocmai a fost eliberat după cinci ani de încarcerare la Guantánamo. Înainte de aceasta, a fost arestat în Pakistan, vândut americanilor pentru trei mii de dolari, ţinut două luni într-un centru american de tortură din Kandahar, electrocutat, bătut crunt, torturat prin simularea înecului şi atârnat de un cârlig până când, în ciuda forţei sale fizice, aproape a murit. Cu toate acestea, cam la un an de când sosise la Guantánamo, atât anchetatorii americani, cât şi cei nemţi – doi de la BND şi unul de la serviciul german de securitate internă – ajunseseră la concluzia că era inofensiv, naiv şi nu reprezenta niciun risc pentru interesele germane, americane sau israeliene.

Însă iată care e paradoxul cu care nu reuşesc să mă împac şi pe care, cu atât mai puţin, pot să-l judec. Atunci când l-am cunoscut pe Kurnaz, habar nu aveam că doctorul Hanning, celălalt invitat la masa ambasadorului din Bonn şi gazda mea de la Pullach, jucase un rol în destinul lui, şi încă unul important. Cu această ocazie am aflat că, în urmă cu numai câteva săptămâni, la o întâlnire a celor mai importanţi funcţionari de stat din Germania şi a şefilor serviciilor de informaţii, Hanning, ca *Präsident* al BND, votase, se pare în semn de sfidare faţă de sfatul dat de membrii propriului serviciu, împotriva întoarcerii lui Kurnaz. Dacă trebuia să se întoarcă undeva, atunci să se ducă în Turcia, unde îi era locul. Şi, mai pe ocolite: în Kurnaz nu se putea avea încredere nici că *nu* a fost terorist, nici că *nu* avea să devină: de aceea, se pare,

poziţia lui Hanning.

În 2004, în timp ce Kurnaz era încă închis la Guantánamo, poliţia şi serviciile de securitate ale landului Bremen au anunţat că, din moment ce bărbatul nu-şi reînnoise permisul de rezidenţă, care expirase între timp – o greşeală pardonabilă, s-ar putea crede, dată fiind lipsa stiloului, a cernelii, a timbrelor şi a hârtiei de scris în cuştile din Guantánamo – era din acel moment alungat din casa mamei sale.

Deşi instanţa a anulat imediat edictul dat în Bremen, Hanning nu şi-a schimbat poziţia nici până în ziua de azi.

Dar dacă îmi amintesc de perioada de acum vreo şaizeci şi ceva de ani, în zilele Războiului Rece, când, dintr-o poziţie mult mai umilă, am fost şi eu invitat să emit judecăţi cu privire la nişte oameni care, de bine, de rău, se integrau în nişte categorii – foşti simpatizanţi comunişti, presupuşi simpatizanţi, înscrişi în secret în partid şi alţii – mă trezesc în mijlocul aceleiaşi probleme imposibile. La nivel superficial, tânărul Kurnaz părea să se potrivească în multe categorii. La Bremen, mergea la o moschee cunoscută pentru propagarea radicalismului. Înainte de a pleca în Pakistan, îşi lăsase barba să crească şi-i îndemna pe părinţii lui să respecte mai mult Coranul. Când a plecat, a făcut-o în secret, fără să le spună părinţilor – nu a fost cel mai bun început. Mama lui s-a speriat atât de tare, încât s-a dus la poliţie, declarând că fiul ei fusese radicalizat în moscheea Abu Bakr, că citea literatură jihadistă şi avea de gând să lupte în Jihad în Cecenia sau Pakistan. Alţi turci din Bremen, din cine ce ştie ce motive, au venit cu poveşti asemănătoare. Şi erau îndreptăţiţi. Suspiciunea, disperarea şi acuzaţiile reciproce le distrugeau comunitatea. Nu fusese întregul complot împotriva Turnurilor Gemene pus la cale de nişte musulmani ceva mai sus, în Hamburg? în ceea ce îl

priveşte, Kurnaz a susţinut permanent că singurul motiv pentru care a mers în Pakistan a fost ca să-şi aprofundeze educaţia musulmană. E o chestiune de istorie faptul că niciuna dintre categoriile bifate nu a produs vreun terorist. Kurnaz nu a comis nicio crimă şi a suferit nespus de mult pentru nevinovăţia sa. Dar dacă m-aş întoarce în timp în zilele acelea, dacă m-aş confrunta cu aceleaşi categorii bifate şi cu un climat asemănător de teamă, nu-mi pot imagina că aş sări în apărarea lui Kurnaz.

Aşezat confortabil în camera de hotel din Bremen, sorbind din cafea, îl întreb pe Kurnaz cum a reuşit să ia legătura cu ceilalţi deţinuţi din celulele de pedeapsă alăturate, în ciuda faptului că orice tip de comunicare fusese interzis sub ameninţarea bătăilor şi a privaţiunilor, la care era cel mai expus din pricina atitudinii încăpăţânate şi a staturii uriaşe, care trebuie să fi încăput cu greu într-o cuşcă unde nu putea să stea nici jos, nici în picioare timp de douăzeci şi trei de ore pe zi.

Trebuia să ai grijă, spune el, după o pauză de gândire cu care încep să mă obişnuiesc. Nu doar la paznici, ci şi la ceilalţi prizonieri. Nu întrebai niciodată pe cineva de ce era acolo. Nu întrebai dacă făcea parte din Al-Qaeda. Dar când te ghemuieşti zi şi noapte la câţiva metri de alt prizonier, este firesc ca, mai devreme sau mai târziu, să încerci să comunici.

Mai întâi era chiuveta minusculă, dar aceea era pentru genul de contact mai general. La o oră stabilită – nu a vrut să spună cum se stabilea ora, fiindcă mulţi dintre ceilalţi combatanţi inamici era încă încarceraţi[20] – se abţineau să folosească chiuvetele şi şopteau prin ţeavă. Nu auzeai cuvintele propriu-zise, dar mormăitul colectiv care se întorcea îţi dădea senzaţia de apartenenţă.

---

20 Când cartea aceasta va ajunge la tipografie, vor mai fi optzeci de deţinuţi acolo, dintre care aproximativ jumătate vor fi eliberaţi, (n.a.)

Mai era şi castronul de supă din polistiren care era introdus în cuşcă prin spaţiul pentru mâncare, alături de o bucată de pâine veche. Beai supa, apoi rupeai o bucată cât o unghie din capac, sperând să nu-şi dea seama paznicul. Pe urmă, făceai cu unghia pe care o lăsai să crească dinadins o crestătură în arabă din Coran. Păstrai puţină pâine, o mestecai până făceai o biluţă şi o lăsai să se întărească. Scoteai un fir din salopetă, legai un capăt în jurul biluţei de pâine şi celălalt în jurul bucăţii de polistiren. Folosind biluţa ca pe o greutate, o aruncai printre bare vecinului tău, care trăgea apoi firul de aţă şi bucata de polistiren în cuşca lui.

La timpul cuvenit, primeai chiar şi o literă înapoi.

Pentru un om nevinovat, care chiar şi după standardele legale neclare de la Guantánamo a fost închis pe nedrept timp de cinci ani şi abia acum, în sfârşit, urmează să fie trimis acasă, era absolut firesc şi corect ca Murat Kurnaz să primească propriul avion care să-l transporte de la Guantánamo la Baza Aeriană Ramstein din Germania la momentul eliberării. Pentru drum, i s-a oferit lenjerie curată, o pereche de blugi şi un tricou alb. Tot pentru propriul confort, zece soldaţi americani au fost trimişi să-l supravegheze în timpul zborului şi, când a fost predat echipei germane de primire, ofiţerul american aflat la comandă i-a oferit omologului său neamţ o pereche de cătuşe mai uşoare şi mai confortabile pentru restul călătoriei lui Kurnaz, la care ofiţerul neamţ, spre gloria sa eternă, a răspuns: „Nu a comis nicio crimă. Aici, în Germania, este un om liber”.

X-Aceasta însă nu era şi părerea lui August Hanning.

În 2002, Hanning îl denunţase pe Kurnaz ca o ameninţare la adresa securităţii germane. De atunci, motivele lui de a-i ignora pe anchetatorii nemţi şi americani nu au fost explicate, din câte ştiu eu. Cu toate

acestea, cinci ani mai târziu, în 2007, vorbind în calitate de şef al contrainformaţiilor în Ministerul de Interne, Hanning nu doar şi-a repetat opoziţia faţă de şederea lui Kurnaz în Germania – o problemă actuală, din moment ce Kurnaz se afla înapoi pe teritoriu german –, ci i-a şi criticat aspru pe anchetatorii BND, care fuseseră înainte sub comanda lui directă şi îl declaraseră pe Kurnaz inofensiv, considerând că aceştia îşi depăşiseră competenţa.

Când am apărut şi eu, chiar dacă mai târziu, ca susţinător al cauzei lui Kurnaz, Hanning, pentru care continui să am un mare respect, m-a avertizat prieteneşte că simpatia mea era nejustificată, dar nu mi-a dat niciun argument. Şi cum acest argument nu a ieşit niciodată la lumină şi nu a fost adus la cunoştinţa stimatului avocat al lui Kurnaz, m-am simţit incapabil să-i urmez sfatul. Aşadar, a fost, poate, o cauză mai importantă? Aproape că-mi doresc să cred asta. A fost demonizarea lui Kurnaz un fel de necesitate politică? Ajunsese Hanning, pe care îl ştiu drept un om onorabil, să se străpungă cu propria sabie?

Cu puţin timp în urmă, Kurnaz a venit în Anglia ca să-şi promoveze cartea pe care a scris-o despre experienţa sa.[21] Fusese bine primită în Germania şi tradusă în mai multe limbi. Eu îi făcusem o reclamă generoasă. Înainte de a-şi începe turneul, a petrecut ceva timp cu noi în Hampstead, unde, la sugestia lui Philippe Sands QC, avocatul specializat în drepturile omului, a fost invitat, fără niciun avertisment, să le vorbească elevilor de la University College School. A acceptat şi a vorbit aşa cum vorbeşte întotdeauna: simplu şi cu atenţie, în engleza fluentă pe care a învăţat-o singur la Guantánamo, mai ales de la anchetatorii lui. Publicului mare, format din elevi de diferite credinţe sau de niciuna, a spus că doar credinţa

---

21 Five Years of my Life (Cinci ani din viaţa mea), publicată de Palgrave Macmillan (n.a.).

musulmană l-a ajutat să supravieţuiască. A refuzat să-i învinovăţească pe paznici sau pe cei care l-au torturat. Ca de obicei, nu a spus nimic despre Hanning sau despre ceilalţi demnitari sau politicieni nemţi care militaseră împotriva întoarcerii sale. A explicat că, în momentul eliberării, le-a dat gardienilor adresa lui de acasă, din Germania, pentru ziua în care povara a ceea ce făcuseră avea să devină prea grea. Nu şi-a trădat emoţia decât atunci când a descris obligaţia faţă de ceilalţi prizonieri pe care i-a lăsat acolo. A spus că nu va păstra niciodată tăcerea cât timp mai este un singur om închis la Guantánamo. Când a terminat, atât de mulţi s-au grăbit să-i strângă mâna, încât a trebuit să se formeze o coadă ordonată.

În romanul meu *A Most Wanted Man*[22], există un turc născut în Germania, care are vârsta şi religia lui Murat şi provine din acelaşi mediu. Se numeşte Melik şi plăteşte un preţ asemănător pentru păcate pe care nu le-a comis. Prin statură, mod de a vorbi şi atitudine, se aseamănă foarte mult cu Murat Kurnaz.

22 Cel mai vânat om din lume, Editura RAO, 2010 (n.tr.).

10
Ieşind pe teren

Biroul la care scriu atunci când sunt în Cornwall se află în podul unui hambar de granit de pe marginea unei stânci. Privind în faţa mea, într-o dimineaţă însorită de iulie, văd doar Atlanticul vopsit într-un albastru ridicol de perfect. O regată de bărci fusiforme cu pânze se înclină în bătaia uşoară a brizei estice. Prietenii care vin să ne viziteze cred că suntem ori nebuni, ori binecuvântaţi, în funcţie de vreme, iar astăzi suntem binecuvântaţi. În acest capăt de uscat, vremea poate să se schimbe ori de câte ori simte nevoia. Zile şi nopţi cu vânturi de puterea unor furtuni, apoi armistiţiu şi linişte bruscă. În orice perioadă a anului, un nor gras de ceaţă se poate înstăpâni peste promontoriu şi nicio cantitate de ploaie nu-l poate convinge să plece.

Câteva sute de metri spre continent, într-o căsuţă dărăpănată, anexată unei gospodării vechi de fermă cu frumosul nume de Boscawen Rose, trăieşte o familie de strigi. Le-am văzut împreună doar o dată: doi adulţi şi patru pui aliniaţi pe un pervaz stricat pentru poza de familie pe care nu am mai avut timp s-o fac. De atunci, am avut o relaţie cu un singur adult – cel puţin, aşa am decis eu în mod arbitrar, deşi, din câte ştiu, ar putea fi oricare dintre membrii familiei extinse, fiindcă puii au crescut de mult. Acest strigă-tată, cum m-am hotărât să mi-l imaginez, este copărtaşul meu secret, care, cu mult înainte de a trece pe la fereastra mea dinspre vest, mă previne de timpuriu, prin metode necunoscute, că soseşte. Eu scriu mai departe, cu capul plecat şi pierdut, după cum sper, pentru lumea reală; dar nu-i ratez niciodată umbra albă-aurie care trece jos, pe deasupra pământului de sub fereastra mea. Nu are prădători de care să ştiu. Nici corbii,

nici şoimii călători nu-şi bat capul cu el.

Această pasăre este conştientă de supraveghere în aşa măsură, încât spionii umani ar lua-o drept medium. Terenul abrupt de păşunat se înclină către apă. Striga poate să plutească pe deasupra, la vreo cincizeci de centimetri deasupra ierbii lungi, în timp ce se pregăteşte să se lanseze asupra unui şoarece de câmp care nu bănuieşte nimic. Dar dacă eu mă gândesc doar să ridic capul, abandonează operaţiunea şi se piteşte după stâncă. Dacă am noroc, când vine seara, a uitat de mine şi apare iar, iţindu-şi numai vârfurile aripilor tremurânde de lapte şi zahăr. De data asta, mi-am promis să nu mai ridic capul.

*

Într-o zi însorită din primăvara lui 1974, am ajuns în Hong Kong şi am descoperit că se construise un tunel pe sub mare între Hong Kong pe insulă şi Kowloon pe continent, iar eu habar n-avusesem de asta. Tocmai predasem corecturile la romanul *Tinker Tailor Soldier Spy*. În orice moment, exemplarele finisate aveau să iasă de la tipografie. Printre presupusele plăceri oferite de carte se afla o urmărire cu un Star Ferry printre strâmtori între Kowloon şi insula Hong Kong. Spre ruşinea mea veşnică, îndrăznisem să scriu pasajul de aici, din Cornwall, cu ajutorul unui ghid învechit. Acum plăteam preţul.

La hotel exista un fax. Aveam un tipar de probă legat al romanului meu în bagaj. L-am scos. Mi-am sunat agentul în toiul nopţii şi l-am implorat să-i convingă pe cei de la editură să nu tipărească. Era prea târziu pentru America? Avea să afle, dar se temea că era. După câteva ture cu maşina prin tunel, cu carnetul pe genunchi, am trimis textul revizuit prin fax la Londra şi am jurat că nu voi mai amplasa niciodată o scenă într-un loc pe care nu l-am

vizitat. Şi agentul meu avea dreptate: era prea târziu pentru prima ediţie americană.

Dar lecţia pe care o învăţasem nu era legată doar de cercetare. Mi-a dat de ştire că deveneam gras şi leneş la vârsta mijlocie şi trăiam dintr-un fond de experienţe care era pe sfârşite. Era momentul să încerc lumi necunoscute, îmi tot suna în urechi o zicală a lui Graham Greene: ceva asemănător cu „dacă vorbeşti despre durerea umană, eşti dator să o împărtăşeşti”.

Este irelevant dacă este tunelul de vină sau dacă mi-am dat eu seama mai târziu. Ceea ce ştiu sigur este că, de la tunel încolo, mi-am luat rucsacul şi, imaginându-mă un fel de rătăcitor în buna tradiţie germană romantică, am pornit în căutarea primei experienţe: mai întâi în Cambodgia şi Vietnam, apoi în Israel şi Palestina, pe urmă în Rusia, America Centrală, Kenya şi Congo de Est. Este o călătorie care a continuat, într-un fel sau altul, în ultimii patruzeci şi ceva de ani şi mă voi gândi mereu la Hong Kong ca la punctul de plecare.

În câteva zile, am avut norocul să-l cunosc pe acelaşi David (H.D.S.) Greenway, care a coborât mai târziu pe poteca îngheţată de la cabana mea fără paşaport şi a devenit unul dintre ultimii americani care au părăsit oraşul Phnom Penh. Se gândea să facă o plimbare prin zonele de război pentru *Washington Post*. Mi-ar plăcea să merg şi eu? După patruzeci şi opt de ore, stăteam întins lângă el într-un şanţ puţin adânc, speriat de moarte, trăgând cu ochiul la lunetiştii khmerilor roşii ascunşi pe malul celălalt al fluviului Mekong.

Nu mai trăsese nimeni în direcţia mea până atunci. Intrasem într-o lume unde toţi păreau să aibă mai mult curaj decât mine, fie că erau corespondenţi de război, fie oameni obişnuiţi care-şi vedeau de treburile zilnice, ştiind că oraşul le era înconjurat de khmerii roşii la distanţă de

câţiva kilometri, că erau şanse să fie bombardaţi în orice clipă, zi sau noapte, şi că forţele sprijinite de americani sub conducerea lui Lon Noi erau ineficiente. Într-adevăr, totul era nou pentru mine, ei aveau state vechi. Şi poate dacă trăieşti permanent înconjurat de pericol, te obişnuieşti cu adevărat – ba chiar, Doamne, ajută-ne, ajungi să depinzi de el. Mai târziu, la Beirut, aproape că am început să cred teoria asta. Sau poate sunt doar unul dintre cei care sunt incapabili să accepte inevitabilul conflict interuman.

Fiecare are propria părere despre curajul uman şi aceasta este mereu subiectivă. Toţi se întreabă care va fi punctul lor critic, când şi cum va veni şi cum vor reacţiona prin comparaţie cu alţii. În ceea ce mă priveşte, ştiu doar că am fost cel mai aproape de a demonstra că am curaj când îmi suprimam opusul curajului, ceea ce ar putea fi definiţia laşului înnăscut. De cele mai multe ori, aceste momente veneau când cei din jurul meu demonstrau un curaj şi mai mare decât aveam eu în mod firesc; şi, prin exemplul lor, mi-l insuflau şi mie. Dintre toţi aceşti oameni, cea mai vitează pe care am cunoscut-o în călătoriile mele – unii ar spune cea mai nebună, deşi nu m-aş număra printre ei – a fost o micuţă franţuzoaică, femeie de afaceri din Metz, pe nume Yvette Pierpaoli, care, alături de partenerul ei, Kurt, fost căpitan elveţian, conducea o firmă amărâtă de import din Phnom Penh, pentru care întreţineau un număr de avioane vechi cu un singur motor şi o echipă pitorească de piloţi care să răzbată din oraş în oraş, pe deasupra junglei ostile deţinute de Pol Pot, transportând mâncare şi provizii medicale şi ducând copiii bolnavi în siguranţa relativă a oraşului Phnom Penh.

Cum khmerii roşii strângeau funia tot mai mult în jurul oraşului Phnom Penh, familiile de refugiaţi se adunau din toate părţile, iar bombardamentele aleatorii şi maşinile

cu bombă făceau prăpăd, Yvette Pierpaoli îşi descoperise adevărata vocaţie: să salveze copiii aflaţi în pericol. Adunătura pestriţă de piloţi asiatici şi chinezi, obişnuiţi mai degrabă cu transportul maşinilor de scris şi al faxurilor pentru compania ei comercială, se ocupau acum cu salvarea copiilor şi a mamelor lor din oraşele periferice care erau pe cale să intre în stăpânirea khmerilor roşii ai lui Pol Pot.

În mod deloc surprinzător, piloţii erau sfinţi doar cu jumătate de normă. Unii veniseră de la Air America, linia aeriană a CIA. Unii transportaseră opiu. Majoritatea le făcuseră pe amândouă. Copiii suferinzi se puteau trezi înghesuiţi de saci cu opiu sau pietre semipreţioase, cumpărate din Pailin cu bani grei. Un pilot cu care am zburat îşi petrecea timpul învăţându-mă cum să aterizez cu avionul dacă el era prea drogat cu morfină ca s-o facă singur. În romanul pentru care făceam cercetări, intitulat mai târziu *The Honourable Schoolboy*[23], l-am numit Charlie Marshall.

În Phnom Penh, Yvette era neînfricată în eforturile ei de a oferi adăpost şi speranţă copiilor care nu aveau niciuna, nici alta. împreună cu ea am văzut primele victime colaterale ale războiului: soldaţi cambodgieni morţi şi plini de sânge, întinşi unul lângă altul într-o camionetă deschisă, cu picioarele goale. Cineva le furase cizmele, precum şi cecurile, fără îndoială, ceasurile de mână şi orice bani mai luaseră cu ei în luptă. Camionul era parcat lângă o baterie de artilerie care trăgea, aparent fără ţintă, în junglă. În jurul armelor, copii mici, asurziţi de explozii, rătăceau şocaţi. În jurul lor stăteau mamele tinere ale căror soţi luptau în junglă. Îi aşteptau să se întoarcă, ştiind că, dacă nu reveneau, comandanţii nu aveau să-i dea dispăruţi, ci continuau să le încaseze banii.

---

23 ***Premiantul,*** Editura RAO, 2008 (n.tr.).

Înclinându-se, zâmbind, salutând cu mâinile împreunate, Yvette stătea printre femei şi aduna copiii în jurul ei. Nu voi şti niciodată ce le putea spune peste bubuitul armelor, dar în clipa următoare râdeau şi mamele, şi copiii. Chiar şi bărbaţii care manevrau armele gustau gluma. Ajunşi în oraş, băieţeii şi fetiţele stăteau cu picioarele încrucişate în praful de pe caldarâm, lângă sticlele pline cu petrol pe care îl şterpeliseră din rezervoarele maşinilor stricate. Dacă exploda o bombă, petrolul se aprindea şi copiii se ardeau. Iar Yvette, auzind exploziile din balconul casei, sărea în maşinuţa ei îngrozitoare pe care o conducea ca pe un tanc şi străbătea străzile în căutare de supravieţuitori.

*

Am mai făcut câteva drumuri la Phnom Penh până când, într-un târziu, oraşul a căzut în final. Până să plec pentru ultima dată, vânzătorii indieni şi fetele în ricşele lor păreau să fie ultimii care să o ia din loc: negustorii, pentru că preţurile erau cu atât mai mari cu cât lipsurile erau mai mari; fetele, fiindcă în inocenţa lor credeau că serviciile lor aveau să aibă căutare indiferent cine câştiga, în cele din urmă, au ajuns să fie recrutate de Khmera Roşie sau au murit pe câmpurile morţii. Din Saigon, aşa cum se numea încă, îi scrisesem lui Graham Greene ca să-i spun că recitisem *The Quiet American*[24] şi că era la înălţime. În mod neaşteptat, scrisoarea chiar a ajuns la el şi mi-a răspuns, îndemnându-mă să merg la muzeul din Phnom Penh să admir pălăria cu pene de struţ cu care fuseseră încoronaţi foştii regi ai khmerilor. A trebuit să-i spun că nu doar pălăria nu mai era acolo; nici muzeul nu mai era acolo.

---

24 *Americanul liniştit*, Editura Polirom, 2003 (n.tr.).

Yvette a devenit subiectul multor poveşti nebuneşti, unele apocrife, dar multe, în ciuda improbabilităţii, adevărate. Preferata mea, pe care am auzit-o chiar din gura ei – ceea ce nu e întotdeauna o garanţie a veridicităţii – dezvăluie cum în ultimele zile ale oraşului Phnom Penh a dat buzna cu un grup de copii khmeri orfani în Consulatul francez şi a cerut paşapoarte, câte unul pentru fiecare micuţ.

— Dar ai cui sunt copiii? a întrebat agentul consular asaltat.

— Sunt ai mei. Eu sunt mama lor.

— Dar au toţi aceeaşi vârstă!

— Şi eu am avut mulţi cvadrupleţi, idiotule!

Înfrânt, poate chiar complice, consulul a cerut să ştie cum îi cheamă. Yvette i-a înşirat pe toţi: „*Lundi*, *Mardi*, *Mercredi*, *Jeudi*, *Vendredi*...”

În aprilie 1999, în timp ce se afla într-o misiune la refugiaţii din Kosovo, Yvette Pierpaoli a murit, împreună cu David şi Penny McCall de la Refugees International, când şoferul lor albanez a pierdut controlul asupra volanului şi maşina a derapat pe un drum de munte, prăbuşindu-se zeci de metri într-o râpă. Până atunci, apucase, cu sprijinul acordat de soţia mea, să scrie propria carte1, care s-a tradus în mai multe limbi. Titlul în engleză era *Woman of a Thousand Children*[25][26]. Avea şaizeci şi unu de ani. Eram la Nairobi atunci, făcând cercetări pentru romanul *The Constant Gardner*[27], care avea ca personaj central o femeie pregătită să facă orice ca să-i ajute pe oamenii care nu se puteau ajuta singuri: în acest caz, femei din triburile africane folosite drept cobai umani în studii clinice. Yvette lucrase deja foarte mult în Africa, precum şi

25 Publicată de Robert Laffont, Paris, în 1992 (n.a.).
26 Femeia cu o mie de copii (n.tr.).
27 Experiment secret, Editura RAO, 2005 (n.tr.).

în Guatemala şi în Kosovo – duşmanul ei. În romanul meu, personajul feminin, al cărei nume este Tessa, moare. Intenţia mea fusese mereu ca ea să moară şi presupun că, după călătoriile mele cu Yvette, îmi dădusem seama că norocul ei nu avea să dureze. În copilărie, Yvette fusese violată, abuzată şi dată la o parte. În tinereţe, se refugiase la Paris şi recursese chiar la prostituţie din pricina sărăciei. Când a descoperit că era însărcinată cu un bărbat din Cambodgia, s-a dus la Phnom Penh să-l găsească, dar a descoperit că el avea altă viaţă acolo. L-a cunoscut pe Kurt într-un bar şi au devenit parteneri de afaceri şi de viaţă.

Am întâlnit-o pentru prima dată în casa unui diplomat german în oraşul asediat Phnom Penh, la o cină servită în zgomotul împuşcăturilor continue din palatul lui Lon Noi, aflat la distanţă de o sută de metri de noi. Era însoţită de Kurt. Societatea lor comercială se numea Suisindo şi funcţiona într-o casă veche de lemn din centrul oraşului. Era vioaie, dură, cu ochii căprui şi se apropia de patruzeci de ani, fiind când vulnerabilă, când gălăgioasă, niciodată într-un anume fel pentru mult timp. Punea mâinile în şold şi te ocăra ca un barcagiu. Îţi putea zâmbi într-un fel care îţi topea inima. Te putea linguşi, flata şi câştiga în orice mod aveai nevoie să fii câştigat. Dar totul era în slujba unei cauze.

Iar cauza, aţi aflat imediat, era procurarea de mâncare şi bani pentru cei înfometaţi prin orice metodă şi cu orice preţ: medicamente pentru cei bolnavi, adăpost pentru cei fără casă, documente pentru cei fără ţară şi îndeplinea minuni în modul cel mai profan, calculat şi practic. Acest lucru nu o împiedica absolut deloc să fie o afaceristă descurcăreaţă şi deseori neruşinată, mai ales când se confrunta cu oameni ai căror bani, după părerea ei de neclintit, ar fi stat mai bine în buzunarele nevoiaşilor. Suisindo aducea un profit frumos, aşa cum trebuia, căci o

mare parte din banii care intrau pe uşa din faţă ieşeau direct prin spate, alocaţi unui scop nobil pe care Yvette îl avea de îndeplinit. Iar Kurt, cel mai înţelept şi mai îndelung răbdător dintre oameni, zâmbea şi dădea din cap privindu-i cum se duc.

Un voluntar oficial suedez, amorezat de ea, a invitat-o pe Yvette pe insula lui privată de pe coasta Suediei. Phnom Penh căzuse. Kurt şi Yvette, care se mutaseră la Bangkok, erau la limită cu banii. Era în joc un contract: aveau sau nu să câştige comisionul agenţiei suedeze de ajutorare pentru a cumpăra şi a trimite orez în valoare de câteva milioane de dolari refugiaţilor muritori de foame de la graniţa Cambodgiei cu Thailanda? Cel mai apropiat concurent era un negustor chinez nemilos, care, după cum era convinsă Yvette, probabil fără altă dovadă decât propria intuiţie, complota ca să-i tragă pe sfoară şi pe refugiaţi, şi agenţia de ajutorare.

La îndemnul lui Kurt, a plecat spre insula suedeză. Casa de pe plajă era un cuibuşor de nebunii pregătit pentru sosirea ei. În dormitor erau aprinse lumânări parfumate, se jura ea. Cel care voia să-i fie amant era înflăcărat, dar ea a făcut apel la răbdare. Nu puteau face întâi o plimbare romantică pe plajă? Desigur! Pentru tine, orice! E cumplit de frig, aşa că trebuie să se îmbrace gros. În timp ce se împiedică de dunele de nisip prin întuneric, Yvette propune un joc din copilărie:

„*Stai nemişcat*. *Acum vino aproape de mine*, *din spate*. *Mai aproape*. *Aşa*. *E foarte plăcut*. *Acum închid ochii şi tu pui mâna peste ei*. *Te simţi bine*? *Şi eu*. *Acum poţi să-mi pui o întrebare*, *orice întrebare din lume*, *una singură*, *iar eu trebuie să dau răspunsul adevărat*. *Dacă nu*, *nu te merit*. *Vrei să joci*? *Bine*. *Şi eu*. *Deci care e întrebarea ta*?”

Întrebarea lui, în mod previzibil, are de-a face cu cele mai intime dorinţe ale ei. Ea le descrie, sunt sigur că în

mod fals şi îndrăzneţ: spune că visează la un anume suedez viril şi frumos care face dragoste cu ea într-un dormitor parfumat pe o insulă pustie, în mijlocul mării agitate. Apoi e rândul ei. îl întoarce cu spatele şi, poate cu mai puţină tandreţe decât ar fi vrut bietul de el, îi pune mâinile la ochi şi-i strigă în ureche:

„*Care este cea mai apropiată ofertă concurentă pentru livrarea a o mie de tone de orez refugiaţilor de la graniţa Thailandei cu Cambodgia*?”

Îmi dau seama acum că am vrut să celebrez munca lui Yvette când am început să scriu *The Constant Gardner*. Mi-am dat seama de la început, oricând a fost începutul acesta. Probabil şi ea la fel. Şi prezenţa lui Yvette a fost cea care, înainte şi după moartea ei, m-a îndrumat pe parcursul cărţii. La toate acestea, ea ar spune: desigur.

11
Întâlnire cu Jerry Westerby

Într-o pivniţă plină cu butoaie de vin de pe Fleet Street, George Smiley stă cu Jerry Westerby la un pahar mare de gin roz. Citez din romanul meu, *Tinker Tailor Soldier Spy*. Nu ni se spune al cui este ginul roz, dar presupunem că este al lui Jerry. După încă o pagină, Jerry comandă un Bloody Mary, presupunem că pentru Smiley. Este corespondent sportiv de şcoală veche. E masiv şi a fost portar într-o echipă de cricket de la ţară. Are mâini „enorme” îmbrăcate în muşchi, un smoc de păr nisipiu şi faţa roşie care se face stacojie când îi este jenă. Poartă o cravată celebră de cricket – textul nu dezvăluie care anume – cu o cămaşă de mătase crem.

Pe lângă faptul că este corespondent sportiv călit, Jerry Westerby este agent de informaţii englez şi venerează pământul pe care calcă Smiley. Este şi martorul perfect. Nu are urmă de răutate, nici nu îl animă interese personale. Face ceea ce fac cei mai buni agenţi secreţi. Vine cu argumentele şi lasă teoriile pe seama analiştilor din serviciul secret – sau, cum le spune el, plin de afecţiune, *bufniţele*.

În timp ce este chestionat cu blândeţe de Smiley într-un restaurant indian ales de Jerry, îşi comandă cel mai picant curry din meniu, sfărâmă un papadums[28] deasupra – din nou, tot cu mâinile sale „enorme” – apoi pune un sos sângeriu, care presupunem că e un chilly iute letal, ca să-i dea un pic de zvâc. E gluma lui Jerry că managerul restaurantului păstrează sosul în adăpostul său subteran. Pe scurt, Jerry pare un tip timid, neîndemânatic, drăgălaş ca un căţeluş care, din timiditate, are ticul de a recurge la

28 Pâine crocantă indiană (n.tr.).

ceea ce numeşte el stilul de a vorbi al pieilor roşii, ajungând chiar să-l salute pe Smiley cu *How*! înainte de „a cotrobăi în rezervele proprii”.

Sfârşitul scenei. Şi sfârşitul apariţiei lui Jerry Westerby în roman. Treaba lui este să-i ofere lui Smiley informaţii tulburătoare despre o cârtiţă suspectată din interiorul Circului: Toby Esterhase. Nu-i place s-o facă, dar ştie că e datoria lui. Şi asta e tot ce aflăm despre Jerry Westerby din *Tinker Tailor Soldier Spy* şi este şi tot ceea ce ştiam eu despre el până când am plecat în sudul Asiei ca să fac cercetări pentru *The Honourable Schoolboy* şi l-am luat cu mine pe Jerry ca pe copărtaşul meu secret.

Dacă Jerry din roman a fost inspirat oarecum dintr-un personaj din viaţa mea reală, atunci probabil că a fost vorba de Gordon, un rătăcitor din clasa superioară, cu vagi origini aristocratice pe care tatăl meu l-a lăsat fără averea familiei. Mai târziu, de disperare, şi-a pus capăt zilelor, motiv pentru care presupun că mi-a rămas atât de viu în memorie. Rădăcinile sale nobile îi permiteau să pună înaintea numelui absurdul „onorabil” şi acesta a fost titlul pe care i l-am oferit lui Jerry în *Tinker Tailor Soldier Spy* – deşi pentru nimic în lume nu s-ar fi lăsat convins să-l folosească, dragul de el. Cât despre partea cu „şcolarul” – ei bine, poate că Jerry era un reporter de primă linie şi un versat agent secret britanic, dar când venea vorba de probleme de suflet avea patruzeci de ani şi mergea pe paisprezece.

Aşadar, acesta era Jerry aşa cum mi-l imaginam şi acesta a fost – într-una dintre cele mai bizare întâlniri din viaţa mea de scriitor – cel de care m-am ciocnit la hotelul Raffles din Singapore: nu un portret în creion, ci omul însuşi, cu tot cu mâinile uriaşe şi umerii „enormi”. Numele lui nu era Westerby, dar deja nu m-ar mai fi mirat dacă ar fi fost. Era Peter Simms. Vechi corespondent extern englez

şi, cum se ştie în general, deşi pe atunci nu ştiam nici eu, cum nu ştia nimeni de altfel, vechi agent secret englez. Avea un metru nouăzeci şi doi, păr nisipiu, zâmbet de şcolar şi obiceiul de a striga *Super*! când te saluta strângându-ţi mâna cu putere.

Nimeni din cei care-l cunoşteau nu putea uita acel val instantaneu de bună dispoziţie care aproape că te lua pe sus. Şi nu voi uita niciodată sentimentul de neîncredere uimită, amestecată cu vinovăţia de a mă afla în faţa unui om pe care îl creasem din amintiri adolescentine şi din nimic, iar acum era aici în carne şi oase, cu tot cu acel un metru nouăzeci şi doi cât măsura.

Iată ceea ce nu ştiam despre Peter pe atunci, dar am aflat pe parcurs – o parte, din păcate, prea târziu. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Simms se afla în India, luptând în regimentul de Mineri şi Ingineri din Bombay. Crezusem mereu că prima parte a vieţii lui Westerby avea ceva de-a face cu imperiul. Şi iată că aşa era. Pe urmă, la Universitatea Cambridge, Simms a studiat sanscrita şi s-a îndrăgostit de Sanda, o prinţesă frumoasă din statul Shan, care, în copilărie, a navigat pe lacurile din Birmania într-o barcă de ceremonie în forma unei păsări de aur. Sanda s-ar fi îndrăgostit la fel de tare. Îndrăgostit deja de Asia, Simms s-a convertit la budism. El şi Sanda s-au căsătorit la Bangkok. Au rămas împreună îndârjiţi şi triumfători toată viaţa, având parte de tot felul de aventuri, fie pentru că aşa au vrut, fie datorită serviciului secret al Maiestăţii Sale. Peter a predat la Universitatea Rangon, a lucrat pentru revista *Time* din Bangkok şi Singapore şi, mai târziu, pentru sultanul Omanului, iar în cele din urmă, pentru secţia de informaţii a poliţiei din Hong Kong pe când Hong Kong era încă o colonie. În fiecare etapă din viaţă, Sanda i-a stat alături.

Într-un cuvânt, nu era niciun detaliu din viaţa lui

Simms pe care nu i l-aş fi atribuit lui Jerry Westerby, poate doar cu excepţia căsătoriei, pentru că aveam nevoie să fie un singuratic aflat încă în căutarea dragostei. Dar toate acestea sunt în retrospectivă. Când m-am întâlnit cu Peter Simms la hotelul Raffles în Singapore – unde altundeva? – plin de energie şi de visuri, era un englez atât de înveterat, însă identificat într-o măsură atât de mare cu cultura asiatică, încât, dacă nu lucra deja pentru Serviciul Britanic de Informaţii, era doar din cauza neglijenţei acestuia.

Ne-am reîntâlnit în Hong Kong, din nou la Bangkok şi în Saigon. În cele din urmă, l-am întrebat: ar dori Peter, din întâmplare, să mă însoţească prin colţurile mai îndepărtate din sud-estul Asiei? Nu aveam de ce să ezit. Nimic nu i-ar fi plăcut mai mult, dragul de el. Atunci, am întrebat eu, s-ar coborî până la a accepta o plată profesională ca ghid şi cercetător? Ba bine că nu! Slujba lui la poliţia din Hong Kong se apropia de final şi, fără îndoială, n-ar fi stricat să îşi înmulţească banii de buzunar. Ne-am aşternut la drum. Cu energia inepuizabilă a lui Peter, cu erudiţia lui asiatică şi sufletul asiatic, cum să nu pot completa versiunea color a lui Westerby pe care abia o schiţasem în *Tinker Tailor Soldier Spy*7.

În 2002, Peter a murit în Franţa. Un necrolog elegant, cu titlul „Jurnalist, aventurier, spion şi prieten”, scris de David Greenway – am extras de aici strigătul său *Super*! –, îl descrie corect, ca modelul pentru Jerry Westerby din *The Honourable Schoolboy*. Însă Westerby al meu a fost acolo înaintea lui Peter Simms. Ceea ce a făcut Peter, romantic incurabil, generos până la capăt, a fost să-l ia pe Jerry cu mâinile lui enorme şi să şi-l însuşească în mod impetuos.

12
Singur în Vientiane

Eram în Vientiane, la etajul unui salon de opiu, întinşi unul lângă altul, pe rogojini de plajă din stuf şi perne de lemn care te fac să te uiţi direct în tavan. Un hamal zbârcit cu pălărie Hakka stătea ghemuit între noi în semiîntuneric, umplându-ne pipele sau, în cazul meu, aprinzând-o din nou, enervat, când se stingea. Dacă într-un scenariu de film ar fi scris INTERIOR. SALON DE OPIU. LAOS. SFÂRŞITUL ANILOR ’70. NOAPTE, aceasta era scena pe care ar fi gândit-o regizorul, iar noi, fumătorii, eram exact genul de oameni ceruţi de locul şi timpul acela: un bătrân colonist francez pe nume monsieur Édouard, deposedat acum de războiul secret care se desfăşura în nord, câţiva piloţi de la Air America, un cvartet de corespondenţi de război, un negustor libanez de arme şi partenera lui, precum şi un turist stingher în vreme de război, adică eu. Şi Sam, vecinul meu tolănit, care îşi ţinea monologul adormitor de când mă întinsesem lângă el*. Înfumerie*[29] era o atmosferă de nervozitate spinoasă fiindcă autorităţile din Laos nu aprobau oficial opiul şi fuseserăm avertizaţi de un corespondent prea zelos că în orice moment ne-am putea trezi nevoiţi să ne croim drum pe acoperişuri şi să coborâm pe o scară pe o străduţă laterală. Dar Sam, întins lângă mine, a spus să nu-mi bat capul, sunt numai prostii. Nu voi şti niciodată cine este sau a fost Sam. Aş zice că era un emigrant englez care venise în Orient să-şi descopere sufletul şi, după cinci ani petrecuţi pe fronturile de război din Cambodgia, Vietnam şi acum Laos, căutarea încă nu se încheiase. Cel puţin, asta părea să-mi spună acest flux amabil al conştiinţei.

---

29 Salon unde se fumează opiu (în franceză în original) (n.tr.).

Nu mai fumasem opiu şi nu am mai fumat de atunci, dar din noaptea aceea am preţuit credinţa iresponsabilă că opiu este unul dintre acele droguri interzise cu o reputaţie proastă care, fumat de oameni raţionali în proporţii moderate, nu-ţi face decât bine. Te întinzi pe rogojină, eşti reţinut şi te simţi cam prost. E prima dată. Tragi primul fum cum eşti învăţat, nu faci bine, hamalul dă din cap şi te simţi şi mai prost. Dar odată ce prinzi şmecheria, adică să tragi fumul în piept, încet şi prelung, la momentul potrivit, sinele tău inofensiv preia controlul, nu eşti beat sau ridicol sau agresiv, nu te copleşesc dorinţe sexuale subite. Eşti doar tipul mulţumit, care face asocieri libere, aşa cum ai ştiut mereu că eşti. Iar cel mai bun lucru este că, de dimineaţă, nu eşti mahmur, nu ai remuşcări, nu îţi revii chinuitor după efectul drogului, urmează doar un somn odihnitor şi eşti gata să întâmpini o nouă zi. În fine, aşa m-a asigurat Sam când a descoperit că sunt novice şi aşa am crezut de atunci.

Din câte am înţeles din bolboroseala lui Sam, viaţa lui de până atunci avusese un parcurs destul de convenţional – casă englezească frumoasă de ţară, şcoli cu internat, Oxbridge, căsătorie, copii: până când s-a stricat treaba. Ce treabă şi a cui, n-am ştiut niciodată. Fie Sam se aştepta să ştiu, fie prefera să nu ştiu, iar eu nu aveam de gând să fiu atât de nepoliticos încât să întreb. S-a stricat. Şi trebuie să fi fost o treabă destul de serioasă, fiindcă Sam şi-a şters praful de Anglia de pe picioare în aceeaşi zi şi, jurând că nu se va mai întoarce niciodată, a plecat la Paris, pe care l-a iubit până când a fost refuzat de o franţuzoaică ce-i furase inima. Aşa că treaba s-a stricat din nou.

Prima dată, Sam s-a gândit să intre în Legiunea Străină, dar ori nu se făceau recrutări în ziua aceea, ori a dormit până târziu, ori s-a dus la adresa greşită, pentru că

acum încep să bănuiesc că ceea ce e uşor pentru majoritatea nu e neapărat uşor şi pentru Sam. Există o detaşare în ceea ce-l priveşte care te împiedică să presupui că un lucru va decurge firesc din altul. Aşadar, în loc de Legiunea Străină, s-a înscris la o agenţie de ştiri franceză din Asia de Sud-Est. Aceasta nu-ţi plăteşte cheltuielile de drum sau ceva semănător, a explicat Sam, dar dacă se întâmplă să le aduci ceva cât de cât util, primeşti un salariu de mizerie. Şi cum atâta lucru încă mai are şi el pe lumea asta, cum singur mărturiseşte, consideră că e o treabă bunicică.

Prin urmare, în ultimii cinci ani s-a tot plimbat prin zonele de război, a avut noroc pe ici, pe colo şi chiar a avut un articol sau două în marile zdrenţe de ziare franţuzeşti, fie că a primit un pont de la un ziarist adevărat, fie că a inventat poveştile. I-a plăcut întotdeauna ideea de a scrie beletristică, dată fiind viaţa pe care a dus-o, şi i-ar plăcea să facă ceva în sensul ăsta: povestiri, un roman, toată chestia. Doar singurătatea îl trăgea înapoi, a spus el: ideea de a sta la birou în junglă şi de a se chinui zile în şir, fără să te sâcâie vreun editor şi fără termene-limită.

Dar va ajunge şi acolo. Şi, aruncând o privire la ceea ce scrisese până atunci, nu avea absolut nicio îndoială că poveştile pe care le scosese din piatră seacă pentru agenţia de ştiri franceză erau cu mult mai bune decât orice ai numi bazat pe fapte reale. Şi într-o zi, nu prea îndepărtată, va lua loc la biroul acela din junglă şi, indiferent de singurătatea implicită şi absenţa termenului-limită sau a editorului sâcâitor, o să-i dea bătaie, cu siguranţă. Doar singurătatea îl descuraja, a spus din nou, în caz că nu înţelesesem din prima. îl rodea lucrul ăsta, mai ales în Vientiane, unde nu ai ce să faci decât să fumezi, să faci sex şi să asculţi piloţii mexicani beţi de la

Air America lăudându-se cu câţi oameni au omorât în timp ce primesc o felaţie la White Rose.

Apoi mi-a spus cum îşi gestiona singurătatea, care nu mai avea de-a face doar cu ambiţia lui de scriitor, mi-a mărturisit, ci i-a cuprins întregul stil de viaţă. Ceea ce-i lipsea cel mai mult pe lume era Parisul. De când marea lui iubire îl refuzase şi se stricase treaba din nou, Parisul fusese o zonă tabu pentru el şi aşa avea să rămână. Nu avea să se mai întoarcă acolo, nu mai putea. Fiecare stradă, fiecare clădire, fiecare cotitură a râului îi amintea de ea, a explicat el pe un ton serios, cu o înfloritură literară, deşi puţin somnoroasă. Sau îi amintea de un cântec de Maurice Chevalier? în orice caz, Parisul era locul unde îi rămăsese sufletul. Şi inima, a adăugat după ce s-a gândit puţin. Mă auzi? Te aud, Sam.

Ceea ce-i plăcea să facă după ce a fumat o pipă sau două, a continuat el – hotărând să mă facă părtaş la marele lui secret pentru că îi eram deja cel mai bun prieten şi singura persoană din lume care dădea doi bani pe el, după cum a adăugat într-o paranteză – ceea ce va face de îndată ce va simţi nevoia, care ar putea să-l apuce în orice clipă, acum că şi-a venit în fire, va fi să se ducă la White Rose, unde este cunoscut, şi-i va strecura lui Madame Lulu o hârtie de douăzeci de dolari şi va avea o convorbire telefonică de trei minute la Paris, la Café de Flore. Şi când ospătarul de la Flore va ridica receptorul, îi va spune că vrea să stea de vorbă cu mademoiselle Julie Delassus, un nume inventat din câte ştia el, nu unul pe care îl mai folosise. Apoi îl va asculta cum strigă după ea pe la mese şi ieşind pe bulevard: *Mademoiselle Delassus*... *Mademoiselle Julie Delassus*... *au téléphone's il vous plaît*!

Şi în timp ce o strigă, iar şi iar, până când se disipează în eter sau până când se termină timpul, oricare

vine mai târziu, o să asculte Parisul preţ de douăzeci de dolari.

13
Teatrul Realului: *dansând cu Arafat*

Aceasta este prima din cele patru povestiri legate între ele despre călătoriile mele pentru pregătirea cărţii *The Little Drummer Girl*[30], între 1981 şi 1983. Subiectul ales: conflictul dintre Palestina şi Israel. Toboşăreasa cu pricina era Charlie, un personaj inspirat de sora mea vitregă, Charlotte Cornwell, care era mai tânără decât mine cu paisprezece ani. „Toboşăreasă” pentru că, în povestea mea, Charlie stârnea emoţiile combative ale eroilor aflaţi de ambele părţi ale baricadei. În perioada în care scriam, Charlotte era o cunoscută actriţă de televiziune şi de teatru (la Royal Shakespeare Company, serialul TV *Rock Follies*), dar şi o susţinătoare militantă a extremei stângi în politică.

În romanul meu, Charlie, care e tot actriţă, este recrutată de un agent contraterorist israelian charismatic, pe nume Joseph, ca să joace rolul principal în ceea ce numeşte Teatrul Realului. Prezentându-se drept o luptătoare radicală în numele libertăţii, aşa cum îşi *imaginase* că era – aici intervine Joseph – jucându-se pe ea însăşi *cu adevărat*, cu alte cuvinte, şi ajungând cu talentul actoricesc la un alt nivel sub îndrumarea lui Joseph, devine atrăgătoare pentru un cuib de terorişti palestinieni şi vest-germani şi, astfel, salvează vieţi *reale* nevinovate. împărţită între compasiunea pentru cauza palestinienilor, pe care a fost trimisă să-i trădeze, şi recunoaşterea dreptului evreilor la patria lor, fără a mai pune la socoteală atracţia faţă de Joseph, Charlie devine o femeie de două ori făgăduită pe Pământul de două ori Făgăduit.

Sarcina pe care mi-am impus-o a fost să împart

30 Micuţa toboşăreasă, Editura RAO, 2012 (n.tr.).

călătoria cu ea; să mă las influenţat, cum se lasă Charlie, de argumentele aruncate spre ea din fiecare parte şi să resimt, pe cât posibil, valurile ei contradictorii de loialitate, speranţă şi disperare. Şi aşa s-a făcut că, în noaptea de Anul Nou în 1982, pe un versant de munte, la o şcoală pentru orfanii celor care muriseră în lupta pentru eliberarea Palestinei, numiţi şi martiri, am ajuns să dansez *dabke*[31] cu Yasser Arafat şi înaltul său comandament.

*

Călătoria mea până la Arafat a fost frustrantă, dar pe atunci era un om descris în mod sinistru ca fiind un demnitar alunecos, şiret, transformat în terorist, aşa încât orice ar fi fost mai confortabil ar fi reprezentat o dezamăgire. Prima oprire a fost la răposatul Patrick Seale, jurnalistul englez născut în Belfast şi educat la Oxford, arabist şi presupus spion englez care îi succedase lui Kim Philby pe postul de corespondent al ziarului *Observer* la Beirut. A doua oprire, urmând sfatul lui Seale, a fost la un comandant militar palestinian credincios lui Arafat, pe nume Salah Tamari, pe care l-am întâlnit prima dată într-una dintre vizitele sale obişnuite în Anglia. În restaurantul Odin de pe Devonshire Street, în timp ce ospătarii palestinieni îl priveau cu gurile căscate, Salah mi-a confirmat ceea ce îmi spuseseră toţi cei pe care îi consultasem: dacă vrei să pătrunzi în mijlocul palestinienilor, trebuie să ai binecuvântarea preşedintelui.

Tamari a spus că va pune o vorbă bună pentru mine, dar că trebuia să fac totul pe cale oficială. Asta încercam, înarmat cu recomandările de la Tamari şi Seale, făcusem de două ori programare să-l văd pe reprezentantul

---

31 Dans popular arab de origine feniciană, dansat în Liban, Irak, Iordania, Siria, Palestina şi nordul Arabiei Saudite (n.tr.).

Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei la biroul Ligii Statelor Arabe de pe Green Street din Mayfair, îndurasem de două ori inspecţia făcută de bărbaţi în costume închise la culoare pe trotuar, stătusem de două ori într-un coşciug de sticlă în timp ce eram scanat în căutare de arme ascunse şi de două ori fusesem trimis politicos la plimbare din motive care nu erau de competenţa reprezentantului. Iar motivele probabil că *erau* în afara competenţei sale. Cu o lună mai devreme, predecesorul său fusese împuşcat mortal în Belgia.

În cele din urmă, am zburat totuşi la Beirut şi m-am cazat la hotelul Commodore pentru că era deţinut de palestinieni şi pentru că era cunoscut pentru indulgenţa arătată jurnaliştilor, spionilor şi altor personaje asemănătoare. Până atunci, cercetările mele fuseseră limitate la zona Israelului. Petrecusem câteva zile cu Forţele Speciale Israeliene, şezusem în birouri frumoase şi discutasem cu foştii şi actualii şefi ai Serviciului Israelian de Informaţii. Dar biroul de relaţii cu publicul al Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei din Beirut se afla pe o stradă devastată în spatele unui cerc de butoaie din tablă ondulată pline cu ciment. Bărbaţi înarmaţi, cu arătătorul pe trăgaci, se încruntau la apropierea mea. În semiîntunericul din anticameră erai întâmpinat de reviste de propagandă îngălbenite, tipărite în rusă, iar în vitrinele din sticlă crăpată erau expuse fragmente de şrapnel şi mine antipersoană neexplodate recuperate din taberele de refugiaţi palestinieni. Fotografii îndoite la colţuri cu femei şi copii măcelăriţi erau fixate cu bolduri de pereţii plini de condens.

Sanctuarul privat al domnului Lapadi, reprezentantul, nu era cu mult mai vesel. Aşezat la birou, cu un pistol în stânga şi un Kalaşnikov alături, avea o expresie încruntată, palidă şi epuizată.

— Scrii pentru ziar?

Pe de o parte. Pe de altă parte, scriu o carte.

— Eşti zoolog uman?

Sunt romancier.

— Ai venit să faci profit pe seama noastră?

Ca să vă înţeleg cauza în mod direct.

— O să ai de aşteptat.

Şi am aşteptat, zi după zi, noapte de noapte. Am stat întins în camera de hotel, numărând găurile de gloanţe din perdele în timp ce apăreau zorii. Am stat ghemuit în barul din pivniţa de la Commodore la primele ore ale dimineţii, ascultând cugetările corespondenţilor de război epuizaţi care uitaseră cum să doarmă. Şi iată că a venit şi noaptea când mâneam un pacheţel de primăvară de douăzeci şi cinci de centimetri în sala de mese cavernoasă şi lipsită de aer a hotelului. Îmi amintesc cum un ospătar mi-a şoptit încântat la ureche:

— Preşedintele vă primeşte acum.

Prima dată m-am gândit că era vorba de preşedintele grupului hotelier. O să mă dea afară, nu mi-am plătit nota, am insultat pe cineva la bar sau vrea să-i semnez o carte. Apoi, încet, mi-am dat seama. îl urmez pe ospătar în hol şi ies în ploaia torenţială. Soldaţi înarmaţi, îmbrăcaţi în blugi, roiesc în jurul unei maşini Volvo de culoarea nisipului cu portiera din spate deschisă. Nimeni nu vorbeşte, aşa că nu vorbesc nici eu. Mă aşez pe bancheta din spate a maşinii, doi soldaţi urcă de-o parte şi de alta a mea, altul pe locul din faţă, de lângă şofer.

Gonim printr-un oraş distrus, în ploaia torenţială, cu un jeep de urmărire în spate. Schimbăm benzile. Schimbăm maşinile, intrăm cu viteză pe străzi lăturalnice, dând peste refugiul central al autostrăzii duble. Traficul din sens opus o ia brusc spre margine. Schimbăm iar maşinile. Sunt percheziţionat a patra sau a şasea oară. Stau pe un

trotuar ud de ploaie undeva în Beirut, înconjurat de bărbaţi înarmaţi, în pelerine şiroind. Maşinile noastre au dispărut. Se deschide o uşă la stradă, un bărbat ne conduce într-un apartament cu pereţii găuriţi de gloanţe, cu ferestre goale şi fără lumină. Ne arată cu mâna o scară acoperită cu dale, străjuită de bărbaţi fantomatici înarmaţi. După două etaje, ajungem pe un palier mochetat şi suntem conduşi spre un lift deschis care pute a dezinfectant. Porneşte smucit în sus şi se opreşte cu un zvâcnet zdravăn. Am ajuns într-o cameră de zi în formă de L. Soldaţi de ambele sexe stau sprijiniţi de pereţi. În mod surprinzător, nimeni nu fumează. Îmi amintesc că lui Arafat nu-i place mirosul de ţigară. Un soldat începe să mă percheziţioneze a nu ştiu câta oară. Mă cuprinde o teamă fără temei.

— Vă rog. Am fost percheziţionat destul.

Deschizând palmele ca şi cum arată că nu are nimic acolo, zâmbeşte şi se dă la o parte.

La un birou, într-o parte mai mică a L-ului, stă preşedintele Arafat, aşteptând să fie descoperit. Poartă o eşarfă *keffiyeh* albă şi o cămaşă kaki şifonată de la atâta purtat, având un pistol de argint într-un suport de plastic cafeniu vanisat. Nu ridică privirea spre oaspetele lui. E prea ocupat să semneze acte. Chiar şi atunci când sunt condus pe un tron din lemn sculptat din stânga lui, e prea ocupat să mă observe. În cele din urmă, ridică privirea. Zâmbeşte involuntar, ca şi cum şi-ar aminti de ceva fericit. Se întoarce spre mine şi, în acelaşi timp, sare în picioare cu o încântare surprinsă. Sar şi eu în picioare. Ne privim în ochi ca nişte actori complici. Am fost avertizat că Arafat e mereu pe scenă. Iar eu îmi spun că şi eu sunt pe scenă. Sunt şi eu actor şi avem, undeva acolo, un public live, de vreo treizeci de suflete. Se lasă pe spate şi întinde amândouă mâinile spre mine în chip de salut. Le prind cu mâna şi le simt moi ca ale unui copil. Ochii lui căprui şi

bulbucaţi sunt înflăcăraţi şi rugători.

— Domnule David! strigă el. De ce ai venit să mă vezi?

— Domnule preşedinte, îi răspund pe acelaşi ton înalt. Am venit să ating cu mâna inima palestiniană!

Am repetat cumva toate astea? îmi ghidează deja mâna spre partea stângă a pieptarului cămăşii kaki. Are un buzunar cu nasture, călcat perfect.

— Domnule David, este *aici!* strigă el plin de zel. Este *aici!* repetă pentru publicul nostru.

Auditoriul este în picioare. Avem un succes instantaneu. Ne angajăm într-o îmbrăţişare arăbească, stânga, dreapta, stânga. Barba nu e ţepoasă, ci un puf mătăsos. Miroase a pudră de talc pentru copii de la Johnson. Îmi dă drumul, dar păstrează o mână posesivă pe umărul meu şi se adresează auditoriului. Poate că mă plimb liber printre palestinieni, declamă el – el, care nu doarme niciodată de două ori în acelaşi pat, se ocupă singur de siguranţa lui şi insistă că e căsătorit numai cu Palestina. Pot să văd şi să aud orice doresc să văd şi să aud. Îmi cere numai să scriu şi să spun adevărul, pentru că numai adevărul va elibera Palestina. Mă va lăsa în grija aceluiaşi şef al luptătorilor pe care l-am cunoscut la Londra – Salah Tamari. Salah îmi va pune la dispoziţie un bodyguard ales pe sprânceană dintre tinerii luptători. Salah mă va duce în Libanul de Sud, Salah mă va instrui în privinţa marii lupte împotriva sioniştilor, mă va prezenta comandanţilor şi trupelor acestora. Toţi palestinienii pe care îi voi întâlni îmi vor vorbi cu o francheţe desăvârşită, îmi cere să fac o fotografie cu el. Îl refuz. Mă întreabă de ce. Are o expresie atât de radioasă şi de glumeaţă, încât risc un răspuns sincer.

— Pentru că mă aştept să ajung în Ierusalim cu puţin timp înaintea dumneavoastră, domnule preşedinte.

Râde cu poftă, aşa că râde şi auditoriul. Dar e cu un adevăr prea mult şi deja îl regret.

După Arafat, toate celelalte mi s-au părut normale. Toţi tinerii luptători din gruparea Fatah sunt sub conducerea militară a lui Salah, iar eu am opt ca gardă personală. Vârsta lor medie e de cel mult şaptesprezece ani şi dorm, sau nu dorm, în cerc în jurul patului meu de la etajul de sus, având ordinul să stea de veghe la fereastră şi să observe primul semn de atac inamic de pe pământ, din aer sau de pe mare. Când îi năpădeşte plictiseala, ceea ce se întâmplă cu uşurinţă, trag cu pistolul în câte o mâţă care se tupilează în tufişuri. Dar îşi petrec cea mai mare parte a timpului murmurând între ei în arabă sau exersându-şi engleza cu mine ori de câte ori sunt pe punctul de a adormi. La opt ani au intrat în rândurile cercetaşilor palestinieni, Ashbal. La paisprezece, erau consideraţi luptători cu drepturi depline. După spusele lui Salah, nimeni nu îi întrece când era vorba să arunce o rachetă de mână în ţeava unui tanc israelian. Iar bietei mele Charlie, actriţa principală în Teatrul Realului, îi vor plăcea toţi, mă gândesc în timp ce îmi transcriu gândurile în carnetul meu uzat.

Cu Salah, ca să mă îndrume, şi Charlie, ca apropiată a mea, vizitez avanposturile palestiniene de la graniţa cu Israelul şi, în zgomotul avioanelor israeliene de recunoaştere şi al răpăitului subit al armelor de foc, ascult poveştile – reale sau imaginare, nu ştiu – despre raiduri nocturne cu bărci de cauciuc pe Marea Galileei. Nu se laudă cu vitejiile lor nesăbuite. *A fi acolo* e deja de ajuns, insistă ei: să trăieşti visul, chiar şi pentru câteva ore, cu riscul morţii sau al capturării; să opreşti barca nevăzută la jumătatea traversării, să simţi mirosul florilor, al măslinilor şi al fermelor ţării tale natale, să asculţi behăitul oilor pe propriile dealuri – *aceea* e adevărata victorie.

Cu Salah alături, merg prin secţiile spitalului de copii din Sidon. Un băiat de şapte ani cu picioarele mutilate de explozie ne face un semn cu degetele mari în sus. Charlie nu a fost nicicând mai prezentă. Dintre taberele de refugiaţi, îmi amintesc de Rashidieh şi Nabatieh, oraşe de sine stătătoare. Rashidieh este celebru pentru echipa de fotbal. Terenul a fost bombardat de atâtea ori, încât meciurile pot fi organizate doar din scurt. Mulţi dintre cei mai buni fotbalişti sunt martiri ai cauzei. Fotografiile lor sunt prinse între cupele de argint pe care le-au câştigat. În Nabatieh, un bătrân arab cu veşmânt alb îmi remarcă pantofii cafenii englezeşti şi un aer colonial în felul meu de-a merge.

— Sunteţi englezi, domnule?

— Sunt englez.

— Citiţi!

Are documentul în buzunar. Este un certificat, tipărit în engleză şi ştampilat şi semnat de un ofiţer britanic mandatat, confirmând că purtătorul este deţinătorul de drept al unui teren mic şi al unui crâng de măslini de lângă Bethany. Data este 1938.

— Eu sunt purtătorul, domnule. Acum uitaţi-vă la noi, cine am devenit.

Ruşinea mea inutilă o enervează pe Charlie.

Cinele din casa lui Salah din Sidon dau iluzia unei linişti magice după truda zilei. Casa putea fi găurită de gloanţe; o rachetă israeliană lansată de pe mare trecuse direct printr-un zid fără să explodeze. Dar în grădină sunt câini leneşi şi flori şi în vatră arde un foc de buşteni, iar pe masă e antricot de miel. Soţia lui Salah, Dina, este o prinţesă haşemită care a fost cândva căsătorită cu regele Hussein al Iordaniei. A studiat la o şcoală engleză privată şi a citit în engleză la Girton Collège în Cambridge.

Cu ştiinţă de carte, tact şi mult umor, Dina şi Salah

mă învaţă despre cauza palestiniană. Charlie s-a aşezat aproape de mine. Ultima dată când a fost o luptă înverşunată în Sidon, îmi spune Salah cu mândrie, Dina, o femeie zveltă, de o frumuseţe şi o tărie de caracter renumite, a mers cu vechiul lor Jaguar în oraş, a luat mai multe pizze de la brutărie, s-a dus în linia întâi şi a insistat să le livreze personal soldaţilor.

*

Este o seară de noiembrie. Preşedintele Arafat şi anturajul său au descins în Sidon să sărbătorească a şaptesprezecea aniversare a Revoluţiei Palestiniene. Cerul este de un albastru-închis, iar ploaia ameninţă să înceapă. Toţi bodyguarzii mei, în afară de unul, au dispărut, în vreme ce ne înghesuim cu sutele pe o stradă îngustă unde va avea loc procesiunea – toţi, în afară de enigmaticul Mahmud, membru al gărzii mele de corp, care nu are armă, nu împuşcă pisici de la fereastra lui Salah, vorbeşte cel mai bine engleza şi are un aer aparte şi misterios. În ultimele trei nopţi, Mahmud a dispărut de tot, fără să se întoarcă în casa lui Salah până în zori. Acum, pe strada asta plină de freamăt şi foarte aglomerată, încărcată de bannere şi baloane, stă posesiv lângă mine, un băiat de optsprezece ani, dolofan, mărunţel şi cu ochelari.

Începe parada. Mai întâi, fluierarii şi purtătorii de steaguri; după ei, o dubă cu portavoce care lansează sloganuri. Militari voinici în uniforme şi demnitari în costume negre se adună pe un podium improvizat. Eşarfa albă a lui Arafat apare printre ei. Strada explodează de bucurie, fumul verde urcă deasupra capetelor noastre şi se face roşu. Un foc de artificii, asistat de muniţie live, se porneşte în ciuda ploii, în timp ce liderul nostru stă nemişcat în faţă pe scenă, jucându-şi propriul rol în lumina

strălucitoare, cu degetele ridicate în semn de victorie. Acum apar asistente medicale cu insigne cu semiluna verde, apoi copii în scaune cu rotile, mutilaţi în război, acum sunt călăuzele şi cercetaşii din Ashbal, dând din mâini şi mărşăluind în contratimp, pe urmă un jeep care tractează o barcă plină de luptători înfăşuraţi în steagul palestinian, îndreptând puştile Kalaşnikov înspre cerul întunecat de ploaie. Şi Mahmud, lângă mine, dă nebuneşte din mâini spre ei şi, spre surprinderea mea, se întorc toţi şi-i fac semn cu mâna. Băieţii din barcă sunt ceilalţi membri ai gărzii mele de corp.

— Mahmud, strig la el cu palmele făcute căuş. De ce nu eşti cu prietenii tăi, arătând cu arma spre cer?

— Nu am armă, domnule David!

— De ce nu, Mahmud?

— Eu lucrez noaptea!

— Dar *ce faci* noaptea, Mahmud? Eşti *spion*? – coborând vocea pe cât posibil în mijlocul zarvei.

— Domnule David, nu sunt spion.

Chiar şi în larma aceea, Mahmud rămâne indecis dacă să-şi împărtăşească marele secret sau nu.

— Aţi văzut pe pieptul uniformelor celor din Ashbal fotografia lui Abu Amar, preşedintele nostru Arafat?

Da, Mahmud.

— Eu personal, toată noaptea, într-un loc secret, am imprimat cu fierul încins pe piepturile celor din Ashbal fotografia lui Abu Amar, preşedintele Arafat.

Iar Charlie te va iubi pe tine cel mai mult dintre toţi, mă gândesc eu.

*

Arafat m-a invitat să petrec noaptea de Anul Nou cu el, la o şcoală de orfani ai martirilor palestinieni. Va trimite

un jeep să mă ia de la hotel. Stau tot la Commodore, iar jeepul face parte dintr-un convoi care merge bară la bară pe un drum sinuos de munte, trecând cu o viteză ucigătoare prin punctele de control libaneze, siriene şi palestiniene, prin aceeaşi ploaie torenţială care pare să urmărească toate întâlnirile mele cu Arafat.

Drumul are o singură bandă, neterminată şi distrusă de potop. Pietre desprinse de roţile jeepului din faţă zboară spre noi. Văile se deschid la câţiva centimetri de margine, dezvăluind mici petice de lumină la sute de metri mai jos. Vehiculul din faţa coloanei e un Land Rover roşu blindat. Se spune că acolo se află preşedintele. Dar când ne apropiem de şcoală, gărzile ne spun că ne-au păcălit. Land Roverul a fost o momeală. Arafat e în siguranţă la parter, în sala de concerte, întâmpinându-şi oaspeţii de Anul Nou.

Din afară, şcoala arată ca orice casă modestă cu două etaje. Odată intrat, îţi dai seama că te afli la etajul de sus şi că restul clădirii coboară în trepte spre poalele dealului. Obişnuiţii bărbaţi înarmaţi, cu eşarfe pe cap, şi femei tinere cu centuri cu muniţii pe piept ne supraveghează mişcările. Sala de concerte e un amfiteatru uriaş, arhiplin, cu o scenă de lemn ridicată, iar Arafat se află pe rândul din faţă, sub scenă, îmbrăţişându-şi oaspeţii, în timp ce sala plină răpăie în tunetul ritmic al aplauzelor. Panglici de Anul Nou atârnă din tavan. Sloganuri despre Revoluţie împodobesc pereţii. Sunt împins spre el, care mă îmbrăţişează din nou conform ritualului, în timp ce bărbaţi cărunţi în haine kaki şi centuri pentru arme îmi strâng mâna şi îmi strigă urări de Anul Nou. Unii au nume. Alţii, ca adjunctul lui Arafat, Abu Jihad, au *nume de război*. Alţii nu au nume deloc. Începe spectacolul. Mai întâi, fetele fără părinţi din Palestina cântă dansând în cerc. Apoi, băieţii fără părinţi. Pe urmă,

toţi copiii la un loc, dansând *dabke* şi schimbând Kalaşnikovuri de lemn între ei în aplauzele publicului. În dreapta mea, stă Arafat cu mâinile întinse. La semnul războinicului cu figură aspră de cealaltă parte a lui, îl apuc pe Arafat de cotul stâng şi împreună reuşim să-l urcăm pe scenă, căţărându-ne după el.

Făcând piruete printre iubiţii lui orfani, Arafat pare să se piardă în aroma lor. Apucă deodată capătul eşarfei răsucindu-l ca Alec Guinness când îl interpreta pe Fagin în filmul *Oliver Twist*. Are expresia omului pierdut într-o lume proprie. Râde sau plânge? Oricum ar fi, emoţia lui e atât de evidenţă, încât de-abia dacă mai contează. Îmi face semn să-l prind de talie. Cineva mă prinde pe mine. Noi toţi – Înaltul Comandament, adepţii din tabere, copiii extaziaţi – şi, fără îndoială, o întreagă adunare de spioni din toată lumea, căci probabil nimeni în istorie nu a fost mai spionat decât Arafat – formăm un trenuleţ cu liderul nostru în frunte.

Mergem pe un coridor de beton, urcăm nişte scări, traversăm o galerie, coborâm alte scări. Tropăitul picioarelor a înlocuit aplauzele. În spatele sau deasupra noastră, voci puternice intonează imnul naţional al Palestinei. Reuşim cumva să ne bulucim înapoi pe scenă. Arafat păşeşte în faţă, apoi se opreşte. În strigătele mulţimii, se aruncă în braţele luptătorilor săi.

În imaginaţia mea, Charlie a mea, extaziată, îl aclamă cu entuziasm.

Opt luni mai târziu, pe 30 august 1982, în urma invaziei israelienilor, Arafat şi înaltul său comandament au fost expulzaţi din Liban. De pe docurile din Beirut, trăgând cu armele în aer în chip sfidător, Arafat şi luptătorii săi au plecat spre docurile din Tunisia, unde preşedintele Bourguiba şi cabinetul său aşteptau să-i primească. Un hotel de lux în afara oraşului fusese pregătit în grabă

pentru a servi drept nou sediu pentru Arafat.

După câteva săptămâni, am fost să-l vizitez acolo.

O alee lungă ducea spre casa albă şi elegantă, ascunsă între dune. Doi luptători tineri au cerut să ştie ce caut acolo. Nu au fost zâmbete strălucitoare, nici gesturile obişnuite de curtoazie arabă. Eram american? Le-am arătat paşaportul englez. Cu un sarcasm sălbatic, unul din ei m-a întrebat dacă auzisem cumva de masacrele din Sabra şi Chatilla. I-am spus că vizitasem Chatilla cu câteva zile înainte şi că eram profund îndurerat de tot ce văzusem şi auzisem acolo. I-am spus că am venit să-l văd pe Abu Amar, un nume familiar, şi să-mi prezint condoleanţele. Am spus că ne întâlniserăm de câteva ori la Beirut şi din nou la Sidon şi că petrecusem Anul Nou cu el la şcoala de orfani ai martirilor. Unul din ei a pus mâna pe telefon. Nu mi-am auzit numele pronunţat, deşi aveam paşaportul în mână. A închis telefonul, mi-a spus răstit „Vino", a scos pistolul de la centură, mi l-a înfipt în tâmplă şi m-a împins cu mâinile la spate pe un coridor lung până la o uşă verde. A descuiat-o, mi-a dat paşaportul înapoi şi m-a împins pe uşă în aer liber. În faţa mea, se afla un ţarc ecvestru cu nisip bătătorit. Yasser Arafat, cu eşarfa albă, călărea în cerc pe un frumos cal arab. L-am urmărit terminându-şi turul de manej, apoi încă unul, apoi pe al treilea. Dar ori nu mă vedea, ori nu voia să mă vadă.

Între timp, Salah Tamari, gazda mea şi comandantul miliţiilor palestiniene din sudul Libanului, primea tratamentul cuvenit pentru combatantul palestinian cu cel mai înalt rang care a căzut vreodată în mâinile israelienilor. Se afla izolat în celebra închisoare Ansar din Israel, supus la ceea ce azi ne place să numim *interogatoriu intens*. Când şi când încerca să se împrietenească cu distinsul jurnalist israelian vizitator, pe nume Aharon Barnea, ceea ce a dus la publicarea cărţii

Mine Enemy[32] a lui Barnea şi a confirmat, între altele, devotamentul israeliano-palestinian al lui Salah faţă de coexistenţă, nu faţă de lupta militară nesfârşită şi lipsită de speranţă.

32 Duşmanul minelor (n.tr.).

14
Teatrul Realului: *Villa Brigitte*

Închisoarea era un grup discret de barăci militare verzi, într-un fald al deşertului Negev, înconjurat de sârmă ghimpată. La fiecare colţ se afla un turn de control. Pentru membrii comunităţii israeliene a serviciului de informaţii, era cunoscută drept Villa Brigitte; pentru restul lumii, nu era cunoscută deloc. Brigitte, după cum mi-a explicat tânărul colonel vorbitor de engleză din Shin Bet, serviciul de securitate din Israel, în timp ce traversam cu jeepul dunele de nisip, era o activistă germană radicalizată care îşi legase soarta de un grup de terorişti palestinieni. Planul lor era să doboare un avion El Al când se apropia de aeroportul Kenyatta din Nairobi, scop pentru care făcuseră rost de un lansator de rachete, de un acoperiş aflat în drumul avionului şi de Brigitte.

Tot ce trebuia să facă ea, cu aspectul nordic şi părul blond, era să stea într-o cabină telefonică din aeroport şi, cu un radio ce emitea pe unde scurte la o ureche şi un telefon la cealaltă, să transmită instrucţiunile turnului de control băieţilor de pe acoperiş. Exact asta făcea când i s-a alăturat o echipă de agenţi israelieni, moment în care contribuţia ei la operaţiune s-a sfârşit. Avionul El Al, avertizat, aterizase deja – gol, cu excepţia celor care au capturat-o. Aparatul s-a întors la Tel Aviv cu Brigitte încătuşată pe podea. Soarta băieţilor de pe acoperiş a rămas neclară. Se ocupase cineva de ei, m-a asigurat colonelul meu din Shin Bet, dar nu a specificat cum şi nu am crezut că se cuvenea să întreb. Mă lăsaseră să înţeleg că mi se oferea un privilegiu rar, datorită bunului departament al generalului Shlomo Gazit, până de curând şeful serviciului militar de informaţii din Israel şi o cunoştinţă foarte preţuită.

Brigitte era acum prizonieră în mâinile israelienilor, dar secretul operaţiunii rămânea esenţial, după cum fusesem avertizat. Autorităţile din Kenya colaboraseră cu israelienii, dar nu doreau să alimenteze sentimentul promusulman. Israelienii nu voiau să-şi compromită sursele sau să stânjenească un aliat valoros. Eram dus să o vizitez pe baza unei înţelegeri că nu aveam să scriu despre ea până când nu primeam permisiunea israeliţilor. Şi, dat fiind că-mi spuseseră că nu recunoscuseră nici faţă de părinţii ei, nici faţă de guvernul german că ştiau unde se afla, era posibil să aştept o vreme. Dar asta nu m-a deranjat prea mult. Eram pe cale să-i prezint personajului meu imaginar, Charlie, genul de companie pe care avea să-l aibă dacă reuşea să pătrundă în celula teroristă palestiniană-vest-germană pentru care era instruită. Dacă aveam noroc, sub îndrumarea lui Brigitte, Charlie avea să ia primele lecţii despre teoria şi practica terorii.

— Brigitte vorbeşte? îl întreb pe tânărul colonel.

— Posibil.

— Despre motivele ei?

— Posibil.

Mai bine o întreb eu singur. Bine. Simt că pot s-o fac. Am sentimentul că voi construi o relaţie cu Brigitte, oricât de trecătoare şi de falsă ar fi. Deşi am plecat din Germania cu şase ani înainte de apariţia Facţiunii Armata Roşie a lui Ulrike Meinhof, pot să înţeleg fără probleme originile sale sau chiar să simpatizez cu o parte din argumentele ei: însă nu cu metodele folosite. În această unică privinţă, nu mă diferenţiez de grupurile mari din clasa mijlocie din Germania care oferă în secret bani şi sprijin grupului Baader-Meinhof. Şi eu sunt dezgustat de prezenţa foştilor nazişti de rang înalt în politică, în justiţie, în poliţie, în industrie, în sistemul bancar şi în biserici; de refuzul părinţilor germani de a discuta despre experienţa nazistă

cu propriii copii; şi de slugărnicia guvernului vest-german faţă de politicaamerican a în Războiul Rece în cele mai urâte manifestări ale acesteia. Şi nu vizitasem eu, dacă Brigitte mai avea nevoie de alte dovezi ale acreditărilor mele, tabere şi spitale palestiniene, nu fusesem martorul nenorocirilor şi nu auzisem chemarea? în mod sigur, toate acestea la un loc îmi puteau oferi un fel de bilet de intrare, pe termen oricât de scurt, în mintea unei nemţoaice radicalizate în vârstă de vreo douăzeci de ani?

Închisorile mă impresionează în mod neplăcut. Imaginea stăruitoare a tatălui meu încarcerat nu-mi dă pace. În imaginaţia mea, l-am văzut în mai multe închisori decât a stat el vreodată, mereu acelaşi om voinic, puternic, veşnic activ, cu fruntea lui de Einstein, plimbându-se prin celulă şi susţinându-şi nevinovăţia. Pe vremuri, ori de câte ori eram trimis să interoghez pe cineva în închisoare, trebuia să mă stăpânesc de teamă să nu-mi atrag înţepăturile deţinuţilor pe care venisem să-i interoghez când uşile de fier se trânteau în spatele meu.

La Villa Brigitte nu exista curte, cel puţin, eu nu-mi amintesc. Am fost opriţi la poartă, verificaţi şi lăsaţi să trecem. Tânărul colonel m-a condus pe o scară exterioară şi a salutat în ebraică. Doamna maior Kaufmann era guvernatorul închisorii. Nu ştiu dacă într-adevăr o chema Kaufmann sau dacă acesta a fost numele pe care i l-am dat eu. Când eram ofiţer de informaţii în armată în Austria, un sergent Kaufmann era gardianul închisorii din oraşul Graz, unde închideam suspecţii. Ceea ce ştiu sigur este că purta un ecuson alb pe buzunarul de pe partea dreaptă a pieptului, pe uniforma neobişnuit de imaculată, că avea vreo cincizeci de ani, era robustă, dar nu dolofană, cu ochii căprui strălucitori şi un zâmbet chinuit, dar blând.

*

Vorbim în engleză, eu şi doamna maior Kaufmann. Am vorbit în engleză cu colonelul şi, cum nu cunosc ebraica, era firesc să continuăm să vorbim în engleză. Deci aţi venit să o vedeţi pe Brigitte, spune ea, iar eu spun da, este un privilegiu, apreciez, sunt recunoscător, există ceva ce ar trebui să spun sau să nu-i spun? îi explic apoi ce nu i-am explicat colonelului: că nu sunt jurnalist, ci romancier, am venit să adun date detaliate şi am făgăduit să nu scriu sau să vorbesc despre întâlnirea de azi fără consimţământul gazdelor mele. La toate acestea, ea zâmbeşte politicos şi întreabă dacă prefer ceai sau cafea, iar eu spun cafea.

— Brigitte nu a fost prea *înţelegătoare* în ultima vreme, mă avertizează ea pe tonul acela plin de consideraţie al doctorului care discută despre boala pacientei. Când a venit prima dată, a *acceptat*. Acum, în ultimele săptămâni – un mic oftat – *nu* a mai acceptat.

Pentru că nu pot înţelege cum ar putea cineva să accepte închisoarea, nu spun nimic.

— Poate că va vorbi cu dumneata, poate că nu va vorbi. Nu ştiu. Mai întâi a spus nu, acum spune da. E nehotărâtă. Să trimit după ea?

Trimite după ea vorbind în ebraică, prin staţie. Aşteptăm. Doamna maior Kaufmann îmi zâmbeşte, aşa că îi zâmbesc şi eu. Încep să mă întreb dacă Brigitte s-a răzgândit iar, dar aud mai mulţi paşi care se apropie de o uşă interioară şi preţ de o clipă am senzaţia neplăcută că voi vedea o femeie tânără înnebunită, cu părul smuls şi cătuşe, adusă la mine împotriva voinţei ei. Uşa se descuie de pe cealaltă parte şi o femeie înaltă şi frumoasă, în tunică de închisoare, împodobită cu o curea strânsă, păşeşte în faţă cu câte o temniceră micuţă de-o parte şi de alta, fiecare ţinând-o de câte o mână. Părul ei lung şi blond

este lăsat liber pe spate. Chiar şi tunica îi vine bine. Când temnicerele se retrag, păşeşte spre mine, înclină capul în mod ironic şi, ca o fiică bine-crescută, îmi întinde mâna.

— Cu cine am onoarea? întreabă ea într-o germană curtenească, la care mă aud repetând în germană ceea ce i-am spus deja doamnei maior Kaufmann în engleză: că sunt romancier, am venit să mă documentez. Ea nu răspunde nimic, dar se uită la mine până când doamna maior Kaufmann, de pe scaunul ei din colţul camerei, sare în ajutor cu engleza-i excelentă:

— Poţi să iei loc, Brigitte!

Aşa că Brigitte se aşază, afectată şi dreaptă ca o şcolăriţă germană cuminte, aşa cum e evident că a decis să fie. Am plănuit ca la început să fac un schimb de politeţuri cu ea, dar descopăr că nu-mi vine nicio idee. Aşa că trec direct la subiect cu câteva întrebări stânjenitoare precum: „Privind în urmă, regreţi ce ai făcut, Brigitte?” Şi: „Ce anume te-a îndrumat pe calea radicalizării?” La niciuna din întrebări nu are ceva de spus, preferând în schimb să stea nemişcată, cu mâinile lipite de masă, şi să se uite la mine cu un amestec de nedumerire şi dispreţ.

Maiorul Kaufmann îmi vine în ajutor.

— Poate ai vrea să-i spui cum te-ai alăturat grupului, Brigitte, sugerează ea, vorbind ca o directoare de şcoală din Anglia cu accent străin.

Brigitte pare să nu audă. Mă analizează din cap până-n picioare, metodic, dacă nu chiar insolent. După ce termină examinarea, expresia ei îmi spune tot ce trebuie să ştiu: sunt doar un alt lacheu iluminat al burgheziei apăsătoare, un turist în lumea terorii, o jumătate de om în cel mai bun caz. De ce să-şi bată capul cu mine? Va face o scurtă declaraţie despre misiune, spune ea, dacă nu de dragul meu, măcar de-al ei. Intelectual vorbind, probabil e comunistă, admite ea, analizându-se în mod obiectiv, dar

nu neapărat comunistă în sensul sovietic. Preferă să creadă despre ea însăşi că nu este limitată de o singură doctrină. Misiunea ei este pentru burghezia adormită, considerându-i pe părinţii ei drept cele mai bune exemple. Tatăl ei dă semne de iluminare, mama ei încă nu. Germania de Vest este o ţară nazistă condusă de fascişti burghezi din generaţia Auschwitz. Proletariatul nu face decât să le urmeze exemplul.

Se întoarce la părinţii ei. Speră să îi convertească, mai ales pe tatăl ei. S-a tot gândit cum ar putea să dărâme barierele pe care nazismul le-a lăsat în subconştientul ei. Este oare un mod codificat de a spune că-i este dor de părinţi? mă întreb. Poate chiar că îi iubeşte? Că îşi face griji pentru ei zi şi noapte? Ca şi cum ar vrea să corecteze asemenea gânduri burgheze şi sentimentale, începe să facă o listă cu profeţii după care se ghidează: Habermas, Marcuse, Frantz Fanon şi câţiva de care nu am auzit. Apoi, discută despre aspectele negative ale capitalismului armat, despre remilitarizarea Germaniei de Vest, despre sprijinul acordat de America imperialistă dictatorilor fascişti precum şahul Iranului şi alte chestiuni în privinţa cărora aş fi putut să fiu de acord cu ea dacă ar fi fost cât de cât interesată să afle ce părere am, dar nu o interesează.

— Acum aş dori să mă întorc în celulă, vă rog, doamnă maior Kaufmann.

Înclinând din nou ironic din cap şi strângându-mi mâna, le face semn temnicerelor că o pot lua.

Doamna maior Kaufmann nu şi-a părăsit locul din colţul camerei, nici eu pe al meu de la masă, faţă în faţă cu scaunul gol al lui Brigitte. Tăcerea dintre noi e puţin ciudată. E ca şi cum ne trezim amândoi din acelaşi vis urât.

— Aţi obţinut ceea ce aţi vrut? întreabă doamna

maior.

— Da, mulţumesc. A fost foarte interesant.

— Aş zice că Brigitte e puţin confuză azi.

La care răspund că da, ei bine, ca să fiu sincer, şi eu sunt puţin confuz. Şi abia acum, din cauza egocentrismului meu, îmi dau seama că vorbim în germană, iar germana doamnei maior nu are nicio urmă distinctivă de idiş sau de altceva. Îmi observă mirarea şi răspunde la întrebarea mea nerostită.

— Nu vorbesc engleză decât cu ea, explică ea. Niciodată germană. Niciun cuvânt. Când vorbeşte germană, nu am încredere în mine. Şi, ca şi cum ar mai fi nevoie de explicaţii: Vedeţi dumneavoastră, am fost la Dachau.

15

Teatrul Realului: *o chestiune de vinovăţie*

Într-o seară fierbinte, mă aflu în casa din Ierusalim a lui Michael Elkins, crainicul american care a lucrat mai întâi la CBS, apoi a fost şaptesprezece ani la BBC. Mă dusesem la el pentru că, la fel ca milioane de oameni din generaţia mea, am crescut în compania mormăitului de stentor tipic newyorkez, transmis prin propoziţii perfecte, de obicei de pe un front de luptă neospitalier; dar, din alt punct de vedere, pentru că eram atent la doi ofiţeri de informaţii israelieni imaginari pe care îi numisem la întâmplare Joseph şi Kurtz. Joseph era cel tânăr, Kurtz, cel mai vârstnic.

Nu pot spune din capul locului şi în mod clar ce anume speram să găsesc la Elkins şi probabil nu aş fi putut spune nici atunci. Era trecut de şaptezeci de ani. Căutam puţin din Kurtz al meu? Ştiam că Elkins făcuse mai mult decât partea lui de *una-alta*, deşi încă nu aflasem cât de mult: lucrase pentru OSS; şi, în timp ce se ocupa de asta, transporta ilegal armament în Palestina pentru Haganah evreiască înainte de crearea statului Israel; aşa a ajuns să fie concediat de la OSS şi să se ascundă într-un kibbutz cu soţia lui, de care a divorţat apoi. Însă nu-i citisem cartea, ceea ce ar fi trebuit să fac: *Forged* in *Fury*[33], publicată în 1971.

Ştiam şi că Elkins, ca şi Kurtz, avea origini est-europene şi crescuse în cartierul Lower East Side din New York, unde părinţii săi imigranţi lucraseră în confecţii. Aşa că da, poate că într-adevăr căutam în el puţin din Kurtz: nu pentru înfăţişarea sau manierismele lui, pentru că aveam

---

33 Plăsmuit din furie (n.tr.).

deja imaginea fizică foarte clară a propriului Kurtz şi nu intenţionam să-l las pe Elkins să o fure, ci pentru perlele rare de înţelepciune pe care le lăsa uneori să iasă în timp ce-şi amintea de timpuri trecute. La Viena, stătusem la picioarele lui Simon Wiesenthal, celebrul şi controversatul vânător de nazişti şi, deşi nu-mi spusese nimic din ceea ce nu ştiam deja, amintirea nu mă părăsise niciodată.

Dar, mai ales, voiam să-l întâlnesc pentru că era Mike Elkins, cel care avea cea mai dură şi seducătoare voce pe care o auzisem vreodată la radio. Propoziţiile vii şi construite cu grijă, enunţate cu accentul foarte pronunţat de Bronx, te făceau să fii atent, să asculţi şi să crezi. Aşadar, când m-a sunat la hotel şi mi-a spus că auzise că eram în Ierusalim, am profitat de ocazia pentru a-l întâlni.

*

Noaptea în Ierusalim e neobişnuit de înăbuşitoare şi transpir, dar nu cred că Mike Elkins a transpirat vreodată. Are un trup deşirat şi viguros şi o prezenţă fizică la fel de puternică precum îi e vocea. Are ochii mari, obrajii supţi, membrele lungi şi stă contra luminii în stânga mea, cu paharul de whisky într-o mână, cealaltă fiind aşezată pe spătarul scaunului de birou. Luna uriaşă apare din spatele capului său. Vocea perfectă de radio este liniştitoare, iar el se exprimă cu grijă ca întotdeauna, chiar dacă propoziţiile sunt ceva mai scurte. Uneori se întrerupe şi cade pe gânduri înainte de a mai lua o gură de scotch.

Nu vorbeşte direct cu mine, ci în faţa lui, spre întuneric, la un microfon care nu se află acolo şi este limpede că încă îi pasă de sintaxă şi cadenţă. Am început înăuntru, dar noaptea este atât de frumoasă, încât ne-am luat paharele pe balcon. Nu sunt sigur când sau cum am început să discutăm despre vânătoarea de nazişti. Poate

pomenisem de vizita mea la Wiesenthal. Dar acum Mike vorbeşte despre asta. Şi nu despre vânătoare, ci despre ucideri.

— Uneori, nu aveam timp să explicăm ce făceam, spune el. Doar îi omoram şi treceam mai departe. Alteori, îi duceam undeva şi apoi le explicam. Pe un câmp, într-un depozit. Unii plângeau şi mărturiseau. Unii vociferau. Unii ne implorau. Unii nu reuşeau să spună prea multe. Dacă un om avea garaj, poate îl duceam acolo. Ştreangul de gât, fixat de grindă. îl urcam pe capotă şi conduceam maşina afară din garaj. Apoi ne întorceam să ne asigurăm că era mort.

Noi, asta aud? Despre ce fel de *noi* e vorba? îmi spui cumva că tu, Mike, personal, erai unul dintre răzbunători? Sau e un *noi* general, cum ar fi *noi*, *evreii*, şi te consideri unul dintre ei?

Descrie şi alte moduri de a ucide, folosind acelaşi *noi* pe care nu-l înţeleg, până când se îndreaptă cu gândul spre justificarea morală de a ucide criminali de război nazişti, care, pentru că şi-au ascuns identitatea şi s-au dat la fund – de exemplu, în America de Sud – nu aveau să răspundă niciodată în faţa legii. De acolo, trece la problema vinovăţiei în general: nu vina celor care erau ucişi, ci vina, dacă exista vreuna, a celor care îi ucideau.

Prea târziu, scot la lumină cartea lui Mike. A stârnit ceva rumoare când a fost publicată, mai ales printre evrei. Tonul şi conţinutul sunt înspăimântătoare, după cum sugerează titlul. Mike a fost îndemnat să o scrie, după cum spune, de un anume Malachi Wald, într-un kibbutz din Galileea. Îşi descrie propria epifanie evreiască, provocată de antisemitismul american suferit în copilărie, acutizată de monstruozităţile Holocaustului şi de propriile experienţe ca membru al OSS în Germania aflată sub ocupaţie. Stilul este când foarte personal, când necruţător de ironic.

Descrie în detalii meticuloase acte inimaginabile de sălbăticie nazistă împotriva evreilor din ghetouri şi din lagăre şi, la fel de viu, eroismul martirilor din rezistenţa evreiască.

Dar cel mai semnificativ – şi mai controversat – este că ne dezvăluie existenţa unei organizaţii evreieşti numită DIN, „judecată” în ebraică, al cărei fondator era acelaşi Malachi Wald, care, în acel kibbutz din Galileea, îl îndemnase să scrie cartea.

Ne spune că numai între 1945 şi 1946 DIN a căutat şi a ucis nu mai puţin de o mie de criminali de război nazişti. Munca lui, care a continuat până după şaptezeci de ani, includea un plan care, din fericire, nu a mai fost îndeplinit, acela de a otrăvi sursa de apă pentru 250.000 de gospodării germane cu scopul de a ucide un milion de bărbaţi, femei şi copii germani ca pedeapsă pentru cei şase milioane de evrei omorâţi. DIN, ne spune Michael, s-a bucurat de sprijinul evreilor din toată lumea. Primii cincizeci de membri proveneau din toate clasele sociale: afacerişti, oameni religioşi, poeţi.

Dar şi jurnalişti, adaugă Mike fără alte comentarii.

16
Teatrul Realului: *nume de alint*

Hotelul Commodore, în zilele acelea tensionat – e greu să-ţi aminteşti de o vreme în Beirut în care zilele să nu fi fost tensionate – era locul preferat al tuturor corespondenţilor de război, adevăraţi sau falşi, al traficanţilor de arme sau de droguri şi ai asistenţilor autentici sau prefăcuţi din acea emisferă. Admiratorilor le plăcea să îl compare cu localul lui Rick din filmul *Casablanca*, dar eu n-am înţeles niciodată de ce. Casablanca nu era un câmp de luptă urban, era doar un punct de evacuare, pe când oamenii veneau la Beirut să facă bani, necazuri sau chiar pace, dar nu pentru că voiau să scape.

Commodore nu arăta cine ştie ce. Cel puţin, nu în 1981, iar azi nici nu mai există. Era o clădire plictisitoare, banală, fără vreun merit arhitectural, asta dacă nu includeai biroul de recepţie din holul de la intrare, realizat din beton, gros de 1, 2 metri şi care servea, în momente grele, drept amplasament pentru arme. Cel mai respectat rezident era un papagal bătrân pe nume Coco, care conducea cu o „gheară” de fier barul din pivniţă. Pe măsură ce tehnicile războiului urban deveneau tot mai sofisticate – de la semiautomate la lansatoare de rachete, de la uşor la mediu sau care o mai fi vocabularul corect – Coco şi-a înnoit repertoriul cu sunete de luptă până când oaspetele neiniţiat care pierdea vremea la bar era trezit de şuieratul unui proiectil şi de strigătul „La podea, jigodie proastă, ascunde-ţi fundul acum!” Nimic nu-i încânta mai mult pe amărâţii sătui de război, care se întorceau după încă o zi de calvar în paradis, decât să vadă un biet neofit că dispare sub masă în timp ce ei îşi sorbeau cu nonşalanţă whisky-ul cafeniu.

Se spune că papagalul Coco ştia să cânte primele măsuri din La Marseillaise şi din Simfonia a V-a de Beethoven. Plecarea lui este învăluită în mister: a fost transportat clandestin într-un refugiu unde cântă şi în ziua de azi; a fost împuşcat de miliţia siriană; în cele din urmă, a cedat din pricina alcoolului din alimentaţie.

Am făcut câteva drumuri la Beirut şi în Libanul de Sud în anul acela, în parte pentru romanul meu, în parte pentru nefericitul film care a rezultat de aici. În amintirea mea, se formează un singur lanţ neîntrerupt de experienţe suprarealiste. Pentru cei timizi, Beirut însemna să te temi tot timpul, fie că luai cina la Corniche în zgomotul împuşcăturilor, fie că ascultai cu atenţie cuvintele unui adolescent palestinian care ţinea un Kalaşnikov îndreptat spre capul tău şi-ţi vorbea de visul său de a ajunge la universitate în Havana ca să studieze relaţii internaţionale şi apoi te întreba dacă ai putea să-l ajuţi.

*

Ca nou-venit la Commodore, fusesem atras de Mo de la prima vedere. Văzuse mai multă moarte şi distrugere într-o singură după-amiază decât văzusem eu într-o viaţă întreagă. Văzuse frânturi din cele mai negre inimi pe care le are lumea de oferit. Era de ajuns să-l zăreşti la capătul altei zile petrecute pe frontul de luptă, cu geanta kaki zdrenţuită pe umăr, înaintând prin holul aglomerat către biroul de presă, ca să recunoşti cât de aparte era. Se spunea că Mo era cel mai versat din oraş. Le văzuse pe toate, le făcuse pe toate, fără prostii, nimeni nu era mai bun când dădea de belea, aşa era Mo, puteai să întrebi pe oricine îl cunoştea. Uneori era puţin deprimat, alteori puţin nostim. Avea tendinţa de a se încuia în camera lui cu o sticlă timp de o zi sau două, de ce nu? în ultima vreme,

singura lui tovarăşă era o mâţă, care, potrivit bârfelor din Commodore, se aruncase de disperare de la etaj.

Prin urmare, când Mo m-a întrebat, în a doua sau a treia zi a primei mele vizite la Beirut, dacă mi-ar plăcea să-l însoţesc într-o mică excursie pe care se gândea s-o facă, n-am lăsat ocazia să-mi scape. Îi întrebasem pe toţi ceilalţi jurnalişti câte ceva, dar Mo rămăsese distant. Eram flatat.

— Să mergem cu maşina spre nisipuri? Salutăm câţiva nebuni pe care-i cunosc?

Am spus că nu-mi puteam dori nimic mai mult.

— Cauţi ceva culoare, nu?

Căutam culoare.

— Şoferul face parte din druzi[34]. Nenorociţii de druzi nu dau doi bani pe nimeni, doar pe ei înşişi. Aşa-i?

Foarte adevărat, Mo, mulţumesc.

— Alţi nenorociţi – şiiţi, sunniţi, creştini – ăştia caută probleme. Nenorociţii de druzi nu caută probleme.

Sună foarte bine.

E vorba despre o excursie printr-un punct de control. Urăsc aeroporturile, lifturile, crematoriile, graniţele naţionale şi grănicerii. Dar punctele de control fac parte dintr-o altă categorie. Nu paşaportul ţi-l verifică, ci mâinile. Apoi faţa. Apoi charisma sau lipsa ei. Şi chiar dacă spune cineva din punctul de control că eşti în regulă, ultimul lucru pe care-l va face este să transmită vestea bună următorului, pentru că niciun ofiţer nu se va lăsa păcălit în ciuda suspiciunilor lui. Ne oprim în dreptul unui baston de frizer[35] sprijinit între două bidoane de ulei. Băiatul care îndreaptă Kalaşnikovul spre noi poartă cizme galbene de cauciuc, blugi jerpeliţi tăiaţi până la genunchi şi emblema clubului suporterilor lui Manchester United cusută pe

34 Sectă şiită monoteistă (n.tr.).

35 În SUA, prăvăliile frizerilor erau marcate printr-un baston cu dungi roşii şi albe; în acest context, se referă la barieră, (n.tr.).

buzunarul de la piept.

— Mo, nenorocitule! Bună ziua, domnule! Ce mai faceţi? strigă arătarea încântată în loc de bun venit într-o engleză atent exersată.

— Sunt foarte bine, mulţumesc, Anwar, nenorocitule, foarte bine, îngână Mo cu uşurinţă. Nenorocitul de Abdullah primeşte oaspeţi azi? Sunt mândru să-l prezint pe bunul meu prieten, David Nenorocitul.

— David Nenorocitul, eşti cât se poate de bine venit, domnule!

Aşteptăm cât strigă bucuros în rusă la walkie-talkie. Bara şubredă cu roşu şi alb se ridică. Am doar o amintire neclară a întrevederii cu Nenorocitul de Abdullah. Sediul său era o movilă de pietre şi cărămizi, găurită de gloanţe şi mâzgălită de sloganuri. Stătea în spatele unui birou uriaş de mahon. Alţi nenorociţi roiau în jurul lui, mângâind armele semiautomate. Deasupra capului era o fotografie înrămată cu un avion Swissair Douglas DC-8 care exploda pe pista de aterizare. Îmi amintesc că ştiam cu siguranţă că pista se numea Câmpul lui Dawson şi că acel DC-8 fusese deturnat de luptători palestinieni cu ajutorul grupului Baader-Meinhof. Pe atunci, zburam deseori cu Swissair. Îmi amintesc că m-am întrebat cine îşi bătuse capul să ducă fotografia la înrămat şi să aleagă rama. Dar, mai ales, îmi amintesc că i-am mulţumit Creatorului că discuţia era facilitată de un interpret care vorbea o engleză în cel mai bun caz nesigură şi că m-am rugat să rămână aşa destul cât să se întoarcă după noi şoferul, care nu căuta probleme, şi să ne ducă înapoi la dulcele echilibru de la hotelul Commodore. Şi-mi amintesc de zâmbetul fericit de pe faţa bărboasă a lui Abdullah când şi-a pus mâna pe inimă şi le-a mulţumit cordial Nenorocitului de Mo şi Nenorocitului de David pentru vizită.

— Lui Mo îi place să ducă pe cineva la limită, m-a

avertizat un om amabil când era prea târziu. Dar subtextul era clar: în lumea lui Mo, turiştii de război primesc ceea ce merită.

Oare am primit telefonul acela de nicăieri în aceeaşi noapte? Dacă nu, aşa ar fi trebuit. Şi cu siguranţă s-a întâmplat în afara perioadei petrecute la Beirut, pentru că numai un vizitator venit prima dată ar fi putut fi atât de neghiob, încât să accepte o îmbunătăţire din partea casei şi să fie dus în apartamentul nupţial al misteriosului etaj superior gol de la Commodore. Orchestra nocturnă din Beirutul lui 1981 nu ajunsese la calitatea de mai târziu, dar se apropia. Un spectacol obişnuit începea pe la zece seara şi atingea apogeul la primele ore ale dimineţii. Oaspeţii care primeau cameră la etajul de sus aveau parte de întreg show-ul: străfulgerări de auroră artificială, zgomotul focului de artilerie tras şi primit – dar care e unul, care e altul? – şi zăngănitul împuşcăturilor din arme mici urmat de tăcerea elocventă. Şi toate acestea, pentru urechea neobişnuită, se întâmplau în camera de alături.

Sună telefonul din camera mea de hotel. Mă tot gândisem dacă să mă întind sub pat, dar acum stăteam în capul oaselor cu receptorul la ureche.

— John?

John? Eu? Ei bine, câţiva oameni, mai ales jurnalişti care nu mă cunosc, îmi spun câteodată John. Aşa că spun da, cine e? Primesc, în schimb, un potop de injurii. Mă sună o femeie, e americancă şi e supărată.

— Ce dracu' vrei să spui cu cine e? Nu te preface că nu-mi recunoşti vocea, ce dracu'! Eşti un nemernic englez *abject*. Eşti un infidel slab – nu mă întrerupe naibii, bine? – zice, punând capăt furioasă protestelor mele. Nu mă lua cu rahaturile alea blazate de englez de parcă luăm ceaiul la afurisitul de Palat Buckingham! Am *contat* pe tine, da? Se numeşte încredere. Ascultă dracului! Mă duc la nenorocitul

de coafor. Îmi adun frumos lucrurile într-o geantă. Stau pe trotuar ca o prostituată vreo *două ore afurisite*. Mă dau de ceasul morţii crezând că eşti mort undeva într-un şanţ şi tu unde eşti? în pat, la dracu'! – vocea i se gâtuie când îi vine un gând subit – Ţi-o tragi cu vreo femeie acolo? Pentru că dacă – *stop*! – nu mă lua cu *vocea* aia nenorocită, nemernic englez ce eşti!

Încet, dar foarte încet, îi deschid ochii. Îi explic că a dat peste alt John; că nu sunt, de fapt, deloc John, sunt David – pauză pentru un schimb vibrant de focuri de armă – şi că John, adevăratul John, oricine ar fi el, probabil a plecat din hotel – bum-bum din nou – pentru că hotelul mi-a făcut cadou acest apartament frumos puţin mai devreme. Şi îmi pare rău, îi spun, îmi pare *foarte* rău că s-a umilit lansându-se am potriva persoanei nepotrivite. Şi îi înţeleg *cu adevărat* necazul – pentru că deja mă bucur că discut cu alt om în loc să mor de unul singur sub pat într-un apartament de hotel din partea casei. Şi cât de groaznic să nu vină la întâlnire, continui eu cavalereşte – pentru că problema ei este deja şi problema mea şi vreau cu adevărat să fim prieteni. Şi poate că adevăratul John are un motiv foarte bun pentru care nu a venit, sugerez eu, pentru că, la urma urmei, în acest oraş se poate întâmpla orice în orice clipă, nu-i aşa? – bum-bum din nou.

Iar ea spune „sigur că da, David” şi de ce am două nume? Aşa că îi spun şi asta şi o întreb de unde sună, la care ea spune că din barul din pivniţă şi că şi John al ei e un scriitor englez – nu-i aşa că-i *ciudat*? – şi că numele *ei* e Jenny – sau poate o fi Ginny sau Penny, pentru că nu aud totul foarte bine printre zgomote. De ce nu cobor la bar ca să bem ceva împreună? La care eu, eschivându-mă, spun: Dar adevăratul John? Iar ea spune la dracu' cu John, o să fie bine, aşa e mereu.

Orice e mai bun decât să stau întins sub pat şi să fiu

bombardat. Pentru că vocea ei, odată ce s-a calmat, e chiar agreabilă. Pentru că sunt singur şi speriat. Şi, după asta, nu mai am decât scuze slabe de oferit. Mă îmbrac şi cobor. Şi, fiindcă nu suport lifturile şi deja am îndoieli în privinţa motivelor mele, pierd vremea luând-o pe scări. Până să ajung la barul din pivniţă, e gol, cu excepţia a doi traficanţi de arme francezi beţi, a barmanului şi a papagalului bătrân care cred că este mascul – dar cine ştie? – şi care lucrează la repertoriul său de efecte balistice.

Întors în Anglia, sunt mai hotărât ca oricând ca *The Little Drummer Girl* să devină film. Sora mea, Charlotte, trebuie să joace rolul lui Charlie, a cărei sursă de inspiraţie a fost. Cei de la Warner Brothers cumpără drepturile şi îl aduc pe George Roy Hill, cunoscut pentru *Butch Cassidy*. Propun numele ei. Hill îşi exprimă entuziasmul, o întâlneşte, o place. Va vorbi la studio. Rolul îi revine lui Diane Keaton, ceea ce e la fel de bine. Cât despre însuşi George, cunoscut pentru că vorbeşte deschis şi nu se ascunde după deget, acesta a mărturisit mai târziu:

— David, ţi-am distrus filmul.

17
Cavalerul sovietic moare în armură

Am fost în Rusia doar de două ori: mai întâi în 1987, când, datorită lui Mihail Gorbaciov, viaţa Uniunii Sovietice era în declin şi toţi o ştiau, în afară de CIA; a doua oară, şase ani mai târziu, în 1993, când capitalismul criminalizat se înstăpânise peste statul eşuat şi îl transformase în Estul Sălbatic. Doream să văd şi eu Rusia cea nouă şi bătută de vânt. Şi iată că aceste două călătorii ale mele s-au suprapus cu cea mai mare mişcare socială din istoria Rusiei de la revoluţia bolşevică. Şi, în mod unic – dacă dai deoparte o lovitură de stat sau două, câteva mii de victime ale asasinatelor plătite, împuşcături între bande, asasinate politice, şantajul şi tortura – tranziţia s-a făcut, conform standardelor ruseşti, fără vărsare de sânge.

În cei douăzeci şi cinci de ani dinaintea primei mele călătorii, relaţiile pe care le-am avut cu Rusia nu au fost tocmai prietenoase. De când apăruse *The Spy Who Came în from the Cold*, fusesem ţinta invectivelor literare sovietice, întâi – după cum spun criticii mei – pentru că ridicasem spionul la statutul de erou, ca şi cum ei nu făcuseră o artă din exact acelaşi lucru, apoi pentru că avusesem percepţii corecte despre Războiul Rece, dar ajunsesem la concluzii eronate, o acuzaţie la care nu există o reacţie logică. Însă aici nu era vorba de logică, ci de propagandă. Din tranşeele *Gazetei literare soviet*ice, controlate de KGB, şi ale revistei *Encounter*, controlate de CIA, ne aruncam ascultători bombe unii altora, ştiind că în războiul ideologic steril al cuvintelor nicio tabără nu avea să câştige. Aşadar, nu a fost tocmai surprinzător când, în 1987, am făcut vizita obligatorie la ataşatul cultural sovietic al ambasadei din grădinile Palatului Kensington ca să-mi asigur viza, iar acesta a declarat nu tocmai politicos

că, dacă pun mâna pe mine, pun mâna pe oricine.

În mod la fel de nesurprinzător, o lună mai târziu am ajuns pe aeroportul Sheremetyevo din Moscova ca oaspete al Uniunii Scriitorilor Sovietici – o invitaţie negociată, se pare, de ambasadorul nostru şi de soţia lui Mihail Gorbaciov, Raisa, peste capul celor de la KGB –, iar băiatul cu faţa împietrită şi epoleţi magenta, în cuşca lui de sticlă, a contestat autenticitatea paşaportului meu; la fel, bagajul mi-a dispărut în mod misterios timp de patruzeci şi opt de ore, reapărând apoi inexplicabil în camera de hotel cu costumele făcute ghem; camera mea din sumbrul hotel Minsk era scotocită ostentativ ori de câte ori ieşeam pentru câteva ore – garderoba răscolită, hârtiile împrăştiate şi amestecate pe birou –, iar aceiaşi doi supraveghetori supraponderali şi de vârstă mijlocie de la KGB – i-am poreclit Muttski şi Jeffski – au fost puşi să mă urmărească de la o distanţă de doi metri de fiecare dată când ieşeam singur.

Şi slavă Domnului că erau acolo. După o seară interesantă petrecută în casa jurnalistului disident Arkadi Vaksberg, care a adormit pe podeaua propriei camere de zi, m-am trezit stând singur pe o stradă neidentificată, având doar noaptea neagră în jur, nici lună, nici semne că s-ar apropia zorii, nici măcar un licăr de lumină dinspre centrul oraşului care să-mi spună în ce direcţie s-o iau. Şi nici vreo boabă de rusă ca să cer sfatul vreunui trecător, chiar de-ar fi fost vreunul, căci nu era nimeni. Apoi, spre uşurarea mea, am identificat siluetele urmăritorilor mei credincioşi, aşezaţi alături pe o bancă din parc, unde bănuiesc că trăseseră pe rând câte un pui de somn.

— Vorbiţi engleză?

Niet.

— Franceză?

Niet.

— Germană?

Niet.

— Sunt *foarte* beat – zâmbet de idiot, rotaţie lentă a mâinii drepte în jurul urechii drepte – hotelul *Minsk* – bine? Ştiţi *Minsk*? Mergem împreună? Am întins ambele coate, sugerând frăţie şi pasivitate.

Toţi trei aliniaţi, am pornit într-un marş lent pe un bulevard străjuit de copaci, pe străzi pustii, până la hotelul Minsk. Ca un om căruia îi plac micile plăceri ale vieţii, încercasem să mă cazez la unul dintre hotelurile ieftine din Moscova, dar gazdele mele nici nu au vrut să audă. Trebuia să stau la Minsk, în apartamentul VIP de la etajul de sus, unde erau permanent amplasate microfoane vechi şi unde o recepţioneră înspăimântătoare păzea coridorul.

Dar şi supraveghetorii sunt oameni. Şi, în timp, am descoperit la Muttski şi Jeffski ceva atât de resemnat, de răbdător, încât, contrar convenţiei, aş fi vrut să mă apropii mai mult de ei în loc să mă îndepărtez. Într-o seară, am cinat la un restaurant-cooperativă privat cu fratele meu mai mic, Rupert, care în acele zile toride era şeful biroului din Moscova al ziarului *Independent*. Sunt câţiva ani între mine şi Rupert, dar la lumină slabă semănăm vag, mai ales dacă eşti beat. Rupert invitase la masă câţiva corespondenţi din Moscova. În timp ce povesteam şi beam împreună, cei doi supraveghetori ai mei stăteau neconsolaţi într-un colţ. Mişcat de necazul lor, i-am cerut ospătarului să le ducă o sticlă de votcă în timp ce eu priveam în altă parte. Când am întors capul, sticla nu se vedea nicăieri, dar când ne-am despărţit, l-au urmărit spre casă pe celălalt frate.

*

Să încerci să descrii Rusia de atunci fără votcă e ca şi

cum ai vrea să descrii o cursă de cai fără cai. În aceeaşi săptămână, i-am făcut o vizită editorului meu din Moscova. Este unsprezece dimineaţa. Biroul său înghesuit din pod, cu dosare prăfuite dickensiene, teancuri de cutii misterioase de carton şi manuscrise îngălbenite legate cu sfoară. Când m-a văzut intrând, a sărit de la masă şi, cu un strigăt de bucurie, m-a strâns la piept.

— Avem *glasnostl* a strigat. Avem *perestroikal* S-a sfârşit cu cenzura, prietene! De azi înainte, îţi public *toate* cărţile pentru totdeauna: cărţi vechi, cărţi noi, nu mă mai interesează! Scrii o carte de telefon? Eu o *publici* Public orice, în afară de cărţile pe care nenorociţii aceia de la biroul de cenzură al partidului vor să le public!

Fericit şi indiferent faţă de legile recente date de Gorbaciov în privinţa consumului de alcool, a luat o sticlă de votcă din sertar, i-a scos capacul şi, spre deznădejdea mea, l-a aruncat voios în coşul de gunoi.

x-Mi se părea cu desăvârşire logic ca, în lumea din oglindă în care păşisem, deşi eram supravegheat, urmărit şi privit cu mare suspiciune, să fiu tratat, de asemenea, ca un oaspete de onoare al guvernului sovietic. Fotografia mea a apărut în *Izvestia* cu o explicaţie destul de măgulitoare, am fost primit în mod regal de gazdele mele, de Uniunea Scriitorilor, ale căror calificări literare erau în cea mai mare parte obscure şi, în unele cazuri, de-a dreptul închipuite.

Era marele artist a cărui operă consta într-un volum de poezii publicat în urmă cu treizeci de ani, deşi se zvonea că erau scrise de alt poet, pe care Stalin îl împuşcase pentru nesupunere. Era şi bărbatul foarte bătrân cu barba albă şi ochii roşii, plini de lacrimi, care petrecuse jumătate de secol în gulaguri înainte de a fi reabilitat ca parte a *glasnostului* sau a deschiderii. Cumva, reuşise să păstreze şi să publice un jurnal consistent al

chinurilor pe care le îndurase. Acum e în biblioteca mea, în rusă, limbă în care nu pot citi. Erau acrobaţii literari care ani de zile umblaseră pe sârma cenzurii oficiale, alegoriile lor transmiţând mesaje codificate celor care aveau priceperea de a le interpreta. Oare ce vor scrie, mă întrebam eu, când vor fi lăsaţi liberi în sălbăticie? Vor fi acei Tolstoi şi Lermontov de mâine? Sau au gândit pe după colţuri atâta vreme, încât nu vor putea scrie în linie dreaptă?

La o petrecere în aer liber, în colonia scriitorilor din suburbia înfrunzită Peredelkino, cei despre care se credea că se conformaseră cu prea mult zel liniei partidului – mulţumită apariţiei *perestroikăi*, politica lui Gorbaciov de reformă economică şi politică – arătau deja cam prăpădiţi pe lângă cei care-şi câştigaseră reputaţia de indisciplinaţi. Unul din acest grup din urmă era Igor, după cum am fost informat, un dramaturg beţiv care insista să stea cu mâna pe după gâtul meu în timp ce-mi murmura conspirativ la ureche.

Eu şi Igor discutaserăm deja despre Puşkin, Cehov şi Dostoievski. Altfel spus, Igor discutase şi eu ascultasem, îl admiraserăm pe Jack London. Sau Igor o făcuse. Acum îmi spunea că, dacă voiam *cu adevărat* să ştiu ce nenorocire totală era de fapt Rusia comunistă, trebuia să încerc să trimit un frigider second-hand din casa mea din Leningrad la bunica mea din Novosibirsk şi să văd cât de departe ajungea. Am căzut de acord că era o dimensiune bună a stării în care se afla Uniunea Sovietică dezintegrată şi am râs cu poftă pe tema asta.

În dimineaţa următoare, Igor m-a sunat la hotelul Minsk.

— Nu-mi spune numele. Îmi recunoşti vocea. Da?

Da.

— Aseară ţi-am zis o glumă proastă despre bunica

mea, nu-i aşa?
OK.
— Ţii minte?
Da.
— Nu ţi-am zis nicio glumă proastă. OK?
Din nou, OK.
— Jură-te!
Mă jur.
Singurul artist pe care l-am cunoscut şi care a supravieţuit indubitabil oricăror constrângeri i s-au impus, ba chiar le-a savurat, a fost Ilia Kabakov, care ba intra, ba ieşea din graţiile oficialilor sovietici, până când a ajuns să fie obligat să-şi semneze propriile ilustraţii cu alt nume. Ca să ajungi în studioul lui Kabakov, trebuia să fii de încredere, trebuia să cunoşti pe cineva şi trebuia ca un băiat să-ţi lumineze calea cu o torţă pe un culoar şubred şi lung, cu scânduri desprinse, aşezate pe căpriorii unor poduri alăturate.
Când ajungeai, în cele din urmă, îl găseai pe Kabakov, un pustnic exuberant şi pictor extraordinar, cu un anturaj de femei zâmbitoare şi admiratori. Şi acolo, pe pânză, se afla lumea minunată a autoizolării sale: batjocorită, iertată, înfrumuseţată şi dăruită cu universalitate de ochiul iubitor al creatorului său invincibil.
În catedrala Sf. Sergiu din Zagorsk, numită deseori Vaticanul rus, am văzut rusoaice bătrâne îmbrăcate în negru, prosternate pe podeaua cu dale de piatră, sărutând capacele groase din sticlă fumurie ale mormintelor în care se aflau relicvele sfinţilor. Într-un birou modern, cu mobilă scandinavă elegantă, reprezentantul arhimandritului, într-un veşmânt desăvârşit, mi-a explicat cum Dumnezeul creştin făcea numeroase minuni prin intermediul statului.
— Acesta este singurul stat *comunist* de care vorbim? l-am întrebat când alocuţiunea sa a ajuns la final.

Sau El face minunile prin *orice* stat?

Drept răspuns, am primit zâmbetul larg şi iertător al torţionarului.

Ca să-l vizitez pe scriitorul Chingiz Aitmatov, de care, spre ruşinea mea, nu auzisem niciodată, eu şi interpretul meu am zburat cu un avion Aeroflot în oraşul militar Frunze, acum Bishkek, în Kîrgîzstan. Nu a fost cazaţi la corespondentul din Frunze al hotelului Minsk, ci în luxul de cinci stele al unei case de odihnă a Comitetului Central.

Perimetrul înconjurat cu gard de sârmă era patrulat de paznici KGB înarmaţi şi cu câini alături. Ni s-a spus că se aflau acolo ca să ne protejeze de hoţii din munţi. Nu s-a pomenit nimic despre membrii disidenţi ai triburilor musulmane. Eram singurii oaspeţi în casa de odihnă, în pivniţă se aflau o saună şi o piscină excelent echipate. Vestiarele, prosoapele şi halatele de plajă erau împodobite cu animale de pluş. Am ales un elan. Piscina era încălzită la temperatura unui agent de bursă. În schimbul câtorva dolari americani, managerul ne-a oferit votcă interzisă, cu diverse arome, şi dame din oraş. Am acceptat prima ofertă, am refuzat-o pe a doua.

Înapoi la Moscova, Piaţa Roşie am găsit, în mod misterios, inaccesibilă. Pelerinajul nostru la mormântul lui Lenin a fost amânat pentru altă zi. După alte douăsprezece ore, am descoperit ceea ce ştia tot restul lumii: că un tânăr aviator german, pe nume Mathias Rust, sfidând teritoriul sovietic şi apărarea aeriană, aterizase cu micul său aparat de zbor la poarta Kremlinului şi, întâmplător, îi oferise lui Gorbaciov un motiv să-i concedieze pe ministrul Apărării şi pe un grup de generali care se opuneau reformelor sale. Nu-mi amintesc vreo sărbătorire gălăgioasă a acestui triumf aviatic, nici vreun hohot de râs când s-a dus vorba printre oamenii de cultură din Peredelkino: mai degrabă o înţepenire şi o linişte, pe

măsură ce creştea teama familiară că avea să se producă o consecinţă violentă şi imposibil de prevăzut. Va fi o lovitură de stat politică, un puci militar sau – chiar şi azi – o epurare a intelectualilor indezirabili ca noi?

În oraşul care se numea încă Leningrad, l-am întâlnit pe cel mai distins disident rus al generaţiei sale şi unul dintre cei mai grozavi oameni: fizicianul şi laureatul Premiului Nobel Andrei Sakharov, cu soţia sa, Elena Bonner, proaspăt eliberaţi de Gorbaciovân spiritul *glasnost*, după exilul intern de şase ani în Gorki, pentru a sprijini *perestroika*.

Sakharov, fizicianul, a fost cel care, prin eforturile sale, a oferit Kremlinului prima bombă cu hidrogen; iar Sakharov, disidentul, a fost cel care s-a trezit într-o dimineaţă şi şi-a dat seama că dăduse bomba unei bande de gangsteri şi a avut curajul să le spună asta cu glas tare. Stând de vorbă la o masă rotundă din singurul restaurant-cooperativă din oraş, cu Elena Bonner alături de Sakharov, o trupă de tineri din aparatcicul KGB ne-a înconjurat masa, făcându-ne poze cu bliţ ca în 1930. Acest gest mi s-a părut cu atât mai suprarealist, cu cât, fie în restaurant, fie pe străzile din Rusia, nu se întorcea nimeni să se uite la Andrei Sakharov, nu se apropia nimeni tiptil să-i strângă mâna acestui om măreţ, pentru simplul motiv că, de la căderea sa în dizgraţie, faţa lui a fost interzisă. Nonfotografii noştri fotografiau o nonfaţă.

Sakharov m-a întrebat dacă l-am întâlnit vreodată pe Klaus Fuchs, savantul englez care studia atomul şi spion sovietic, eliberat deja dintr-o închisoare britanică pentru a trăi în Germania de Est.

Nu, nu l-am întâlnit niciodată.

Atunci, ştiam cumva, din întâmplare, cum a fost Fuchs prins?

Îl ştiam pe cel care l-a interogat, am răspuns, dar nu

şi cum a fost prins. Am sugerat că cel mai rău duşman al unui spion este un alt spion, dând din cap către cercul de fotografi falşi. Poate că unul dintre spionii *voştri* i-a spus unui spion de-ai *noştri* despre Klaus Fuchs. Mi-a zâmbit. Spre deosebire de Bonner, el zâmbea mult. Mă întreb dacă asta a fost mereu ceva natural pentru el sau dacă zâmbitul permanent a fost ceva ce a învăţat singur ca modalitate de a-şi dezarma anchetatorii. Dar de ce m-a întrebat despre Fuchs? M-am tot gândit la asta, dar nu cu voce tare. Poate pentru că Fuchs, în societatea relativ deschisă din Vest, a ales calea trădării secrete în loc să se ridice şi să-şi expună deschis părerile. Pe când Sakharov, în statul poliţienesc care se pregătea să-şi dea ultima suflare, a trecut prin torturi şi închisoare pentru dreptul de a vorbi deschis.

Sakharov mi-a povestit cum paznicul KGB în uniformă care stătea zilnic în faţa locuinţei lor din Gorki nu avea voie să ia contact vizual cu prizonierii şi, prin urmare, le înmâna ediţia zilnică din *Pravda* peste umăr: ia asta, dar nu mă privi în ochi. Mi-a descris felul în care a citit operele lui Shakespeare din scoarţă în scoarţă. Bonner a adăugat faptul că Andrei a memorat pagini întregi din opera bardului, dar nu ştia cum să pronunţe cuvintele pentru că în exil nu a auzit deloc vorbindu-se engleză. El a povestit despre noapte în care, după şase ani de exil, s-a auzit o bubuitură în uşa locuinţei. Bonner a spus: „Nu deschide”, dar el a deschis.

— I-am spus Elenei că nu ne pot face nimic din ce nu ne-au făcut deja, a explicat el.

Aşa că a deschis uşa şi a văzut doi bărbaţi, unul în uniformă de ofiţer KGB, celălalt în salopetă de muncitor.

— Am venit să instalăm un telefon, a spus ofiţerul KGB.

Sakharov şi-a îngăduit să zâmbească în felul său

năstruşnic. Nu obişnuia să bea, a spus el – de fapt, era abstinent –, dar să ţi se ofere telefon într-un oraş izolat din Rusia este la fel de puţin probabil ca a ţi se oferi un pahar de votcă cu gheaţă în deşertul Sahara.

— Nu vrem telefon, luaţi-l de aici, i-a spus Bonner ofiţerului KGB.

Dar Sakharov a trecut din nou peste cuvântul ei: lasă-i să instaleze telefon, ce-avem de pierdut? Aşa că au instalat telefonul, spre nemulţumirea lui Bonner.

— Aşteptaţi să primiţi un telefon mâine, la prânz, a spus ofiţerul KGB la plecare, trântind uşa în urma lui.

Sakharov mi-a vorbit cu grijă, cum fac oamenii de ştiinţă. Adevărul se află în detalii. Prânzul a venit şi a trecut, ora unu, apoi ora două. Li s-a făcut foame. Dormiseră prost şi nu mâncaseră la micul dejun. I-a spus cefei paznicului că merge la magazin să cumpere pâine. Când a dat să plece, Bonner a strigat după el:

— E pentru tine!

S-a întors în camera lor şi a ridicat receptorul. După ce a trecut pe la câţiva intermediari care mai de care mai nepoliticos, i s-a făcut legătura cu Mihail Gorbaciov, secretar general al Partidului Comunist Sovietic. „Ce-a fost a fost, a spus Gorbaciov. Comitetul Central a discutat despre cazul dumitale şi eşti liber să te întorci la Moscova. Vechiul dumitale apartament te aşteaptă, vei fi reprimit de îndată la Academia de Ştiinţe, totul este pregătit să-ţi ocupi locul cuvenit de cetăţean responsabil în Rusia nouă a *perestroikăi*”.

Cuvintele „cetăţean responsabil” i-au pus capac lui Sakharov. În opinia lui, cetăţean responsabil, l-a informat el pe Gorbaciov – îmi imaginez că a făcut-o destul de aprins, deşi Sakharov, ca de atâtea ori, zâmbea – era cineva care se supunea legilor ţării. Chiar şi în acest oraş închis, a spus el, existau deţinuţi care nici măcar nu se

apropiaseră vreodată de o instanţă de judecată, iar unii de-abia dacă ştiau de ce se aflau aici.

— V-am trimis scrisori pe tema asta şi nu am primit niciun fel de răspuns.

— Am primit scrisorile dumitale, a răspuns Gorbaciov mângâietor. Comitetul Central le are în vedere. Întoarce-te la Moscova! Ce-a fost a fost. Ajută-ne să reconstruim!

Se pare că Sakharov s-a aprins deja destul de tare, pentru că i-a făcut lui Gorbaciov o listă cu celelalte neglijenţe ale Comitetului Central, trecute şi actuale, despre care i-a scris şi tot fără rezultat. Dar, la un moment dat, a povestit el, i-a surprins privirea lui Bonner. Şi şi-a dat seama că, dacă o mai ţinea mult aşa, Gorbaciov avea să-i spună: „Ei bine, dacă aşa consideri, tovarăşe, poţi să rămâi unde eşti!”

Aşa că Sakharov a închis telefonul. Exact aşa. Fără măcar să spună: „La revedere, Mihail Sergheevici!”

Şi atunci şi-a dat seama – zâmbetul năstruşnic devenise mai larg şi chiar şi Bonner şi-a îngăduit o licărire ghiduşă în ochi:

— Şi-atunci mi-am dat seama, a repetat el uluit, că la prima mea convorbire telefonică în şase ani, reuşisem să închid telefonul în nasul secretarului general al Partidului Comunist Sovietic.

*

Au trecut câteva zile. Trebuia să mă adresez unei adunări de studenţi de la Universitatea de Stat din Moscova. Pe podium se aflau John Roberts, îndrăzneţul meu ghid şi interpret englez; Vblodia, ghidul meu rus, trimis de PEN sau Uniunea Scriitorilor, niciodată nu am fost sigur care anume; şi un profesor palid care m-a prezentat publicului, într-un mod mai degrabă nepoliticos, după

părerea mea, ca produs al noului *glasnost*. Simţea că *glasnost* ar fi mult mai bun fără mine, eram sigur de asta. Apoi, lipsit de entuziasm, a solicitat întrebări din partea publicului.

Primele au fost în rusă, dar profesorul palid le-a filtrat fără preget, aşa că studenţii, gata agitaţi, au hotărât să-şi strige întrebările în engleză. Am vorbit despre scriitori pe care îi admir şi pe care nu îi admir. Despre spion ca produs al Războiului Rece. Am dezbătut – cu impertinenţă – moralitatea sau lipsa acesteia în denunţarea propriilor colegi. Profesorul palid a ascultat deja destul. Mai accepta o singură întrebare. S-a ridicat mâna unei studente. Da, dumneata.

Studenta: Domnule, vă rog, domnule le Carré. Ce părere aveţi despre Marx şi Lenin, vă rog?

Hohote de râs.

Eu: îi iubesc pe amândoi.

Nu mi se pare cea mai bună replică a mea, dar publicul a răsplătit-o cu aplauze prelungite şi am fost luat pe sus de studenţi şi condus pe o scară într-un fel de cameră de zi comună, unde, cu mult interes, mi-au pus întrebări despre un roman scris de mine şi despre care ştiu sigur că a fost interzis aici în ultimii douăzeci şi cinci de ani. Cum naiba au reuşit să-l citească? i-am întrebat.

— În cercul nostru privat de lectură, desigur, a răspuns cu mândrie o studentă în engleza stâlcită a lui Jane Austen, arătând spre un ecran de calculator greoi. Echipa noastră a transcris textul din carte dintr-o ediţie ilicită pe care ne-a dat-o un conaţional al dumitale. Am citit de multe ori această carte noaptea, împreună. Am citit multe cărţi interzise în acest fel.

— Şi dacă sunteţi prinşi? am întrebat.

Au început să râdă.

În timpul vizitei de adio la Volodia, mereu serviabilul

ghid rus, şi la soţia lui, Irena, în apartamentul lor minuscul, au făcut pe Moş Crăciun, deşi mai era mult până la sărbători. Erau la vremea aceea doi absolvenţi de facultate talentaţi care trăiau de azi pe mâine. Aveau două fetiţe inteligente. Pentru Volodia, am adus whisky scoţian, pixuri, o cravată de mătase şi alte comori imposibil de obţinut pe care le-am luat de la magazinul duty-free din Heathrow; pentru Irena, săpunuri englezeşti, pastă de dinţi, pantaloni mulaţi, eşarfe, tot ce mă sfătuise soţia să iau. Iar pentru fetiţele lor, ciocolată şi fuste din stofa ecosez. M-am simţit stânjenit de recunoştinţa lor. N-am vrut să fiu aşa. Nici ei n-au vrut să fie aşa.

*

Punând acum cap la cap întâlnirile înghesuite în cele două săptămâni petrecute în Rusia în 1987, mă simt din nou înduioşat de cât de regretabil era, de efortul şi suferinţa aşa-zişilor oameni de rând, care nu erau deloc de rând; şi de umilinţele pe care erau forţaţi să le împărtăşească, fie că stăteau la coadă pentru cele necesare vieţii, pentru trupurile lor şi ale copiilor lor, fie că-şi ţineau gura să nu comită vreo eroare fatală. Plimbându-mă prin Piaţa Roşie cu o doamnă în vârstă, om de cultură, în urma sosirii neaşteptate a lui Mathias Rust, am făcut o poză santinelelor care păzeau mormântul lui Lenin, însă ea s-a albit la fată şi m-a tistuit să ascund aparatul foto.

Lucrul de care spiritul colectiv rusesc se teme cel mai mult este haosul; cel mai mult visează la stabilitate şi este îngrozit de viitorul necunoscut. Şi cine nu s-ar teme, într-o naţiune care a pierdut douăzeci de milioane de suflete din pricina călăilor lui Stalin şi alte treizeci de milioane din pricina celor ai lui Hitler? Oare viaţa după comunism avea *cu adevărat* să fie mai bună decât cea pe

care o aveau acum? Adevărat, artiştii şi intelectualii, când erau siguri pe ei sau aveau destul curaj, vorbeau cu înflăcărare despre libertăţile care – Doamne ajută – aveau să fie în curând ale lor. Dar, printre rânduri, aveau reţineri. Ce statut urma să le fie rezervat în societatea aceea nouă? Dacă aveau privilegii de partid, ce avea să le înlocuiască? Dacă erau scriitori aprobaţi de partid, cine avea să-i mai aprobe pe piaţa liberă? Şi dacă acum erau în dizgraţie, avea să-i reabiliteze noul sistem?

În 1993, m-am întors în Rusia cu speranţa de a afla răspunsurile.

18
Estul Sălbatic: *Moscova, 1993*

A căzut Zidul Berlinului. Mihail Gorbaciov, după un şir de întâmplări petrecute de la arestul la domiciliu în Crimeea până la întoarcerea la putere la Kremlin, a fost înlăturat de vechiul său duşman, Boris Elţîn. Partidul Comunist Sovietic a fost suspendat, sediul din Moscova a fost închis. Leningrad a redevenit Sankt Petersburg, iar Stalingrad e acum Volgograd. Crima organizată a scăpat de sub control. Justiţia e de negăsit. Soldaţi neplătiţi, întorşi din campania ghinionistă din Afghanistan, străbat ţara şi sunt peste tot, gata să fie angajaţi. Societatea civilă nu există, iar Elţîn nu vrea sau nu poate să o impună. Ştiam toate astea înainte să plec la Moscova în vara anului 1993. Aşadar, nu ştiu ce-a fost în capul meu să-l iau cu mine pe fiul meu student, în vârstă de douăzeci de ani. Dar a venit şi încă bucuros şi am reuşit să ne descurcăm fără vreo întâmplare urâtă sau vreo vorbă neplăcută.

Scopul călătoriei îmi era clar sau, cel puţin, asta îmi spun acum. Voiam să văd cum arăta noua ordine. Noii şefi ticăloşiţi erau cei vechi în haine noi? Fusese KGB-ul desfiinţat cu adevărat de Elţîn sau era, pur şi simplu, ca de atâtea ori în trecut, doar reconstituit sub un alt nume? La Hamburg, punctul nostru de plecare, m-am apucat conştiincios să-mi fac aceleaşi provizii esenţiale pe care le dusesem în Rusia în 1987: săpunuri, şampoane, pastă de dinţi, biscuiţi cu ciocolată Cadbury, whisky scoţian, jucării germane în chip de cadouri. Însă în aeroportul Sheremetyevo, unde am trecut doar cu o înclinare a capului, se simţea deja aerul materialismului de prost-gust. Poate cel mai improbabil lucru pentru ochiul meu nepregătit: pentru un avans de cincizeci de dolari, puteai să închiriezi un telefon mobil de la chioşcul de la ieşire.

Cât despre hotel: nu mai era ca la Minsk. Acesta era un palat de marmură strălucitor, cu scări circulare şi late, candelabre destul de mari să lumineze o sală de operă şi un grup de fete isteţe şi ciudat de singure care pierdeau vremea în hol. Dormitoarele noastre duhneau a vopsea proaspătă, a odorizant de cameră şi a instalaţii sanitare. O privire aruncată în vitrinele magazinelor în timp ce traversam oraşul cu maşina mi-a dezvăluit tot adevărul: dispăruse legendarul centru comercial de stat GUM, în locul lui venise Estee Lauder.

*

De data asta, editorul meu rus nu mă îmbrăţişează. Nu scoate bucuros o sticlă de votcă din sertarul de la birou şi nu-i aruncă la coş capacul. Mai întâi mă priveşte prin vizorul uşii de oţel, descuie mai multe încuietori, mă vâră înăuntru şi le încuie la loc. Se scuză, cu o voce joasă, că e singurul din birou care mă întâmpină. De când a apărut compania de asigurări, spune el, personalul nu mai vrea să vină la birou.

Companie de asigurări?

Bărbaţi în costume şi cu serviete. Vând asigurări în caz de incendiu, furt şi inundaţii, dar mai ales incendiu. Cartierul se află în zonă de mare risc din cauza câtorva cazuri de incendiere premeditată. Aşa că şi primele sunt ridicate, ceea ce e firesc. Un incendiu poate apărea oricând. Mai bine semnaţi chiar acum, poftiţi un stilou. Pentru că altfel, anumiţi oameni pe care îi cunosc ei vor arunca bombe aici şi atunci ce se va întâmpla cu dosarele şi manuscrisele vechi pe care le vedem în jur?

Şi poliţiştii? întreb.

Te sfătuiesc să plăteşti şi să taci. Şi ei fac parte din escrocherie.

Şi vei plăti?

Poate. O să vadă. Nu vrea să renunţe fără luptă. Înainte cunoştea oameni influenţi. Dar acum nu mai sunt influenţi.

Întreb un prieten care a fost în KGB unde pot găsi un şef mafiot important. Mă sună înapoi. Să fii la club „aşa şi aşa” joi la unu noaptea şi te va primi Dima. Fiul tău? Adu-l şi pe el, va fi bine primit, iar dacă are o prietenă, adu-o şi pe ea. E clubul de noapte al lui Dima. El e proprietar. Clienţi de treabă, muzică frumoasă. Foarte sigur. Pusya e bodyguardul nostru indispensabil, campion la lupte în Abhazia şi consilier în orice problemă legată de lupta oamenilor pentru libertate. E îndesat şi lat ca Omuleţul Michelin, erudit, învăţat şi, paradoxal, cel mai paşnic om pe care ai ocazia să-l întâlneşti. De asemenea, este, într-un fel, o celebritate naţională, ceea ce reprezintă un soi de protecţie în sine.

Bărbaţi tineri şi în formă, cu pistoale-mitralieră străjuiesc intrarea în clubul de noapte. În timp ce Pusya priveşte senin, ne percheziţionează. Bănci acoperite cu pluş stacojiu înconjoară ringul circular de dans. Cuplurile se mişcă netulburate pe muzica anilor ’60. Domnul Dima vine în scurt timp, îl informează managerul pe Pusya în timp ce ne conduce spre o canapea. Când ne-a adus aici cu maşina personală, Pusya ne-a dat deja un exemplu de capacitate de intervenţie paşnică. Strada e blocată. O maşină mică şi una mare s-au ciocnit. Şoferii sunt pe cale să sară la bătaie. O mulţime entuziasmată se împarte deja în tabere. Pusya deschide portiera şi merge la beligeranţi, presupun că are intenţia de a-i despărţi sau de a-i calma. În schimb, apucă maşina mai mică de bara din spate, o desprinde de maşina mai mare şi, în aplauzele frenetice ale mulţimii, o parchează cu delicateţe pe marginea drumului.

Sorbim din băuturile răcoritoare. Este posibil să întârzie domnul Dima, ne avertizează managerul. Domnul Dima are *afaceri* de făcut, *afaceri* fiind noua expresie rusească pentru tranzacţii obscure. Ecoul formalităţilor de pe coridor ne anunţă o sosire regală. Sunetul muzicii creşte în semn de salut, apoi se opreşte brusc. Mai întâi intră doi tineri voinici, cu părul tuns scurt şi costume italieneşti strâmte, bleumarin. Spetsnaz, îmi şopteşte Pusya. Pentru parveniţii din Moscova, foştii soldaţi din Forţele Speciale sunt bodyguarzii preferaţi. Cu mişcări bruşte din cap, ca de pasăre, cei doi cercetează sala pe secţiuni. Observându-l pe Pusya, îl fixează cu privirea. Pusya le zâmbeşte blând la rândul său. Tinerii fac un pas în spate, de o parte şi de alta a intrării. O pauză, apoi, la dorinţa publicului, intră acest Kojak al Departamentului de Poliţie din New York, alias Dima, urmat de un alai de fete frumoase şi alţi tineri.

Dacă aţi văzut serialul de televiziune *Kojak*, comparaţia este ridicol de potrivită, până şi în cazul ochelarilor de soare Ray-Ban: capul chel, lucios, umerii foarte lăţi, mersul legănat, costumul cu un singur rând de nasturi, braţele ridicate în lături ca la maimuţe. Faţa bulbucată, proaspăt rasă, încremenită într-o jumătate de zâmbet dispreţuitor. *Kojak* e un mare hit în Rusia. Oare Dima se îmbracă intenţionat ca el? Nu ar fi primul şef mafiot care crede că este starul propriului film.

Rândul de staluri din faţă este evident pentru cei din familie. Dima se aşază în mijloc. Oamenii săi iau loc în jurul lui. În dreapta, o fată extrem de frumoasă, plină de bijuterii; în stânga, un bărbat cu faţa imobilă, inexpresivă: imaginaţi-vă un *consigliere*. Managerul clubului de noapte aduce o tavă cu răcoritoare. Dima s-a lepădat de alcool, spune Pusya, ca şi el, de altfel.

— Domnul Dima va vorbi acum cu voi, vă rog.

Pusya stă nemişcat. Alături de interpretul meu rus, îmi croiesc drum pe ringul de dans. Dima îmi întinde mâna; o strâng; e la fel de moale ca a mea. Mă pun în genunchi în faţa lui pe ringul de dans. Nu e cea mai bună postură, dar nu avem loc să facem altceva. Dima şi ai lui se uită la noi peste balustradă. Am fost avertizat că Dima nu vorbeşte decât rusă. Eu nu ştiu boabă.

— Domnul Dima întreabă ce doriţi, îmi strigă interpretul în urechea dreaptă. Muzica este atât de tare, încât nu l-am auzit pe Dima vorbind, dar interpretul meu a făcut-o, asta e tot ce contează, iar gura lui e la zece centimetri de urechea mea dreaptă. Poziţia noastră îngenuncheată pare să incite la un moment de bravadă, aşa că-i spun că aş dori să dea muzica mai încet şi întreb dacă Dima ar fi bun să-şi scoată! 5 ochelarii negri, pentru că e greu să porţi o conversaţie cu o pereche de ochi ascunşi. Dima porunceşte să se dea muzica mai încet, apoi îşi scoate morocănos ochelarii negri, descoperindu-şi ochii ca de porc. Încă aşteaptă să afle ce doresc. La drept vorbind, şi eu la fel.

— Înţeleg că sunteţi gangster, spun eu. Este adevărat?

Nu pot şti cum traduce interpretul meu întrebarea, dar bănuiesc că a diluat-o puţin, pentru că Dima pare remarcabil de relaxat.

— Domnul Dima spune că în ţara asta toţi sunt gangsteri. Totul e putred, toţi afaceriştii sunt gangsteri, toate afacerile sunt organizaţii criminale.

— Atunci, pot să-l întreb pe domnul Dima în ce fel de afaceri este implicat în acest moment?

— Domnul Dima se ocupă de import-export, mă imploră interpretul meu cu o voce de „nu te băga în asta”.

Dar nu am unde în altă parte să mă bag.

— Te rog, întreabă-l ce fel de import-export este.

Doar întreabă-l.

— Nu e uşor de făcut.

— Bine, atunci. Întreabă-l ce avere are. Putem spune că are o avere de cinci milioane de dolari?

Ezitant, interpretul meu trebuie să fi pus întrebarea sau ceva asemănător, pentru că oamenii lui Dima pufnesc în râs, iar Dima răspunde ridicând dispreţuitor din umeri. Nu contează. Cred că-mi dau seama acum în ce direcţie o iau.

— Bine. Are o sută de milioane, două sute de milioane, cât o fi. Să cădem de acord că e destul de uşor să faci mulţi bani în Rusia acum. Şi dacă lucrurile rămân aşa cum sunt, putem presupune că în câţiva ani Dima va fi, într-adevăr, un bărbat *foarte* bogat. Extrem de bogat. Spune-i asta, te rog. E o idee simplă.

Probabil că interpretul îi spune lui Dima, pentru că primesc un zâmbet din partea de jos a feţei chele drept confirmare.

— Dima are copii? întreb eu, deja nesăbuit.

Are.

— Nepoţi?

— Nu are importanţă.

Dima şi-a pus la loc ochelarii Ray-Ban, ca şi cum ar spune că discuţia a luat sfârşit, dar nu şi pentru mine. Am comis deja prea multe gafe ca să mă opresc.

— Iată ce vreau să spun. În Statele Unite, după cum sunt singur că Dima ştie, marii magnaţi din zilele de odinioară şi-au făcut averile prin ceea ce mulţi numesc metode *informale*.

Mă bucur să depistez o licărire de interes în spatele ochelarilor Ray-Ban.

— Dar, pe măsură ce magnaţii îmbătrâneau şi priveau la copiii şi nepoţii lor, au devenit idealişti şi au decis că era nevoie să creeze o lume mai bună şi mai

luminoasă decât cea pe care o jefuiseră.

Ochii întunecaţi rămân fixaţi asupra mea în timp ce interpretul transmite ce-o fi transmiţând el.

— Aşadar, iată întrebarea mea pentru Dima. Şi-ar putea imagina, pe măsură ce îmbătrâneşte – să zicem în zece, cincisprezece ani – ar putea *Dima* să accepte că va veni o vreme când *el* ar putea începe să construiască spitale, şcoli şi muzee de artă? Ca un act de filantropie? Vorbesc serios. Întreabă-l numai. Ca un mod de a da ceva înapoi poporului rus pe care... ei bine, l-a jefuit de fapt?

Există o poantă standard în vechile comedii când oamenii discută prin intermediul unui interpret. Se pune o întrebare. Aceasta e interpretată. Persoana căreia îi este adresată ascultă cu atenţie, apoi dă din mâini şi vorbeşte două minute lungi din spaţiul filmului, iar interpretul, după o pauză de efect, spune „nu!”. Sau „da”. Sau „poate”. Dima nu dă din mâini. Vorbeşte într-o rusă cumpănită. Clubul suporterilor începe să chicotească. Santinelele cu păr scurt de la uşă chicotesc. Dar Dima continuă să vorbească. Mulţumit într-un final, îşi împreunează mâinile şi aşteaptă ca interpretul să-mi transmită mesajul.

— Domnule David, regret să vă spun, dar domnul Dima spune să vă duceţi dracului.

*

Aşezat sub candelabrul de cristal din holul strălucitorului hotel moscovit, un bărbat timid şi zvelt în vârstă de treizeci de ani, cu costum gri şi ochelari, soarbe din sucul de portocale în timp ce explică despre codul de comportament al frăţiei tâlharilor sau *vory*, din care face şi el parte. Mi s-a spus că este unul dintre soldaţii lui Dima. Poate că e unul dintre bărbaţii la costum care-i vând editorului meu asigurări în caz de incendiu. Prin alegerea

atentă a cuvintelor, îmi aminteşte de purtătorul de cuvânt al unui minister de Externe.

— S-a schimbat *vory* cât de cât de la prăbuşirea comunismului sovietic?

— Aş spune că *vory* s-a *extins*. Datorită unei libertăţi mai mari de mişcare în era postcomunistă şi a comunicării mai bune, s-ar putea spune că *vory* şi-a extins influenţa în multe ţări.

— Şi care ţări ar fi acestea, mai exact?

E mai bine, ar zice el, să vorbim de oraşe, nu de ţări. Varşovia, Madrid, Berlin, Roma, Londra, Napoli, New York, toate sunt favorabile activităţii *vory*.

— Şi aici, în Rusia?

— Aş spune că haosul social din Rusia a fost benefic multor activităţi desfăşurate de *vory*.

— Cum ar fi?

— Pardon?

— *Cefei* de activităţi?

— Aş zice că aici, în Rusia, drogurile sunt profitabile. De asemenea, multe firme noi nu pot funcţiona fără să fie jecmănite. Avem şi case de pariuri şi multe cluburi.

— Bordeluri?

— Bordelurile nu sunt necesare pentru *vory*. Mai bine ca femeile să ne aparţină şi să aranjăm să stea în hoteluri. Uneori deţinem şi hotelurile.

— Etnia este un criteriu?

— Poftim?

— Frăţiile *vory* se trag din anumite regiuni?

— Aş spune că astăzi avem printre noi mulţi hoţi care nu sunt de etnie rusă.

— De exemplu?

— Abhazi, armeni, slavoni. Şi evrei.

— Ceceni?

— Cu cecenii aş zice că lucrurile stau altfel.

— Există discriminare rasială în cadrul acestor *vory*7.

— Dacă *nu vor* e un hoţ bun şi respectă regulile, *vory* sunt egale.

— Aveţi multe reguli?

— Nu avem multe reguli, dar sunt stricte.

— Vă rog, daţi-mi un exemplu de regulă.

Pare bucuros să o facă. Un *vor* nu trebuie să lucreze pentru autorităţi. Statul înseamnă autoritate, aşa că nu trebuie să lucreze la stat, să lupte pentru stat sau să servească statul în orice fel. Nu trebuie să plătească taxe statului.

— Cei din *vory* îl iubesc pe Dumnezeu?

— Da.

— Un *vor* poate intra în politică?

— Dacă scopul pentru care *nu vor* intră în politică este să extindă *vory* şi nu să sprijine autoritatea, poate intra în politică.

— Şi dacă devine cunoscut în politică? Poate chiar popular? De succes? Poate să rămână un vot în sufletul lui?

— Este posibil.

— Un *vor* îl ucide pe altul dacă încalcă legea *vory*?

— Dacă aşa îi ordonă consiliul.

— Ţi-ai ucide cel mai bun prieten?

— Dacă e necesar.

— Dumneata, personal, ai ucis mulţi oameni?

— E posibil.

— Te-ai gândit vreodată să devii avocat?

— Nu.

— Un *vor* se poate căsători?

— Trebuie să fie un bărbat superior femeilor. Poate avea multe femei, dar nu trebuie să li se supună, pentru că nu sunt relevante.

— Aşadar, e mai bine să nu se căsătorească?

— Este o regulă care spune că *nu vor* nu se poate căsători.

— Dar unii o fac?

— Este o regulă.

— Un *vor* poate avea copii?

— Nu.

— Dar unii au?

— Aş spune că e posibil. Nu este de dorit. E mai bine să ajuţi alţi hoţi şi să te supui consiliului *vory*.

— Dar mamele şi taţii membrilor *vory* sunt acceptaţi?

— Ei bine, părinţii sunt indezirabili. Este mai bine să-i abandonezi.

— Pentru că reprezintă o autoritate?

— Nu este voie să manifeşti sentimente şi să urmezi legea hoţilor.

— Dar unii membri *vory* îşi iubesc mamele?

— Este posibil.

— Dumneata ţi-ai abandonat părinţii?

— Puţin. Poate nu de ajuns.

— Te-ai îndrăgostit vreodată de o femeie?

— Nu se cade.

— Nu se cade să pui întrebări sau nu se cade să te îndrăgosteşti?

— Nu se cade, repetă el.

Începe deja să roşească şi să râdă ca un şcolar, râde şi interpretul meu. Apoi râdem toţi trei. Şi mă gândesc, ca umil cititor al lui Dostoievski, unde se află moralitatea, mândria şi umanitatea în sufletul infractorului rus contemporan, pentru că am un personaj în minte care trebuie să ştie.

De fapt, se pare că am mai multe. Sunt împrăştiate în cele două romane oarecum neterminate pe care le-am scris în cele din urmă despre Rusia nouă în perioada

postcomunistă, *Qur Game*[36] şi *Single* & *Single*. Amândouă m-au purtat înapoi în Rusia, Georgia şi Caucazul de vest. Amândouă au încercat să discute despre dimensiunea corupţiei din Rusia şi războaiele permanente din sudul musulman. Un deceniu mai târziu, am scris al treilea roman, *Our Kind of Trăitor*[37], despre ceea ce era, probabil, cel mai mare succes al acestei ţări, al doilea după energie: miliarde din bani murdari, furaţi din cuferele Rusiei.

Şi mereu la doi paşi, dar niciodată prea aproape, Pusya, campionul nostru la lupte din Abhazia. Nu m-am temut decât o dată că va fi nevoie să apelăm la serviciile lui.

De data asta, clubul de noapte se află în Petersburg. Ca şi cel al lui Dima, este deţinut de un om de *afaceri* aflat în ascensiune, doar că pe acesta îl cheamă Karl şi, are un avocat pe nume Ilia, care nu se dezlipeşte decât rareori de lângă el. Am fost aduşi cu un microbuz blindat şi un Land Rover blindat ca maşină de urmărire. La intrare, care se află la capătul unei alei de piatră împodobită cu felinare de hârtie, întâlnim plutonul obişnuit de bărbaţi înarmaţi, care, pe lângă semiautomate, au şi grenade de mână care le atârnă de cârlige de alamă lustruite, prinse de centurile cu muniţie, în interiorul clubului, fetele casei dansează languros una cu cealaltă pe muzica asurzitoare, aşteptând să apară clienţii.

Doar că nu se zăreşte niciun client, deşi e trecut de unsprezece şi jumătate.

— Petersburgul se trezeşte târziu, spune Karl cu un zâmbet de cunoscător, îndrumându-ne spre o masă lungă care a fost pusă în cinstea noastră printre scaunele de pluş. Are nasul mare, aerul pedant şi tineresc, dar maniere demodate. Greoiul Ilia pare prea grosolan alături de el.

---

36 *Jocul*, Editura RAO,2016 (n.tr.).

37 *Genul nostru de trădător*, Editura RAO,2011 (n.tr.).

Soţia blondă a lui Ilia poartă o blană de samur, deşi suntem în miezul verii. Suntem conduşi pe rândul de sus al unui şir abrupt de scaune. Ringul de dans de jos funcţionează şi ca ring de box, spune Ilia cu mândrie, dar azi nu se boxează. Pusya stă în stânga mea, fiul meu, Nick, în dreapta. Ilia, lângă stăpânul său, bolboroseşte la telefon impasibil, convorbire după convorbire.

Dar tot nu au venit clienţii. Cu băncile goale în jurul nostru, muzica rock bubuie încercând să capteze atenţia, fetele plictisite se învârt ascultătoare pe ringul de dans, iar pălăvrăgeala de la masa noastră devine mai puţin degajată. E din cauza traficului, ne spune Karl, vorbind peste trupul masiv al lui Ilia. Este noua prosperitate. Toţi au maşină în ziua de azi, traficul de seară din Petersburg devine scandalos.

Mai trece o oră.

Pentru că e joi, explică el. Joia, VIP-urile din Petersburg se duc mai întâi la petreceri şi apoi la club. Nu-l cred şi cred că nici Pusya nu-l crede, aşa că schimbăm priviri îngrijorate, îmi trec prin minte prea multe scenarii proaste şi cred că şi lui Pusya la fel. Ştiu cumva VIP-urile din Petersburg ceva ce noi nu ştim? A căzut Karl în dizgraţia vreunui rival în afaceri şi noi stăm aici aşteptând să sărim în aer sau să ne ciuruiască gloanţele? Sau – date fiind grenadele de mână care atârnă de cârligele de alamă – am fost deja luaţi ostatici, de unde şi negocierile murmurate pe care le poartă Ilia la telefon?

Ducând degetul la buze, Pusya se îndreaptă spre toaletă, apoi dispare în întuneric. După câteva minute se întoarce, zâmbind mai blând ca niciodată. Gazda noastră, Karl, a făcut o falsă economie, explică el încet, acoperit de muzică. Bodyguarzii cu grenade la centură sunt ceceni. În societatea din Petersburg, bodyguarzii ceceni sunt deja prea mult. Dacă eşti cineva în Petersburg, spune Pusya, nu

vrei să fii văzut într-un club de noapte păzit de ceceni.

X-şi Dima? A mai durat un an, dar, surprinzător pentru acele vremuri, a fost tras la răspundere de poliţia din Moscova, fie din ordinul unuia dintre rivali, fie – dacă nu-şi plătea cumva datoriile – de Kremlin. Ultima dată când am auzit de el era în închisoare, încercând să explice de ce avea în pivniţă doi colegi afacerişti, bătuţi în ultimul hal, legaţi cu lanţuri de zid. În romanul meu, intitulat *Our Kind of Trăitor*, am avut şi eu un Dima, dar numai cu numele. Era un gangster înrăit care, spre deosebire de cel original, ar fi plătit pentru câte o şcoală, un spital sau un muzeu de artă.

19
Sânge şi tezaur

În anii din urmă, am dobândit o aversiune copilărească faţă de a mai citi orice se scrie despre mine în presă, indiferent dacă e de bine sau de rău sau cum o fi. Dar sunt ocazii când ceva trece dincolo de zidul meu de apărare, aşa cum s-a întâmplat într-o dimineaţă în toamna anului 1991, când am deschis ziarul *Times* şi am fost întâmpinat de propria faţă care mă privea încruntată. Din expresia acră, mi-am dat seama că nici textul din jurul imaginii nu avea să fie prea prietenos. Editorii de fotografii îşi cunosc meseria. Am citit că un teatru amărât din Varşovia îşi sărbătorea libertatea postcomunistă punând în scenă o versiune după *The Spy who Came* în *from the Cold*. Dar hrăpăreţul le Carré (vezi foto) a cerut suma uriaşă de 150 pe spectacol: „Presupunem că acesta e preţul libertăţii”.

M-am uitat din nou la fotografie şi am văzut exact acel tip de om care profită într-adevăr de teatrele amărâte din Polonia. Lacom. Cu un apetit nesăţios. Uitaţi-vă numai la sprâncenele acelea! încetasem deja să îmi mai savurez micul dejun.

Rămâi calm şi sună-ţi agentul! Am reuşit să dau de el din a doua încercare. Agentul meu literar se numeşte Rainer. Cu o voce pe care romancierii o numesc tremurată, i-am citit articolul cu glas tare. Oare, am sugerat cu delicateţe, oare e posibil, doar de data asta, este măcar imaginabil? –, să fi fost, cu ocazia asta, puţin cam prea zelos în numele meu?

Rainer a negat categoric. Dimpotrivă. Cum polonezii sunt încă la reanimare după căderea comunismului, a fost ca o pisică blândă. Ca să-mi dovedească, mi-a recitat condiţiile pe care le-a negociat cu teatrul respectiv. Nu

cerem teatrului 150 pe spectacol, m-a asigurat el, ci 26 prăpădite, adică minimul plătit de obicei, sau am uitat cumva? Ei bine, da, am uitat. Pe lângă asta, le-am lăsat şi drepturile pe gratis. Pe scurt, o înţelegere minunată, David, o mână de ajutor dată intenţionat teatrului polonez aflat la ananghie. Grozav, am spus eu, uimit şi clocotind în sinea mea.

Rămâi calm şi trimite fax editorului de la *The Times*! E un om pe care am ajuns să îl admir foarte mult, dar în 1991 nu-mi erau cunoscute virtuţile sale. Răspunsul său nu mi s-a părut liniştitor. Mai degrabă trufaş. Ca să o spun pe şleau, a fost exasperant. Nu i se părea că articolul a făcut vreun rău major. A sugerat că un om cu statutul meu ar trebui să le accepte şi pe cele rele odată cu cele bune. Un sfat pe care nu eram pregătit să-l accept. Dar la cine să apelez?

Păi, desigur: la cel care deţine ziarul, Rupert Murdoch, vechiul meu prieten!

*

Ei bine, nu tocmai prieten. îl *întâlnisem* pe Murdoch de câteva ori la diferite evenimente mondene, deşi mă îndoiam că el îşi mai amintea. Prima dată a fost la restaurantul Boulestin la începutul anilor ’80, unde luam prânzul cu agentul meu literar de atunci, când a intrat Murdoch. Agentul meu a făcut prezentările, Murdoch a băut cu noi un Martini sec. Avea exact vârsta mea. Războiul său sângeros cu sindicatele tipografilor din Fleet Street începea să se înteţească. Am vorbit puţin despre asta, apoi l-am întrebat nonşalant – poate era de la Martini – de ce încălcase tradiţia. Pe vremuri, am spus eu glumeţ, englezii nevoiaşi plecau în Australia ca să facă avere. Acum, un australian care nu era nevoiaş venise în Anglia

să facă asta. Ce se întâmplase? Era, în cel mai bun caz, o întrebare nătângă, dar Murdoch a sărit să răspundă.

— Îţi spun *eu* de ce, a zis el. Pentru că sunteţi de lemn *de aici în sus*!

Şi a făcut un gest cu degetul de-a curmezişul gâtului ca să arate de unde începeam să fim de lemn.

La a doua întâlnire, care a avut loc în casa cuiva, a făcut cunoscută tuturor celor de la masă, în cel mai sincer mod, părerea sa negativă despre prăbuşirea Uniunii Sovietice. La sfârşitul serii, mi-a întins cu generozitate cartea sa de vizită, unde erau notate numerele de telefon şi fax, adresa de acasă. Oricând puteam suna, căci telefonul este chiar pe biroul lui.

Rămâi calm şi trimite-i un fax lui Murdoch! Am trei condiţii, i-am spus: unu, o scuză generoasă, tipărită vizibil în *The Times*; doi, o donaţie frumuşică pentru teatrul amărât din Polonia. Şi trei – oare era tot din vina acelui Martini sec? – prânzul. A doua zi dimineaţă, răspunsul său era pe jos, sub faxul meu:

„Condiţiile acceptate. Rupert”.

Pe vremea aceea, Savoy Grill avea un fel de nivel superior pentru moguli: saloane în formă de potcoavă, împodobite cu pluş roşu, unde, în zile de sărbătoare, domnii cu bani şi-ar fi distrat doamnele. Îi şoptesc numele Murdoch şefului de sală şi sunt condus către un salon privat. Am ajuns devreme. Murdoch apare la fix.

E mai mărunt decât mi-l amintesc, dar mai combativ, şi a dobândit legănatul grăbit şi zvâcnetul pelvisului cu care afaceriştii mari se apropie unul de altul, cu mâna întinsă pentru camerele de filmat. Înclinarea capului, în raport cu trupul, e mai pronunţată decât o ştiam, iar când îmi zâmbeşte senin şi ochii i se încreţesc, am senzaţia ciudată că mă ocheşte.

Ne aşezăm, stăm faţă în faţă. Observ – cum aş putea

să nu observ? – colecţia stranie de inele de pe mâna lui stângă. Comandăm mâncarea şi schimbăm câteva replici banale. Rupert spune că-i pare rău de lucrurile pe care le-au scris despre mine. Englezii, zoce el, se pricep să scrie, dar nu nimeresc mereu lucrurile cum trebuie. Câtuşi de puţin, îi răspund, şi mulţumesc pentru reacţia cavalerească. Dar destul cu politeţurile. Se uită fix la mine şi zâmbetul senin i-a dispărut.

— Cine l-a ucis pe Bob Maxwell? întreabă el.

Robert Maxwell, pentru cei suficient de norocoşi să nu şi-l amintească, a fost un magnat media născut în Cehia, parlamentar britanic şi presupus spion pentru mai multe naţiuni, inclusiv Israel, Uniunea Sovietică şi Anglia. Ca tânăr luptător ceh pentru libertate, luase parte la debarcarea din Normandia şi fusese răsplătit mai târziu pentru curajul său cu un brevet militar şi o medalie. După război, a lucrat pentru Ministerul de Externe din Berlin. Era, de asemenea, un mincinos flamboaiant şi un escroc colosal, cu un apetit pe măsură, care furase din fondul de pensie al propriilor companii, ajungând până la suma de patru sute patruzeci de milioane de lire, era dator vreo patru miliarde de lire pe care nu avea cum să le plătească, iar în noiembrie 1991 a fost găsit mort în largul insulelor Tenerife, părând să fi căzut de pe puntea unui iaht privat de lux numit după fiica lui.

Teoriile conspiraţiei erau din belşug. Pentru unii, era un caz clar de sinucidere a unui om prins în capcană de propriile fărădelegi; pentru alţii, fusese ucis de una dintre nenumăratele agenţii de informaţii pentru care se presupunea că lucrase. Dar care dintre ele? Habar nu am de ce şi-ar fi imaginat Murdoch că ştiam răspunsul la întrebarea asta mai bine decât oricine altcineva, dar fac tot posibilul să-i dau satisfacţie. Ei bine, Rupert, dacă spunem cu adevărat că nu a fost sinucidere, atunci,

probabil, după părerea mea, au fost israelienii, îi sugerez eu.

— De ce?

Am citit zvonurile care circulă, cum am făcut toţi. Le regurgitez: Maxwell, agent mai vechi al Serviciului Israelian de Informaţii, îi şantaja pe foştii săi finanţatori; Maxwell, care negociase cu Shining Path[38], din Perú, oferind arme israeliene la schimb pentru cobaltul strategic; Maxwell, care a ameninţat să vorbească în mod public dacă nu-l plăteau israelienii.

Dar Rupert Murdoch a sărit deja în picioare, strângându-mi mâna şi spunând că a fost grozav să mă reîntâlnească. Şi poate e la fel de stânjenit ca mine sau e plictisit, pentru că iese deja valvârtej din sală, iar oamenii puternici nu semnează notele de plată, le lasă în grija oamenilor lor. Durata aproximativă a prânzului: douăzeci şi cinci de minute.

Dar azi îmi doresc să fi luat prânzul câteva luni mai târziu, pentru că aş fi avut o teorie mult mai interesantă despre cum a murit Bob Maxwell.

Xsunt la Londra, scriu despre Rusia nouă şi vreau să-i cunosc pe aventurierii din Occident care s-au alăturat goanei după aur. Cineva mi-a spus că Barry e cel pe care-l caut şi acel cineva are dreptate. Mai devreme sau mai târziu, apare un Barry şi când îl găseşti trebuie să te ţii ca scaiul de el. Prietenul A te prezintă prietenului B. Prietenul B regretă că nu te poate ajuta, dar poate că ar putea prietenul C. Acesta nu poate, dar, întâmplător, este D în oraş, aşa că de ce nu-l suni pe D, să-i spui că eşti prieten cu C şi uite numărul lui D. Şi, deodată, eşti în aceeaşi cameră cu omul potrivit.

Barry s-a născut în cartierul East End şi a dat lovitura în West End: lipsit de clasă, iute la vorbă, îi place ideea de

38 Grup militant comunist din Peru, fondat la sfârşitul anilor ’60 (n.tr.).

a întâlni un scriitor, dar nu citeşte o carte decât dacă trebuie, are reputaţia că face avere repede şi fără efort şi e animat, într-adevăr, de un interes mai mult decât academic faţă de posibilitatea de a scoate o groază de bani din dezintegrarea Uniunii Sovietice. Toate acestea, îmi spune el, explică de ce l-a sunat Bob Maxwell într-o zi şi i-a spus, cum numai Bob putea s-o facă, să-şi mişte fundul *acum* la biroul lui, altfel Bob intra în rahat până în gât.

Şi da, Barry *este*, din întâmplare, liber la prânz în ziua aceea, David, aşa că Julia, draga mea, anulează-mi programul de după-amiază, vrei, drăguţă, fiindcă eu şi David ieşim până la Silver Grill, deci sun-o pe Martha şi anunţ-o pentru ora două, într-un colţ mai retras.

Şi ceea ce e cu adevărat important de reţinut, David, mă îndeamnă Barry ferm, mai întâi în taxi, apoi din nou la o fleică bună, făcută cum îi place lui, este *data* la care m-a sunat Bob Maxwell. A fost în iulie 1991, deci cu patru luni înainte ca trupul lui să fie găsit plutind în mare. Ai înţeles? Pentru că, dacă nu ai înţeles, o să ratezi toată ideea. Bine, atunci. Să-i dau drumul!

X

— Îl *am* pe Mihail Gorbaciov, îl anunţă Robert Maxwell pe Barry de îndată ce stau faţă în faţă în biroul grandios pe care Maxwell îl deţine la ultimul etaj. Şi ceea ce vreau să faci tu, Barry, e să iei iahtul – adică pe *Lady Ghislaine*, din care a căzut mai târziu Maxwell şi a murit, dacă nu era deja mort – şi să stai acolo maximum trei zile, apoi să te întorci aici cu *o propunere*. Acum du-te dracului!

Şi, desigur, a câştigat şi Barry ceva bănuţi la afacerea asta, altfel nu ar mai fi stat acolo, nu-i aşa? – o compensaţie în avans pentru ideile lui, plus un procent din câştig mai târziu. Nu ia iahtul, pentru că nu-i plac iahturile, dar are un loc undeva la ţară, unde îi place să stea să

mediteze şi, douăzeci şi patru de ore mai târziu, nu după cele trei zile de care vorbea Barry, revine în apartamentul de la ultimul etaj cu *propunerea*. În realitate, David, erau trei propuneri. Şi toate eraucâştigătoare negreşit, toate garantate să producă foarte mulţi bani, deşi nu neapărat în acelaşi ritm.

Mai întâi, Maxwell, îi spune Barry, ai petrolul, care e evident. Dacă Gorbi îţi strecoară măcar unul dintre spaţiile concesionate de stat care urmează să fie de vânzare în Caucaz, atunci poţi să-l scoţi la licitaţie magnaţilor din industria petrolului sau să închiriezi puţurile pentru o faţă regală. Oricum, chiar ai face o groază de bani...

Şi dezavantajul? îl întrerupe Maxwell. Care e afurisitul de dezavantaj?

Dezavantajul tău, Bob, e *timpul*, care, din câte îmi spui, este marea ta problemă. O afacere cu petrol de anvergura asta nu se poate finaliza peste noapte, nici măcar când trage sforile amicul tău de la Kremlin, aşa că nu vei avea nimic de scos la licitaţie...

Nu mă interesează, ce naiba! Altceva?

Următoarea propunere, Bob, este legată de deşeurile de metal. Şi nu mă refer la împinsul unei roabe pe Cable Street şi la strigătul la geam după fier vechi. Mă refer la metalul de cea mai bună calitate făcut vreodată, munţi de metal, adunaţi indiferent de costuri de o economie planificată care a luat-o razna: parcuri pline de tancuri ruginite, arme, fabrici abandonate, centrale electrice ineficiente şi toate celelalte gunoaie rămase în urma planurilor pe cinci ani, pe şapte ani sau în lipsa oricărui plan. Dar pe piaţa mondială, Bob, metalul brut nepreţuit aşteaptă să apară cineva ca tine. Şi nu trebuie să-l aibă nimeni în afară de tine. O să-i faci

Rusiei o favoare curăţând toate acele lucruri. O scrisoare drăguţă de la amicul tău de la Kremlin, prin care

îţi mulţumeşte pentru deranj, şi câteva telefoane de la oamenii din industria metalului pe care îi cunosc şi gata, ai reuşit.

Însă?

Dezavantajul tău, Bob? Este costul colecţiei. Este expunerea personală în acest moment de cotitură al vieţii tale, când toţi ochii din lume sunt îndreptaţi asupra ta, ca să zic aşa. Pentru că, mai devreme sau mai târziu, cineva de acolo va întreba de ce face Bob Maxwell curăţenie şi nu va fi un rus de treabă.

Aşa că Maxwell întreabă nerăbdător care este a treia propunere a lui Barry. Iar Barry spune: sângele tău, Bob.

*

— Sângele tău, Bob, îi spune Barry lui Robert Maxwell, este o *marfă* foarte preţioasă pe orice piaţă. Dar sângele tău *rusesc*, extras şi vândut cum trebuie, este, într-adevăr, o mină de aur foarte importantă. Cetăţeanul rus e patriot. Când aude la radio sau la televizor sau când citeşte într-un ziar rusesc că a avut loc o tragedie naţională, fie că e vorba de un mic război pe undeva, fie că e un accident de tren, prăbuşirea unui avion, un cutremur, explozia unei conducte de gaz sau un terorist care a aruncat în aer o piaţă, rusul tău nu stă pur şi simplu degeaba, se duce direct la cel mai apropiat spital şi donează sânge. îl *donează*, Bob. Pe gratis. Ca un cetăţean bun ce este. Milioane de litri de sânge. Stau la coadă, încolonaţi şi tăcuţi, aşa cum sunt obişnuiţi să facă, şi îşi oferă gratuit sângele. Din bunătatea inimii lor de ruşi. Pe gratis.

Barry face o pauză şi mănâncă din friptură, aşteptând să vorbesc în caz că am vreo întrebare, dar nu-mi vine nimic în minte, poate pentru că am senzaţia

neplăcută că mie îmi face prezentarea, nu lui Robert Maxwell.

— Aşadar, dată fiind cantitatea nelimitată de sânge rusesc, liber de la sursă, reia Barry, vorbind din nou din punct de vedere logistic, ce altceva îţi mai trebuie? vorbim de Rusia, aşa că organizarea trebuie să fie prima ta grijă. Serviciul de transfuzii este acolo, deci e deja un fel de colectă, dar tu trebuie să pui treaba pe roate. Apoi, este şi distribuirea, în fiecare oraş din Rusia poţi depozita la rece, aşa că tot ce trebuie să faci este să creşti nivelul cantităţii. Depozite mai mari şi mai bune, mai multe. Cine îţi finanţează operaţiunea? Statul sovietic, ce-a mai rămas din el. Statul sovietic, din bunătatea inimii sale, reface şi modernizează serviciul la nivel naţional, ceea ce trebuia făcut de mult, iar Gorbi se felicită singur pentru asta. Vistieria statului sovietic finanţează *central* operaţiunea, fiecare republică trimite un procentaj prestabilit din profit către o bancă *centrală* de sânge – la Moscova, lângă unul dintre aeroporturile voastre – *quid pro quo* pentru finanţare. Pentru ce foloseşte sângele banca centrală de sânge din Moscova, varianta oficială? Superurgenţe nespecificate pe tot cuprinsul ţării. Şi *tu* la ce-l foloseşti? Ai nişte avioane refrigerate 747 care fac naveta între aeroporturile Sheremetyevo şi Kennedy. Nu trebuie să le cumperi. Închiriază-le prin mine. Trimite sângele la New York, pune-i pe chimişti să-l testeze pentru HIV pe drum şi ştiu şi pe cine să pui. Ai idee cât se plăteşte pe piaţa mondială pentru un galon de sânge caucazian, testat pentru SIDA? îţi spun eu...

Şi dezavantajul, Barry? De data asta eu îl întreb, nu Maxwell, iar Barry scutură deja din cap.

— David, *nu* există dezavantaje. Sângele acela ar fi mers ca pe roate. Nu m-aş mira dacă ar merge ca pe roate pentru altcineva chiar în clipa asta.

Şi atunci, de ce nu ar merge şi pentru Bob?

E vorba de dată, David, nu-i aşa? Barry se întoarce la data aceea foarte importantă asupra căreia m-a avertizat la începutul poveştii.

— Vara anului 1991, mai ştii? Gorbi se ţine cu dinţii de putere. Partidul se destramă, iar Elţîn vrea să scape de el. În toamnă, republicile îşi cer independenţa şi nimeni nu se gândeşte să trimită sânge la Moscova. Mai degrabă, se gândesc că Moscova ar trebui să trimită ceva în republici.

Iar prietenul tău, Bob? îl întreb.

— Bob Maxwell nu era orb şi nici prost, David. Când şi-a dat seama că Gorbi era terminat, a ştiut că afacerea cu sângele picase şi că a pierdut ultima şansă. Dacă ar mai fi rezistat o lună, ar fi văzut prăbuşirea definitivă a Uniunii Sovietice şi pe Gorbi scufundându-se odată cu nava. Bob ştia că jocul s-a terminat, aşa că nu a mai pierdut vremea fără rost, nu-i aşa?

În romanul pe care l-am scris până la urmă, am folosit ideea lui Barry despre vânzarea sângelui rusesc, dar nu a avut un impact atât de puternic pe cât mi-am dorit, poate pentru că nu s-a omorât nimeni din cauza asta.

Dar iată şi finalul acelui prânz de douăzeci şi cinci de minute cu Rupert Murdoch de la Savoy Grill. Unul dintre foştii asistenţi ai lui Murdoch, scriind despre activitatea fostului său şef înainte ca un comitet parlamentar britanic să cerceteze faptul că unul dintre ziarele lui avea obiceiul de a asculta telefoanele, a descris felul în care consilierii îl îndemnaseră pe Murdoch să-şi scoată numeroasele inele de aur de pe mâna stângă înainte de a informa publicul, cu un nod în gât, că aceea era cea mai tristă zi din viaţa lui.

20
Cei mai mari urşi din grădină

Am întâlnit în viaţa mea doi foşti şefi ai KGB şi mi-a plăcut de amândoi. Ultimul care a avut această funcţie înainte ca instituţia să-şi schimbe numele, dar nu şi năravul, a fost Vadim Bakatin. O persoană inteligentă a spus că serviciile de informaţii sunt ca instalaţia electrică a casei: noul proprietar se mută, apasă pe întrerupător şi se aprind aceleaşi lumini vechi.

Suntem în 1993. Vadim Bakatin, şeful pensionat al KGB-ului desfiinţat, desenează săgeţi frânte pe carneţelul cu mâzgăliturI. Au pene frumos lucrate şi cozi subţiri. Dar pe la jumătate fac un unghi drept şi devin săgeţi-bumerang, fiecare vârf arătând în altă direcţie şi mereu dincolo de pagină. Le desenează în timp ce stă drept la masa lungă din sala de şedinţe a Bibliotecii Uniunii Sovietice (mai târziu Naţionale) a Literaturii Străine din Moscova, cu spatele de centurion arcuit şi capul ţeapăn între umeri, ca pentru o inspecţie oficială. *Fondul de Reformă* scrie pe partea în engleză a cărţii de vizită prost imprimate. *Fondul Internaţional pentru Reforme Sociale şi Economice*.

E un bărbat masiv, roşcovan, cu aspect de nordic, cu un zâmbet trist şi mâini zdravene şi pătate. Născut şi crescut în Novosibirsk, este inginer de meserie, fost director al onstrucţiilor civile, fost membru al Comitetului Central al Partidului Comunist, fost ministru de Interne. Apoi, în 1991, spre uimirea şi nu tocmai plăcerea lui, Mihail Gorbaciov i-a întins pocalul otrăvit: Preia KGB-ul pentru mine şi fa curat! Stând acum şi ascultându-l, aş putea să-mi imaginez ce l-a făcut pe Gorbaciov să-i ofere postul: amabilitatea vădită a lui Bakatin, felul acela profund şi încăpăţânat de a păstra tăceri stânjenitoare în timp ce se

gândeşte cu grijă la întrebare înainte de a da un răspuns bine cântărit.

— Recomandările mele nu au fost prea populare la KGB, remarcă el şi desenează încă o săgeată. Şi, ca un gând întârziat: Nu a fost o sarcină uşoară.

Vrea să spună: nu a fost o sarcină uşoară să intri în sediul KGB din Piaţa Dzerjinski într-o dimineaţă de vară, să-l cureţi dintr-o lovitură de tendinţele autocrate şi să creezi un serviciu de spionaj nou, curat, informat sub aspect social, adecvat scopului urmărit în Rusia democrată reconstruită la care visa Gorbaciov. Bakatin a ştiut de la început că îi va fi greu. Dar *cât* de mult ştia, nimeni nu are idee. Era conştient că KGB-ul era o cleptocraţie care mergea ca unsă şi care băgase deja în buzunar o bună bucată din stocul ţării de monedă forte şi de rezerve de aur şi o dosise în străinătate? Că şefii erau mână în mână cu sindicatele crimei organizate din ţară? Că mulţi dintre aceştia erau stalinişti din garda veche care îl considerau pe Gorbaciov Marele Distrugător?

Indiferent ce ştia sau nu ştia Bakatin, acesta a făcut un gest în spiritul *glasnost* care rămâne unic în analele serviciilor de informaţii de pe glob. La câteva săptămâni de la preluarea funcţiei, i-a înmânat lui Robert Strauss, ambasadorul Statelor Unite în Rusia, o diagramă, precum şi un manual de utilizare a dispozitivelor de ascultare care fuseseră instalate de echipa audio a KGB-ului în structura noii clădiri ce urma să înlocuiască actuala Ambasadă SUA. Conform lui Strauss, a făcut acest gest „necondiţionat, din dorinţa de cooperare şi bunăvoinţă”. După cele spuse de glumeţii de la Moscova, când americanii au curăţat locul de dispozitivele KGB-ului, clădirea era pe punctul de a se prăbuşi.

— Cu tehnicienii aceia, nu puteai fi niciodată singur, mi se confesează Bakatin pe un ton grav. I-am spus lui

Strauss că a fost tot ce am putut să scot de la ei.

Ca răsplată pentru acest gest curajos de sinceritate, şi-a câştigat toată furia organizaţiei pe care o conducea. S-au ridicat strigăte de trădare, funcţia sa a fost desfiinţată şi, pentru scurt timp, sub conducerea lui Boris Elţîn, KGB-ul a fost împărţit în departamente, doar pentru a fi reînviat de urgenţă, cu forţe proaspete şi sub un nou nume, sub comanda personală a lui Vladimir Putin, el însuşi un copil al vechiului KGB.

Întors la săgeţile lui frânte, Vadim Bakatin meditează pe tema spionajului. Cei care fac asta ca să-şi câştige pâinea sunt obsedaţi care au pierdut legătura cu viaţa normală, spune. El însuşi a intrat şi a ieşit din spionaj ca novice.

— Ştii cu mult mai multe decât mine despre asta, adaugă el brusc, ridicând ochii.

— Dar nu-i adevărat, protestez. Şi eu sunt novice. Am făcut meseria asta când eram tânăr şi am ieşit din branşă acum treizeci de ani. De atunci mă descurc cum pot.

Desenează o săgeată.

— Deci e un joc, spune el.

Vrea să spună *că eu* sunt un joc? Sau că asta e industria spionajului? Clatină capul, ca şi cum ar spune că nu contează, oricum ar fi. Deodată, întrebările lui devin strigătul misterios al unui om care a rămas fără convingeri, încotro se îndreaptă lumea? încotro se îndreaptă Rusia? Unde este calea de mijloc, cea omenească, între excesul socialist şi cel capitalist? El este socialist, zice el. A crescut ca socialist.

— Am fost crescut de mic să cred că singura cale acceptabilă pentru omenire era comunismul. OK, lucrurile au mers prost. Puterea a ajuns pe mâini nepotrivite, partidul a făcut câteva manevre greşite. Dar eu tot cred că

eram o forţă morală în sprijinul binelui din lume. Acum ce suntem? Unde este forţa morală?

*

Ar fi greu să descoperi un contrast mai mare între doi bărbaţi: introspectivul Bakatin, inginer şi susţinător neclintit al partidului din Novosibirsk, şi Evgheni Primakov, născut în Georgia, fiul pe jumătate evreu al unei doctoriţe şi al tatălui persecutat politic, savant, arabist, politician, academician şi – în decursul serviciului timp de jumătate de secol în slujba unui sistem care nu era cunoscut pentru blândeţea arătată celor care ajung în dizgraţie – expert în supravieţuire.

Spre deosebire de Bakatin, Evgheni Primakov era cât se poate de calificat pentru a prelua KGB-ul sau orice alt serviciu de informaţii important. Ca tânăr agent sovietic de teren, cu numele de cod MAKSIM, spionase în Orientul Mijlociu şi în Statele Unite, când corespondent la Radio Moscova, când jurnalist la *Pravda*. Dar chiar şi când era pe teren, ascensiunea sa în rândul elitei ştiinţifice şi politice a puterii sovietice a continuat. Iar când puterea sovietică a dispărut, Primakov a continuat să urce, aşa încât nu a mirat pe nimeni când, după cinci ani ca şef al Serviciului de Informaţii Externe din Rusia, a fost promovat în funcţia de ministru de Externe, ceea ce i-a permis ca într-o zi să ajungă la Londra şi să discute despre problemele NATO cu ministrul de Externe britanic, Malcolm Rifkind.

În seara aceleiaşi zile, eu şi soţia mea eram chemaţi fără vreun anunţ prealabil să cinăm cu Primakov şi soţia lui la Ambasada Rusiei din Grădinile Palatului Kensington. Dimineaţă, agentul meu literar primise un telefon însufleţit de la biroul personal al lui Rifkind: ministrul de Externe solicită o carte a mea cu autograf pe care să o ofere

omologului său rus, Evgheni Primakov.

O carte anume sau orice carte? întreabă agentul meu.

Smiley's People[39]. Şi are nevoie repede de carte.

Nu păstrez în jurul meu teancuri de cărţi scrise de mine, dar am reuşit să scot la iveală o ediţie cu copertă groasă şi în stare destul de bună din *Smiley's People*. Fără îndoială că, din motive de economie naţională, biroul lui Rifkind nu spusese nimic despre a face rost de un curier, aşa că am sunat noi după unul, am împachetat cartea, am pus pe colet adresa lui Rifkind la Ministerul de Externe, SW1, şi am expediat-o.

După vreo două ore, au sunat din nou de la biroul personal. N-a venit cartea, pentru numele lui Dumnezeu, ce s-a întâmplat? Telefoane disperate date de soţia mea la firma de curierat. Pachetul cu pricina a fost trimis la Ministerul de Externe la ora cutare şi a semnat de primire destinatarul. Transmitem această informaţie biroului personal. Oh, Doamne, înseamnă că a rămas la serviciul de pază, verificăm. Verifică imediat. După ce a fost probabil adulmecată, zgâlţâită şi verificată cu raze X, cartea este smulsă din mâinile afurisiţilor de la pază şi poate că Rifkind îşi adaugă numele lângă al meu, alături de un rând colegial sau două ca de la un ministru de Externe la altul. Nu vom şti niciodată, pentru că nici eu, nici agentul meu nu am mai auzit ceva de la Rifkind sau de la biroul său personal.

E momentul să ne îmbrăcăm şi să sunăm după taxi. Soţia mea a investit într-un vas cu orhidee pentru gazda noastră, soţia ambasadorului rus. Eu am pregătit o geantă cu cărţi şi filme pentru Primakov. Taxiul nostru opreşte în faţa Ambasadei Rusiei. Nu se vede nicio lumină. Sunt obsedat de punctualitate, aşa că am ajuns cu un sfert de

39 Oamenii lui Smiley, Editura RAO, 2009 (n.tr.).

oră mai devreme. Dar e o seară caldă şi o maşină de poliţie roşie, de corp diplomatic, este parcată lângă trotuar, la câţiva metri distanţă.

Bună seara, domnilor poliţişti!

Bună seara, domnule, doamnă!

Avem o mică problemă, domnilor. Luăm cina la Ambasada Rusă, dar am ajuns mai devreme şi am adus aceste daruri pentru gazdele noastre. Le putem lăsa în grija dumneavoastră cât facem o plimbare prin Grădinile Palatului Kensington?

Desigur, domnule, dar mă tem că nu în maşină. Lăsaţi-le jos, pe caldarâm, iar noi le supraveghem.

Am pus pachetele pe jos, ne-am plimbat, ne-am întors, am luat pachetele, care între timp nu au explodat. Urcăm treptele ambasadei. O lumină puternică ne izbeşte când se deschide uşa din faţă. Bărbaţi masivi, îmbrăcaţi în costume, se încruntă la vederea pachetelor noastre. Unul întinde mâna după orhidee, celălalt se uită în geanta mea. Ne fac semn din cap să intrăm în salonul splendid. E gol. Sunt copleşit de amintiri nepotrivite. La douăzeci şi ceva de ani, ca tânăr spion aspirant în serviciul Angliei, participasem la câteva întâlniri deam prietenire anglo-sovietică în aceeaşi încăpere, înainte de a fi dus sus de nişte căutători prea prietenoşi de recruţi pentru KGB, veniţi să vadă pentru a nu ştiu câta oară filmul *Crucişătorul Potemkin*, regizat de Eisenstein, şi să mă supună unui interogatoriu amical despre viaţa mea, originile şi iubitele mele, despre aspiraţiile şi înclinaţiile politice, toate în speranţa vagă că voi deveni ţinta unei tentative din partea serviciului sovietic de informaţii şi de a obţine în ochii şefilor mei englezi statutul mult râvnit de agent dublu. Nu s-a întâmplat aşa, ceea ce – dată fiind dimensiunea penetrării sovietice în serviciile noastre de informaţii pe vremea aceea – nu ar trebui să mire pe

nimeni. Sau poate pur şi simplu nu miroseam bine, ceea ce nu m-ar mira.

Pe atunci, exista şi un bar minuscul în colţul acestei camere frumoase. Oferea vin alb călduţ oricărui tovarăş suficient de rezistent să răzbească prin mulţime. E tot acolo şi în seara asta la bar se află o *babuşca* de vreo şaptezeci de ani.

— Vrei băutură?

— Foarte mult.

— Ce vrei să bei?

— Scotch, vă rog. Două.

— Whisky?

— Da, whisky.

— Vrei două? Şi pentru ea?

— Vă rog. Cu apă minerală, fără gheaţă.

— Apă?

— Apa e în regulă.

Dar nici n-am luat bine prima gură, că uşile duble se deschid şi intră Primakov, escortat de soţie şi de soţia ambasadorului rus, apoi însuşi ambasadorul şi o trupă de însoţitori puternici şi bronzaţi, în costume uşoare. Oprindu-se în faţa noastră, Primakov zâmbeşte comic şi îndreaptă un deget acuzator spre paharul meu.

— Ce beţi?

— Scotch.

— Acum sunteţi în Rusia. Beţi votcă!

Ducem paharele nebăute de scotch înapoi la *babuşca*, ne alăturăm trupei în marşul uşor de infanterie către sufrageria elegantă prerevoluţionară. O masă lungă, luminată de lumânări. Mă aşez unde sunt condus, la un metru în faţa lui Primakov. Soţia mea stă la două locuri distanţă, pe aceeaşi parte, părând mult mai calmă decât mine. Ospătari cu umeri lăţi ne umplu ochi paharele cu votcă. Bănuiesc că Primakov a avut grijă şi şi-a refăcut

„provizia”. E foarte vesel, foarte sclipitor. Soţia îi stă alături. E o doctoriţă blondă şi frumoasă din Estonia, cu o strălucire specifică mamelor. De cealaltă parte se află interpretul, dar Primakov preferă stilul viguros în care vorbeşte el engleza, aruncând din când în când câte o replică.

Însoţitorii puternici în costume uşoare, mi s-a spus între timp, sunt ambasadori ruşi din zona Orientului Mijlociu, chemaţi la Londra pentru o conferinţă. Eu şi soţia mea suntem singurii de la masă care nu suntem ruşi.

— Să-mi spui Evgheni, eu îţi voi spune David, mă informează Primakov.

Începe cina. Când Primakov spune ceva, nimeni nu deschide gura. Vorbeşte pe neaşteptate, după ce se gândeşte bine, consultându-şi interpretul când se împotmoleşte la un cuvânt. Ca majoritatea intelectualilor ruşi pe care i-am cunoscut, nu are timp pentru pălăvrăgeală. Subiectele din seara asta sunt în ordine, Saddam Hussein, preşedintele George Bush senior, prim-ministrul Margaret Thatcher şi propriile eforturi abandonate de a conduce Războiul din Golf. Este un comunicator agil şi vivace, foarte fermecător. Ochii lui nu te lasă în pace cu uşurinţă. Din când în când, se opreşte, îmi zâmbeşte, ridică paharul, propune un toast. Ridic paharul, zâmbesc la rândul meu şi răspund. Trebuie să fie un ospătar cu o sticlă de votcă pentru fiecare invitat. Pentru mine, este cu siguranţă. Când eşti prins într-un maraton de băut votcă, m-a învăţat un prieten englez când am mers prima dată în Rusia, rămâi la votcă şi, pentru numele lui Dumnezeu, nu pune gura pe acel *Sekt* letal din Crimeea (şampanie). N-am fost nicicând mai recunoscător pentru sfatul său.

— Cunoşti Operaţiunea Furtună în deşert, David? mă întreabă Primakov.

— Da, Evgheni, cunosc Operaţiunea Furtună în deşert.

— Saddam mi-a fost *prieten*. Înţelegi ce vreau să spun prin *prieten*, David?

Da, Evgheni, cred că în acest context înţeleg ce spui prin prieten.

— Mi-a *telefonat* Saddam – cu indignare tot mai mare – „Evgheni! Salvează-mă! Scoate-mă din Kuweit!"

Se opreşte o clipă pentru ca importanţa acestei cereri să aibă efect. Rezultatul e cel scontat. Îmi spune că Saddam Hussein l-a rugat să-l convingă pe George Bush senior să-l lase să-şi scoată trupele din Kuweit cu demnitate – să salveze aparenţele –, caz în care nu mai este nevoie de război între Irak şi Statele Unite.

— Aşa că mă duc la *Bush*, continuă el, apăsând nervos pe nume. Acest om este... discuţie tensionată cu interpretul.

Dacă lui Primakov îi stă pe limbă să folosească un limbaj dur că să-l descrie pe George Bush senior, se reţine.

— Acest Bush *nu cooperează*, spune el îndărătnic şi-şi îngăduie o grimasă indignată. Aşadar, vin în *Anglia*, reia el. În *Anglia*. La *Thatcher* a voastră. Vin – încă o consultare aprinsă cu interpretul şi de data asta prind cuvântul rus *dacha*, adică singurul pe care-l ştiu.

— *Chequers*, spune interpretul.

— Aşa că vin la *Chequers*.

Ridică o mână, cerând linişte, însă toată masa e deja aproape amuţită.

— Timp de *o oră* femeia asta *îmi ţine morală*. Ei *vor* războiul!

E trecut de miezul nopţii când eu şi soţia mea ne întoarcem de pe treptele ambasadei Rusiei înapoi în Anglia. Mi-a pus Primakov o singură întrebare personală sau politică în seara asta lungă? Am vorbit despre

literatură, despre spionaj, despre viaţă? Dacă am vorbit, nu-mi amintesc. Îmi amintesc doar că părea să vrea să-i împărtăşesc frustrarea; să ştiu că, în calitate de pacifist şi de om raţional, făcuse tot posibilul să oprească un război şi că eforturile sale se împiedicaseră de ceea ce considera el încăpăţânarea a doi lideri occidentali.

Povestea aceasta are un epilog ironic pe care l-am aflat abia de curând. A trecut un deceniu. Bush cel tânăr este la putere, iar invazia Irakului este din nou iminentă. Primakov zboară la Bagdad şi-l îndeamnă pe vechiul său prieten, Saddam, să predea armele de distrugere în masă, pe care le are sau nu, către Naţiunile Unite pentru păstrarea acestora în siguranţă. De data asta, nu Bush junior, ci Saddam îl refuză, pe motiv că americanii nu ar îndrăzni să-i facă asta niciodată: au prea multe secrete comune.

Nu l-am mai văzut şi nu am mai vorbit cu Primakov de la cina aceea. Nu am schimbat nicio scrisoare, niciun e-mail cu el. Din când în când, am mai primit câte o invitaţie la mâna a treia: spune-i lui David că oricând se află la Moscova etc. Dar Rusia lui Putin nu mă atrage, aşa că nu l-am sunat. Apoi, în primăvara anului 2015, am primit un mesaj că era bolnav şi, dacă vreau, să-i mai trimit nişte cărţi de-ale mele să citească. Cum nimeni nu mi-a spus ce anume, eu şi soţia mea am făcut o cutie mare de volume cu coperte groase. Am semnat fiecare exemplar şi am adăugat o dedicaţie, după care am trimis cutia prin curier la adresa care ni se dăduse, dar ne-a fost returnată de vama din Rusia pe motiv că avea prea multe cărţi pentru un singur transport. Am împărţit cărţile în pachete mai mici şi probabil că de data asta a trecut cu bine, deşi nu am mai aflat nimic.

Şi nici nu vom mai afla, pentru că Evgheni Primakov a murit înainte să le citească. Mi s-a spus că în memoriile

sale mi-a dedicat câteva cuvinte frumoase, ceea ce mă bucură foarte mult. În timp ce scriu, încerc să fac rost de text. Dar vorbim de Rusia aici.[40]

Cum văd eu acum seara aceea? Am descoperit cu mult timp în urmă că, în rarele ocazii în care ajung faţă în faţă cu oameni puternici, abilităţile mele critice dispar fără urmă şi nu vreau decât să fiu acolo, să ascult şi să privesc. Pentru Primakov, am fost o curiozitate de-o seară, o mică pauză, dar şi, cum îmi place mie să cred, o şansă de a vorbi deschis cu un scriitor a cărui operă îi amintea de ceva familiar.

Vadim Bakatin acceptase să discute cu mine ca o favoare făcută unui prieten vechi, dar şi de data asta prefer să cred că i-am oferit ocazia de a spune ce simţea. Oamenii din epicentru, mi-o spune experienţa mea limitată în privinţa asta, au o idee vagă despre ce se întâmplă în jurul lor. Faptul că sunt ei înşişi epicentrul face ca totul să fie mai greu. Un vizitator american l-a întrebat pe Primakov de care personaj din cărţile mele se simte mai apropiat:

---

40 Referinţa a ieşit la iveală ulterior, iar Primakov a scris cele ce urmează în Vstrechi na perekrestkach (întâlniri la răscruce – https:/ www.litres. ru/evgeny-primakov/vstrechi-na-perekrestkah-2/chitat-onlayn/): „Altă «surpriză» care mă aştepta la Londra, în timpul vizitei făcute în capitala britanică în martie 1997, pe când eram ministrul Afacerilor Externe, a fost întâlnirea cu unul dintre cei mai buni – cel puţin, aşa consider eu – autori de thrillere politice, John le Carré. Ambasadorul nostru, Adamishin, i-a invitat la cină pe el şi pe soţia lui la cererea mea. Întâlnirea a fost foarte relaxantă. Eu şi soţia mea am fost încântaţi de conversaţia avută cu această persoană interesantă. Ca vechi admiratori ai fostului spion David Cornwell, care şi-a câştigat faima internaţională sub pseudonimul le Carré, am fost deosebit de bucuroşi să primim cartea sa recent publicată, cu o dedicaţie din partea autorului: «Lui Evgheni Maksimovici Primakov, cu urările mele călduroase, precum şi cu speranţa că vom trăi într-o lume mai bună decât cea descrisă aici»“.

— Păi, *George Smiley*, desigur!

Oldfich Cerny nu ar trebui comparat în vreun fel nici cu Bakatin, nici cu Primakov, amândoi comunişti declaraţi ai timpului lor. În 1993, la patru ani de la căderea Zidului Berlinului, Oldfich Cerny – Olda, pentru prieteni – a preluat serviciul de informaţii străine din Cehia şi, la cererea vechiului său amic, disident ca şi el, Václav Havel, a încercat să-l transforme într-un loc potrivit pentru comunitatea occidentală de spioni. În cei cinci ani cât a fost la conducere, a avut o relaţie apropiată cu MI6 din Anglia, mai ales cu Richard Dearlove, care a devenit mai târziu şeful serviciului în timpul mandatului lui Tony Blair. Curând după retragerea lui Cerny din funcţie, l-am vizitat la Praga şi am petrecut câteva zile împreună, ba în apartamentul său micuţ, alături de Helena, partenera lui de mulţi ani, ba la plimbare, într-unul dintre multele baruri deschise în pivniţe, bând scotch la mese de pin lustruite.

Înainte de a primi postul, Cerny, la fel ca Vadim Bakatin, nu ştia nimic despre serviciile de informaţii, acesta fiind, aşa cum i-a explicat Havel, şi motivul pentru care îl numise. După ce a preluat funcţia, nu i-a venit să creadă în ce se băgase:

— Ticăloşii nu ştiau că afurisitul de Război Rece s-a terminat, a exclamat el printre hohote de râs.

Puţini străini pot înjura convingător în engleză, dar Cerny era excepţia. Studiase la Newcastle cu o bursă primită în timpul Primăverii de la Praga, aşadar probabil acolo deprinsese această artă. La întoarcerea în ţara aflată din nou sub talpa Rusiei, ziua traducea cărţi pentru copii, iar noaptea scria broşuri disidente la adăpostul anonimatului.

— Aveam oameni care spionau *Germania*! a continuat el neîncrezător. În 1993, la dracu'! Aveam oameni pe stradă, în tranşee, căutând elemente antipartid

şi preoţi pe care să-i bată măr! „Ascultaţi, le-am zis. Nu mai avem nevoie de lucrurile astea. Suntem o *democraţie*, *ce* naiba!”

Dacă Cerny vorbea cu exuberanţa unui om eliberat, era îndreptăţit s-o facă. Era anticomunist din naştere şi din fire. Tatăl său, care făcuse parte din rezistenţa cehă, fusese închis la Buchenwald de nazişti, apoi primise douăzeci de ani de detenţie pentru trădare de la comunişti. Una dintre primele sale amintiri era când a văzut sicriul tatălui său aruncat în pragul casei de gorilele închisorii.

Nu era de mirare că Cerny, scriitorul, dramaturgul, traducătorul şi licenţiatul în literatură engleză, ducea de-o viaţă o bătălie împotriva tiraniei politice sau că a fost luat pe sus în mod repetat pentru interogatorii de către KGB şi serviciile cehe de informaţii, care, fiindcă nu reuşiseră să-l recruteze, îl persecutau.

Interesant este însă un lucru: deşi susţinea că era total nepregătit să îi preia pe spionii ţării sale după separarea de Slovacia, a rămas în funcţie timp de cinci ani, apoi s-a retras cu eleganţă, a condus o fundaţie pentru drepturile omului înfiinţată de prietenul său, Havel, şi a organizat o comisie de experţi în studii de securitate, care, cincisprezece ani mai târziu şi la trei ani de la moartea sa, continuă să înflorească.

*

L-am întâlnit pe Václav Havel la Londra, la scurt timp de la moartea lui Cerny, la un prânz privat oferit de ambasadorul Cehiei. Obosit şi bolnav, stătea singur, în cea mai mare parte a timpului, tăcut. Cei care îl cunoşteau ştiau că trebuia lăsat în pace. M-am apropiat timid şi am menţionat numele lui Cerny. Am spus că mă simţisem bine

cu el la Praga. Deodată, s-a înseninat:

— Atunci ai avut noroc, a zis el şi a rămas zâmbind o vreme.

21
Printre inguşi

Auzisem de Issa Kostoev, dar dacă ai sub cincizeci de ani, probabil că habar n-ai cine a fost. Era ofiţer de poliţie rus, care conducea departamentul pentru crime de importanţă specială, iar în 1990 a reuşit cu măiestrie să obţină o confesiune de la criminalul în serie Andrei Chikatilo, un inginer ucrainean care a făcut cincizeci şi trei de victime. Astăzi, Kostoev este un membru neobosit şi sincer al parlamentului rus, militând pentru un respect mai mare şi pentru drepturile cetăţeneşti ale oamenilor din Caucazul de Nord, dar mai ales pentru propriii oameni, inguşii, a căror soartă consideră că rămâne necunoscută în lumea largă.

De-abia se născuse când Stalin a declarat că toţi cecenii şi inguşii erau criminali care colaborau cu invadatorii nemţi – lucru pe care cu siguranţă nu-l făcuseră. Întreaga naţiune inguşă – inclusiv mama sa – a fost deportată cu forţa în lagărele de muncă silnică din Kazahstan. Una dintre primele amintiri din copilărie era cu paznicii ruşi călare care îi biciuiau mama pentru că îndrăznise să culeagă nişte porumb. Inguşii, spune el sumbru, îi urăsc pe toţi invadatorii. Chiar şi atunci când a murit Stalin şi li s-a permis în silă să meargă acasă, au descoperit că locuinţele lor fuseseră date oseţilor, un trib de uzurpatori creştinaţi de la sud de munţi, foşti agenţi ai lui Stalin. Dar ceea ce îl mânie cel mai mult este discriminarea rasială a rusului de rând faţă de ai lui.

— Sunt un *negrotei* rus, insistă el, trăgându-se furios de nasul şi urechile asiatice. Pot fi arestat pe străzile din Moscova oricând, doar pentru că am *astea*! Apoi, fără să se scuze, schimbă metafora, susţinând că inguşii sunt palestinienii Rusiei: Mai întâi ne dau afară din oraşele şi

satele noastre, apoi ne urăsc că am supravieţuit.

Îmi spune că va aduna un grup de oameni şi mă va duce în Inguşetia, de ce nu? E o invitaţie spontană, dar, după cum îmi dau repede seama, una autentică. Vom explora splendoarea peisajului împreună, vom întâlni oameni din Inguşetia şi voi vedea cu ochii mei. Şi în timp ce mi se învârte capul, răspund că sunt onorat şi nimic nu mi-ar face o plăcere mai mare, aşa că dăm mâna acolo, pe loc. Suntem în 1993.

Cei mai buni anchetatori au un anumit stil, o caracteristică pe care au învăţat să o transforme într-o armă de convingere. Unii se prezintă ca fiind sufletul dulcii raţiuni, alţii se străduie să sperie sau să neliniştească; alţii să te copleşească pe dată cu farmecul şi sinceritatea lor. Dar Issa Kostoev, mare, foarte dur şi imposibil de nestăpânit, din clipa în care îl întâlneşti te umple de dorinţa de a-i fi pe plac. Nimic din ceea ce faci sau spui pare că nu poate înlătura aerul de tristeţe care îi însoţeşte veşnic zâmbetul blând şi îmbătrânit.

— Şi Chikatilo? îl întreb. Care crezi că a fost momentul de cotitură?

O jumătate de înflorire a pleoapelor grele, urmată de un oftat mic.

— Felul cum îi duhnea respiraţia, răspunde el, după ce trage prelung din ţigară. Chikatilo mânca organele genitale ale victimelor. În timp, asta i-a afectat digestia.

Un radio în duplex bârâie. Stăm unul lângă altul în amurgul copleşitor de la etajul superior al unei clădiri vechi şi şubrede din Moscova; perdelele sunt trase. Bărbaţi înarmaţi bat la uşă, intră, schimbă o vorbă, ies din nou. Sunt poliţişti? Patrioţi inguşi? Suntem într-un birou sau într-o casă de siguranţă? Şi da, are dreptate: sunt printre exilaţi. Tânăra serioasă care îmi este prezentată doar ca „Procurorul” ar putea fi una dintre luptătoarele lui Salah

Tamari, din Sidon sau Beirut. Copiatorul care şuieră, vechea maşină de scris, sandvişurile mâncate pe jumătate, scrumierele pline şi cutiile de cola caldă sunt detaliile obligatorii ale existenţei chinuite a luptătorilor palestinieni pentru libertate. La fel şi pistolul enorm pe care Kostoev îl ţine prins la spate, cu excepţia momentelor când îl mută între picioare pentru mai mult confort.

Eram interesat de inguşi în parte pentru că, după cum a spus Kostoev şi avea dreptate, nimeni din Occident nu părea să fi auzit de ei: agentul meu literar din America chiar m-a întrebat dacă nu cumva îi inventasem. Dar mai ales mă interesau pentru că în călătoriile mele devenisem atras de soarta naţiunilor supuse după sfârşitul Războiului Rece. Era aceeaşi curiozitate care m-a condus de multe ori în Kenya, Congo, Hong Kong şi Panamá. La începutul anilor ’90, viitorul republicilor musulmane din Caucazul de Nord era încă nesigur. Aveau să reziste „sferele de interes” ale Războiului Rece? După eliberarea ruşilor de bolşevism, coloniile lor sudice aveau să-şi dorească independenţa? Şi dacă da, războaiele lor vechi cu Ursul[41] aveau să fie reluate?

Răspunsul scurt, după cum ştim acum, este da, aveau să fie reluate şi cu ce preţ! Dar, la momentul conversaţiei mele cu Kostoev, strigătul republicilor asiatice pentru independenţă era asurzitor şi nimeni nu părea să prevadă – sau, dacă a făcut-o cineva, nu părea să-i pese – că preţul opresiunii ar putea fi radicalizarea a milioane de musulmani moderaţi.

Plănuisem ca acţiunea noului meu roman să se desfăşoare în Cecenia, dar acum, după ce-l cunoscusem pe Kostoev, preferam cauza vecinilor inguşi, a căror ţărişoară fusese dată altcuiva în absenţa lor. Întors în

---

41 Simbolul Rusiei, folosit deseori în articole, desene animate şi piese de teatru (n.tr.).

Cornwall, m-am apucat de pregătirea călătoriei promise. Am solicitat viză şi, cu sprijinul lui Kostoev, am primit-o. În aşteptarea călătoriei am cumpărat de la magazinul sport din Penzance un rucsac şi, în mod surprinzător, o borsetă. Am încercat să-mi recapăt forma fizică, asta ca să nu mă fac de râs în cei mai înalţi munţi din Europa. Am luat legătura cu profesori englezi specializaţi în grupurile musulmane din Rusia şi am descoperit, aşa cum se pare că faci mereu când începi să sapi, că exista o comunitate internaţională de savanţi pasionaţi care nu vorbeau decât despre Caucazul de Nord. Am devenit membru junior şi temporar. Am discutat cu ceceni şi inguşi expatriaţi din Europa şi le-am pus întrebări.

Din motive pe care nu le-am cercetat, dar pe care le puteam înţelege, Kostoev a preferat să comunice prin intermediari necaucazieni. A spus că trebuia să mă asigur că am destule ţigări americane şi câteva fleacuri. Mi-a recomandat un ceas de mână ieftin, placat cu aur, una sau două brichete Zippo şi câteva pixuri metalice. Acestea erau pentru situaţia în care trenul spre sud era oprit de bandiţi. Erau răufăcători de treabă, insista Kostoev, şi nu voiau să omoare pe nimeni. Numai că simţeau că au dreptul să impună o taxă celor care le călcau teritoriul.

Numărul bodyguarzilor scăzuse la şase. Şase aveau să fie de ajuns. Am cumpărat nimicurile şi brichetele Zippo şi le-am pus în rucsac. Cu patruzeci şi opt de ore înainte de plecarea la Moscova şi de acolo la Nazran, intermediarul nostru a sunat să spună că se anulase călătoria. „Autorităţile” nu îşi puteau asuma responsabilitatea pentru trecerea mea în siguranţă şi voiau să nu vin până când nu se potoleau lucrurile. N-am aflat niciodată despre care autorităţi era vorba, dar când am urmărit ştirile de seară după vreo două zile, am avut toate motivele să le fiu recunoscător. Armata Roşie lansase un impresionant atac

aerian şi la sol în Cecenia, iar vecina Inguşetia părea trasă, la rândul său, în război.

După cincisprezece ani, când am ajuns să scriu A *Most Wanted Man*, am ales un cecen pentru tânărul meu musulman rus prins într-un aşa-zis război împotriva terorii. Şi l-am numit Issa, după Issa Kostoev.

22
Premiul lui Joseph Brodsky

Toamna anului 1987, o zi însorită. Eu şi soţia mea luăm prânzul într-un restaurant chinezesc din Hampstead. Singurul nostru invitat este Joseph Brodsky: exilat din Rusia, fost prizonier politic sovietic, poet şi, pentru mulţi admiratori, sufletul Rusiei. îl cunoaştem pe Joseph de câţiva ani, dar, ca să fiu sincer, nu ştim exact de ce am fost aleşi să-i ţinem companie azi.

— Orice aţi face, sub nicio formă nu-l lăsaţi să bea sau să fumeze, ne-a avertizat gazda lui de la Londra, o doamnă cu multe legături în lumea literară.

În ciuda problemelor cu inima, avea tendinţa să le facă pe amândouă. Am spus că voi încerca, dar că, din câte ştiam despre Joseph, acesta avea să facă orice poftea.

Joseph nu era întotdeauna un partener de discuţii comod, dar la prânz a fost neobişnuit de plăcut, mai ales mulţumită celor câteva pahare mari de whisky Black Label, consumate în ciuda protestelor plăpânde ale soţiei mele, şi a câtorva ţigări udate de câteva sorbituri din supa de pasăre.

Oamenii de litere, conform experienţei mele, au deseori multe să-şi spună în afară de a se plânge de agenţi, de editori, de cititori – cel puţin, nu mie – şi, privind în urmă, îmi este greu să-mi imaginez despre ce am vorbit, fiindcă prăpastia dintre noi nu putea fi mai mare. Îi citisem poeziile, dar simţeam nevoia unui îndrumar. Mă bucurasem de eseurile lui – mai ales de cel despre Leningrad, unde fusese închis – şi m-a mişcat adoraţia lui faţă de răposata Akhmatova. Dar, dacă era să ghicesc, aş fi spus că el nu citise nici măcar un cuvânt din ce scrisesem eu şi nici nu se simţea obligat să o facă.

Şi totuşi, ne distram foarte bine până când gazda lui Joseph, o femeie înaltă şi elegantă, a apărut în cadrul uşii cu o expresie severă. Primul meu gând a fost, după ce am aruncat o privire la sticlele de pe masă şi la norii de fum de ţigară de deasupra, că avea să ne certe că-l lăsasem pe Joseph să-şi facă de cap. Mi-am dat seama repede că încerca să-şi stăpânească emoţia.

— Joseph, a spus ea cu sufletul la gură. Ai câştigat *premiul*.

O tăcere lungă, în timp ce Joseph trage din ţigară şi se încruntă cu ochii la fum.

— Ce premiu? mormăie el.

— Joseph, ai câştigat Premiul Nobel pentru Literatură.

Joseph îşi duce repede mâna la gură, ca şi cum ar vrea să ţină în frâu ceva şocant ce are de gând să spună. Mă priveşte de parcă mi-ar cere ajutorul: n-are decât, pentru că nici eu, nici soţia mea nu ştiam că era în cursă pentru un premiu Nobel, cu atât mai puţin că aceea era ziua anunţului.

Îi pun gazdei întrebarea evidentă:

— De unde ştiţi?

— Pentru că avem ziarişti scandinavi la uşă chiar *acum*, Joseph, şi vor să *te felicite*, să-ţi ia un *interviu*. Joseph!

Ochii chinuiţi ai lui Joseph încă mă imploră. Fă ceva, par să-mi spună. Scoate-mă din asta! Mă întorc iar spre gazdă:

— Poate că ziariştii scandinavi iau interviu tuturor celor de pe listă. Nu doar câştigătorului. Tuturor.

Pe coridor este un telefon public. Gazda lui ştie că editorul american al lui Joseph, Roger Strauss, a zburat la Londra ca să-i fie aproape. Hotărâtă din fire, sună de îndată la hotel şi cere să-i vorbească şi când închide

telefonul, e zâmbitoare.

— Trebuie să te întorci acasă acum, Joseph, spune ea încet şi-i atinge braţul.

Joseph ia o ultimă înghiţitură din scotch şi se ridică dureros de încet în picioare. O îmbrăţişează pe gazdă şi primeşte felicitările ei. Eu şi soţia mea le adăugăm pe ale noastre. Stăm toţi patru pe caldarâmul însorit. Eu şi Joseph suntem faţă în faţă. Pentru o clipă, simt că sunt prietenul prizonierului înainte de a fi dus în celulele din Leningrad. Cu impetuozitatea specific rusească, mă cuprinde cu braţele, apoi, cu mâinile pe umerii mei, mă împinge în spate şi mă lasă să văd că are lacrimi în ochi.

— Şi acum, un an în care voi fi superficial, declară el, apoi, ascultător, se lasă dus în faţa examinatorilor.

23
Sursa greşită

Presupun că, dacă ai urmări dedesubturile curselor de la Grand Prix, nu ţi-ai alege ca sursă un mecanic debutant cu o imaginaţie hiperactivă şi niciun strop de experienţă la hipodrom. Însă este o analogie corectă pentru cum m-am simţit când am fost ridicat, peste noapte şi strict pe baza ficţiunii mele, la statutul de guru în privinţa chestiunilor legate de informaţii secrete.

Când mi s-a pus prima dată eticheta asta, m-am împotrivit, tocmai pentru că îmi era interzis de Legea Secretului de Stat să recunosc că aveam cea mai mică idee despre munca în domeniul informaţiilor. Teama că fostul meu serviciu, regretând deja că-mi aprobase publicarea cărţilor, s-ar putea decide, de necaz, să mă pedepsească în mod exemplar nu-mi ieşea deloc din cap, deşi Dumnezeu ştie că aveam prea puţine informaţii secrete de dezvăluit. Dar pentru mine era mai important, bănuiesc, deşi nu voiam să recunosc nici faţă de mine însumi, *amorul meu propriu* de scriitor. Voiam ca povestirile mele să fie citite nu ca dezvăluiri deghizate ale unui dezertor literar, ci ca plăsmuiri ale imaginaţiei care nu datorau aproape nimic realităţii care le dăduse naştere.

Cu toate acestea, afirmaţia cum că nu pusesem niciodată piciorul în lumea secretă părea tot mai falsă cu fiecare zi, mai ales datorită foştilor mei colegi care nu s-au sfiit să-mi deconspire identitatea. Iar când adevărul m-a copleşit şi eu am protestat pierit că sunt un scriitor care întâmplător a fost spion, nu un spion care s-a apucat de scris, mesajul general pe care l-am primit înapoi a fost s-o las baltă: spion ai fost, spion rămâi, iar dacă *eu* nu credeam în propriile poveşti, alţii credeau, aşa că n-aveam decât să mă împac cu situaţia.

Ceea ce am şi făcut, fie că mi-a plăcut, fie că nu. Ani la rând, aşa cum îmi pare acum – pentru vârsta mea de aur, dacă vreţi – nu trecea nicio săptămână fără ca vreun cititor să nu-mi scrie şi să nu mă întrebe cum putea să devină spion, la care eu răspundeam afectat: scrie-i parlamentarului de zonă sau Ministerului de Externe sau, dacă eşti încă la şcoală, discută cu consilierul de carieră.

Dar realitatea era că pe atunci *nu puteai* să candidezi pentru asta şi oricum nu asta trebuia să faci. Nu puteai să cauţi pe Google MI5, MI6 sau GCHQ, cândva agenţia engleză ultrasecretă de spargere de coduri, dar acum poţi. Nu existau anunţuri pe prima pagină din *Guardian* care să-ţi dea de ştire că, dacă erai capabil să convingi trei oameni dintr-o încăpere să facă ce voiai tu, atunci poate că erai bun de spion. Trebuia să fii *remarcat*. Dacă te înhămai la aşa ceva, era posibil să fii spion, pe când, dacă erai remarcat, nu aveai cum să fii spion. Şi ştim cu toţii cât de bine funcţiona asta.

Ca să fii remarcat, trebuia să fii norocos din naştere. Trebuia să fi mers la o şcoală bună, preferabil la una privată, şi la universitate, preferabil la Oxbridge. În mod ideal, trebuia să existe deja spioni în istoricul familiei sau cel puţin un soldat sau doi. Dacă nu, la un moment dat, care nu îţi era cunoscut, trebuia să atragi atenţia unui director, unui asistent sau unui decan, care, dacă te considerau un candidat potrivit pentru recrutare, te chemau în birou, închideau uşa, îţi ofereau un pahar de sherry şi ocazia de a întâlni prieteni interesanţi la Londra.

Şi dacă spuneai că da, voiai să cunoşti prieteni interesanţi la Londra, atunci puteai să primeşti o scrisoare într-un plic albastru-deschis care-ţi atrăgea privirea, dublu sigilat, cu însemnul oficial în relief, prin care erai invitat să vii la o adresă, undeva la Whitehall, iar viaţa ta ca spion putea să fi început deja sau nu. Pe vremea mea, invitaţia a

inclus un prânz la clubul cavernos Pall Mall cu un amiral care mă intimida şi care m-a întrebat dacă preferam activităţile de interior sau în aer liber. Mă întreb şi acum ce să răspund.

*

Dacă spionii aspiranţi îmi ocupau cea mai mare parte a scrisorilor de la admiratori pe atunci, pe locul al doilea se aflau victimele persecutate de forţe secrete. Apelurile disperate urmau un oarecare tipar. Cei care îmi scriau erau urmăriţi, aveau telefoanele ascultate, maşinile şi casele lor erau pline de microfoane, vecinii le erau mituiţi. Scrisorile ajungeau cu o zi mai târziu, soţii, soţiile şi iubitele lor îi denunţau, nu-şi puteau parca maşina fără să primească o amendă. Taxatorul îi urmărea, oameni care nu semănau deloc cu muncitorii adevăraţi făceau ceva la scurgerile din faţa casei, pierdeau vremea acolo toată săptămâna fără să termine ceva. Nu ar fi ajutat la nimic să le spun celor care îmi scriau că era posibil să aibă dreptate în toate privinţele.

Dar au fost şi situaţii în care falsa identitate de spion pe care o aveam s-a întors împotriva mea, cum a fost în 1982, când un grup de tineri disidenţi polonezi descrişi ca „membri ai unei armate locale de insurgenţi polonezi” a ocupat ambasada ţării lor din Berna, oraş unde eu îmi făcusem studiile, şi au rămas acolo pentru ceea ce s-a dovedit a fi un asediu de trei zile.

Era miezul nopţii când mi-a sunat telefonul; eram la Londra. Mă căuta o celebritate din ierarhia politică elveţiană cu care făcusem cunoştinţă întâmplător. Avea nevoie urgent de sfatul meu în cel mai mare secret, a spus el. La fel şi colegii lui. Părea neobişnuit de emfatic, dar poate că eu mă trezeam ceva mai greu. Nu era apărătorul

comuniştilor, a spus. De fapt, ura şi pământul pe care călcau aceştia. Presupunea că îi împărtăşeam punctul de vedere. Cu toate acestea, guvernul polonez, comunist sau nu, era legitim, iar ambasada acestuia din Berna avea dreptul să se bucure de protecţie din partea ţării-gazdă.

Fusesem atent? Da. Bine. Pentru că un grup de tineri polonezi tocmai preluase controlul asupra Ambasadei Poloniei din Berna sub ameninţarea cu arma, dar fără să tragă, din fericire, niciun foc până în acel moment. îl mai ascultam? Da. Iar aceşti tineri erau anticomunişti şi în orice altă împrejurare ar fi fost de lăudat. Dar nu era momentul potrivit să te laşi în voia preferinţelor, nu-i aşa, David?

Nu. Nu era.

Aşadar, băieţii trebuiau dezarmaţi, nu? Trebuiau scoşi din ambasadă şi din ţară cât mai rapid şi mai discret cu putinţă. Şi cum eu ştiam tot ce se poate şti despre asemenea lucruri, nu voiam să vin şi să-i scot de acolo?

Cu o voce care trebuie să fi părut aproape isterică, i-am jurat omului că nu aveam niciun fel de abilităţi în asemenea privinţe, nu ştiam niciun cuvânt în poloneză, nu ştiam nimic despre mişcările de rezistenţă din Polonia şi încă şi mai puţin despre arta înduplecării cu vorbe dulci a celor care iau ostatici, polonezi, comunişti, necomunişti sau de alt fel. După ce am susţinut în toate modurile că sunt total nepotrivit, cred că i-am sugerat ca el şi colegii săi să-şi găsească un preot care vorbeşte polona. Dacă nu reuşeau, atunci să-l ridice din pat pe ambasadorul englez din Berna şi să ceară oficial ajutorul forţelor noastre speciale.

Dacă el şi colegii săi mi-au urmat sfatul sau nu, e tot un lucru pe care nu-l voi afla niciodată. Celebrul meu prieten nu mi-a spus cum s-a terminat povestea, deşi articolele din presă sugerează că poliţia elveţiană a dat

buzna în ambasadă, a prins patru rebeli şi a eliberat ostaticii. Când l-am întâlnit întâmplător după o jumătate de an pe pârtiile de schi şi l-am întrebat despre situaţia aceea, mi-a răspuns nepăsător că totul fusese o glumă nevinovată: ceea ce am înţeles eu a fost că, orice înţelegere ar fi făcut cu autorităţile elveţiene, nu trebuia împărtăşită cu un simplu străin.

Şi apoi a fost preşedintele Italiei.

Când ataşatul cultural italian la Londra m-a sunat să-mi spună că preşedintele Italiei, Cossiga, era admiratorul meu şi dorea să mă invite la prânz la Palatul Quirinal din Roma, am simţit un val de mândrie cum puţini scriitori au privilegiul să simtă. Am făcut ceva ca să mă informez despre postura politică a preşedintelui sau statutul său în ochii oamenilor în acel moment? Nu-mi amintesc. Eram în al nouălea cer.

Era cumva posibil ca una dintre cărţile mele, l-am întrebat eu timid pe ataşatul cultural, să fie preferată în mod deosebit de preşedinte? Sau opera mea întreagă se bucura de aprecierea sa? Ataşatul avea să întrebe. Mi s-a dat un titlu de îndată: *Tinker Tailor Saldier Spy*.

Ar prefera Excelenţa Sa Preşedintele versiunea în engleză sau, pentru a citi cu mai multă uşurinţă, o ediţie în italiană? Răspunsul m-a uns pe suflet: preşedintele prefera să citească în limba mea maternă.

A doua zi am dus volumul ales la legătoria *ultimul răcnet* din Londra, Messrs Sangorski & Sutcliffe, pentru a fi legată, indiferent de preţ, în cea mai bună piele de viţel – de culoare albastru regal, din câte îmi amintesc, cu numele autorului scris destul de mare cu foiţă de aur. Efectul – dat fiind că interiorul cărţilor engleze pe vremea aceea tindea să pară ponosit chiar şi când cartea era nou-nouţă – a fost al unui manuscris vechi strălucit legat din nou.

Am înzestrat prima pagină cu o dedicaţie proprie: pentru Francesco Cossiga, preşedintele Republicii Italiene. Apoi pseudonimul meu, scris mare. Şi probabil că am adăugat omagiile mele sau profundul respect sau credinţă veşnică. Şi sunt sigur că, înainte de a scrie ce oi fi scris, am stat mult timp să mă gândesc la forma potrivită a cuvintelor, pe care le-am exersat pe o bucăţică de hârtie înainte de a le înscrie în istorie.

Astfel, cu cartea legată în mână, am pornit spre Roma.

Cred că hotelul ales pentru mine s-a numit Grand şi sunt sigur că am dormit prost şi n-am mâncat mai nimic la micul dejun, petrecând mult timp în faţa oglinzii, îngrijorat din pricina părului, care are tendinţa de a sta într-o parte când sunt stresat. Şi probabil am cumpărat o cravată de mătase mult prea scumpă de la unul dintre buticurile mici cu vitrine de sticlă de la care recepţionerul avea cheie.

Cu mult înainte de ora stabilită mă învârteam prin curtea hotelului, aşteptând în cel mai bun caz pe cineva de la relaţii publice cu o maşină şi un şofer. Cu siguranţă, nimic nu m-a pregătit pentru splendida limuzină cu draperii la ferestre, care a tras în faţa intrării sau pentru grupul de poliţişti în alb, pe motociclete cu luminile albastre sclipind şi sirenele pornite care o însoţeau. Totul pentru mine. Am urcat şi, în mai puţin timp decât mi-aş fi dorit, am coborât din nou, întâmpinat fiind de bliţul camerelor. Am urcat pe treptele mari, iar bărbaţi cu aer grav, în pantaloni mulaţi medievali şi ochelari, au luat poziţie de drepţi când am trecut pe lângă ei.

Este necesar să înţelegeţi că deja lăsasem în urmă tot ceea ce numim realitate. Ocazia, locul, totul e ca o distorsiune temporală şi în ziua de azi. Acum mă aflu singur într-o cameră enormă, strângând în mâini cartea mea legată la Sangorski. Cine se potriveşte în aceste

dimensiuni? îmi răspunde la întrebare un bărbat în costum gri care coboară încet treptele magnifice de piatră. Este chintesenţa preşedintelui italian. Eleganţa sa extraordinară, cuvintele mângâietoare de întâmpinare, spuse blând în engleză şi italiană în timp ce vine spre mine cu mâinile întinse de bucurie, emană încredere, siguranţă şi putere.

— Domnule le Carré. Toată viaţa mea. Orice cuvânt aţi scris. Fiecare silabă, în amintirea mea – un oftat de plăcere – bine aţi venit, *bine aţi venit* la Quirinal!

Îi mulţumesc, bâlbâindu-mă. O armată înceţoşată de bărbaţi de vârstă mijlocie în costume cenuşii se adună în spatele nostru, dar păstrează o distanţă respectuoasă.

— Ce-ar fi dacă, înainte de a urca, mi-aţi permite să vă arăt palatul? mă întreabă gazda cu aceeaşi voce fluidă.

Îi permit. Înaintăm umăr la umăr pe un coridor superb, cu ferestre înalte care dau către Oraşul Etern. La aceeaşi distanţă respectuoasă, armata cenuşie ţine pasul cu noi în tăcere. Gazda mea se opreşte pentru un moment de umor:

— În dreapta noastră, vedem această cameră micuţă. Aici l-am ţinut pe Galileo aşteptând să se răzgândească.

Pufnesc în râs. Pufneşte şi el. Mergem şi ne oprim iar, de data asta înaintea unei ferestre. Toată Roma e la picioarele noastre.

— Iar aici, în stânga, este *Vaticanul*. Nu suntem mereu *de acord* cu Vaticanul.

Alte zâmbete înţelepte. Ajungem la o cotitură. Pentru o clipă, suntem singuri. Cu două gesturi rapide, şterg transpiraţia de pe pielea de viţel de la Sangorski şi-i înmânez gazdei mele cartea pe care i-am adus-o.

V-am adus *asta*, îi spun.

El ia cartea, zâmbeşte amabil, o admiră, o deschide,

citeşte dedicaţia. Îmi dă cartea înapoi.

— Foarte frumos, răspunde el încântat. Ce-ar fi să i-o daţi preşedintelui?

Îmi amintesc puţine lucruri despre prânz. Altfel spus, nu-mi amintesc ce am mâncat sau ce am băut, dar, fără îndoială, a fost minunat. Am stat la o masă lungă, vreo treizeci şi ceva de persoane, inclusiv armata cenuşie, într-un apartament medieval de o frumuseţe celestă. Preşedintele Francesco Cossiga, un bărbat cu aspect deprimat şi cu ochelari fumurii, se afla în mijloc cu umerii lăsaţi. În ciuda asigurărilor date de ataşatul cultural de la Londra, părea să ştie puţină engleză. O interpretă era pe aproape să-şi demonstreze abilităţile, ceea ce a devenit redundant când ne-am hotărât până la urmă să vorbim în franceză. Curând a devenit evident că nu interpreta numai pentru noi doi, ci şi pentru armata cenuşie de-o parte şi de alta a noastră.

Nu-mi amintesc să fi dat a doua oară cartea legată în piele, deşi trebuie să o fi făcut. Doar subiectul general al conversaţiei mi-a rămas în minte fiindcă nu a fost vorba de literatură, de artă, de arhitectură sau de politică, ci de spioni şi asta s-a întâmplat în serii de atacuri subite şi neprevăzute, iar Cossiga ridica de fiecare dată capul şi mă privea cu o intensitate tulburătoare prin ochelarii fumurii.

Putea o societate să se descurce fără spioni? a vrut el să afle. *Eu* ce părere aveam? Cum putea o presupusă democraţie să-şi controleze spionii? Cum ar trebui să-i controleze *Itali*a'? – ca şi cum Italia era un caz separat, nu doar o democraţie, ci *Italia* cu italice. Care era părerea mea sinceră, cu cuvintele dumneavoastră, vă rugăm, despre serviciile de informaţii din Italia *en général*? îşi meritau banii? Erau o forţă negativă sau pozitivă, după părerea mea?

La toate acestea, nu am avut, cum nu am nici azi,

niciun fel de răspuns. Nu ştiam nimic despre cum funcţionau serviciile italiene de informaţii. Am observat, în timp ce scoteam toate vorbele de duh de care eram în stare, că, de fiecare dată când preşedintele îmi punea câte o astfel de întrebare, armata cenuşie din jurul nostru se oprea din mâncat, ridicându-şi capetele ca şi cum ar fi fost la comanda unui dirijor şi reluându-şi masa după ce mă opream eu.

Deodată, preşedintele a plecat. Probabil se săturase de mine. Poate avea o lume de condus. S-a ridicat în picioare, m-a mai străpuns cu o privire pătrunzătoare, mi-a strâns mâna şi m-a lăsat cu ceilalţi invitaţi.

Ospătarii ne-au condus într-o încăpere alăturată unde ne aşteptau cafele şi băuturi. Nimeni n-a scos o vorbă. Aşezaţi în fotolii moi în jurul unei mese joase, bărbaţii în costume cenuşii schimbau în şoaptă doar câte un cuvânt de parcă se temeau să nu fie auziţi; dar cu mine, nimic. Apoi, unul câte unul, cu o strângere de mână şi o înclinare a capului, au plecat.

Abia când m-am întors la Londra am fost anunţat de oameni care aveau de unde să ştie că luasem prânzul cu adunarea şefilor numeroaselor servicii de informaţii din Italia. Cossiga crezuse, evident, că puteau primi nişte indicii din sursă sigură. Îngrozit, ruşinat, simţindu-mă ca un prost, am pus întrebări despre gazda mea şi am aflat ce ar fi trebuit să aflu înainte de a porni spre Messrs Sangorski & Sutcliffe.

Preşedintele Cossiga, care se proclamase la alegeri părintele naţiunii, devenise o pacoste. Se lansase în atacuri atât de crunte împotriva foştilor colegi de dreapta sau de stânga, încât dobândise porecla „Omul cu toporul”. Avea tendinţa de a spune că Italia era o ţară de nebuni.

Romano-catolic conservator şi radicalist care vedea comunismul ca pe Antihrist, Cossiga şi-a dat sufletul în

2010. La bătrâneţe, conform necrologului din *Guardian*, devenise şi mai excentric. Nu e scris nicăieri dacă l-a ajutat vreodată sfatul meu, oricare ar fi fost acela.

M-a invitat şi doamna Thatcher la prânz. Voia să mă onoreze cu o medalie, iar eu refuzasem. Nu votasem pentru ea, dar acest lucru nu avea nicio legătură cu decizia mea. Consideram, aşa cum o fac şi azi, că nu eram menit pentru sistemul nostru de onoruri, că reprezenta o mare parte din ceea ce-mi displace la ţara noastră şi că ne era mai bine despărţiţi şi, în cele din urmă – dacă trebuie să fie o urmă – că, din moment ce nu mă interesau analiştii literari din Anglia, nu mă interesau, prin urmare, nici selecţiile lor, chiar dacă mă includeau şi pe mine. În scrisoarea prin care am răspuns, am avut grijă să asigur biroul prim-ministrului că mojicia mea nu venea dintr-o animozitate personală sau politică, am oferit mulţumiri şi complimente prim-ministrului şi am presupus că nu subiectul era închis.

M-am înşelat. În a doua scrisoare, biroul ei a atins o coardă mai intimă. Ca nu cumva să regret o decizie luată în pripă, cel care-mi scria dorea să ştiu că uşa era încă deschisă pentru onorul respectiv. Am răspuns, sper că la fel de curtenitor, că, în ceea ce mă privea, uşa era ferm închisă şi avea să rămână aşa în orice împrejurare similară. Din nou, cu mulţumirile mele. Din nou, complimente prim-ministrului. Şi din nou am presupus că povestea era încheiată, până când a sosit a treia scrisoare prin care eram invitat la prânz.

Erau şase mese puse în sufrageria din Downing Street 10 în ziua aceea, dar nu-mi amintesc decât de a noastră, în capul căreia stătea doamna Thatcher, cu prim-ministrul Olandei, Ruud Lubbers, în dreapta şi eu în stânga, într-un costum nou, strâmt, de culoare gri. Trebuie să fi fost în 1982. Tocmai revenisem din Orientul Mijlociu,

Lubbers era proaspăt numit în funcţie. Ceilalţi trei oaspeţi sunt doar o nebuloasă pentru mine. Am presupus, din motive care astăzi îmi scapă, că erau industriaşi din nord. Nu-mi amintesc nici replicile de început pe care le-am schimbat toţi cei şase de la masă, dar poate că făcusem asta în timp ce ne delectam cu cocteilurile servite înainte de a ne aşeza. Ţin minte însă că doamna Thatcher s-a întors spre prim-ministrul Olandei şi a făcut prezentările.

— *Ei bine*, domnule Lubbers, a anunţat ea pe un ton ca şi cum îl pregătea pentru o surpriză plăcută. Acesta este domnul *Cornwell*, dar *dumneata* îl cunoşti mai bine drept scriitorul John le Carré.

Aplecându-se în faţă, domnul Lubbers s-a uitat mai atent la mine. Avea o figură tinerească, aproape jucăuşă. A zâmbit, am zâmbit şi eu: zâmbete foarte prietenoase.

— Nu, a zis el.

Şi s-a sprijinit de spătarul scaunului, zâmbind încă.

Dar doamna Thatcher, după cum se ştie foarte bine, nu accepta un „nu” cu uşurinţă.

— Ei, *haide*, domnule Lubbers. Ai auzit de *John le Carré*. A scris *The Spy Who Came în from the Cold* şi... – încurcându-se puţin –... alte cărţi minunate.

Lubbers, diplomat până în măduva oaselor, şi-a regândit poziţia. Mai întâi s-a aplecat în faţă şi m-a privit din nou, de data asta mai lung, dar la fel de amabil ca prima dată, doar că mai chibzuit, mai distins.

— *Nu*, a repetat el.

Vizibil satisfăcut că făcuse descoperirea potrivită, s-a lăsat din nou pe spate.

Acum venise rândul doamnei Thatcher să se uite bine la mine şi am simţit ceea ce cabinetul ei, format doar din bărbaţi[42], trebuie să fi simţit când îi stârnea

42 Cercetările mele au arătat că a existat, de fapt, şi o femeie, baroneasa Young, în cabinetul ei, dar nu în cel personal, (n.a.).

nemulţumirea.

— *Ei bine*, domnule Cornwell, a spus ea, ca unui şcolar năstruşnic care era tras la răspundere. Din moment ce eşti *aici* – sugerând că eu aş fi insistat să ajung acolo – ai ceva ce doreşti să-mi spui?

Mai târziu, mi-am dat seama că aveam, într-adevăr, ceva să-i spun, deşi era de rău. Revenit recent din Libanul de Sud, mă simţeam obligat să pledez pentru cauza palestinienilor rămaşi fără ţară. Lubbers asculta. Ascultau şi domnii din nordul industrial. Dar doamna Thatcher asculta cu mai multă atenţie decât toţi, fără să dea semne de nerăbdare, aşa cum era deseori acuzată. Chiar şi când m-am poticnit spre sfârşitul discursului, a continuat să asculte înainte de a da un răspuns.

— Nu-mi veniţi cu *poveşti sentimentale*, m-a apostrofat cu o vehemenţă subită, apăsând cu emfază pe cuvinte. În fiecare zi, oamenii fac apel la *sentimentele* mele. Nu poţi *guverna* astfel. Pur şi simplu, nu e *cinstit*.

La care, apelând la sentimentele mele, mi-a amintit că palestinienii erau cei care îi pregătiseră pe atacatorii cu bombă din IRA care îl omorâseră pe prietenul ei, Airey Neave, politician englez, erou de război şi consilierul ei apropiat. După aceea, nu cred că am mai discutat prea mult. Presupun că înţelepciunea a făcut-o să se dedice domnului Lubbers şi industriaşilor ei.

Uneori, mă întreb dacă doamna Thatcher a avut şi un alt motiv pentru care m-a invitat. Voia cumva să vadă dacă mă putea coopta într-un quango – acele organisme ciudate, cvasioficiale care au autoritate, dar nu au putere sau o fi fost invers?

Dar mi s-a părut greu de crezut în ce mod m-ar fi putut considera util – desigur, numai dacă nu căuta cumva o sugestie din sursă sigură despre cum să se descurce cu spionii ei gâlcevitori.

24
Păzitorul fratelui său

Am ezitat înainte de a include povestea lui Nicholas Elliott despre relaţia cu prietenul şi colegul său spion, trădătorul englez Kim Philby. Primul motiv: aşa cum stau lucrurile, povestirea lui este mai degrabă o invenţie pe care a ajuns să o creadă mai mult decât adevărul obiectiv; al doilea motiv a fost că, orice ar însemna Philby pentru generaţia mea, numele lui s-ar putea să nu mai fie atât de cunoscut celei prezente. Dar, în cele din urmă, nu m-am putut abţine şi am oferit-o, fără pasajele descriptive, ca o perspectivă asupra instituţiei britanice de spionaj din anii postbelici, asupra judecăţilor de clasă şi a mentalităţii sale.

Consecinţele trădării lui Philby sunt greu de imaginat de oricine nu este din domeniu. Numai în Europa de Est, zeci, poate sute de agenţi englezi au fost închişi, torturaţi şi împuşcaţi. Cei care nu au fost trădaţi de Philby au fost trădaţi de George Blake, alt agent dublu de la MI6.

Am avut întotdeauna un dinte împotriva lui Philby şi, după cum am declarat cu altă ocazie, m-a adus într-o dispută cu prietenul său, Graham Greene, pe care o regretam, şi cu personalităţi precum Hugh Trevor-Roper, pe care nu o regretam deloc. Pentru ei, Philby era un copil strălucit al anilor ’30, un deceniu care le aparţinea lor, nu nouă. Forţat să aleagă între capitalism, pe de o parte – sinonim cu fascismul pentru cei de stânga din perioada aceea – şi Noua Epocă a comunismului, pe de altă parte, el optase pentru comunism, pe când Greene optase pentru catolicism, iar Trevor-Roper nu agrease niciuna din variante. S-a întâmplat ca decizia lui Philby să fie împotriva intereselor occidentale, dar era liber să ia această decizie şi avea tot dreptul să o facă. Sfârşitul discuţiei.

Pe de altă parte, pentru mine, motivul pentru care Philby şi-a trădat ţara mirosea mai degrabă a dependenţă decât a înşelătorie. Ceea ce probabil a început ca un devotament ideologic a devenit o dependenţă psihologică, apoi o poftă. O singură tabără nu-i era de ajuns. Avea nevoie să participe la jocul lumii. Prin urmare, nu m-am mirat când am citit, în minunatul portret creionat de Ben MacIntyre prieteniei dintre Philby şi Elliott[43], că, atunci când Philby era într-o situaţie incertă la Beirut, unde îşi petrecea finalul lipsit de glorie al carierei ca agent pentru MI6 şi KGB temându-se că supraveghetorii sovietici îl abandonaseră, ceea ce-i lipsea cel mai mult, în afară de urmărirea meciurilor de crichet, era furnicătura vieţii duble care îl ţinuse în formă atâta vreme.

S-a mai înmuiat animozitatea mea faţă de Philby de-a lungul anilor? Nu, din câte ştiu. Există un anumit tip de englez privilegiat care, în timp ce deplânge păcatele imperialismului, se ataşează la următoarea mare putere imperialistă, amăgindu-se că îi poate schimba destinul. Cred că şi Philby face parte din această categorie. Discutând cu biograful lui, Phil Knightley, se pare că se întreba cu glas tare de ce îi purtam pică. Nu pot răspunde decât că, la fel ca Philby, ştiu câte ceva despre furtunile pe care le poate stârni un tată hoinar, dar există şi moduri mai bune prin care poţi pedepsi societatea.

Acum intră în scenă Nicholas Elliott, cel mai loial prieten al lui Philby, confident şi tovarăş devotat, pe timp de pace şi de război, absolvent de Eton, fiu al fostului director, aventurier, alpinist şi păcălici – şi, cu siguranţă, cel mai distractiv spion pe care l-am cunoscut. Privind în urmă, rămâne şi cel mai enigmatic. Să-i descrii înfăţişarea înseamnă, în ziua de azi, să stârneşti batjocura. Era un *bon vivant* efervescent de şcoală veche. Niciodată nu l-am

43 *Un spion printre prieteni*, Editura RAO,2016 (n.tr.).

văzut purtând altceva decât un costum din trei piese, închis la culoare şi croit impecabil. Era slab ca un ţâr şi părea să plutească nepăsător deasupra pământului, având întipărit pe chip un zâmbet calm şi mâna veşnic întinsă după paharul de martini sau după trabuc. Vestele sale erau mai degrabă strâmte. Semăna cu un om de lume ca P.G. Wodehouse şi vorbea în acelaşi stil, numai că discursul lui era surprinzător de direct, informat şi riscant de nerespectuos la adresa autorităţii. Din câte îmi amintesc, nu i-am văzut niciodată latura negativă, dar nu degeaba l-a descris Tiny Rowland, unul dintre cei mai dificili oameni din Londra, drept „Harry Lime din Cheapside”.

Printre numeroasele lucruri extraordinare pe care le făcuse Elliott în viaţă, cel mai extraordinar şi, cu siguranţă, cel mai dureros a fost să stea faţă în faţă, la Beirut, cu prietenul său apropiat, colegul şi mentorul său, Kim Philby, şi să-i asculte mărturisirea că fusese spion sovietic în tot acest timp.

*

În anii pe care i-am petrecut la MI6, eu şi Elliott ne salutam, cel mult. Când am fost la primul interviu pentru serviciu, el era în comitetul de selecţie. Când eu eram nou-venit, el era un domn de la etajul al cincilea, ale cărui tehnici de spionaj erau date drept exemple debutanţilor, pentru ca aceştia să realizeze în ce consta munca unui ofiţer de teren. Intrând şi ieşind cu eleganţă din Biroul Central din Orientul Mijlociu, ţinea câte o prelegere, participa la o conferinţă operaţională şi pleca.

Mi-am dat demisia în 1964, la vârsta de treizeci şi trei de ani, după ce am adus o contribuţie neglijabilă. Elliott a demisionat în 1969, la cincizeci şi trei de ani, după

ce a fost elementul central al fiecărei operaţiuni majore pe care serviciul o lansase de la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. Ţineam legătura cu întreruperi. Era frustrat de refuzul fostului nostru serviciu de a-i permite să dezvăluie secrete care, după părerea lui, expiraseră de multă vreme. Credea că avea dreptul, ba chiar datoria, să-şi ofere povestea posterităţii. Poate avea impresia că aici interveneam eu – ca un fel de intermediar sau mijlocitor care l-ar putea ajuta să-şi scoată isprăvile la lumină, acolo unde le era locul.

Aşa s-au brodit lucrurile şi într-o seară de mai în 1986, în casa mea din Hampstead, la douăzeci şi trei de ani de când primise mărturisirea parţială a lui Philby, şi-a vărsat amarul în ceea ce s-a transformat într-o serie de astfel de întâlniri. În timp ce vorbea, eu luam notiţe într-un carnet. Uitându-mă peste ele treizeci de ani mai târziu – scrise de mână, pe o hârtie îngălbenită, cu o agrafă ruginită într-un colţ – mă bucur că de-abia dacă există o tăietură. La un moment dat, în timpul discuţiilor, am încercat să-l conving să colaborăm la o piesă scrisă la două mâini, despre Kim şi Nicholas, dar Elliott nici nu a vrut să audă.

„Să nu mai discutăm niciodată despre *piesă*”, mi-a scris el în 1991. Iar astăzi, mulţumită lui Ben MacIntyre, mă bucur foarte mult că nu am făcut-o, pentru că ceea ce-mi spunea Elliott nu era povestea lui, ci povestea falsă a vieţii lui. Superficialitatea care îl caracteriza nu ar fi putut vindeca durerea de a şti că omul căruia îi încredinţase fără rezerve cele mai intime secrete profesionale şi personale îl trădase pentru duşmanul sovietic încă din prima zi a îndelungatei lor prietenii.

*

Elliott despre Philby:

„De un farmec nebun, cu tendinţa de a şoca. L-am cunoscut foarte bine pe Philby, i-am cunoscut familia. Ţineam foarte mult la toţi. N-am întâlnit niciodată pe nimeni care să se îmbete ca el. îl interogam, el bea whisky întruna, a trebuit să-l car la taxi şi să-l trimit acasă. Îi dădeam şoferului zece lire ca să-l ducă la etaj. L-am dus odată la un dineu. La cucerit pe toţi, apoi a început dintr-odată să vorbească despre sânii gazdei. A spus că avea cei mai frumoşi sâni din tot serviciul. O glumă nesărată de-a dreptul. Adică nu începi la un dineu să vorbeşti despre sânii gazdei. Dar aşa era el. Îi plăcea să şocheze. L-am cunoscut şi pe tatăl lui. L-am avut invitat la cină în Beirut în noaptea în care a murit. Fascinant om! Vorbea la nesfârşit despre relaţia lui cu Ibn Saud[44]. Eleanor, a treia soţie a lui Philby, îl adora. Bătrânul a făcut avansuri soţiei cuiva, apoi a plecat. După câteva ore a murit. Ultimele lui cuvinte au fost: Doamne, ce m-am plictisit!”

*

„Interogarea lui Philby a durat mult timp. Cea din Beirut a fost ultima din serie. Aveam două surse. O sursă era un dezertor destul de bun. Cealaltă era o figură maternă. Psihologul de la birou mi-a spus despre ea. M-a sunat el, psihologul. O trata pe Aileen, a doua soţie a lui Philby, şi mi-a spus: «M-a eliberat de jurământul lui Hippocrat. Trebuie să vorbesc cu tine!» Aşa că m-am dus la el şi mi-a spus că Philby era homosexual. Lăsând la o parte toate aventurile lui, lăsând-o la o parte pe Aileen, pe care o cunoşteam foarte bine, mi-a spus că lui Philby îi plăceau persoanele de acelaşi sex, era chiar împăcat cu asta. Era homosexual, totul făcea parte dintr-un sindrom,

44 Fondatorul şi primul monarh al Arabiei Saudite (n.a.).

iar psihiatrul, fără vreo dovadă în acest sens, avea convingerea că pacientul său era un om rău. Că lucra pentru ruşi. Sau ceva asemănător. Nu putea să spună exact, dar era sigur de asta. M-a sfătuit să caut o figură maternă. A spus că undeva trebuie să existe o figură maternă. Era femeia asta, Solomon.[45] Evreică. Lucra la Marks and Spencer, se ocupa de achiziţii sau ceva de genul acesta. Era furioasă pe Philby din cauza problemei evreieşti. Philby lucra pentru colonelul Teague, care era şef de filială în Ierusalim, iar Teague era antisemit, aşa că era furioasă. Mi-a spus nişte lucruri despre el. Cinci (MI5) se ocupa de el deja, iar eu am transmis totul la Cinci – să ajungă la figura maternă, la Solomon. N-au vrut să asculte, desigur, sunt prea birocraţi”.

*

„Oamenii au fost foarte *obraznici* în privinţa lui Philby. Sinclair şi Menzies [foşti şefi la MI6] – ei bine, pur şi simplu nu voiau să audă nimic împotriva lui”.

*

„Şi a venit telegrama asta, spunând că aveau dovezi, iar eu i-am transmis lui White (Sir Dick White, fost director general la MI5, acum şef la MI6) că trebuia să plec şi să discut cu el. Fusese o problemă permanentă atâta vreme şi îi datoram familiei să scot adevărul de la el. Cum mă simţeam? Ei bine, nu cred că sunt un tip emotiv, nu prea, dar ţineam la femei şi copii şi am avut mereu senzaţia că Philby însuşi ar fi vrut să se descarce, să se liniştească şi să se uite la crichet, căci iubea sportul ăsta. Ştia scorurile

45 Flora Solomon, care i La prezentat pe Philby lui Aileen în 1939. (n.a.).

la crichet pe dinăuntru şi pe dinafară. Putea să vorbească despre crichet până apunea soarele. Aşa că Dick White a zis că era în regulă. Să plec. Am zburat la Beirut şi i-am spus: dacă eşti atât de inteligent pe cât crezi, de dragul familiei tale o să spui adevărul, fiindcă jocul s-a terminat. În orice caz, nu l-am fi putut înhăţa niciodată în instanţă, ar fi negat totul. Între noi fie vorba, înţelegerea era foarte simplă. Trebuia să recunoască tot, ceea ce credeam că-şi dorea şi el, de fapt, şi aici m-a păcălit, iar el trebuia să ne dea totul, dar *totul*, legat de pagube. Asta era cel mai important. Să limităm pagubele. La urma urmei, unul dintre lucrurile pe care KGB-ul voia să le afle de la Philby era pe cine mai putea aborda, cine putea lucra pentru KGB? Poate că le sugerase anumite persoane. Trebuia să ştim toate astea. Apoi ce anume le-ar mai fi putut spune. Eram foarte fermi în privinţa asta".

Notiţele mele se transformă în dialog:

Eu: Şi care erau sancţiunile dacă nu coopera?

Elliott: Ce spui, bătrâne?

Eu: Sancţiunile, Nick, cu ce îl puteaţi ameninţa la nevoie. Puteaţi să-l bateţi cu saci de nisip, de exemplu, şi să-l duceţi la Londra?

Elliott: Nimeni nu-l voia la Londra, bătrâne.

Eu: Da, dar sancţiunea supremă – iartă-mă – aţi fi putut pune să fie ucis, lichidat?

Elliott: Dragul meu! Era de-al nostru...

Eu: Şi *ce puteaţi* face?

Elliott: I-am spus, alternativa era ruptura *totală*. Nu avea să fie nicio ambasadă, niciun consulat, nicio legaţie în tot Orientul Mijlociu care să vrea să aibă de-a face cu el. Comunitatea afaceriştilor nu voia să se atingă de el, cariera lui jurnalistică s-ar fi sfârşit. Ar fi ajuns mai ceva ca un lepros. Toată viaţa lui ar fi fost distrusă. Nici prin gând nu mi-a trecut că va pleca la Moscova. Făcuse un lucru rău

în trecut, voia să scape de el, aşa că trebuia să recunoască. După aceea, puteam trece peste. Cum rămânea cu familia lui şi cu Eleanor?

Menţionez apoi soarta unor trădători mai puţin favorizaţi decât Philby care aveau de ispăşit mulţi ani de închisoare din cauza asta:

— Ah, da, *Vassal*[46]... ei bine, el nu făcea parte din liga întâi, nu?

*

Elliott reia:

„Aceea a fost prima întâlnire şi ne-am înţeles să ne vedem din nou la ora patru, iar atunci a venit cu mărturisirea, pe pagini întregi, opt sau nouă pagini dactilografiate cu detalii despre pagube, despre tot, o grămadă de informaţii. Apoi mi-a spus: Poţi să-mi faci o favoare? Eleanor ştie că eşti în oraş. Nu are habar de povestea asta. Dar dacă nu vii la un pahar o să simtă că ceva nu e în regulă. Aşa că i-am zis: sunt de acord, o să vin de dragul lui Eleanor şi o să beau un pahar cu tine. Dar mai întâi trebuie să codific nişte lucruri şi să-i trimit o telegramă lui Dick White, ceea ce am şi făcut. Când m-am dus la el acasă la un pahar, adormise. Beat. Întins pe jos. Eu şi Eleanor l-am urcat în pat. Ea l-a luat de cap, eu de picioare. Nu spunea niciodată nimic când era beat. Nu a scăpat o vorbă aiurea în viaţa lui, din câte ştiu eu. Aşa că i-am spus lui Eleanor. I-am zis: Ştii despre ce e vorba, nu-i aşa? Ea a răspuns: Nu. Aşa că i-am zis: E spion rus, la naiba! El îmi povestise că ea nu-l bătuse la cap şi avea dreptate. Aşa că m-am dus acasă la Londra şi l-am lăsat în seama lui Peter Lunn1, ca să continue el interogatoriul. Dick White se ocupase bine de caz până atunci, dar nu le

46 *Un spion printre prieteni*, Editura RAO,2016 (n.tr.).

suflase o vorbă americanilor. Aşa că a trebuit să plec la Washington şi să le spun. Bietul Jim Angleton[47][48]! Stârnise atâta agitaţie în jurul lui Philby când era şeful filialei din Washington, iar când a aflat – adică atunci când i-am spus eu – s-a întors cumva pe dos. Am luat cina cu el deunăzi”.

*

„Vezi tu, teoria mea e că într-o zi KGB-ul o să publice restul autobiografiei lui Philby. Prima carte s-a oprit la 1947. Eu cred că au încă o carte sub cheie. Unul dintre lucrurile pe care Philby *chiar* le-a spus a fost să-şi mai cizeleze gealaţii. Să-i pună să se îmbrace mai bine, să miroasă mai puţin. Sofisticare. Astăzi arată cu totul altfel. Sunt foarte deştepţi, eleganţi, băieţi de primă clasă. A fost mâna lui Philby, pun pariu. Nu, nu ne-am gândit niciodată să-l lichidăm. Dar m-a amăgit. Credeam că vrea să stea acolo unde era”.

„Ştii, privind în urmă – nu crezi? – la tot ce am făcut – bine, am avut şi momente grozave – Doamne, ce-am mai râs amândoi – eram, într-un fel, nişte amatori. Călătoriile acelea prin Caucaz, agenţi care veneau şi plecau, totul era treabă de *amatori*. Da, desigur, l-a trădat pe Volkov, iar acesta a fost ucis[49]. Aşa că atunci când Philby mi-a scris de

---

47 Peter Lunn, şeful filialei MI6 din Beirut şi primul dintre cei doi şefi ai mei de filială din Bonn (n.a.).

48 James Jesus Angleton, şeful alcoolic şi paranoic al ramurii de contraspionaj de la CIA, care s-a autoconvins că reţeaua roşie a KGB-ului se întinsese în toate colţurile lumii occidentale. În timp ce era la post în Washington, Philby îl consiliase, în timpul partidelor de şah stropite din belşug cu alcool, în privinţa artei descoperirii agenţilor dubli, (n.a.).

49 În 1945, Constantin Volkov, ofiţer de informaţii din cadrul Consulatului Sovietic de la Istanbul, a declarat că avea informaţii despre trei spioni sovietici din interiorul Ministerului de Externe din Anglia, unul fiind implicat în contraspionaj. Philby a preluat cazul, iar

la Moscova şi m-a invitat să mă întâlnesc cu el la Berlin sau la Helsinki, fără să-i suflu o vorbă lui Elizabeth sau lui Dick White, i-am răspuns şi l-am rugat să pună din partea mea nişte flori pe mormântul lui Volkov. Mi s-a părut o replică destul de bună.

Adică cine *naiba* credea el că sunt eu să nu le spun? Prima persoană căreia i-aş fi spus ar fi fost Elizabeth şi, *imediat* după asta, i-aş fi spus lui Dick White. Fusesem la cină cu Gehlen1 – l-ai cunoscut pe Gehlen? –, m-am întors seara târziu şi pe preşul de la uşă era un plic simplu, cu numele «Nick» scris pe el. Cineva îl adusese. «Dacă poţi să vii, trimite-mi o vedere cu Columna lui Nelson pentru Helsinki şi cu Cavaleria de Gardă pentru Berlin», o prostie. Cine naiba credea că sunt eu? Operaţiunea albaneză[50][51]? Ei da, poate că şi pe aceea tot el a distrus-o. Aveam nişte oameni al naibii de buni în Rusia pe atunci. Nu ştiu ce s-a mai întâmplat cu ei. Pe urmă vrea să ne vedem pentru că se simte singur. Ei bine, sigur că se simte singur. N-ar fi trebuit să plece. M-a păcălit. Am scris despre el. La Sherwood Press. Editurile mari voiau să scriu despre interogatoriu, dar n-am vrut. E mai degrabă pentru colegii tăi din echipa de alpinism, o carte de amintiri[52]. Nu poţi să scrii despre Birou. Interogarea este o artă. Înţelegi asta. A durat mult timp. Unde rămăsesem?”

Uneori, Elliott se lăsa purtat de amintirea altor cazuri

Volkov, acoperit de bandaje, a fost înghesuit într-un avion sovietic cu direcţia Moscova. Am folosit o versiune a acestui episod în Tinker Tailor Soldier Spy. (n.a.).

50 Reinhard Gehlen, pe atunci director la BND, serviciul secret din Germania de Vest. Vezi capitolul 8 al acestui volum, (n.a.).

51 O încercare eşuată făcută de MI6 şi CIA în 1949 de a submina guvernul albanez. Operaţiunea s-a soldat cu moartea a cel puţin 300 de agenţi, nenumărate arestări şi execuţii în rândul populaţiei. Kim Philby a fost unul dintre cei care au planificat totul, (n.a.).

52 Elliott, ca şi tatăl lui, era un alpinist pasionat, (n.a.).

în care fusese implicat. Cel mai important era cel al lui Oleg Penkovsky, colonel GRU care a oferit Occidentului secrete vitale despre sistemul sovietic de apărare în perioada crizei rachetelor cubaneze. Pe Elliott l-a înfuriat o carte născocită de CIA ca material de propagandă în Războiul Rece şi publicată cu titlul *The Penkovski Papers*. „Îngrozitoare carte! L-au transformat într-un fel de sfânt sau erou. Nimic mai neadevărat, fusese trecut cu vederea, iar acum era supărat. Americanii l-au respins, dar Shergy[53] ştia că era în regulă. Shergy avea fler. Nici că puteam fi mai diferiţi, dar ne înţelegeam de minune. *Les extremes se touchent*[54]. Eu mă ocupam de operaţiuni, Shergy era secundul meu. Era foarte bun pe teren, anticipa, nu se înşela aproape niciodată. Avusese dreptate şi în privinţa lui Philby, încă de la început. Shergold s-a uitat la Penkovski şi a fost de acord, aşa că l-am cooptat. Orice prost se poate întoarce la birou şi spune: «Nu prea am încredere în tipul ăsta. Pe de o parte, pe de alta...» Trebuie să ai curaj să iei un începător şi să spui: «Am încredere în el». Asta a făcut Shergy, iar noi ne-am luat după el. Femeile. Penkovski avea nişte târfe la Paris, noi le împărţeam şi el se plângea că nu putea face nimic cu ele: o dată pe noapte şi gata. A trebuit să trimitem doctorul de la Birou la Paris să-i facă o injecţie în fund ca să poată să o scoale. Uneori râzi în hohote, câteodată doar pentru asta trăieşti. Pentru minunatele hohote de râs. Vreau să spun, cum poţi să-l transformi pe Penkovski într-un erou? Ia aminte, trădarea necesită curaj! Trebuie să admiri asta la Philby. A avut curaj. Shergy şi-a dat demisia la un moment dat. Era teribil de temperamental. Am intrat şi i-am găsit demisia pe birou. «Dat fiind că Dick White – a scris CSS (şef al

---

53 Harold (Shergy) Shergold se ocupa de controlul operaţiunilor MI6 din blocul sovietic, (n.a.).

54 Extremele se atrag. (în franceză în original) (n.tr.).

serviciul secret), desigur – le-a transmis americanilor informaţii fără aprobarea mea şi a primejduit astfel sursa mea, care este vulnerabilă, doresc să demisionez ca un exemplu pentru ceilalţi membri ai serviciului» – cam aşa ceva. White s-a scuzat, iar Shergy şi-a retras demisia. A trebuit să-l conving însă. Nu a fost uşor. Foarte temperamental individ. Dar minunat pe teren. Şi a avut dreptate în privinţa lui Penkovski. Un artist”.

*

Elliott despre Sir Claude Dansey, cunoscut şi sub numele de Colonelul Z, adjunct la MI6 în timpul celui de-al Doilea Război Mondial:

„Complet idiot! Şi prost! Dar dur şi nepoliticos! Trimitea oamenilor nişte minute îngrozitoare. Alimenta disputele. Adică era un mare nenorocit. Am preluat reţelele lui când am devenit şef de filială la Berna după război. Avea, în schimb, nişte surse în lumea afacerilor la nivel înalt. *Acestea* erau bune. Avea talent când venea vorba să-i convingă pe oamenii de afaceri să facă diverse lucruri pentru el. Se pricepea la asta”.

Despre Sir George Young, adjunctul lui Sir Dick White în timpul Războiului Rece:

„Imperfect. Genial, grosolan, trebuia să fie mereu de capul lui. După ce a plecat din serviciu s-a dus la (banca) Hambro. I-am întrebat mai târziu pe cei de acolo: cum v-aţi împăcat cu George? Aţi crescut sau aţi scăzut? Au spus că au ieşit cam pe la mijloc. Le-a făcut rost de o parte din banii şahului, însă a provocat şi nişte încurcături care i-au costat cam tot atât cât câştigase pentru ei”.

Despre profesorul Hugh Trevor-Roper, istoric şi membru al SIS pe timp de război:

„Savant extraordinar şi tot restul, dar moale şi inutil.

Avea în el ceva pervers. Am râs în hohote când a picat prost din cauza jurnalelor acelea ale lui Hitler. Tot serviciul ştia că erau false. Dar Hugh a înghiţit găluşca. Cum ar fi *putut* Hitler să le scrie? Eu nu l-aş fi ţinut pe aproape în timpul războiului. Când eram şef în Cipru, i-am spus santinelei de la uşă că, dacă apărea căpitanul Trevor-Roper, trebuia să-i înfigă baioneta în fund. Când a venit, santinela i-a zis ce spusesem. Hugh era nedumerit. Hohote de râs. Asta îmi plăcea mie în serviciu. Minunatele hohote de râs”.

Despre găsirea unei prostituate pentru un potenţial recrut pentru SIS din Orientul Mijlociu:

„Hotelul St. Ermin. Fata nu voia să meargă. Prea aproape de Camera Comunelor. «Tatăl meu e parlamentar.» Trebuia să fie liberă pe 4 iunie ca să-l ia pe nepotul ei de la Eton. «Atunci preferi să căutăm pe altcineva?» am întrebat. Nici nu a ezitat. «Vreau să ştiu doar atât: cât costă?»”.

Despre Graham Greene:

„L-am cunoscut în Sierra Leone în timpul războiului. Greene mă aştepta în port. «Ai adus vreo scrisoare franceză?» a strigat la mine de îndată ce m-am apropiat destul. Avea o fixaţie cu eunucii. Citise în cartea de coduri de la birou şi descoperise că serviciul avea un grup de coduri pentru eunuc. Probabil din zilele în care recrutam eunuci din haremuri ca agenţi. Murea de nerăbdare să folosească un semnal cu cuvântul eunuc. Într-o zi a găsit modalitatea. Sediul Central i-a cerut să meargă undeva la o conferinţă. Cred că la Cape Town. Avea fixată o operaţiune sau ceva asemănător. Nu o operaţiune fiindcă, ştiindu-l pe el, nu a pus niciuna în practică. În orice caz, a transmis semnalul acesta: La fel ca eunucul, nu pot să termin”.

O amintire din război despre viaţa dusă în Turcia sub

acoperire diplomatică:

„Cină acasă la ambasador. Mijlocul războiului. Doamna ambasador ţipă fiindcă am tăiat vârful. „Ce vârf?” „De la brânză”. „Valetul mi-a *dat* afurisita de brânză”, spun eu. „Şi i-ai tăiat vârful”, zice ea. De unde naiba făcuseră rost de brânză? în toiul unui război nenorocit. Brânză cheddar. Iar băiatul care mi-o dăduse era Cicero[55], tipul care ne-a vândut toate secretele la *Abwehr*. Debarcarea din Normandia. Tot restul. Şi nemţii nu l-au crezut. Tipic. Lipsă de încredere”.

Îi spun lui Elliott cum a fost publicată, în timp ce eram încă la MI5, cartea lui Graham Greene, *Omul nostru din Havana*, şi cum consilierul juridic al serviciului a vrut să-l trimită în judecată în baza Legii Secretului de Stat pentru dezvăluirea relaţiei dintre şeful filialei şi agentul său principal.

„Da, aproape că şi-a distrus viaţa din cauza asta. Ar fi meritat-o din plin”.

Care cauză? Dar n-am întrebat.

*

Şi poate cel mai important moment a fost când Elliott a rememorat un episod, adevărat sau imaginar, din timpul primelor discuţii cu Philby despre zilele petrecute la Cambridge:

— Au impresia că eşti cumva *pătat*.

— De ce?

— Eh, ştii tu, pasiunile timpurii, apartenenţa...

— La ce?

---

55 Agent secret neamţ, pe nume Elyesa Bazna, care lucra ca valetul lui Sir Hughe Knatchbull-Hugessen, ambasadorul britanic la Ankara. Se pare că a fost agent englez de la început, însărcinat cu amplasarea de informaţii false pentru nemţi. Poate că Elliott făcea acelaşi lucru cu mine. (n.a.).

— De fapt, e un grup foarte interesant din câte se aude. Pentru asta mergi la universitate. Toţi cei de stânga se adună. Apostolii[56], nu?

Xân 1987, cu doi ani înainte de căderea Zidului Berlinului, eram în vizită la Moscova. La o recepţie dată de Uniunea Scriitorilor Sovietici, un jurnalist cu jumătate de normă care aveau relaţii în KGB, un anume Genrikh Borovik, m-a invitat acasă la el pentru o întâlnire cu un vechi prieten şi admirator al operei mele. Când am întrebat despre cine era vorba, am descoperit că respectivul era nimeni altul decât Kim Philby. Am aflat de curând din surse sigure că Philby ştia că era pe moarte şi spera să colaborez cu el pentru un nou volum de memorii. Am refuzat să ne întâlnim. Elliott a fost mulţumit de mine. Cel puţin, aşa cred. Dar poate sperase în secret să-i aduc veşti despre vechiul lui prieten.

Îmi servise o versiune înfrumuseţată a ultimei întâlniri cu Kim Philby şi îmi povestise despre suspiciunile pe care le-ar fi avut în privinţa acestuia. Adevărul, pentru care trebuie să-i mulţumim lui Ben MacIntyre, este că din momentul în care Philby a început să fie bănuit, Elliott s-a luptat cu înverşunare să-şi protejeze colegul şi cel mai apropiat prieten. Numai atunci când povestea nu a mai putut fi negată s-a străduit Elliott să obţină o confesiune – una parţială, în cel mai bun caz – de la vechiul său prieten. Nu vom şti niciodată dacă primise ordin deja să-i lase lui Philby spaţiul necesar să fugă la Moscova. Dacă primise sau nu, pe mine m-a amăgit, aşa cum se amăgea şi pe el

56 Apostolii de la Cambridge, cunoscuţi şi ca Societatea Conversazione, au apărut în 1820 ca un cerc secret de dezbateri, format din intelectuali aleşi pe sprânceană ai universităţii. Conform spuselor lor, practicau „homosexualitatea“ şi „iubirea platonică“. în anii ’30, societatea a fost exploatată de căutătorii sovietici de talente pentru recrutarea tinerilor studenţi promiţători pentru cauza comunistă. Dar Kim Philby nu apare printre absolvenţi, (n.a.).

însuşi.

25
Quel Panamá!

În 1885, eforturile supraomeneşti ale Franţei de a construi un canal la nivelul mării peste Darien s-au sfârşit cu un dezastru. Investitorii mari şi mici, de orice calibru, au ajuns la sapă de lemn. În consecinţă, în ţară s-a auzit strigătul de durere *Quel Panamá*! Este îndoielnic ca expresia să fi rămas în limba franceză, dar descrie foarte bine legătura pe care o am cu această ţară frumoasă şi care a început în 1947, când tatăl meu, Ronnie, m-a trimis la Paris să primesc cinci sute de lire de la ambasadorul panamez în Franţa, un anume conte Mario da Bernaschina, care locuia într-o casă frumoasă aflată pe una dintre străzile acelea lăturalnice, dar elegante din zona Élysée şi care veşnic miros a parfum de damă.

Era seară când am ajuns la întâlnire pe treptele ambasadei, în costumul meu gri de şcoală, cu părul pieptănat cu cărare. Aveam şaisprezece ani. Tata mă dăscălise că ambasadorul era un tip de primă clasă şi avea să se achite cu bucurie de o veche datorie de onoare. Îmi doream foarte mult să-l cred. Mai devreme în aceeaşi zi, făcusem un drum asemănător la hotelul George V şi nu avusesem niciun succes. Recepţionerul, un anume Anatole, alt tip de primă clasă, avea grijă de crosele de golf ale lui Ronnie. Trebuia să-i dau şi lui Anatole zece lire – o sumă uriaşă pe vremea aceea şi practic toţi banii pe care Ronnie mi-i dăduse pentru drum iar Anatole avea să-mi dea în schimb crosele.

Dar recepţionerul, după ce a pus cele zece lire în buzunar şi m-a întrebat politicos de starea de sănătate a lui Ronnie, mi-a spus cu regret că, oricât de mult şi-ar fi dorit să elibereze crosele, avea instrucţiuni de la conducere să le păstreze până când Ronnie achita nota de

plată. Un telefon cu taxă inversă la Londra nu reuşise să rezolve problema.

Dumnezeule mare, fiule, de ce n-ai trimis după manager? Au impresia că bătrânul tău tată vrea să-i tragă pe sfoară sau ce?

Sigur că nu, tată.

Uşa din faţă a elegantei reşedinţe a fost deschisă de cea mai atrăgătoare femeie pe care o văzusem vreodată. Probabil stăteam cu o treaptă mai jos decât ea, pentru că îmi amintesc că-mi zâmbea de sus, ca un înger păzitor. Avea umerii goi, părul lung şi purta o rochie subţire, din straturi de şifon care nu reuşeau să-i mascheze silueta. Când ai şaisprezece ani, femeile de orice vârstă sunt atrăgătoare.

— Eşti *fiul* lui Ronnie? m-a întrebat ea sceptică.

A făcut un pas în spate ca să mă lase să trec pe lângă ea. Punându-şi mâinile pe umerii mei, m-a analizat amuzată din cap până în picioare în lumina din hol şi a părut mulţumită de ceea ce vedea.

— Şi ai venit să-l vezi pe *Mario*, a spus ea.

Dacă se poate, am zis.

A rămas cu mâinile pe umerii mei, în timp ce ochii ei cu multe nuanţe continuau să mă studieze.

— Eşti încă un *copil*, a remarcat ea, ca un fel de observaţie pentru sine.

Contele era în salon, cu spatele la şemineu, ca orice ambasador din filmele de la acea vreme: corpolent, cu haină de catifea, mâinile la spate şi părul cărunt perfect pe care-l aveau toţi – *ondulat* îi spuneam noi – şi o strângere de mână, ca de la bărbat la bărbat, deşi eram încă un copil.

Contesa – căci asta am decis că era – nu m-a întrebat dacă vreau alcool, cu atât mai puţin dacă îmi plăcea daiquiri. Oricum, răspunsul la ambele întrebări ar fi fost un

„da” fals. Mi-a întins un pahar îngheţat cu o cireaşă înăuntru şi ne-am aşezat cu toţii pe fotolii moi ca să stăm la taifas ca ambasadorii*. Îmi place oraşul*? *Am mulţi prieteni la Paris*? *Poate şi o iubită*? Mi-a făcut ghiduş cu ochiul. La care, fără îndoială, am dat răspunsuri convingătoare şi mincinoase fără să menţionez crose de golf sau recepţioneri, până când o pauză în conversaţie mi-a dat de ştire că venise vremea să spun de ce venisem, ceea ce, după cum învăţasem deja din experienţă, era mai bine să faci pe ocolite decât direct.

— Iar tata a spus că dumneata şi cu el aveţi o mică *problemă* de rezolvat, domnule, am sugerat eu, auzindu-mă ca de la distanţă din cauza acelui daiquiri.

Ar trebui să explic acum natura micii probleme care, spre deosebire de multe dintre afacerile lui Ronnie, era de o simplitate năucitoare. Ca diplomat şi ambasador foarte important, fiule – reiau entuziasmul cu care Ronnie mă informase în privinţa misiunii – contele era imun la chestiuni enervante precum plăţile şi taxele de import. Contele putea *importa* ceea ce voia, putea *exporta* ceea ce voia. De exemplu, dacă cineva dorea să-i trimită un butoi cu whisky nematurat, fără marcă, pentru câţiva penny pinta[57] sub imunitate diplomatică, iar contele îmbutelia acel whisky şi-l trimitea în Panamá sau în oricare alt loc dorea să-l trimită sub imunitate diplomatică nu era treaba nimănui, doar a lui.

În acelaşi fel, dacă el alegea să exporte acel whisky nemarcat şi nematurat în sticle de un anumit model – asemănător, să zicem, cu Dimple Haig, o marcă populară pe atunci – şi acesta era tot dreptul lui, aşa cum era şi alegerea etichetei şi descrierea conţinutului din sticlă. Tot ce trebuia să mă intereseze era ca el să plătească – bani,

---

57 Unitate de măsură a capacităţii sau a volumului, folosită în sistemul anglo- saxon. Echivalent cu 0,57 litri, (n.tr.).

fiule, fără escrocherii! După ce primeam banii, trebuia să mă tratez, pe cheltuiala lui Ronnie, cu un grătar bun, să păstrez chitanţa, să iau următorul feribot a doua zi dimineaţă şi să vin direct la birourile lui din West End, în Londra, cu restul.

— O *problemă*, David? Despre ce fel de problemă *poate fi* vorba?

— Cele cinci sute de lire pe care i le datoraţi, domnule.

Îmi amintesc zâmbetul lui nedumerit, atât de reţinut, îmi amintesc canapelele frumos tapiţate, cu perne de mătase, oglinzile vechi şi licăririle aurii, dar şi pe contesa mea cu picioarele lungi, încrucişate pe sub straturile de şifon. Contele mă urmărea în continuare cu un amestec de nedumerire şi îngrijorare. La fel şi contesa mea. Apoi s-au privit unul pe altul, ca şi cum voiau să compare observaţiile pe care le făcuseră.

— Ei bine, e păcat, David! Pentru că atunci când am auzit că vii să mă vezi, am sperat că poate tu îmi aduci *mie* o parte din suma mare de bani pe care am investit-o în întreprinderile dragului tău tată.

Nici acum nu ştiu cum am răspuns la această replică surprinzătoare sau dacă am fost atât de surprins pe cât ar fi trebuit să fiu. Îmi amintesc că, pentru scurt timp, am pierdut noţiunea de timp şi spaţiu şi presupun că acest lucru a fost indus în parte de paharul de daiquiri şi în parte de faptul că nu aveam nimic de spus şi niciun drept să stau în salonul lor, iar cel mai bun lucru era să mă scuz şi să ies. Apoi mi-am dat seama că eram singur în cameră. După o vreme, gazdele mele s-au întors. Zâmbetul contelui era amabil şi relaxat. Contesa părea deosebit de mulţumită.

— Aşadar, David, a spus contele, ca şi cum totul era iertat. Ce-ar fi să mergem să luăm cina şi să discutăm

despre ceva mai plăcut?

Aveau un restaurant rusesc preferat la vreo cincizeci de metri de casă. Îmi amintesc că era un loc minuscul şi că eram singurii clienţi, cu excepţia unui om cu o cămaşă albă şi largă care ciupea coardele balalaicii. În timpul cinei, când contele vorbea despre ceva mai plăcut, contesa şi-a scos un pantof şi mi-a atins piciorul cu degetul acoperit de ciorap. Pe micul ring de dans, mi-a cântat *Oci ciornie*, ţinându-mă lipit de ea şi ronţăindu-mi lobul urechii, în timp ce flirta cu cel de la balalaică, iar contele privea cu indulgenţă. Când ne-am întors la masă, contele a decis că eram pregătiţi să mergem la culcare. Contesa, strângându-mă de mână, a fost de acord.

Memoria m-a cruţat de scuzele pe care le-am oferit, dar am izbutit să o scot la capăt. Nu ştiu cum am ajuns pe o bancă în parc şi cumva am reuşit să rămân copilul care spusese ea că eram. Câteva decenii mai târziu, singur fiind la Paris, am încercat să caut strada, casa, restaurantul.

Dar în acel moment realitatea nu ar fi reuşit să se ridice la înălţimea amintirii.

*

Nu pretind acum că forţa magnetică a contelui şi contesei m-a atras, după cincizeci de ani, spre Panamá pentru două cărţi şi un film; însăşi amintirea acelei nopţi senzuale şi neîmplinite mi-a rămas întipărită în minte ca unul dintre rateurile interminabilei adolescenţe. La câteva zile de la sosirea mea în Ciudad de Panamá, întrebam deja de numele acela. *Bernaschina*? Nimeni nu auzise de acest om. Un *conte7*. Din *Panama7*. Părea foarte puţin probabil. Poate visasem toată povestea? Nu visasem.

Venisem în Panamá să fac cercetări pentru un roman. În mod neobişnuit, aveam deja un titlu: *The Night*

Manager[58]. Căutam genul acela de escroci, de amăgitori şi de afaceri necurate care să însufleţească viaţa unui amoral vânzător de arme englez pe nume Richard Onslow Roper. Acesta avea să fie un tip ambiţios, spre deosebire de tatăl meu, Ronnie, care fusese lipsit de pretenţii şi se prăbuşea deseori. Ronnie încercase să vândă arme în Indonezia şi intrase la închisoare din cauza asta. Roper era prea mare ca să dea greş, până când şi-a găsit naşul în persoana unui fost soldat pe nume Jonathan Pine, din Forţele Speciale, devenit manager de noapte la un hotel.

Făcând din Pine pasagerul clandestin, găsisem o ascunzătoare pentru el şi amanta lui printre splendorile din Luxor; explorasem luxul hotelurilor din Cairo şi Zürich, pădurile şi minele de aur din provincia nordică Québec; de acolo, am plecat la Miami ca să cer sfatul specialiştilor Agenţiei Naţionale Antidrog din Statele Unite, care m-au asigurat că nu exista un loc mai bun unde Roper să facă afaceri cu droguri şi arme decât în zona Colon din Panamá, la poarta vestică a Canalului. În Colon, au spus ei, Roper putea fi sigur de întreaga lipsă de atenţie a oficialităţilor de care avea nevoie pentru proiectul său.

Şi dacă Roper dorea să improvizeze o demonstraţie ostentativă a produselor lui fără să stârnească un interes inutil? am întrebat eu. Tot Panamá, mi-au răspuns. Mergeţi în munţii din zona centrală. Acolo nimeni nu pune întrebări.

Într-o pădure umedă de pe un deal din Panamá, în apropiere de graniţa cu Costa Rica, un consilier militar american – acum în rezervă, insistă el – îmi prezintă o tabără sinistră unde instructorii CIA pregăteau cândva Forţele Speciale din şase ţări din America Centrală, pe vremea când Statele Unite sprijineau orice tiran din regiune implicat în afaceri cu narcotice în lupta cu orice li

58 Managerul nopţii. Editura RAO, 2010 (n.tr.).

se părea că avea legătură cu comunismul. Se trage de un fir şi ţinte găurite de gloanţe, vopsite ţipător, sar din tufe: o doamnă din coloniile spaniole cu sânii goi şi cu un Kalaşnikov în mână; un pirat însângerat cu un tricorn şi sabia ridicată; o fetiţă cu părul roşcat, cu gura căscată ca şi cum ar striga: „Nu trage, sunt doar un copil”. Iar la marginea pădurii, cuşti de lemn pentru animalele sălbatice prinse în tabără: tigri de munte, pisici de junglă, berbeci, şerpi, maimuţe, toate moarte de foame. Iar într-un aviar mizerabil se află resturi de papagali, vulturi, cocori, creţi şi corbi.

Ca să-i înveţe pe băieţi să fie duri, îmi explică ghidul. Ca să-i înveţe să fie nemiloşi.

*

În Ciudad de Panamá, un panamez curtenitor pe nume Luis mă însoţeşte la Palatul Bâtlanilor ca să-l întâlnesc pe preşedintele Endara. Pe drum, mă desfată cu scandalurile momentului.

Bâtlanii pe care urmează să-i văd plimbându-se în curtea din faţă a palatului nu sunt descendenţii mai multor generaţii de bâtlani, aşa cum se crede în general. Sunt impostori, spune Luis cu prefăcută indignare, introduşi clandestin în palat în toiul nopţii. Când preşedintele Jimmy Carter a venit în vizită la omologul său panamez, cei din serviciile secrete stropiseră peste tot cu dezinfectant. Până seara, toţi bâtlanii din stolul prezidenţial erau morţi în curte. Păsări înlocuitoare, de provenienţă necunoscută, prinse în Colon, au fost aduse cu un avion pentru pasageri cu câteva minute înainte de sosirea lui Carter.

Endara, rămas văduv de curând, s-a căsătorit cu amanta la câteva luni de la moartea primei soţii, continuă Luis să pălăvrăgească. Preşedintele are cincizeci şi doi de

ani, soţia lui, studentă la Universitatea din Panamá, are douăzeci şi doi. Presa din Panamá îşi bate joc de eveniment, poreclindu-l pe Endara „El Gordo Feliz” sau „Grăsunul fericit”.

Traversăm curtea din faţă a palatului, admirăm bâtlanii înlocuitori, urcăm superba scară în stil colonial spaniol. Fotografiile mai vechi îl înfăţişează pe Endara aşa cum fusese cândva, un bătăuş din cartier, dar cel care mă primeşte acum seamănă atât de mult cu contele meu, încât, dacă nu ar fi fracul şi panglica roşie de pe vesta mare şi albă, l-aş ruga, în gând, să-mi dea cinci sute de lire. O femeie tânără stă în patru labe la picioarele lui, cu dosul rotund strâns în blugi de firmă, în timp ce se străduieşte să construiască un palat din Lego pentru copiii preşedintelui.

— Dragă, o strigă Endara în engleză ca să înţeleg. Uite cine e aici! Ai auzit de... etc.

Încă în genunchi, prima doamnă îmi aruncă o privire fugitivă de sus până jos şi se întoarce la construcţia ei.

— Dar, draga mea, *desigur* că ai auzit de el! o imploră preşedintele. I-ai citit cărţile minunate! Amândoi le-am citit!

Diplomatul din mine se trezeşte cu întârziere.

— Doamnă preşedinte! Nu există niciun motiv pe lume pentru care să fi auzit de mine. Dar cu siguranţă aţi auzit de Sean Connery, actorul, care a jucat în cel mai recent film al meu!

Tăcere lungă.

— Sunteţi *prieten* cu domnul Connery?

— Sunt, într-adevăr, răspund eu, deşi de-abia dacă îl cunosc.

— Bine aţi venit în Panamá! spune ea.

La Club Union, acolo unde cei bogaţi şi celebri din Panamá îşi fac veacul aici pe pământ, întreb din nou de

contele Mario da Bernaschina, ambasador în Franţa, presupusul soţ al contesei, furnizor de whisky scoţian nemarcat. Nimeni nu-şi aminteşte de el sau, dacă îşi aminteşte cineva, preferă să nu o facă. Până la urmă, un prieten panamez neobosit, pe nume Roberto, îmi spune, după multe insistenţe, că acest conte nu numai că existase, dar şi jucase un rol important în istoria capricioasă a ţării sale.

Titlul de conte „venea din Spania via Elveţia”, ce-o mai fi însemnat şi asta. Fusese prieten cu Arnulfo Arias, preşedintele statului Panamá. Când Arias a fost alungat de Torrijos, Bernaschina a fugit în zona americană a Canalului, pretinzând că era fostul ministru de Externe al lui Arias. Nu era nici pe departe aşa ceva. Cu toate acestea, a trăit în lux câţiva ani până într-o seară când, în timp ce lua cina, îmi place să cred îmbelşugată, la un club american, a fost răpit de poliţia secretă a lui Torrijos. Închis în celebra închisoare La Modelo, a fost acuzat de complot împotriva statului, trădare şi răzvrătire. Trei luni mai târziu, a fost eliberat în mod misterios. Deşi se lăuda cu cei douăzeci şi cinci de ani ca diplomat panamez, nici măcar nu aparţinuse vreodată serviciului extern panamez. Cu atât mai puţin, nu fusese ambasadorul statului Panamá în Franţa. Despre contesă, dacă asta era, nimic, din fericire: fanteziile copilăriei mele puteau rămâne intacte.

Cât despre butoiul cu whisky nemarcat şi problema nerezolvată a celui care, dacă exista măcar, avea de primit cinci sute de lire, putem fi siguri de un lucru: când un escroc îl întâlneşte pe altul, ambele părţi ajung să spună că au fost înşelate.

Şi ţările sunt personaje. După un rol minor în *The Night Manager*, Panamá se încăpăţânează să apară într-un nou roman pe care îl plănuiesc, deşi au trecut cinci ani. Viitorul meu erou este acel locuitor neglijat al lumii

spionajului, creatorul de informaţii sau, cum se spune în jargonul din domeniu, colportorul. Într-adevăr, Graham Greene a preamărit vocaţia colportorului în *Omul nostru din Havana*. Cu toate acestea, din invenţiile bietului Wormold nu a rezultat niciun război subit. Eu voiam ca farsa să se transforme în tragedie. Statele Unite reuşiseră deja o schemă remarcabilă, invadaseră Panamá, deşi ocupau încă ţara. Atunci să-i lăsăm să invadeze a doua oară, pe baza informaţiilor născocite de colportorul meu.

Dar cine să joace rolul colportorului? Trebuia să fie un oarecare în societate, inocent, adorabil, unul care nu era un jucător important în jocul lumii, dar care se străduia să fie. Trebuia să fie loial lucrurilor pe care le iubea cel mai mult: soţia, copiii, profesia. Trebuia să fie un visător. Se ştie că serviciile de informaţii sunt impresionate mai ales de visători. Multe dintre celebrele lor progenituri – Allen Dulles, de exemplu – au fost, la rândul lor, idealişti. Trebuia să fie implicat în servicii, unde stătea alături de cei mari, de cei buni, influenţi şi creduli. Un frizer la modă, un Figaro? Un dealer de antichităţi? Proprietar de galerie?

Sau croitor?

Sunt doar două sau trei cărţi de-ale mele despre care pot să spun sincer: „De aici a pornit totul”. *The Spy Who Came în from the Cold* a început într-un aeroport din Londra, unde un bărbat solid, de vreo patruzeci de ani, s-a trântit pe scaun lângă mine, a căutat în buzunarul hainei de ploaie şi a scos o mână de monede din şase tipuri de valută pe care le-a pus pe bar. Cu mâini groase de luptător, a căutat printre ele până a adunat destule de acelaşi fel.

— Un whisky mare, a ordonat el. Fără nenorocita aia de gheaţă!

A fost tot ce l-am auzit spunând sau, cel puţin, aşa cred acum, dar mi s-a părut că surprind un accent de

irlandez în glasul lui. Când a primit paharul, l-a dus la buze cu gestul exersat al unui băutor înveterat şi l-a golit din două înghiţituri. Apoi s-a îndepărtat, fără să se uite în urmă. Din câte ştiu, era vreun comis-voiajor aflat într-o pasă proastă. Oricine a fost, a devenit spionul meu, Alee Leamas, din *The Spy Who Came în from the Cold*.

Apoi a fost Doug.

Un prieten american în vizită la Londra a sugerat să trecem pe la croitorul său, Doug Hayward, care avea atelierul pe Mount Street, în cartierul West End. Se întâmpla pe la mijlocul anilor ’90. Prietenul meu venea de la Hollywood. Doug Hayward îmbracă multe staruri de cinema şi mulţi actori, mi-a explicat el. Cumva nu te aştepţi ca un croitor să stea jos, dar Doug, când l-am găsit, şedea ca pe tron pe un fotoliu cu cotiere, vorbind la telefon. Motivul pentru care stătea mult jos, mi-a spus mai târziu, era înălţimea lui şi nu dorea să-i domine pe clienţi.

Vorbea cu o femeie sau bănuiesc că era o femeie pentru că se auzeau mulţi de *dragă* şi *scumpo* şi alte referinţe la adresa soţului ei. Vocea lui era teatrală şi autoritară, cu urme de accent de Cockney estompate, dar cadenţa era tot acolo. În tinereţe, Doug petrecuse mult timp exersându-şi discursul ca să poată vorbi elegant în magazin. Apoi au venit anii ’60, eleganţa s-a demodat, a revenit vorbirea regională şi, mulţumită în mare măsură actorului Michael Câine, client al lui Doug, Cockney a fost accentul preferat al deceniului. Dar Doug nu avea de gând să accepte că învăţase să vorbească elegant degeaba. Aşa că şi-a păstrat obiceiul, în timp ce băieţii eleganţi mergeau după colţ şi învăţau să vorbească în stilul comun.

— Ascultă-mă, scumpo, spunea Doug la telefon. Îmi pare rău să aud că bătrânul tău îşi face de cap, pentru că îmi place de voi amândoi. Dar când v-aţi cuplat, tu erai amanta, iar el avea o soţie. Pe urmă, a scăpat de soţie şi s-

a căsătorit cu amanta. (Pauză pentru efect, pentru că ştie că ascultăm.) Aşa că locul a rămas liber, nu-i aşa, scumpo?

— Croitoria înseamnă teatru, ne-a spus Doug la prânz. Nimeni nu vine la mine pentru că are *nevoie* de un costum. Vin pentru zvonuri. Vin să-şi recapete tinereţea sau să stea la taclale. Ştiu ce vor? Sigur că nu. Oricine poate să îmbrace un Michael Câine, dar poţi să-l îmbraci pe Charles Laughton? Cineva trebuie să se *ocupe* de costum. A venit un tip la mine deunăzi şi m-a întrebat de ce nu fac costume ca Armâni. „Ascultă, i-am zis, Armâni face costume Armâni mai bune decât mine. Dacă vrei un costum Armani, du-te pe Bond Street, economiseşte şase sute de lire şi cumpără-ţi costum”.

Mi-am botezat croitorul Pendel, nu Hayward, şi am intitulat cartea *The Tailor of Panama1*, ca un semn de recunoaştere tacită a romanului *The Tailor of Gloucester*[5960], de Beatrix Potter. I-am creat o origine pe jumătate evreiască pentru că, asemenea producătorilor de filme de la început, majoritatea familiilor de croitori de atunci erau imigranţi din inima Europei stabiliţi în East End. Numele Pendel vine din cuvântul german pentru pendulă, pentru că îmi plăcea să mă gândesc la el pendulând înainte şi înapoi între adevăr şi ficţiune. Acum nu-mi mai trebuia decât o haimana engleză decadentă, de familie bună, care să-l recruteze pe Pendel şi să-l folosească pentru a-şi umple buzunarele. Dar pentru oricine predase la Eton, cum am făcut eu, existau candidaţi din belşug.

---

59 În limba engleză, tailor înseamnă croitor. Omul nostru din Panama, Editura

RAO, 1999 (n.tr.).

60 Croitorul din Gloucester (n.tr.).

26
Sub acoperire straşnică

Au trecut doar câţiva ani de când ne-am luat la revedere de la el, dar nu aş putea să vă spun când şi unde. Nu ştiu dacă l-am ars sau l-am îngropat, dacă am făcut-o în oraş sau la ţară, dacă îl chema Tom, Dick sau Harry sau dacă înmormântarea a fost creştinească ori de alt fel.

Îl voi numi Harry.

Soţia lui Harry era prezentă, dreaptă ca o lumânare, aceeaşi soţie pe care o avusese timp de cincizeci de ani. Fusese scuipată la coadă la peşte şi batjocorită de vecini din cauza lui, iar casa îi fusese vandalizată de poliţişti care credeau că-şi fac datoria luându-l la scuturat pe instigatorul local, membru în Partidul Comunist. Era şi un copil acolo, acum mare, care suferise aceleaşi umilinţe la şcoală şi chiar mai târziu. Dar nu vă pot spune dacă era o fată sau un băiat sau dacă ea sau el a găsit un loc sigur în lumea pe care Harry credea că o protejează. Soţia, acum văduvă, stătea neclintită, aşa cum făcuse mereu când era supusă presiunii, dar copilul maturizat era distrus de durere, stârnind dispreţul evident al mamei. O viaţă plină de greutăţi o învăţase să preţuiască rezistenţa şi aştepta asta şi de la copilul ei.

x-Am fost la înmormântare pentru că, în urmă cu multă vreme, îl îndrumasem pe Harry, ceea ce era o obligaţie pe cât de sacră, pe atât de delicată, dat fiind că toată energia lui încă de la sfârşitul copilăriei se îndreptase către posibilii duşmani ai ţării, devenind el însuşi unul. Harry asimilase dogma partidului până când devenise a doua sa natură. Îşi deformase mintea într-atât, încât de-abia îşi mai amintea cum gândise odinioară. Cu ajutorul nostru, învăţase să gândească singur şi să reacţioneze

fără întârziere ca unul dintre adepţi. Şi totuşi, reuşea cumva să iasă zâmbitor de la şedinţele de raportare cu ofiţerul său de caz:

În regulă, Harry? îl întrebam.

— Straşnic, mersi! Tu ce mai faci, dar doamna?

Serile şi în weekenduri, Harry acceptase toate treburile murdare ale partidului, de care alţi tovarăşi se bucurau să scape. Vânduse sau nu reuşise să vândă numere din *Daily Worker* la colţ de stradă, aruncase numerele nevândute şi predase banii pe care i-i dădusem ca să le acopere. Acţionase ca agent şi căutător de talente pentru ataşaţii culturali veniţi în vizită din URSS şi secretarii de rangul trei din KGB şi acceptase misiunile plictisitoare de a aduna palavrele despre întreprinderile din zona în care locuia. Şi dacă nu prindea astfel de palavre, îi dădeam şi din astea, după ce ne asiguram mai întâi că erau inofensive.

Treptat, prin sârguinţă şi devotament faţă de cauză, Harry a devenit un tovarăş valoros, însărcinat cu tot felul de comisioane semiconspirative care, deşi se bucurau din partea lui de o importanţă exagerată, meteahnă de care sufeream şi noi, de altfel, rareori aduceau ceva semnificativ pe piaţa informaţiilor. Dar această lipsă de succes nu conta, îl asiguram pe Harry, pentru că era omul potrivit la locul potrivit, postul esenţial de ascultare. Dacă nu ai auzit nimic, Harry, îi spuneam noi, este în regulă, asta înseamnă că poţi dormi mai liniştit la noapte. Iar Harry răspundea vesel: ei bine, John – sau cum mă prezentam eu atunci – cineva trebuie să cureţe mizeria, nu-i aşa? Iar noi ziceam: cineva trebuie s-o facă, Harry, şi-ţi mulţumim că eşti tu acela.

Din când în când, poate pentru a-i ridica moralul, intram în lumea virtuală a rămânerii în umbră: Harry, dacă o să vină vreodată roşii la putere şi o să te trezeşti cumva

vreun mare mahăr al partidului în districtul tău, atunci o să fii omul de legătură pentru mişcarea de rezistenţă care va trebui să-i alunge pe nemernicii aceia înapoi pe mare. Ca să-i hrănim fantezia, îi scoteam radio-transmiţătorul din ascunzătoarea din pod, îl curăţăm de praf şi-l priveam trimiţând pseudomesaje unui sediu imaginar din subteran şi primind pseudoordine în schimb, totul ca un exerciţiu pentru ocuparea iminentă a Angliei de către Rusia. Ne simţeam cam stânjeniţi făcând aşa ceva, la fel şi Harry, dar era parte din meserie, aşa că n-aveam încotro.

De când am părăsit lumea secretelor, m-am gândit la motivele lui Harry şi ale soţiei sale, precum şi la cele ale altor Harry şi ale soţiilor lor. Psihologii s-ar fi distrat de minune cu el, dar şi el s-ar fi distrat cu ei. „Şi-atunci, eu ce trebuie să fac? i-ar fi întrebat Harry. Să las partidul să-mi fure naibii tara de sub nas?”

Harry nu se bucura deloc de duplicitatea asta. O suporta ca pe o povară necesară a vocaţiei sale. îl plăteam eu te miri ce şi mai nimic, iar dacă l-am fi plătit mai bine, s-ar fi simţit stânjenit. Şi-apoi, nu s-ar fi putut bucura niciodată de bani. Aşa că i-am dat un mic venit privat şi o pensie micuţă pe care am numit-o pensie de întreţinere, adăugând tot respectul şi prietenia pe care o permitea siguranţa. În timp, pe furiş, Harry şi soţia lui, care poza în soţia bună a tovarăşului, au devenit ceva mai religioşi. Se pare că preotul la care mergeau nu s-a întrebat niciodată de ce doi comunişti convinşi ca ei veneau la el să se roage.

Când s-a terminat înmormântarea, iar prietenii, familia şi tovarăşii de la partid se împrăştiaseră, un bărbat cu o figură amabilă, haină de ploaie şi cravată neagră, a venit la maşina mea şi a dat mâna cu mine. „Sunt de la Birou, a murmurat el timid. Harry e al treilea pe luna asta. Par să se ducă toţi în acelaşi timp”.

Harry a făcut parte din amărâta de infanterie

formată din femei şi bărbaţi onorabili care credeau că aceşti comunişti erau hotărâţi să distrugă ţara pe care o iubeau ei şi considerau că ar fi bine să ia măsuri. Credea că roşii erau nişte tipi destul de simpatici în felul lor, idealişti, dar cu vederi cam înguste. Aşa că a trăit conform convingerilor sale şi a murit ca un soldat necunoscut al Războiului Rece. Obiceiul de a infiltra spioni în presupuse organizaţii subversive este vechi de când lumea. După cum se pare că a spus J. Edgar Hoover, în stilul său spiritual neobişnuit, când i s-a dezvăluit că Kim Philby spiona şi pentru pentru ruşi:

„Spune-le că Iisus Hristos avea doisprezece agenţi şi că unul dintre ei era agent dublu”.

Când auzim astăzi de poliţişti sub acoperire care se infiltrează în organizaţii pentru pace şi pentru drepturile animalelor, făcându-şi iubite şi copii sub o identitate falsă, suntem îngroziţi pentru că ştim de îndată că scopul nu scuză niciodată înşelătoria sau preţul plătit de oameni. Harry, slavă Domnului, nu opera astfel şi era absolut convins că munca lui avea o justificare morală. Vedea comunismul internaţional ca pe duşmanul ţării sale şi manifestarea sa engleză ca pe duşmanul din interiorul propriei tabere. Niciun comunist englez pe care l-am cunoscut nu ar fi subscris la această părere. Administraţia britanică o făcea cu emfază şi asta era suficient pentru Harry.

27
La vânătoare de dictatori

Romanul avea de toate, chiar şi titlu: *The Mission Song*[61]. Acţiunea se desfăşura la Londra şi în estul statului Congo şi avea un personaj principal pe nume Salvo, prescurtare de la Salvador, fiul unui misionar irlandez rătăcitor şi al fiicei unei căpetenii congoleze. Încă din fragedă pruncie, Salvo fusese spălat pe creier de misionarii creştini zeloşi şi pedepsit ca un proscris pentru presupusele păcate ale tatălui său, aşa că nu îmi era greu să suspin la o bere şi să mă identific cu el.

Aveam trei dictatori militari congolezi – fiecare reprezentând tribul sau grupul social din care provenea. Separat, cinstisem cu mâncare şi băutură un mic pluton de mercenari englezi şi sud-africani şi concepusem o intrigă suficient de flexibilă pentru a servi nevoilor şi capriciilor personajelor sale pe măsură ce povestea se contura în pagină.

Aveam o asistentă medicală congoleză frumoasă, fiică a regiunii Kivu, care lucra într-un spital din estul Londrei şi tânjea să se întoarcă la ai săi. Mă plimbasem pe coridoarele din spitalul în care lucra, stătusem în sălile de aşteptare şi privisem doctorii şi asistentele mergând de colo-colo. Pândisem schimburile de tură şi, de la o distantă respectabilă, urmărisem grupurile de asistente obosite în timp ce se întorceau la cămine. Petrecusem multe ore în Londra şi Ostend cot la cot cu grupurile de exilaţi secreţi din Congo, ascultând poveştile lor despre persecuţii şi violuri în grup.

Însă exista şi un mic obstacol. Nu aflasem nimic direct de la sursă despre ţara pe care o descriam şi nu

---

61 *Cântecul misiunii*, Editura RAO,2007 (n.tr.).

ştiam mai nimic despre populaţia băştinaşă. Cei trei dictatori congolezi pe care Maxie, mercenarul meu şef, îi implicase într-o operaţiune de preluare a frâielor puterii în Kivu nu erau deloc personaje adevărate: doar portrete-robot, cârpite la un loc din auzite şi din imaginaţia mea neinformată. Cât despre marea provincie Kivu şi capitala Bukavu, pentru mine, erau locuri imaginare, scornite pe baza ghidurilor vechi şi a internetului. Tot conceptul fusese imaginat într-un moment din viaţa mea când, din motive familiale, nu puteam să călătoresc. Abia acum eram liber să fac ceea ce, în altă situaţie, aş fi făcut cu un an în urmă: să merg acolo.

Atracţia era irezistibilă. Bukavu, construit la începutul secolului XX de colonialişti belgieni la capătul sudic al lacului Kivu, cel mai înalt şi mai rece dintre marile lacuri africane, părea un fel de paradis pierdut. Aveam în minte imaginea unui Shangri-La în ceaţă, cu străzi spaţioase, încărcate cu arbuşti de floare de hârtie şi vile cu grădini luxuriante coborând spre malul lacului. Solul vulcanic de pe dealurile înconjurătoare este atât de fertil, am aflat din aceleaşi cărţi, iar clima este atât de bună, încât de-abia dacă

există vreun fruct, vreo floare sau vreo legumă care să nu crească acolo.

Estul statului Congo era şi o capcană a morţii. Citisem şi despre asta. Bogăţiile sale ademeniseră, timp de secole, toate soiurile de prădători umani, de la miliţiile nomade ruandeze până la profitorii corporatişti cu birouri sclipitoare la Londra, Houston, Petersburg sau Beijing. De la genocidul din Ruanda, Bukavu fusese în linia întâi a crizei refugiaţilor. Insurgenţii Hutu, în fuga lor dincolo de graniţele Ruandei, folosiseră oraşul ca bază din care să-şi pună la punct răzbunarea împotriva guvernului care îi

alungase. În timpul ce a devenit cunoscut drept primul război din Congo oraşul a fost devastat.

Şi cum arătau toate acum? Şi cum te făceau să te *simţi?*

Bukavo era oraşul de baştină al eroului meu, Salvo. Undeva în apropiere, stătea ascuns seminarul romano-catolic care-l adăpostise pe tatăl lui Salvo, preotul irlandez imperfect, dar cu inimă mare, care cedase farmecelor unei femei din trib. Ar fi frumos să găsesc şi seminarul acela!

Citisem *in the Footsteps of Mr Kurtz*[62], de Michela Wrong, şi îmi plăcuse foarte mult. Wrong trăise în capitala congoleză, Kinshasa, şi petrecuse în total doisprezece ani pe continentul african. În urma genocidului, făcuse reportaje din Ruanda pentru Reuters şi BBC. Am invitat-o la prânz. Mă putea ajuta? Putea. Mă putea însoţi la Bukavo? Putea, dar cu nişte condiţii. Trebuia să vină şi Jason Steams.

La douăzeci şi nouă de ani, Jason Steams, poliglot şi savant african, era analist senior la Grupul Internaţional de Criză. Aproape incredibil, din punctul meu de vedere, dar chiar lucrase timp de trei ani în oraşul Bukavo pe post de consilier politic pentru Naţiunile Unite. Vorbea franceza impecabil, swahili şi un număr necunoscut de alte limbi africane. Era unul dintre cei mai mari experţi din Occident în privinţa statului Congo.

În mod uimitor, s-a dovedit că atât Jason, cât şi Michela aveau propriile obiective profesionale în partea de est a statului Congo. Au fost de acord ca vizita lor să coincidă cu a mea. Au parcurs o primă schiţă jenantă a romanului şi au subliniat numeroasele greşeli. Cu toate acestea, şi-au făcut o idee despre oamenii pe care voiam să-i întâlnesc şi locurile pe care trebuia să le văd. În capul listei se aflau cei trei dictatori militari; după aceea,

62 Pe urmele domnului Kurtz (n.tr.).

misionarii catolici, seminarele şi şcolile din copilăria lui Salvo.

Sfatul primit de la Ministerul de Externe a fost limpede, măcar de data asta: nu călători în estul Congoului. Dar Jason îşi făcuse propriile cercetări şi anunţase că Bukavu era destul de liniştit, dat fiind că Republica Democrată Congo era pe cale să organizeze primele alegeri cu mai multe partide după patruzeci şi unu de ani şi exista o anume agitaţie în aer. Pentru cei doi tovarăşi ai mei, era momentul ideal de a pleca, la fel şi pentru mine şi personajele mele, deoarece acţiunea romanului se desfăşura înaintea aceloraşi alegeri. Eram în 2006, deci la doisprezece ani de la genocidul din Ruanda.

Privind în urmă, îmi e puţin ruşine că i-am convins să mă ia totuşi cu ei. Dacă mergea ceva prost, ceea ce în Kivu era aproape obligatoriu, ar fi avut în cârcă un septiiagenar cărunt şi nu tocmai agil.

Cu mult înainte ca jeepul nostru să plece din capitala Ruandei, Kigali, şi să ajungă la graniţa congoleză, lumea mea imaginară făcuse un pas în spate, iar cea reală era dominantă. La Hotel de Milles Collines, din Kigali, adică hotelul Ruanda în filmul acela, domnea o atmosferă de normalitate insuportabilă. Am căutat în van o fotografie comemorativă a actorului Don Cheadle sau a alter-egoului său, Paul Rusesabagina, adevăratul manager al hotelului care, în 1994, transformase Milles Collines într-un refugiu secret pentru etnicii Tutsi care fugeau de frica macetelor şi a armelor.

Dar povestea aceea, în mintea celor aflaţi acum la putere, nu mai era de actualitate. După zece minute de mers prin Ruanda cu ochii deschişi, vedeai că guvernul condus de Tutsi ţinea lucrurile foarte bine sub control. De la fereastra maşinii, pe măsură ce ne croiam drum printre dealuri spre Bukavu, am surprins justiţia ruandeză la

treabă. Pe pajişti îngrijite pe care le puteai întâlni la fel de bine într-o vale elveţiană, sătenii stăteau ghemuiţi în cerc, ca nişte copii la şcoala de vară. În mijlocul lor, în locul profesorilor, bărbaţi în uniforme roz de închisoare gesticulau sau stăteau cu capul plecat. Ca să scape de restul de*genocidaires*[63] suspectaţi care aşteptau judecata, Kigali reinstituise tribunalele săteşti tradiţionale. Dar judecătorii erau numiţi de noul guvern.

La distanţă de o oră de graniţa congoleză, am ieşit de pe şosea şi am urcat un deal ca să aruncăm o privire la câteva dintre victimele făcute de *genocidaires*. O fostă şcoală gimnazială străjuia văile îngrijite cu dragoste. Paznicul, probabil şi el supravieţuitor din întâmplare, ne-a condus dintr-o clasă în alta. Morţii – sute de morţi, familii întregi, păcăliţi să se adune pentru propria siguranţă şi ucişi toţi până la unul – fuseseră întinşi câte patru sau câte şase pe scânduri de lemn şi acoperiţi cu ceea ce părea a fi o pastă de faină şi apă. O doamnă cu mască pe faţă şi o găleată în mână le dădea o haină în plus. Cât timp avea să-i ia operaţiunea asta? Cât aveau să reziste? Mulţi erau copii, într-o ţară în care fermierii îşi sacrifică singuri animalele, tehnica devenise ceva natural: mai întâi tai tendoanele, apoi aştepţi. Mâinile, braţele şi picioarele erau păstrate separat în coşuri. Hainele rupte, maronii de la sânge şi majoritatea de mărimi pentru copii, atârnau de cornişele sălii cavernoase de adunare.

— Când îi veţi îngropa?

— Când şi-au terminat treaba.

Care era să fie dovada că se întâmplase cu adevărat.

Victimele nu au pe nimeni care să le identifice, să le jelească sau să le îngroape, ne-a explicat ghidul. Şi rudele îndoliate sunt moarte. Am lăsat cadavrele expuse să-i amuţească pe cei care negau sau se îndoiau.

---

63 Participanţi la genocid (în franceză în original) (n.tr.).

Trupele ruandeze în uniforme verzi în stil american au apărut de-a lungul drumului. Postul de la frontiera cu Congo era o baracă dărăpănată de cealaltă parte a unui pod de fier peste o derivaţie a râului Ruzizi. Câteva femei-grănicer s-au încruntat la paşapoartele noastre şi la certificatele de vaccinare, au clătinat din cap şi au început să se sfătuiască. Cu cât e mai haotică o ţară, cu atât birocraţia e mai mare.

Dar îl aveam pe Jason.

O uşă din interior s-a deschis cu o izbitură şi au fost auzite 5)

strigăte de bucurie. Jason s-a făcut nevăzut. În hohote de râs de felicitare, documentele ne-au fost returnate. Ne-am luat adio de la pista de decolare perfectă din Ruanda şi timp de cinci minute ne-am zdruncinat prin gropile uriaşe de noroi roşu din Kivu până la hotel. Jason, la fel ca Salvo al meu, s-a dovedit expert în dialectele africane. Când se agitau spiritele, mai întâi se alătura freamătului, apoi îi calma pe protagonişti cu vorba bună. Nu era o chestie tactică, pentru el era ceva instinctiv. Mi-l imaginez pe Salvo al meu – un copil născut în toiul conflictelor, împăciuitor din fire – făcând exact acelaşi lucru.

În orice loc cu probleme pe care l-am vizitat cu oarecare teamă a existat mereu o tavernă unde se adunau, ca după un ritual secret, boarfele, spionii, voluntarii şi profitorii, în Saigon, era Continental; la Phnom Penh, era Phnom; în Ventiane, Constelaţia; la Beirut, Commodore. Iar aici, în Bukavu, era Orhideea, o vilă colonială pe malul lacului, fără etaj şi cu poartă la intrare, înconjurată de cabane discrete. Proprietar era un *colonist* belgian cu experienţă de viaţă, care ar fi sângerat până la moarte într-un război din Kivu dacă răposatul său frate nu l-ar fi dus pe ascuns într-un loc sigur. Într-un colţ al

sufrageriei se afla o bătrână doamnă din Germania care vorbea cu nostalgie despre zilele în care în Bukavu erau numai albi, iar ea putea să-şi conducă maşina Alfa Romeo cu aproape o sută de kilometri pe oră pe bulevard. A doua zi dimineaţă, am mers pe acelaşi drum, dar nu cu viteza ei.

Bulevardul era larg şi drept, dar, ca toate străzile din Bukavu, găurit de apa roşie de munte care curgea de pe crestele care îl înconjurau. Casele erau nişte nestemate decăzute de artă nouă, cu muchii rotunjite, ferestre lungi şi verande ca nişte vechi orgi de cinema. Oraşul este construit pe cinci peninsule, „o mână verde scufundată în ocean”, cum spun cărţile mai poetice. Cea mai mare şi una dintre cele mai elegante peninsule este La Botte, unde Mobutu, regeleâmpărat nebun din Zair, avea una dintre nenumăratele lui reşedinţe. După spusele soldaţilor săi, care păzeau intrarea, vila a fost renovată pentru noul preşedinte congolez, Joseph Kabila, fiul născut în Kivu al unui revoluţionar marxistmaoist. În 1997, tatăl lui Kabila îl îndepărtase pe Mobutu de la putere, însă a fost ucis de propriul bodyguard patru ani mai târziu.

Pâcla plutea deasupra lacului. Graniţa cu Ruanda îl desparte pe lungime. Vârful peninsulei La Botte se îndreaptă spre est. Peştii sunt foarte mici. Monstrul lacului e numit *mamba mutu’* şi este pe jumătate femeie, pe jumătate crocodil. Cel mai mult îi place să mănânce creier de om. Am ascultat călăuza şi mi-am notat toate lucrurile astea, ştiind că nu le voi folosi niciodată. Camerele nu funcţionează la mine. Când iau o notiţă, memoria păstrează gândul. Când fac o poză, camera îmi fură meseria.

Am intrat într-un seminar catolic. Tatăl lui Salvo era unul dintre fraţi. Zidurile de cărămidă fără ferestre nu semănau cu nimic din ceea ce văzusem pe stradă. În

spatele lor se afla o lume de grădini, antene parabolice, camere de oaspeţi, săli de conferinţe, computere, biblioteci şi servitori muţi. La cantină, un preot bătrân şi alb, îmbrăcat în blugi, care se grăbea spre cafetieră, ne-a aruncat o privire lungă şi nepământeană şi şi-a văzut de drum. Dacă tatăl lui Salvo ar fi în viaţă, m-am gândit eu, aşa ar arăta azi.

Un preot congolez, cu rasă maronie, ni s-a plâns de felul în care fraţii săi africani erau expuşi riscului din cauza penitenţilor care-şi mărturiseau prea elocvent ura rasială. Înflăcăraţi de retorica pasionată pe care trebuie să o domolească, ne-a spus el, sunt capabili să devină cei mai cumpliţi extremişti dintre toţi. Aşa s-a ajuns ca, în Ruanda, preoţii, de altfel buni, să-i cheme pe toţi etnicii Tutsi în parohie şi să le dea binecuvântarea pentru a incendia şi apoi a intra cu buldozerul în biserică.

În timp ce preotul vorbea, am luat notiţe: nu cuvintele lui minunate, aşa cum ar fi putut presupune el, ci mai degrabă modul în care le pronunţa: eleganţa lentă, guturală a limbii franceze-africane cultivate şi tristeţea cu care povestea despre păcatele fraţilor lui.

X-Thomas era atât de diferit de felul în care mi-l imaginasem, încât am renunţat din nou la toate prejudecăţile. Era înalt şi fermecător şi purta un costum albastru bine croit. Ne-a primit cu o lejeritate diplomatică desăvârşită. Casa lui, păzită de santinele cu puşti semiautomate, era spaţioasă şi avea un caracter figurativ. Cât timp am stat de vorbă, pe un ecran uriaş de televizor a rulat un meci de fotbal mut. Niciun dictator militar din fanteziile mele neinformate nu era aşa.

Thomas era un Banyamulenge. Oamenii săi au purtat nesfârşite războaie în Congo în ultimii douăzeci de ani. Sunt fermieri care au venit, de fapt, din Ruanda şi în urmă cu două sute de ani s-au stabilit pe platourile înalte din

munţii Mulenge, la sud de provincia Kivu. Cunoscuţi pentru abilităţile lor de luptători şi pentru solitudine, dispreţuiţi pentru presupusa afinitate pentru Ruanda, sunt cei de care lumea se ia mereu în vremuri conflictuale.

L-am întrebat dacă alegerile care urmau şi la care participau mai multe partide îmbunătăţeau cumva situaţia pentru ei. Răspunsul lui nu a fost încurajator. Cei care pierd vor spune că votul a fost aranjat şi vor avea dreptate. Câştigătorul va avea tot şi, ca de obicei, etnicii Banyamulenge vor fi învinovăţiţi pentru ce s-a întâmplat. Nu degeaba sunt numiţi evreii din vestul Africii: dacă merge ceva prost, trebuie să fie vina populaţiei Banyamulenge. A fost la fel de neimpresionat de eforturile făcute la Kinshasa de a uni miliţiile din Congo într-o singură armată naţională:

— S-au înrolat mulţi dintre băieţii noştri, apoi au dezertat în munţi. În armată, ne omoară şi ne jignesc, deşi noi am luptat şi am câştigat multe bătălii pentru ei.

Exista totuşi un licăr de speranţă, a lăsat Thomas să se înţeleagă. Gruparea Mai Mai, care considera că era treaba ei să-i ţină pe „străini” departe de Congo – mai ales pe Banyamulenge –, a aflat că se plăteşte un preţ mare pentru a deveni soldat în Kinshasa. Nu a spus mai mult de atât.

— Poate că, pe măsură ce oamenii din Mai Mai învaţă să nu mai aibă încredere în Kinshasa, se vor apropia mai mult de noi.

Eram pe cale să aflăm cum stăteau lucrurile, fason aranjase să ne întâlnim cu un colonel din Mai Mai, cea mai mare şi mai cunoscută dintre miliţiile armate din Congo şi al doilea dictator militar.

La fel ca Thomas, colonelul avea o înfăţişare imaculată, nu într-un costum albastru bine croit, ci în uniforma de gală a dispreţuitei armate naţionale din

Congo. Hainele kaki, făcute la Kinshasa, erau călcate impecabil, cu insignele care arătau gradul sclipind în soarele de prânz. Purta inele de aur pe toate degetele de la mâna dreaptă. În faţa lui, pe masă, erau două celulare. Ne aflam într-o cafenea în aer liber. Dintr-un soi de cazemată construită din saci de nisip, pe cealaltă parte a drumului, trupe pakistaneze cu căşti albastre de la Naţiunile Unite ne urmăreau peste ţevile puştilor. Luptele au fost viaţa mea, ne-a mărturisit colonelul. Pe vremea lui, avea sub comandă chiar şi luptători de opt ani. Acum erau toţi adulţi.

— Sunt grupuri etnice în ţara mea care nu merită să fie aici. Ne luptăm cu ele pentru că ne e teamă că vor emite pretenţii asupra pământului nostru congolez sacru. Nu putem avea încredere în niciun guvern de la Kinshasa, aşa că trebuie să ne descurcăm singuri. Când puterea lui Mobutu a dat greş, am rămas pe poziţii cu macete, arcuri şi săgeţi. Mai Mai este o forţă creată de strămoşii noştri. *Dawa* ne este scut.

Dawa se referă la puterile magice ale celor din Mai Mai care le permit să se ferească de gloanţe sau să se transforme în apă: *Mai*.

— Când ai în faţă un AK47 care trage direct spre tine şi nu se întâmplă nimic, ştii că *dawa* e adevărată.

În acest caz, am întrebat eu, cât de delicat am fost în stare, cum îşi explica Mai Mai morţii şi răniţii?

— Dacă unul dintre războinicii noştri e doborât este pentru că e un hoţ sau un violator ori nu a îndeplinit ritualurile noastre ori a avut gânduri urâte despre un tovarăş când a mers la luptă. Morţii noştri sunt păcătoşii. Îi lăsăm pe vraci să-i îngroape fără slujbă.

Şi Banyamulenge? Ce părere avea colonelul despre ei în climatul politic actual?

— Dacă încep încă un război, o să-i omorâm.

Dând frâu liber urii sale pentru Kinshasa, însă, era mai aproape decât îşi imagina de a-şi expune părerile faţă de duşmanul său de moarte, Thomas, din noaptea precedentă:

— Aceşti *salauds*[64] din Kinshasa i-au marginalizat pe Mai Mai. Uită că am luptat pentru ei şi le-am salvat dosurile grase. Nu ne plătesc şi nu ne ascultă. Cât timp suntem soldaţi, nu ne lasă să votăm. Mai bine să ne întoarcem în sălbăticie. Cât costă un computer?

*

Venise vremea să mergem la aeroportul din Bukavu pentru scena de acţiune de la sfârşitul romanului meu. În timpul săptămânii fuseseră nişte revolte în oraş şi câteva împuşcături sporadice. Starea de asediu era încă în vigoare. Drumul spre aerodrom era ocupat de Mai Mai, dar Jason a spus că nu era niciun pericol să mergem, aşa că am presupus că ne asigurase trecerea prin intermediul colonelului. Când să plecăm, am descoperit că, stare de asediu sau nu, centrul oraşului fusese blocat de demonstranţi şi cauciucuri în flăcări. S-a aflat că un bărbat îşi ipotecase casa pentru patru sute de dolari ca să plătească operaţia soţiei sale, dar când soldaţii neplătiţi din Kinshasa au aflat, i-au prădat casa, l-au ucis şi i-au furat banii. Vecinii furioşi îi capturaseră pe soldaţi şi-i sechestraseră, dar tovarăşii acestora trimiseseră întăriri ca să-i aducă înapoi. O fată de cincisprezece ani fusese împuşcată şi mulţimea se dezlănţuise.

După un drum ameţitor în mare viteză pe străzile lăturalnice şi accidentate, am ajuns la şoseaua Goma şi am mers spre nord, de-a lungul ţărmului vestic al lacului Kivu. Pe aerodrom se dăduseră recent lupte grele. O

64 Nemernici (în franceză în original) (n.tr.).

miliţie ruandeză preluase controlul şi rămăsese acolo câteva luni până să fie înlăturată. Acum aerodromul se afla sub protecţia Naţiunilor Unite şi a trupelor indiene şi uruguayene. Acestea din urmă ne-au oferit un prânz bogat şi ne-au îndemnat să ne întoarcem curând pentru o petrecere în toată regula.

— Ce-aţi face, am întrebat-o eu pe gazda noastră din Uruguay, dacă s-ar întoarce ruandezii?

— *Vamos*, a răspuns el fără ezitare. Plecăm naibii!

În realitate, voiam să aflu ce-ar face el şi tovarăşii lui dacă nişte mercenari înarmaţi până în dinţi ar apărea neanunţaţi, ceea ce fac în romanul meu. Mă sfiesc să-mi expun atât de direct ipotezele, dar nu mă îndoiesc că, dacă ar fi ştiut adevăratul motiv al întrebării, răspunsul ar fi fost acelaşi.

Am făcut turul aerodromului şi ne-am întors în oraş. Drumul roşiatic de argilă a fost lovit de ploaia torenţială tropicală. Am coborât un deal şi am dat peste un lac care se umplea cu repeziciune şi care, cu câteva ore mai devreme, fusese o parcare. Un bărbat în costum negru stătea pe capota maşinii scufundate, dând din mâini şi cerând ajutor, spre uimirea mulţimii care creştea văzând cu ochii. Sosirea jeepului nostru, cu doi bărbaţi albi şi o femeie albă la bord, a sporit amuzamentul. Cât ai clipi, un grup de copii s-au apucat să ne zgâlţâie dintr-o parte în alta. În entuziasmul lor, ne-ar fi putut răsturna în lac dacă nu ar fi sărit Jason, vorbindu-le pe limba lor şi liniştindu-i prin propriile râsete.

Pentru Michela, momentul era atât de obişnuit, încât nu-l mai ţine minte. Dar eu mi-l amintesc.

*

Discoteca este ultima şi cea mai tulburătoare

amintire pe care o am din Bukavu. În romanul meu, îi aparţine moştenitorului educat în Franţa al unei familii congoleze cu o avere făcută din comerţ, care devine mai târziu salvatorul lui Salvo. Şi el este un fel de dictator militar, dar adevărata bază a puterii sale sunt tinerii intelectuali şi afaceriştii din Bukavu: şi iată-i aici!

Era stare de asediu şi în oraş domnea o linişte de mormânt. Ploua. Nu-mi amintesc de semne din ochi sau de bărbaţi solizi care să ne verifice la intrarea în clubul de noapte: doar un şir de cinematografe Essoldo în miniatură care dispăreau în întuneric şi o barieră de sfoară care se lăsa pe lângă o scară de piatră slab luminată. Am coborât pipăind cu mâna. Muzica şi luminile intermitente ne-au învăluit pe dată. S-au auzit imediat strigăte de „Jason”, iar el a dispărut în marea de braţe negre care l-a întâmpinat.

Congolezii, după cum mi s-a spus, ştiu mai bine ca oricine să se distreze, iar acolo asta făceau, în sfârşit. Departe de ringul de dans se desfăşura un joc de biliard, aşa că m-am alăturat privitorilor. În jurul mesei, tăcerea tensionată însoţea fiecare lovitură. A intrat şi ultima bilă. Strigăte de bucurie, învingătorul a fost luat pe sus şi purtat în triumf prin cameră. La bar, fete frumoase ciripeau şi râdeau. La masa noastră, am ascultat părerile cuiva despre Vbitaire... sau era Proust? Michela a descurajat politicos un beţiv. Jason s-a alăturat bărbaţilor pe ringul de dans. I-am lăsat ultimul cuvânt:

— Oricâte probleme sunt în Congo, întâlneşti mai puţini oameni deprimaţi pe străzile din Bukavu decât în New York.

*

Sper că am inclus replica asta în roman, dar a trecut mult timp de când l-am citit. Ultima excursie pe câmpiile

morţii este în Congoul de Est. Se ridică romanul la înălţimea experienţei? Sigur că nu. Dar lecţia pe care am primit-o nu poate fi ignorată.

28
Richard Burton are nevoie de mine

De câte ori îmi îngădui să-mi amintesc de prima mea întâlnire cu americanul Martin Ritt, regizorul filmului *The Spy Who Came* în *from the Cold*, roşesc doar când mă gândesc la ce haine idioate purtam.

Era în 1963. Romanul meu nu fusese încă publicat. Ritt cumpărase drepturile pentru film pe baza unei copii dactilografiate neautorizate pe care i-o strecurase editorul sau agentul meu literar sau vreun suflet luminos de la departamentul de copiere care avea un amic la studio, adică la Paramount. Ritt avea să se laude că a furat drepturile. Mai târziu, aveam să fiu de acord cu el. Pe atunci, îl vedeam ca pe un om de o generozitate nelimitată, care se deranjase să zboare tocmai de la Los Angeles cu nişte prieteni care îi împărtăşeau părerile ca să mă invite la prânz în altarul luxului eduardian, la hotelul Connaught, şi să vorbească în mod măgulitor despre cartea mea.

Iar eu zburasem tocmai de la Bonn, capitala Germaniei de Vest, pe cheltuiala Maiestăţii Sale Regina. Eram un tânăr diplomat în vârstă de treizeci şi doi de ani şi nu mai cunoscusem oameni din industria filmelor. În copilărie, ca toţi băieţii din generaţia mea, mă îndrăgostisem de Deanna Durbin şi mă tăvălisem pe jos de râs la *Cei trei nătărăi*. La cinematografele din timpul războiului, doborâsem avioane nemţeşti pilotate de Eric Portman şi triumfasem în faţa Gestapoului cu Leslie Howard. (Tata era atât de convins că Portman era nazist, încât susţinea că trebuia arestat.) Dar, date fiind căsnicia timpurie, copiii mici şi banii foarte puţini, nu mai văzusem multe filme de atunci. Aveam un fermecător agent literar din Londra, a cărui ambiţie de-o viaţă, dacă şi-ar fi îngăduit

să o urmeze, era să cânte la tobe într-o trupă de jazz. Cunoştinţele lui despre lumea filmului trebuie să fi fost mai bogate decât ale mele, dar bănuiesc că nu cu mult. În orice caz, el a fost cel care a pus la cale ecranizarea, iar eu, cel care, după un prânz vesel împreună, am semnat contractul.

După cum am spus şi cu altă ocazie, parte din sarcinile mele de lucru ca al doilea secretar la Ambasada Britanică din Bonn era să însoţesc demnitarii nemţi în vizitele făcute la guvernul britanic şi opoziţia parlamentară, ceea ce mă adusese de fapt la Londra. Aşa se explică de ce, când am şters-o de la îndatoririle oficiale ca să iau prânzul cu Martin Ritt la Connaught, purtam o haină neagră strâmtă, vestă neagră, cravată argintie şi pantaloni cu dungi gri şi negre, o ţinută pe care nemţii o numesc *Stresemann*, după un demnitar prusac care a avut neşansa de scurtă durată de a prezida Republica de la Weimar. Aşa se explică şi de ce, în timp ce dădeam mâna, Ritt m-a întrebat, cu o amabilitate răguşită, cine naiba m-a pus să mă îmbrac ca un ospătar-şef.

Dar Ritt ce purta de avea impresia că îmi putea pune o întrebare atât de provocatoare? în sala de mese de la Connaught exista un cod vestimentar foarte strict. La Grill însă învăţaseră deja, până în 1963 şi cam fără tragere de inimă, să mai închidă ochii. Îndesat într-un colţ al sălii unde se servea grătar şi străjuit de câţiva complici încărunţiţi din industria cinematografică, Martin Ritt, mai mare decât mine cu şaptesprezece ani şi câteva secole, purta o cămaşă neagră de revoluţionar, închisă până la ultimul nasture şi o pereche de pantaloni largi, prinşi cu elastic şi ciupiţi la gleznă. Şi dintre toate lucrurile extraordinare în ochii mei, o bască artizanală cu vârful întors în sus, deşi ar fi trebuit să fie în jos. Dar *purtată în interior*, înţelegeţi, ceea ce, în Anglia mea diplomatică din

acele timpuri, era la fel de inacceptabil ca mâncatul mazării cu cuţitul. Şi toate astea pe statura greoaie a unui fost fotbalist durduliu, cu faţa lată şi bronzată de central-european, marcată de durerea anilor, cu părul des, uşor încărunţit şi pieptănat pe spate şi ochii umbroşi şi pătrunzători încadraţi de ochelarii cu ramă neagră.

— Nu v-am spus eu că e tânăr? i-a întrebat el cu mândrie pe însoţitorii săi în timp ce mă străduiam să explic de ce naiba eram îmbrăcat ca un ospătar-şef.

Ai spus, Marty, ai spus, au încuviinţat ei, pentru că regizorii de film, după cum ştiu acum, au întotdeauna dreptate.

X-Iar Marty Ritt a avut mai multă dreptate decât mulţi dintre ei. Era un regizor de film realizat, cu inimă mare şi o experienţă de viaţă uimitoare. Fusese în armata americană în al Doilea Război Mondial. Fusese dacă nu membru al Partidului Comunist, atunci unul dintre cei mai devotaţi simpatizanţi ai acestuia. Admiraţia sa făţişă pentru Karl Marx îl pusese pe lista neagră în televiziune, unde jucase şi regizase în mod remarcabil. Pusese în scenă nenumărate piese de teatru, mare parte de stânga, inclusiv un spectacol pentru agenţia Russian War Relief la Madison Square Garden. Regizase lungmetraje unul după altul, printre care se număra şi *Hud*, cu Paul Newman, cu un an înainte. Şi, din clipa în care ne-am aşezat, nu a făcut niciun secret din faptul că vedea în romanul meu un fel de punct de trecere de la convingerile lui anterioare la starea actuală de dezgust neputincios faţă de mccarthy-ism[65], de laşitatea prea multor colegi şi tovarăşi ai săi în boxa martorilor, de eşecul comunismului şi de sterilitatea îngrozitoare a Războiului Rece.

---

65 Termen ce descrie perioada de suspiciune intensă anticomunistă din SUA între anii 1940-1960, purtând numele senatorului american Joseph McCarthy (n.tr.).

Iar Ritt, după cum se grăbea să-ţi spună, era evreu până în măduva oaselor. Dacă familia lui nu suferise direct în timpul Holocaustului – deşi eu cred că o făcuse – el, unul, suferise şi continua să sufere pentru întreaga sa rasă. În mod pătimaş şi clar, identitatea lui evreiască era o temă constantă pentru el. Şi asta a devenit tot mai relevant din moment ce am început să discutăm despre filmul pe care voia să-l facă după roman. În *The Spy Who Came în from the Cold*, doi comunişti idealişti, o bibliotecară nevinovată din Londra şi un membru al Serviciului de Informaţii din Germania de Vest sunt sacrificaţi în mod brutal pentru binele cauzei occidentale (capitaliste). Amândoi comuniştii sunt evrei.

Pentru Marty Ritt, acest film avea să fie o treabă cu o miză personală.

Iar eu? Eu ce calificare aveam de oferit de la marea universitate a vieţii? *Stresemann-ul* meu? Educaţia primită, deşi trunchiată, la o şcoală britanică publică. Un roman pe care-l născocisem din frânturi din experienţa mea indirectă? Sau faptul enervant, pe care, slavă Domnului, nu i l-am dezvăluit şi lui, că îmi petrecusem o bună parte din viaţă muncind în domeniul adăpostit al Serviciului de Informaţii din Anglia, luptând împotriva cauzei pe care el o descria, după propria mărturisire, cu atâta entuziasm?

Dar acesta este alt aspect pe care l-am învăţat pe parcurs. Nu mai contează că şi eu începusem să mă îndoiesc de loialităţile facile ale tinereţii mele. Producţia de filme reprezintă o legătură forţată între părţi opuse şi ireconciliabile. Iar acest lucru nu a fost nicicând mai evident decât atunci când Richard Burton a primit rolul principal, Alee Leamas.

Am uitat în ce moment am aflat că Burton primise rolul. În timpul prânzului luat la Connaught Grill, Marty Ritt

mă întrebase cine credeam că ar trebui să-l joace pe Leamas şi îl sugerasem pe Trevor Howard sau pe Peter Finch, dar cu condiţia ca Finch să fie de acord să joace un personaj englez, nu australian, pentru că eram convins că era o poveste foarte englezească despre deprinderi secrete foarte englezeşti. Ritt, un bun ascultător, a spus că a înţeles ideea, că îi plăceau ambii actori, dar se temea că niciunul nu era suficient de cunoscut ca să susţină bugetul. Câteva săptămâni mai târziu, când am zburat din nou la Londra, de data asta pe cheltuiala celor de la Paramount, ca să iau parte la o vizită a locurilor unde aveau să se desfăşoare filmările, mi-a spus că îi oferise rolul lui Burt Lancaster.

Ca să joace un *englez*, Marty?

Canadian. Burt e un actor minunat. Burt o să-l joace ca pe un canadian, David.

La asta chiar am rămas fără replică. Lancaster era, într-adevăr, un actor minunat, dar Leamas al meu nu era un canadian minunat. Însă deja începuse Marea Tăcere Inexplicabilă.

În timpul realizării oricărui film după opera mea – sau nerealizării – a existat întotdeauna Primul Avânt, urmat de Marea Tăcere Inexplicabilă. Asta poate să dureze de la câteva luni la câţiva ani sau o veşnicie. A murit proiectul în faşă sau merge înainte şi mie nu mi-a spus nimeni? La distanţă de privirile amărâţilor, sume uriaşe de bani sunt plimbate încolo şi încoace, scenariile sunt date în lucru, scrise şi respinse, agenţii se duelează şi mint. În camere izolate, băieţi cu cravată şi fără barbă încearcă să se eclipseze unii pe alţii cu nestematele creativităţii lor tinereşti. Dar dincolo de zidurile Taberei Hollywood e greu să obţii informaţii concrete: pentru bunul motiv că, aşa cum a spus William Goldman şi pe bună dreptate, nimeni nu ştie nimic.

Richard Burton *s-a ivit*, asta e tot ce pot să spun. Nu i-au vestit sosirea o mie de viori, doar un anunţ uluit: „David, am veşti pentru tine. Richard Burton a semnat să-l joace pe Leamas”. Şi nu era Marty Ritt cel care vorbea cu mine la telefon, ci editorul meu american, Jack Geoghegan, într-un puseu de extaz religios. „Mai mult decât atât, David, o să-l şi cunoşti!” Geoghegan era expert în vânzarea neînfricată de cărţi. Începuse ca reprezentant de vânzări pentru pantofi de piele şi ajunsese şef de vânzări la editura Doubleday. În apropierea pensiei, îşi cumpărase propria editură micuţă, Coward McCann. Succesul atât de puţin probabil al romanului meu şi sosirea lui Richard Burton erau pentru el un vis împlinit.

Cred că ne apropiem deja de sfârşitul anului 1964, pentru că plecasem din serviciul guvernului şi mă stabilisem la meseria de scriitor cu normă întreagă, mai întâi în Grecia şi mai târziu la Viena. Mă pregăteam să vizitez Statele Unite pentru prima dată, iar Burton tocmai juca Hamlet pe Broadway cu Gielgud ca regizor secund şi având rolul Fantomei. Producţia era descrisă ca o repetiţie cu costume, urmând a fi difuzată în cinematografe. Geoghegan urma să mă ducă să o văd, apoi să mă prezinte lui Burton la cabină. Nici dacă am fi intrat în audienţă la papă nu ar fi fost atât de entuziasmat.

Jocul lui Burton a fost memorabil. Şi am avut cele mai bune locuri. Iar în cabină a fost fermecător şi a spus despre cartea mea că era cea mai grozavă carte scrisă vreodată. Iar eu am zis că Hamlet al lui era mai bun decât al lui Olivier – mai bun şi decât al lui Gielgud, am continuat nesăbuit, deşi, din câte ştiu, era posibil să fie în cameră – mai bun decât al oricărui actor la care mă puteam gândi. Dar ceea ce mă întrebam în taină, în mijlocul torentului de complimente reciproce, era: cum o să încapă vocea asta frumoasă, tunătoare, de bariton galez şi talentul ăsta

copleşitor de Triplu Mascul Alfa în personajul unui spion englez terminat, de vârstă mijlocie, care nu e cunoscut pentru charisma lui, pentru modul clasic de a articula cuvintele şi aspectul de zeu grec cu cicatrice?

Şi, deşi nu ştiam asta atunci, probabil că aceeaşi întrebare îl sâcâia şi pe Ritt, pentru că una dintre primele bătălii din cele multe purtate în războiul ce a urmat a fost în legătură cu modul de a pune la loc în cutie vocea lui Burton, un lucru pe care Burton nu voia să-l facă.

*

Suntem deja în 1965 şi am auzit din întâmplare – încă nu aveam agent de film, aşa că probabil aveam un spion pe undeva – că, în cel mai recent scenariu după romanul meu, Alee Leamas, personaj pe care trebuia să-l joace Burton, în loc să pocnească un băcan şi să meargă la închisoare din cauza asta, urma să fie închis într-un spital de psihiatrie şi să evadeze pe fereastra unui dormitor de la etajul întâi. Leamas din romanul meu nu s-ar fi apropiat pentru nimic în lume de un spital de psihiatrie, deci ce căuta acolo? Răspunsul părea să fie că, din perspectiva celor de la Hollywood, psihiatria era mai sexy decât închisoarea.

Câteva săptămâni mai târziu, s-a scurs informaţia că scenaristul, cel care, la fel ca Ritt, fusese trecut pe lista neagră la vremea lui, se îmbolnăvise şi îi pasase ştafeta lui Paul Dehn. Îmi părea rău pentru scenarist, dar eram uşurat. Dehn era englez de-al meu. Scrisese scenariul pentru propriul film, numit *Orders to kill*[66], pe care îl admiram. De asemenea, făcea parte din familie. În timpul războiului, instruise agenţi aliaţi în asasinatele silenţioase şi luase parte la misiunile sub acoperire din Franţa şi

66 Ordin de ucidere (n.tr.).

Norvegia.

M-am întâlnit cu Dehn la Londra. N-avea chef de spitale de psihiatrie şi nici de pocnit băcani. Era bucuros să-l trimită pe Leamas la închisoare oricând era nevoie. Şi scenariul lui Dehn a fost cel care, după câteva luni, a ajuns pe pragul uşii mele cu un bilet drăguţ de la Ritt, care voia să vadă ce observaţii aveam.

Mă mutasem între timp la Viena şi, după obiceiul clasic al scriitorilor care se trezesc că au un succes neaşteptat, mă luptam cu un roman care nu-mi plăcea, cu banii la care nu visasem niciodată şi cu haosul conjugal pe care eu îl stârnisem, nimeni altcineva. Am citit scenariul, mi-a plăcut, i-am spus lui Ritt că-mi plăcea şi m-am întors la roman şi la haos. După câteva nopţi, mi-a sunat telefonul. Era Ritt, mă suna de la Studiourile Ardmore din Irlanda, unde se părea că începuseră filmările. În vocea lui se simţea agitaţia celui care a fost luat ostatic, iar acesta este ultimul său mesaj.

Richard are nevoie de tine, David. Richard are nevoie de tine atât de mult, încât nu vrea să spună replicile până nu i le rescrii tu.

Dar ce au replicile lui Richard, Marty, că mie mi se par în regulă?

Nu asta e ideea, David. Richard are nevoie de tine şi ţine producţia în loc până vii tu. Îţi plătim noi drumul la clasa întâi şi-ţi dăm propriul apartament la hotel. Ce poţi să-ţi doreşti mai mult?

Răspunsul – dacă era adevărat că Burton ţinea producţia în loc pentru mine – era că puteam cere şi luna de pe cer şi o primeam. Dar, din câte ştiu, nu am cerut nimic. A trecut o jumătate de secol şi poate că registrele de la Paramount spun altceva, dar mă îndoiesc. Poate că eram atât de nerăbdător să văd filmul făcut, încât nu-mi păsa sau nu îndrăzneam. Poate că voiam să scap de

dezastrul pe care îl creasem în jurul meu la Viena.

Sau poate eram încă atât de necopt, încât nu ştiam că asta era o ocazie apărută o dată în viaţă pentru care un agent de film şi-ar fi vândut şi mama ca să o exploateze: un film care avea undă verde, o întreagă unitate de la Paramount Pictures la locul potrivit, şaizeci de electricieni care stăteau degeaba, neavând nimic de făcut decât să mănânce hamburgeri gratis şi unul dintre cele mai mari staruri de cinema care refuza să lucreze până când cea mai dispreţuită creatură dintre toate – *scriitorul*, *pentru numele lui Dumnezeu*! – nu era paraşutat la el în palmă.

Tot ce ştiu sigur este că am pus receptorul în furcă şi am zburat a doua zi dimineaţă la Dublin pentru că RICHARD AVEA NEVOIE DE MINE.

Avea Richard cu adevărat nevoie de mine?

Sau mai mult avea Marty?

Teoretic, eram la Dublin ca să rescriu replicile lui Burton, ceea ce însemna să regândim scenele ca să aibă sens. Doar că metoda lui Burton nu se „pupa” întotdeauna cu metoda lui Ritt, rezultatul fiind că eu am devenit, pentru această scurtă perioadă, intermediarul lor. Îmi amintesc că stăteam cu Ritt şi lucram la o scenă, apoi stăteam cu Burton şi lucram din nou, pe urmă fugeam înapoi la Ritt. Dar nu-mi amintesc să fi stat vreodată cu amândoi odată. Şi procedeul ăsta a durat doar câteva zile, timp în care Ritt s-a declarat mulţumit de rescrieri, iar Burton încetase să mai caute gâlceavă: cel puţin, cu mine. Dar când i-am spus lui Ritt că mă întorc la Viena, mi-a făcut reproşuri cum numai el putea să facă.

Cineva trebuie să aibă grijă de Richard, David! Richard bea prea mult. Richard are nevoie de un prieten.

Richard are nevoie de un *prieteni* Nu era proaspăt căsătorit cu Elizabeth Taylor? *Ea* nu era o prietenă? Nu era aici cu el, ţinând filmările în loc ori de câte ori sosea pe

platou într-un Rolls Royce alb, înconjurată de *alţi* prieteni, cum ar fi Yul Brynner şi Franco Zeffirelli; diferiţi agenţi şi avocaţi veniţi în vizită; cum ar fi celebrul anturaj de şaptesprezece persoane al lui Burton care ocupa un etaj întreg în cel mai mare hotel din Dublin, cuprinzând, din câte am înţeles, copiii lor din diverse mariaje, profesorii particulari pentru aceşti copii, coafeze, secretare şi, în cuvintele unui membru nerespectuos al unităţii, omul care tăia ghearele papagalului? Toate acestea şi totuşi Richard avea nevoie de *mine7*.

Sigur că da. El era Alee Leamas.

Şi, în rolul Alee Leamas, era un singuratic decăzut care bătea străzile, a cărui carieră eşuase lamentabil şi singurii oameni cu care putea sta de vorbă erau străinii ca mine. Deşi de-abia îmi dădeam seama pe atunci, treceam prin etapa aceea în care un actor scotoceşte în ungherele mai tenebroase ale vieţii lui în căutarea elementelor rolului pe care urmează să-l joace. Iar primul element pe care trebuie să-l cauţi, dacă eşti Alee Leamas decăzut, este singurătatea. Ceea ce însemna, pe scurt, că atât timp cât Burton era în pielea lui Leamas, toată curtea lui Burton era duşmanul său declarat. Dacă Leamas mergea singur, aşa trebuia să facă şi Burton. Dacă Leamas păstra o jumătate de sticlă de whisky Johnnie Walker în buzunarul hainei de ploaie, aşa făcea şi Burton. Şi lua câte o duşcă zdravănă ori de câte ori singurătatea devenea prea apăsătoare pentru el, chiar dacă – aşa cum a devenit repede evident – singurul lucru pe care Leamas îl avea, iar Burton nu era faptul că ţinea la băutură.

Nu am idee cum îi afecta asta viaţa conjugală, dincolo de discuţiile ca între bărbaţi la un păhărel de scotch: căzuse în dizgraţie, Elizabeth nu era tocmai mulţumită. Dar nu puneam prea multă bază pe aceste confidenţe. Burton, ca mulţi alţi actori, nu avea pace până

când nu se împrietenea de îndată cu oricine ar fi fost, aşa cum observasem că fermeca pe oricine, de la maistru la fata care servea ceai, spre enervarea vizibilă a regizorului.

Pe de altă parte, poate că Taylor avea propriile motive pentru care nu era mulţumită. Burton îl îndemnase pe Ritt să o distribuie în rolul principal, dar Ritt îi dăduse rolul lui Claire Bloom, cu care, după cum circulau zvonurile, Burton ar fi avut cândva o legătură. Şi cu toate că Bloom se închidea cu încăpăţânare în rulota ei în pauzele dintre filmări, Elizabeth, batjocorită, nu avea cum să se bucure de spectacolul celor doi care flirtau pe platou.

*

Acum imaginaţi-vă o piaţă puternic luminată în Dublin şi un hidos Zid al Berlinului – construit din boltari cenuşii şi sârmă ghimpată – tăind-o dintr-o parte în alta. Barurile se închid şi tot Dublinul a ieşit să vadă spectacolul şi cine n-ar ieşi?! Măcar de data asta nu plouă, aşa că o echipă de maşini de pompieri din Dublin stă în apropiere. Lui Oswald Morris, directorul nostru de imagine, îi place ca străzile să fie ude noaptea. De-a lungul zidului, tehnicienii şi scenografii sunt într-un ultim puseu de agitaţie. Este un loc unde nişte bolţuri de fier formează o scară grosolană, de-abia vizibilă. Oswald Morris şi Ritt o studiază de zor.

Dintr-o clipă în alta, Leamas va urca pe scară, va da sârma ghimpată la o parte şi, întins pe marginea zidului, va privi îngrozit cadavrul bietei femei pe care a fost amăgit să o trădeze. În roman, pe femeie o cheamă Liz, dar în film, din motive evidente, a fost rebotezată Nan.

Dintr-o clipă în alta, un regizor secund sau un alt funcţionar va coborî treptele de sub fereastra camerei mohorâte de la demisol unde eu şi Burton am stat izolaţi 3
3

În ultimele ore. De aici va ieşi Alee Leamas într-o haină ponosită de ploaie, îşi va ocupa poziţia pe zid şi, la comanda lui Ritt, îşi va începe urcuşul fatidic.

Numai că nu vrea să iasă. Jumătatea de sticlă de whisky Johnnie Walker s-a golit de mult. Şi, cu toate că am reuşit să beau şi eu partea mea, Leamas ar mai fi în stare să urce zidul, dar Burton cu siguranţă, nu.

Între timp, în exclamaţiile încântate ale mulţimii, apare maşina Rolls Royce albă, condusă de şofer, care e francez, iar Burton, trezit cu întârziere de rumoarea de afară, scoate un strigăt răguşit „O, Iisuse! Elizabeth, *nebuno!*” şi fuge pe trepte spre piaţă. Făcând uz de vocea de bariton la volum maxim, pe care Ritt e hotărât să o mascheze, strigă la şofer – într-o franceză imperfectă, deşi şoferul vorbeşte bine engleza – pentru că a adus-o pe Elizabeth în mijlocul mulţimii din Dublin; nu-i o ameninţare, ar crede cineva, dat fiind că întregul detaşament de poliţie din oraş a venit să vadă distracţia.

Dar furiei teatrale a lui Burton nu-i poţi ţine piept. În timp ce Elizabeth îşi arată nemulţumirea prin privirile încruntate de la fereastra coborâtă, şoferul bagă maşina în marşarier şi pleacă, lăsându-l pe Marty Ritt lângă zid cu basca lui de meseriaş, arătând precum cel mai singur şi mai furios om de pe planetă.

Şi atunci, şi cu orice altă ocazie de atunci, când am urmărit actori şi regizori lucrând împreună la un film, m-am întrebat care era cauza ostilităţii făţişe dintre Burton şi Ritt şi am ajuns la concluzia că era predestinată. Da, exista supărarea că Ritt o refuzase pe Taylor pentru rolul lui Nan şi i-l dăduse lui Bloom. Dar, după părerea mea, cauza era mai veche de atât: venea din zilele când Ritt era un radicalist pe lista neagră, rănit şi înfuriat. Conştiinţa socială nu era doar o atitudine, o avea în sânge.

În una dintre cele câteva conversaţii mai profunde pe

care le-am avut cu Burton în timpul scurtei noastre prietenii, aproape că s-a lăudat cu cât de mult dispreţuia măscăriciul din el însuşi; cât de mult îşi dorea „să fi făcut precum Paul Scofield”, adică să evite fanfaronada şi banii aduşi de filmele pe ecran mare şi să accepte numai roluri de o reală valoare artistică. Iar Ritt ar fi fost de acord cu el din toată inima.

Dar asta nu l-a scutit pe Burton de corvoadă. În ochii activistului de stânga puritan, devotat şi conjugal, Burton se apropia de tot ceea ce Ritt condamna instinctiv. Căutaţi-i declaraţiile şi veţi găsi una care spune tot adevărul: „Nu am foarte mult respect pentru talent. Talentul e genetic. Contează ceea ce faci cu el”. Era destul de rău să pui profitul înaintea artei, sexul înaintea familiei sau să epatezi cu bogăţia şi femeia ta, sau să te scufunzi ostentativ în alcool ori să păşeşti ţanţoş prin lume ca un zeu în timp ce masele strigă după dreptate. Dar să-ţi iroseşti talentul era un păcat împotriva zeilor şi a oamenilor. Şi cu cât este talentul mai mare – iar Burton avea nenumărate talente extraordinare –, cu atât păcatul este mai mare, după părerea lui Ritt.

În 1952, anul în care regizorul a fost pus pe lista neagră, Burton, copilul-minune galez, în vârstă de douăzeci şi şase de ani, cu vocea de aur, se lansa în cariera sa la Hollywood. Nu este o coincidentă că mai mulţi membri ai distribuţiei de la *The Spy Who Came în front the Cold* – printre care Claire Bloom şi Sam Wanamaker – fuseseră şi ei puşi pe lista neagră. Dacă spuneai orice nume în perioada aceea, Ritt te întreba imediat: „Unde era *el* când aveam mai mare nevoie?” Voia să spună: ne-a susţinut el sau ea, ne-a trădat sau a păstrat o tăcere laşă? Şi nu m-ar surprinde dacă, undeva într-un ungher al minţii lui Ritt sau poate chiar nu atât de subtil, aceeaşi întrebare insistentă plana deasupra relaţiei lui cu Burton.

X-Ne aflăm într-o casă de pe plajă, bătută de vânturi, în Scheveningen, pe coasta daneză. Este ultima zi de filmare pentru *The Spy Who Came în from the Cold*. Este o scenă înghesuită, de interior. Leamas îşi negociază propria distrugere, acceptând să traverseze Germania de Est şi să trădeze secrete preţioase în favoarea duşmanilor ţării sale. M-am aşezat undeva în spatele lui Oswald Morris şi Martin Ritt, făcând tot posibilul să nu stau în drum. Tensiunea dintre Burton şi Ritt e palpabilă. Ordinele lui Ritt sunt răspicate şi monosilabice. Burton de-abia dacă răspunde. Ca întotdeauna la astfel de scene de final, actorii de film vorbesc atât de încet şi de nonşalant, încât pentru un neiniţiat, par mai degrabă că repetă decât că joacă. Aşa că sunt surprins când Ritt spune „gata” şi scena se termină.

Dar nu e gata. Se aşterne o tăcere plină de aşteptări, ca şi cum toţi, în afară de mine, ştiu că urmează să se întâmple ceva. Apoi Ritt, care este, la urma urmei, un actor însemnat, de sine stătător, şi ştie câte ceva despre sincronizare, spune ceea ce cred că păstra special pentru acest moment:

— Richard, tocmai am tăvălit pentru ultima dată o târfă bătrână şi a trebuit să fie în faţa oglinzii.

Adevărat? Corect?

Nu era adevărat, nici pe departe, şi nicidecum corect. Richard Burton era un artist serios şi citit, o enciclopedie autodidactă cu apetituri şi defecte care, într-un fel sau altul, se regăsesc în noi toţi. Dacă era prizonierul propriilor slăbiciuni, fărâma de puritanism galez rectificator din el nu era prea departe de cea a lui Ritt. Era nerespectuos, năstruşnic, generos, dar, inevitabil, manipulator. În cazul celor ca el, manipularea vine la pachet cu faima. Nu l-am văzut niciodată în perioadele lui mai paşnice, dar îmi doresc să o fi făcut. A fost un Alee Leamas superb şi poate că în alt an jocul său actoricesc i-

ar fi adus Oscarul care l-a ocolit toată viaţa. Filmul era mohorât, în alb şi negru. Nu asta purtam noi în 1965.

Dacă regizorul sau actorul ar fi fost mai slabi, poate că şi filmul ar fi fost mai slab. Presupun că atunci mă simţeam mai protector faţă de durduliul, neclintitul şi înveninatul Ritt decât de Burton cel imprevizibil şi flamboaiant. Un regizor duce în spate toată greutatea filmului şi asta include şi toate sensibilităţile starului. Uneori aveam sentimentul că Burton se dădea peste cap să-l umilească pe Ritt, dar, în final, cred că erau cam la egalitate. Totuşi, Ritt a avut ultimul cuvânt. Era un regizor genial şi pasionat, a cărui furie îndreptăţită nu putea fi niciodată stăvilită.

29
Alec Guinness

Alec Guinness a murit cu discreţia lui obişnuită. Îmi scrisese cu o săptămână în urmă, mărturisindu-mi că boala soţiei lui, Merula, îl îngrijora în mod deosebit. Tipic pentru el, de-abia dacă a menţionat ceva despre propria suferinţă.

Desigur, nu puteai niciodată să-i spui lui Alee ce grozav era. Dacă erai suficient de neghiob să o faci, te privea într-un anumit fel. Dar în 1994, la împlinirea a optzeci de ani, o operaţiune clandestină de succes, condusă de editorul Cristopher Sinclair-Stevenson, a produs un volum frumos legat, intitulat *Alee*, care i-a fost dăruit de ziua lui. Conţinea amintiri, poezii, simple expresii de afecţiune şi mulţumiri, majoritatea din partea vechilor prieteni. Nu am fost acolo când i-a fost oferit darul, dar sunt sigur că Alee a fost morocănos, ca de obicei. Poate că a simţit şi un strop de mulţumire, măcar pentru că preţuia prietenia tot atât cât dispreţuia laudele şi între aceleaşi coperte se adunaseră câţiva prieteni buni.

Spre deosebire de majoritatea celor care au contribuit la realizarea volumului, eu intrasem târziu în viaţa lui Alee, dar lucrasem îndeaproape, cu mici întreruperi, timp de vreo cinci ani şi păstrasem de atunci o legătură amicală. Mereu m-am mândrit cu relaţia noastră, dar cel mai mândru am fost când a ales ceea ce am scris eu cu prilejul sărbătoririi a optzeci de ani ca prefaţă la ultimul său volum de memorii.

Alee a insistat că nu doreşte slujbă de comemorare, nici adunare postumă a prietenilor sau efuziuni sentimentale. Dar eu am scuza de a şti că acest mic portret a fost unul pe care un om extraordinar de retras s-a bucurat să-l ofere lumii.

*

Ceea ce urmează este preluat, în parte, din prefaţa pe care am scris-o pentru memoriile sale, la care am adăugat, mai târziu, câteva gânduri:

Nu este un tovarăş confortabil. De ce ar trebui să fie? Copilul care priveşte din bărbatul acesta de optzeci de ani nu a găsit încă răspunsuri uşoare sau refugii sigure. Lipsurile şi umilinţele din urmă cu trei sferturi de secol sunt încă nerezolvate. E ca şi cum se chinuie şi acum să domolească lumea adultă din jurul lui, să smulgă iubirea din ea, să-i implore zâmbetul, să-i respingă sau să-i îngrădească monstruozitatea.

Dar îi urăşte linguşeala şi nu are încredere în laudele ei. Este precaut, aşa cum învaţă copiii să fie. Îşi oferă încrederea încet, cu cea mai mare grijă. Şi e gata oricând să şi-o ia înapoi. Dacă îl îndrăgeşti în mod incurabil, cum fac eu, ai face bine să păstrezi asta pentru tine.

Aparenţele sunt extrem de importante pentru el. Haosul fiindu-i mai mult decât familiar, preţuieşte bunele maniere şi ordinea. Se înclină cu recunoştinţă în faţa celor care arată bine, dar iubeşte şi clovnii, şi maimuţele, şi personajele extravagante de pe stradă, privindu-le de parcă ar fi aliaţii lui fireşti.

Zi şi noapte studiază şi păstrează manierismele duşmanului adult, îşi mulează faţa, vocea şi trupul după nenumăratele noastre versiuni, explorând totodată posibilităţile propriei firi – mă placi mai mult aşa? – sau aşa? – sau aşa? – la infinit. Când alcătuieşte un personaj, fură fără ruşine de la cei din jur.

Să-l priveşti cum îşi asumă o identitate e ca şi cum ai privi un om care pleacă în misiune pe teritoriu inamic. Este deghizarea potrivită pentru el? (*El* fiind el însuşi în pielea

noului personaj.) Ochelarii sunt cum trebuie? Nu, să-i încercăm pe aceia. Pantofii lui sunt buni, sunt prea noi, o să-l dea de gol? Şi mersul ăsta, chestia pe care o face cu genunchiul, privirea, postura... nu crezi că-i prea mult? Şi dacă seamănă cu un băştinaş, o să vorbească la fel ca unul... stăpâneşte limba autohtonă?

Şi când se termină spectacolul sau ziua de filmare şi e din nou Alee – faţa fluidă îi străluceşte de la machiaj, trabucul mic tremură uşor în mâna lui groasă – nu poţi să nu vezi în ce lume plictisitoare s-a întors după toate aventurile pe care le-a avut acolo.

Poate că e un singuratic, dar fostului ofiţer de marină îi place şi să facă parte din echipă. Nu vrea nimic mai mult decât să fie bine îndrumat, capabil să respecte sensul ordinelor şi calitatea tovarăşilor săi. Jucând alături de ei, le ştie replicile la fel de bine ca pe ale sale. Dincolo de toată autoconsideraţia, cel mai mult preţuieşte iluzia colectivă, numită şi Spectacol: cealaltă lume preţioasă, unde viaţa are sens, formă şi ordine, iar evenimentele se desfăşoară conform regulilor scrise.

Să lucrezi alături de el la scenarii este ceea ce americanii numesc o *experienţă de învăţare*. O scenă poate trece printr-o duzină de variante până se lasă el convins. Altă scenă e aprobată, fără motiv şi fără dezbateri. Abia mai târziu, când vezi ce a hotărât să facă acolo, descoperi motivul.

Disciplina pe care şi-o impune e riguroasă şi se aşteaptă la acelaşi lucru şi de la ceilalţi. Eram prezent odată când un actor, care de atunci a renunţat la alcool, a apărut beat la filmări – poate şi pentru că era îngrozit să joace alături de Guinness. Ofensa era totală în ochii lui Alee: bietul om ar fi putut la fel de bine să adoarmă în post. Dar, după zece minute, mânia lui Alee a făcut loc unei amabilităţi aproape disperate. Filmarea de a doua zi a

mers ca unsă.

Invită-l pe Alee la cină şi va apărea în prag lustruit şi pieptănat în timp ce ceasul încă bate ora stabilită, chiar dacă viscolul a făcut Londra să încremenească. Dacă eşti invitatul său – o variantă mai probabilă, pentru că este o gazdă obsesiv de generoasă –, atunci o vedere cu scrisul îngrijit şi frumos, înclinat graţios spre sud-est, va confirma aranjamentul pe care l-aţi făcut cu o zi înainte la telefon.

Şi ai face bine să-i răsplăteşti politeţea cu punctualitate. Gesturile tale sunt foarte importante pentru el. Sunt o parte obligatorie a scenariului vieţii, sunt cele care ne separă de josnicia şi dezordinea din primii săi ani nefericiţi.

Dar Doamne fereşte, nu vreau să-l înfăţişez ca pe un om aspru.

Râsul exuberant al lui Alee şi tovărăşia binevoitoare, atunci când apar, sunt cu atât mai miraculoase din pricina vremurilor grele care le-au precedat. Valul brusc de plăcere, anecdotele spuse într-un ritm minunat, frânturile de imitaţii fizice şi vocale, zâmbetul ghiduş de delfin care se lărgeşte şi apoi dispare, toate îmi stau dinaintea ochilor în timp ce scriu. Urmăriţi-l în compania colegilor actori de orice vârstă şi provenienţă şi-l veţi descoperi aşezându-se lângă ei ca un om care a găsit locul preferat lângă foc. Noul nu-l sperie niciodată. Îi place să-ţi descopere talentul şi să-ţi dea o mână de ajutor pe drumul greu pe care el l-a parcurs deja.

Şi citeşte.

Unii actori, când li se oferă ceva de lucru, îşi numără mai întâi replicile ca să calculeze importanţa rolului. Alee este total diferit de aceştia. Niciun regizor de film, producător sau scenarist pe care îl cunosc eu nu are ochiul mai bine format pentru structură şi dialog sau pentru acel *ceva în plus* în căutarea căruia se află mereu: acel

McGuffin[67], acea fărâmă de magie care face mult din nimic.

Cariera lui Alex e presărată cu roluri geniale şi deosebite. Talentul cu care le-a ales a fost la fel de inspirat ca şi cel cu care le-a jucat. Am auzit şi că – să fie acesta unul dintre secretele bine păstrate de Alee? – soţia sa, Merula, a avut o mare influenţă în alegerile făcute. Nu m-aş mira câtuşi de puţin. Era o femeie tăcută şi înţeleaptă şi un artist foarte delicat care vedea până departe.

Ce ne leagă atunci pe noi, cei care am avut norocul să împărţim cu Alee un zâmbet sau două în lunga lui viaţă? Bănuiesc că este o tulburare permanentă în legătură cu cine să fii pentru el. Vrei să îi arăţi dragoste, dar vrei şi să-i laşi spaţiul de care se vede că are nevoie. Talentul său este atât de aproape de suprafaţă, încât instinctul îţi spune imediat să-l protejezi de greutăţile vieţii cotidiene. Dar el se descurcă foarte bine şi singur, mulţumesc.

Aşa că devenim la fel ca restul publicului său larg: donatori frustraţi, veşnic incapabili să ne exprimăm recunoştinţa, mulţumiţi să beneficiem de geniul pe care el refuză cu încăpăţânare să-l conştientizeze.

Este ora prânzului la etajul de sus al clădirii BBC, într-o zi de vară în 1979. Distribuţia, echipa, producătorii, regizorul şi scriitorul romanului *Tinker Tailor Soldier Spy* sunt adunaţi în cele mai bune costume, sorbind din paharele cu vin alb, călduţ, câte unul de fiecare, înainte de a ajunge în sala de mese, unde îi aşteaptă un ospăţ festiv cu pui rece.

Însă există o mică întârziere. A sunat gongul, magnaţii de la BBC au ieşit la paradă. Scriitorul, producătorii şi regizorul sunt de mult prezenţi, cum se

67 McGuffin este denumirea dată unui mecanism al intrigii sub formă de obiectiv, lucru dorit sau element motivant pe care îl urmăreşte protagonistul. (n.tr.).

cuvine. Magnaţii insistă mult pe timp. Şi distribuţia a sosit devreme, iar Alee, ca întotdeauna, mai devreme decât ceilalţi. Dar unde, o, unde este Bernard Hepton, actorul nostru din primul rol secundar, Toby Esterhase al nostru?

În timp ce paharele noastre cu vin se încălzesc, toţi ochii se îndreaptă spre uşile duble. S-o fi îmbolnăvit Bernard? O fi uitat? E supărat? Se zvoneşte că sunt ceva neînţelegeri între Alee şi Bernard.

Uşile se deschid. Cu o degajare studiată, Bernard îşi face apariţia, îmbrăcat nu în haine cenuşii şi mohorâte sau bleumarin ca noi, ceilalţi, ci într-un costum din trei piese de un verde ţipător, scosinev ident ă de pantofii portocalii de lac.

În timp ce înaintează zâmbind prin cameră, îl întâmpină vocea blândă a lui George Smiley:

— O, Bernard! Ai venit deghizat în broască!

30
Capodopere pierdute

Cred că într-o bună zi se va ajunge la concluzia că cele mai bune filme după opera mea sunt cele care nu s-au făcut niciodată.

În 1965, anul în care a fost lansat filmul *The Spy Who Came* în *from the Cold*, am fost convins de editorul meu din Anglia să particip împotriva voinţei mele la Târgul de Carte de la Frankfurt, pentru a promova romanul, de la care oricum aveam aşteptări scăzute, şi a mă face, în general, plăcut şi interesant pentru presă. Sătul de sunetul propriei voci – şi de a fi pasat de la un jurnalist străin la altul ca un sac de cartofi – m-am retras în camera mea de la hotelul Frankfurter Hof ca să stau îmbufnat.

Şi asta făceam într-o după-amiază târzie când a sunat telefonul şi o voce de femeie care vorbea engleza răguşit şi cu accent m-a anunţat că Fritz Lang era în hol şi dorea să mă vadă, nu voiam să cobor?

Chemarea nu m-a impresionat. Sunt o droaie de Lang în Germania, iar Fritz de asemenea. Era acelaşi scriitor de bârfe literare odioase pe care îl ocolisem puţin mai devreme?

Bănuiam că el era şi se folosea de femeia asta ca momeală. Am întrebat-o ce fel de treabă avea domnul Lang cu mine.

— Este Fritz Lang, *regizorul de film*, m-a corectat ea mustrător, are o propunere pentru dumneavoastră pe care ar vrea să o discutaţi.

Dacă mi-ar fi spus că mă aştepta Goethe în hol, aş fi avut cam aceeaşi reacţie. Când studiam germana la Berna la sfârşitul anilor ’40, noi, studenţii, am petrecut nopţi întregi discutând despre geniul lui Fritz Lang, marele regizor de film din anii Republicii de la Weimar.

Ştiam şi despre viaţa lui, până într-un anumit punct: evreu născut în Austria, educat în religia catolică, rănit de trei ori în lupta pentru Austria în Primul Război Mondial şi după aceea, în ordine, actor, scriitor şi regizor expresionist în zilele de glorie ale Ufa, celebra companie de film de la Berlin din anii ’20. Ca studenţi, discutaserăm cu seriozitate despre filme expresioniste clasice ca *Metropolis*, suportaserăm *Die Nibelungen* timp de cinci ore şi *Dr Mabuse*, *the Gambler* timp de patru ore. Probabil pentru că îmi convenea să mă gândesc la infractori ca la eroi, aveam o afinitate deosebită pentru *M*, în care Peter Lorre juca un ucigaş de copii vânat de cei din lumea interlopă.

Dar *după* 1933? Lang? După treizeci de ani? Citisem că plecase să facă filme la Hollywood, dar nu-mi aminteam să fi văzut vreunul. Pentru mine, el era Omul de la Weimar şi atâta tot. Ca să fiu sincer, nici nu ştiam dacă mai era în viaţă. Şi încă mai credeam că telefonul putea fi o glumă.

— Vreţi să spuneţi că *Dr Mabuse* este jos? am întrebat eu vocea feminină ispititoare cu ceea ce speram că era un scepticism trufaş.

— Este domnul Fritz Lang, regizorul de film, şi doreşte să aibă o discuţie pozitivă cu dumneavoastră, a repetat femeia fără să lase vreun pic de la ea.

Dacă este adevăratul Lang, o să poarte petic pe ochi, m-am gândit în timp ce îmi puneam o cămaşă curată şi alegeam o cravată.

Chiar purta un petic pe ochi. Purta şi ochelari, ceea ce mă nedumerea: de ce două lentile pentru un ochi? Era un bărbat greoi, descurajant, cu faţa făcută numai din curbe musculoase. Avea fălcile proeminente de luptător şi un zâmbet nu prea drăguţ. Purta o pălărie gri, înaltă, cu borul care-i ferea ochiul bun de lumina de deasupra. Aşezat ca un pirat bătrân, cu spatele drept în scaunul de hotel. Cu capul dat pe spate, ascultând ceva ce nu era

sigur dacă-i plăcea sau nu. Mâini puternice strânse pe mânerul unui baston sprijinit între genunchi. Acesta era omul care, după cum spunea legenda, atunci când regiza M, l-a aruncat pe Peter Lorre pe scări într-un avânt de pasiune creatoare.

Femeia cu vocea răguşită cu care vorbisem stătea lângă el şi nu voi şti niciodată dacă era amanta lui, tânăra soţie sau impresarul. Era mai aproape de vârsta mea decât de a lui şi foarte hotărâtă ca discuţia noastră să fie încununată de succes. A comandat ceai englezesc şi m-a întrebat dacă îmi plăcea la târgul de carte. Am minţit şi am spus că foarte mult. Lang a continuat să surâdă posac privind în depărtare. Când am încetat să mai vorbim despre nimicuri, s-a cufundat în tăcere o vreme, până când a spus:

— Vreau să fac un film după cărţulia dumitale, *A Murder of Quality*[68], a anunţat el într-o germano-americană bombastică, punând o mână grea pe antebraţul meu şi lăsând-o acolo. Vii în California. Facem scenariul împreună, facem un film. Vrei să faci asta?

„Cărţulie” rezuma totul, mă gândeam eu în timp ce-mi veneam în fire. O scrisesem în câteva săptămâni, curând după ce am ajuns la Ambasada Britanică din Bonn. Este povestea unui director de şcoală publică aflat în pragul pensiei, care-şi ucide propriul elev ca să mascheze o crimă mai veche. George Smiley, chemat să salveze situaţia, îl demască. Şi acum, dacă mă gândesc la asta, pot să înţeleg de ce, cu toate neajunsurile, l-a atras pe regizorul filmului *M*. Singura problemă era George Smiley. Din pricina unui contract de ecranizare, pe care nu ar fi trebuit să-l semnez, avea contract cu un mare studiu de film. Lang era de neoprit.

— Ascultă, îi *ştiu* pe oamenii aceia. Sunt *prietenii*

---

68 *O crimă la case mari*, Editura RAO,1997 (n.tr.).

mei. Poate ar trebui să-i lăsăm să finanţeze filmul. E o afacere bună pentru un studio. Ei deţin drepturile asupra personajului, aşa că pot să facă un film despre el. E o afacere bună pentru ei. Îţi place California?

Îmi place California foarte mult.

— Vii în California. Muncim împreună, facem un scenariu, facem un film. Alb-negru, ca *The Spy Who Came* în Ai o problemă cu alb-negru?

Niciun fel de problemă.

— Ai agent de film?

Îi spun numele agentului.

— Ascultă, eu l-am făcut om pe băiatul ăsta. Vorbesc cu agentul, facem înţelegerea, după Crăciun mergem în California, scriem scenariul. După Crăciun e bine pentru dumneata? – încă zâmbind undeva în faţa lui, dar cu mâna ancorată de antebraţul meu.

După Crăciun îmi convine de minune.

Dar acum observ că femeia de lângă el îi îndrumă uşor mâna liberă de câte ori se întinde în faţă spre ceaşcă. Ia o gură de ceai. Cu ajutorul ei, pune ceaşca jos. Pune mâna din nou pe mânerul bastonului. Întinde mâna după ceaşcă şi ea i-o îndrumă din nou.

N-am mai auzit nimic niciodată de la Fritz Lang. Agentul meu de film a spus că nu voi mai auzi de el. Nu a spus niciun cuvânt despre începutul său de orbire, dar condamnarea la moarte a fost la fel absolută: nu mai puteam conta pe Fritz Lang.

*

În 1968, romanul meu *A Small Town în Germany* a fost pentru puţin timp sursă de inspiraţie pentru Sydney Pollack. Colaborarea noastră, complicată de faptul că Pollack descoperise pârtiile elveţiene, nu se materializase,

iar compania care cumpărase drepturile originale dăduse faliment, lăsându-ne pierduţi într-un labirint legal. Dacă învăţasem ceva despre industria filmului, acel lucru era să nu mă mai las luat pe sus de fluxurile de entuziasm glorioase, dar de scurtă durată, ale lui Sydney.

Aşa că era ceva firesc ca, după douăzeci de ani, când m-a sunat în toiul nopţii să-mi spună pe vocea lui melodioasă că noul meu roman, *The Night Manager*, avea să fie filmul din cariera lui care să îi inspire pe alţii, am lăsat totul baltă şi am luat primul avion spre New York. De data asta, ne-am înţeles eu şi Sydney, aveam să fim mai maturi şi mai înţelepţi. Nu erau sate elveţiene, nu erau căderi de zăpadă ispititoare, nu era Martin Epps, nici versantul de nord al lui Eiger. De data asta, însuşi Robert Towne, care pe atunci era cea mai mare stea în universul scenariştilor şi cu siguranţă cea mai scumpă, avea să ne scrie textul. Paramount era de acord să cumpere drepturile.

Într-o casă retrasă din Santa Monica, unde eram siguri că nu ne va deranja nimeni, eu, Sydney şi Bob Towne ne-am pus pe plimbat prin cameră pe rând şi ne-am îndrăgit unii pe alţii, până când o mare explozie a pus capăt deliberărilor. Towne, convins că eram atacaţi de terorişti, s-a aruncat la podea. Sydney, activ şi îndrăzneţ, a sunat la departamentul de poliţie Los Angeles pe linia directă care îmi place să cred că era disponibilă numai regizorilor de primă mână. Eu, cu obişnuita prezenţă de spirit, se pare că nu am făcut nimic altceva decât să rămân cu gura căscată.

Răspunsul departamentului de poliţie a fost liniştitor: doar un mic cutremur de pământ, Sydney, nimic de care să te sperii şi ascultă, ce fel de film puneţi voi la cale acolo? Am dat înainte, dar nu la fel de productiv, şi ne-am despărţit devreme. Ne-am înţeles ca Towne să lucreze la o

primă variantă. Sydney avea apoi să lucreze cu el. Eu eram o resursă pasivă.

— Dacă vrei să discutăm vreodată despre idei, Bob, sună-mă fără ezitare, i-am spus eu cu mărinimie şi i-am dat numărul meu de telefon din Cornwall.

*

Eu şi Towne n-am mai vorbit niciodată. Când avionul meu a decolat de pe Aeroportul Los Angeles, o alertă de cutremur la scară maximă se anunţa în difuzoare. Sydney spusese că o să vină după mine în Cornwall de îndată ce primeam prima schiţă de la Towne. Pe vremea aceea, aveam o cabană pentru oaspeţi ceva mai sus pe aleea de lângă casa noastră. Am pregătit-o pentru această ocazie. El lucra încă la un thriller de John Grisham pe care tocmai îl filmase, cu Tom Cruise, a spus. Proiectul nostru era următorul. Bob e cât se poate de retras. E nebun după munca noastră, David. Îi place provocarea. Bob e aprins şi gata de treabă. Towne are doar vreo două scenarii de terminat înainte. Apoi veştile au început să vină mai rar, spaţiul dintre ele devenind mai lung de fiecare dată. Towne are probleme cu ultimul act şi, Doamne, Cornwell, de ce trebuie să scrii romane atât de complicate?

Şi în cele din urmă – în toiul nopţii din Cornwall, ca de obicei – a venit telefonul pe care îl aşteptam cu răbdare: hai să ne întâlnim la Veneţia vineri. Filmul cu Tom Cruise pare să doboare toate recordurile, a adăugat el. Vizionările au fost nebunie curată. Studioul e în al nouălea cer. Minunat, am zis eu, fantastic, ce face Bob? Ne vedem vineri. O să-mi pun oamenii să-ţi pregătească un apartament la hotel. Las tot şi zbor la Veneţia. Lui Sydney îi place să mănânce, dar mănâncă în grabă, mai ales când e preocupat. Bob lucrează foarte bine, a zis el vag, ca şi

cum m-ar anunţa despre moartea unui prieten îndepărtat. S-a împiedicat puţin la actul de mijloc. O să reia lucrul în curând. Mijloc, Sydney? Credeam că e ultimul act cu care are probleme. Sunt legate, a răspuns Sydney. Toate astea în timp ce primea cu sufletul la gură un şir de mesageri: minunate recenzii, Sydney – vezi, cinci stele şi două degete mari în sus! – facem istorie în industria spectacolului, pentru Dumnezeu!

Lui Sydney i-a venit o idee. Ce-ar fi să zbor mâine cu el la Deauville? Au şi acolo o vizionare. Putem vorbi în avion. Fără întreruperi de data asta.

A doua zi dimineaţă, am zburat la Deauville cu un avion Lear. Eram patru: Sydney şi copilotul, amândoi cu căşti pe urechi, aşezaţi la butoane, un pilot de rezervă şi cu mine în spate. Atât prietenul lui Sydney, John Calley, pe atunci director la Sony Columbia, cât şi Stanley Kubrick, alt pasionat de siguranţa în zbor, mă avertizaseră să nu zbor niciodată cu Sydney. Gândeşte-te la riscul de a zbura cu un pilot de avion fără vreun pic de experienţă, David! Nu te complica! După o călătorie neaşteptat de scurtă, am aterizat la Deauville, iar Sydney s-a trezit înconjurat deodată de un roi de directori de studio, de agenţi ai unor actori şi de publicişti. A dispărut rapid într-o limuzină; eu am fost împins de la spate în alta. La hotelul impresionant, alt apartament enorm mă aşteaptă cu flori, şampanie din partea conducerii şi un bilet de bun venit adresat lui monsieur David Carr. Am sunat la recepţie să obţin o listă cu orele de plecare a feriboturilor. După câteva încercări, am reuşit să prind legătura cu apartamentul lui Sydney. Sydney, totul e minunat, dar tu eşti ocupat acum şi nu cred că proiectul nostru e pe primul plan pentru tine. Ce-ar fi să plec eu acasă şi să vorbim din nou când Bob predă scenariul?

Brusc îngrijorat, Sydney a vrut să ştie cum am de

gând să ajung în Anglia de la Deauville. Cu un afurisit de *feribot*, Cornwell? Am *înnebuniţi* la afurisitul de Lear, pentru Dumnezeu! Sydney, sincer, feribotul e în regulă, mulţumesc. Sunt multe feriboturi. Îmi plac ambarcaţiunile. Iau afurisitul de Lear. De data asta trei: cei doi piloţi ai lui

Sydney în faţă, eu singur în spate. Aeroportul din Newquay, care este uriaş, dar în parte aparţine Forţei Aeriene Regale, nu a vrut să ne primească. Ne-am hotărât pentru Exeter. Deodată, m-am trezit singur pe o pistă goală, cu valiza în mână, în vreme ce Lear era deja la jumătatea drumului înapoi spre Deauville. M-am uitat în jur după o baracă de vamă sau pentru imigranţi, dar nu am găsit nimic. Un singur muncitor într-o vestă portocalie reflectorizantă făcea ceva cu un târnăcop pe marginea pistei. Scuzaţi-mă, tocmai am sosit cu un avion privat, îmi puteţi spune unde găsesc vama? De unde aţi sosit? m-a întrebat el deloc ceremonios, sprijinindu-se în târnăcop. Franţa? Asta e afurisita de Piaţă Comună! A clătinat din cap la prostia mea şi şi-a reluat lucrul. Am escaladat un gărduleţ ca să ajung la parcarea unde soţia mea aştepta să mă ducă acasă.

Abia când Towne a apărut la Festivalul de Film de la Edinburgh un an mai târziu şi, potrivit spionilor mei, a vorbit chibzuit despre problemele de nerezolvat apărute în adaptarea romanului meu pentru marele ecran am ştiut că partida era pierdută. Doamne, Cornwell, Bob pur şi simplu nu a putut să dea de capăt ultimului act!

*

Când a sunat Francis Ford Coppola invitându-mă să stau la podgoria lui din Napa Valley şi să lucrez la o adaptare cinematografică după *Our Game*[69], am ştiut că

69 *Jocul*, Editura RAO,2016 (n.tr.).

avea să fie un lucru grozav. Am zburat la San Francisco. Coppola a trimis o maşină. În mod previzibil, era minunat să lucrezi cu el: rapid, cursiv, creativ, încurajator. În cinci zile, lucrând astfel, vom avea o primă variantă gata, m-a asigurat el. Şi am avut. Eram extraordinari împreună. Aveam o cabină numai pentru mine pe domeniu, mă trezeam în zori şi scriam întruna până la prânz. Prânz elegiac în familie la o masă lungă, pregătit de însuşi Coppola. O plimbare pe malul lacului, poate puţin înot, apoi ne întorceam la a fi geniali împreună pentru restul după-amiezii.

După cinci zile, terminaserăm tot. Lui Harrison o să-i placă mult chestia asta, a spus Coppola. Se referea la Harrison Ford. La Hollywood, numele sunt numai pentru outsideri. A fost un moment dificil când Coppola i-a trimis scenariul editorului său şi a venit plin de linii şerpuite şi comentarii în creion pe margine, precum „RAHAT! NU O SPUNE, *ARAT-O*!”, dar Coppola a râs când a văzut asemenea remarci voioase. Editorul lui era mereu aşa, a spus el. Nu degeaba îi spuneai tăietorul criminal. Scenariul avea să ajungă luni la Harrison. Iar eu eram liber să mă întorc în Anglia şi să aştept veşti.

M-am întors în Anglia şi am aşteptat. Săptămânile treceau. L-am sunat pe Coppola, dar mi-a răspuns asistentul. Francis este foarte ocupat acum, David, pot să te ajut cu ceva? Nu, David, Harrison nu a răspuns încă. Nici până în ziua de azi, Harrison nu a răspuns. Nimeni nu tace mai bine decât cei de la Hollywood.

x-Primul semn legat de interesul lui Stanley Kubrick de a adapta romanul meu, *A Perfect Spy*[70], pentru marele ecran a fost când m-a sunat voind să ştie de ce îi refuzasem oferta pentru drepturile de autor pentru film. *Eu îl refuzasem pe Stanley Kubrick*? Eram uimit şi totodată

---

70 *Un spion desăvârşit*, Editura RAO,2010 (n.tr.).

îngrozit. Ne cunoşteam, ce Dumnezeu! Nu foarte bine, destul de bine. De ce nu mă sunase să-mi spună că era interesat? Şi mai uluitor decât orice altceva: ce era în mintea agentului meu de film de nu-mi spusese că avea o ofertă din partea lui Kubrick şi că semnase un contract cu BBC pentru carte? Stanley, i-am spus, verific şi te sun imediat după aceea. Ştii cumva *când* ai făcut oferta? De îndată ce am citit cartea, desigur, David: de ce să mai pierd vremea?

Agentul meu a fost la fel de uimit ca şi mine. Nu aveam decât o ofertă de film pentru A *Perfect Spy* în afară de cea de la BBC, dar era atât de neînsemnată, încât nu se deranjase să mi-o comunice. Un anume doctor Feldman, cred că aşa se numea, din Geneva, voia să cumpere drepturile de autor pentru ecranizarea romanului meu ca instrument de predare pentru un curs de transpunere a cărţilor în filme. Era o chestie de concurenţă. Studentul care venea cu cel mai bun scenariu avea plăcerea de a vedea un minut sau două din opera sa pe marele ecran. Pentru opţiunea de a dispune doi ani de drepturile de autor la *A Perfect Spy*, doctorul Feldman şi colegii săi erau pregătiţi să ofere un onorariu de cinci mii de dolari.

Eram pe punctul de a-l suna pe Kubrick ca să-l asigur că oferta lui nu ajunsese la mine, dar ceva m-a reţinut, aşa că am sunat un ştab de la studioul cu care lucra Kubrick uneori: prietenul meu, John Calley. Acesta a chicotit bucuros. Ei bine, da, era chiar Stanley al nostru. Mereu se teme că numele lui va creşte preţul.

L-am sunat pe Kubrick şi i-am spus foarte serios că, dacă aş fi ştiut că domnul Feldman era trimis de el, m-aş fi gândit de două ori înainte de a ceda drepturile celor de la BBC. Nedescurajat, Kubrick a răspuns că ar fi bucuros să regizeze seria de la BBC. L-am sunat pe Jonathan Powell, producător la BBC. Acesta fusese cu ideea versiunilor de

televiziune pentru *Tinker Tailor Soldier Spy* şi *Smileys People*. Tocmai începuse să organizeze producţia la A *Perfect Spy*.

Ce-ar fi să regizeze Stanley Kubrick pentru voi? l-am întrebat.

Tăcere, în timp ce Powell, care nu-şi manifesta cu uşurinţă sentimentele, a ezitat o clipă să se adune.

— Şi să depăşim bugetul cu câteva milioane de lire, vrei să spui? a întrebat el. Şi seria să apară cu vreo doi ani întârziere? Cred că rămâne cum am stabilit deja, mulţumesc.

x-Următoarea sugestie a lui Kubrick, la scurt timp după cealaltă, a fost să-i scriu un al doilea film de spionaj despre al Doilea Război Mondial, cu acţiunea în Franţa şi bazată pe rivalitatea dintre MI6 şi SOE. I-am spus că o să mă gândesc la asta, m-am gândit, nu mi-a plăcut şi am refuzat. Bine, atunci ce-ar fi să adaptezi o *nuvelă* erotică de scriitorul austriac Arthur Schnitzler?[71] A spus că deţine drepturile şi m-am abţinut să-l întreb dacă domnul Feldman din Geneva le cumpărase în scop educaţional. I-am spus că ştiam opera lui Schnitzler şi că mă interesa ideea de a o adapta. De-abia închisesem telefonul că un Mercedes roşu a şi oprit în faţa casei şi din maşină a coborât şoferul italian al lui Kubrick, înarmat cu o copie după traducerea în engleză a lui *Rhapsody*, de Schnitzler, de care nu aveam nevoie, şi un braţ de comentarii literare.

După câteva zile, acelaşi Mercedes m-a dus la casa de la ţară a lui Kubrick, lângă St Albans. Fusesem acolo de câteva ori, dar nimic nu m-a pregătit pentru cele două imense cuşti de metal din hol, una ocupată de pisici, cealaltă de câini. Trape şi coridoare de metal duceau de la o cuşcă la alta. Orice pisică sau câine care avea chef să

---

71 Filmat mai târziu de Kubrick, Cu ochii larg închişi, avându-i în rolurile principale pe Tom Cruise şi Nicole Kidman. (n.a.).

socializeze cu specia cealaltă putea să o facă. Unii socializau, alţii preferau să nu, a zis Kubrick Dura ceva timp. Câinii şi pisicile aveau un trecut tumultuos în spate.

Urmaţi de câini, nu şi de pisici, eu şi Kubrick ne-am plimbat prin grădină în timp ce eu, la cererea lui, vorbeam în stil dogmatic despre cum ar putea fi adaptată *nuvela* lui Schnitzler pentru marele ecran. Erotismul său, am sugerat, este mult intensificat de inhibiţii şi de snobismul de clasă. Se prea poate ca Viena anilor ’20 să fi fost un stup de libertăţi sexuale, dar era şi unul plin de intoleranţă socială şi religioasă, de prejudecăţi şi antisemitism cronic. Oricine se muta în societatea vieneză – de exemplu, tânărul nostru erou, doctorul obsedat sexual – îi nesocotea regulile pe propria răspundere. Călătoria erotică a eroului, începând de la incapacitatea de a face dragoste cu tânăra şi frumoasa lui soţie şi culminând cu încercarea frustrată de a lua parte la o orgie în casa nobilului austriac, era plină de pericole sociale, dar şi fizice.

Cumva, i-am spus lui Kubrick, care se arăta mai deschis faţă de tema mea în timp ce ne plimbam cu haita de câini pe urmele noastre, că filmul trebuia să recreeze atmosfera asta apăsătoare, care să potenţeze lupta pe care o duce eroul pentru descoperirea identităţii sexuale.

— Cum facem asta? a întrebat Kubrick, tocmai când începeam să cred că toată atenţia lui fusese captată de câini.

Ei bine, Stanley, m-am gândit şi cred că cel mai sigur este să alegem un oraş medieval înconjurat de ziduri sau un orăşel care creează vizual senzaţia de izolare.

Nicio reacţie.

Ca la Avignon, de exemplu, sau Wells, în Sommerset. Ziduri înalte… parapete… străzi înguste… uşi întunecate.

Nicio reacţie.

Un oraş ecleziastic, Stanley, poate catolic, ca Viena

lui Schnitzler, de ce nu? Cu palatul unui episcop, o mănăstire şi un colegiu de teologie. Tineri frumoşi în haine religioase care trec pe lângă călugăriţe tinere cu ochii nu tocmai plecaţi. Răsună clopote de biserică. Parcă putem să *mirosim* tămâia, Stanley.

Mă ascultă? E captivat sau plictisit de moarte?

Iar doamnele nobile din oraş, Stanley – al naibii de pioase la suprafaţă şi atât de pricepute la disimulare, încât, atunci când eşti invitat la cină la palatul episcopului, nu ştii dacă i-o trăgeai femeii din dreapta aseară la orgie sau dacă era acasă spunând rugăciuni cu copiii.

După ce mi-am terminat aria, câtuşi de puţin mulţumit de mine, am mers o vreme în tăcere. Mi se părea că până şi câinii se bucurau în tăcere de elocvenţa mea. Într-un târziu, Stanley a vorbit:

— Cred că o să fie la New York, a zis şi ne-am îndreptat spre casă.

31
Cravata lui Bernard Pivot

Puţine interviuri sunt plăcute. Toate sunt stresante, cele mai multe sunt plictisitoare, iar unele sunt de-a dreptul groaznice, mai ales dacă acela care îţi ia interviu este conaţionalul tău: omul versat, cu aer sfidător, care nu şi-a făcut temele, nu ţi-a citit cartea, care crede că-ţi face o favoare venind până acolo şi are nevoie de ceva de băut; scriitorul aspirant care e de părere că eşti de mâna a doua, însă vrea să-i citeşti manuscrisul neterminat; feminista care presupune că ai reuşit doar pentru că eşti un nenorocit de alb credibil, din pătura de mijloc, iar tu bănuieşti că s-ar putea să aibă dreptate.

Jurnaliştii străini, în universul meu simplu, sunt, prin contrast, sobri, serioşi, au citit cartea din scoarţă în scoarţă şi-ţi cunosc volumele apărute anterior mai bine decât tine – cu excepţia câte unui nonconformist, cum ar fi tânărul francez de la *L'Evénement du jeudi*, care, de neclintit în ciuda refuzului meu de a-i acorda un interviu, mi-a pândit ostentativ casa din Cornwall, a zburat pe deasupra cu un aeroplan la joasă altitudine şi a venit în recunoaştere din nou cu o barcă de pescuit până aproape de ţărm înainte de a scrie un articol despre escapada lui, în care a dat măsura creativităţii cu care era înzestrat.

A mai fost şi fotograful – tot francez şi tot tânăr, dar trimis de altă revistă – care a insistat să verific mostre din portofoliul lui înainte să-mi facă o poză. Deschizând un album de buzunar unsuros, mi-a arătat fotografii cu personalităţi precum Saul Bellow, Margaret Atwood şi Philip Roth, iar după ce le-am admirat ascultător pe fiecare, în stilul meu linguşitor, mi-a arătat următorul exponat, care consta în imaginea luată de aproape a unei pisici în fugă şi cu coada ridicată.

— Vă place fundul pisicii? a întrebat el, pândindu-mi cu atenţie reacţia.

— E o poză drăguţă. Bine luminată. Bună, am răspuns eu, adunându-mi ce sânge rece mai aveam.

A mijit ochii şi un zâmbet şiret i s-a întins pe faţa absurd de tinerească.

— Fundul pisicii e *testul* meu, a explicat el mândru. Dacă subiectul meu e şocat, ştiu că nu e un om sofisticat.

— Iar eu sunt? l-am întrebat.

Voia o uşă pentru portret. O uşă exterioară. Nu de culoare sau aspect deosebit, ci una înfundată, aflată în umbră. Ar trebui să adaug că era un tip mic de statură, atât de mic, încât mai că îmi venea să mă ofer să-i duc eu geanta pentru camera foto.

— Nu vreau să pozez pentru o fotografie cu spioni, am spus eu cu o fermitate neobişnuită.

Mi-a respins temerile. Uşa nu avea nicio legătură cu spionii, era vorba de *profunzime*. După o vreme, am găsit una care îndeplinea criteriile lui stricte. Am stat în faţa uşii şi m-am uitat direct în cameră, conform instrucţiunilor.

Lentila nu semăna cu nimic din ceea ce văzusem până atunci: o jumătate de glob, cu un diametru de douăzeci şi cinci de centimetri. Se lăsase într-un genunchi, cu un ochi lipit de vizor, când doi bărbaţi cu înfăţişare de arabi s-au oprit în spate şi mi s-au adresat peste umărul lui.

— Scuzaţi-ne, vă rugăm, a zis unul din ei. Ne puteţi spune cum ajungem la metrou în Hampstead?

Era cât pe ce să-l îndrum spre Flask Walk când fotograful meu, furios că nu se putea concentra, s-a răsucit şi, încă într-un genunchi, a strigat spre cei doi un „duceţi-vă dracului” strident. Uimitor, asta au şi făcut.

Lăsând la o parte astfel de incidente, de-a lungul anilor, reporterii francezi au demonstrat, repet, o

sensibilitate pe care colegii lor englezi ar face bine să o imite: de aceea, sau în acest fel, am ajuns ca pe insula Capri, în 1987, să-mi pun viaţa pe tavă în faţa lui Bernard Pivot, strălucitoarea stea a televiziunii culturale franceze, fondator, creator şi crainic al emisiunii *Apostrophes*, un talk-show literar săptămânal care, în ultimii treisprezece ani, ţinuse *la France entière*[72] subjugată vineri seara, la o oră de vârf.

Venisem în Capri ca să primesc un premiu. La fel şi Pivot. Al meu, pentru literatură, al lui, pentru jurnalism. Imaginaţi-vă insula Capri într-o seară perfectă de toamnă. Două sute de invitaţi la cină, toţi frumoşi, sunt adunaţi sub cerul înstelat. Mâncarea e divină, vinul e nectar. La o masă înaltă pentru cei premiaţi, eu şi Pivot schimbăm câteva replici vesele. E un bărbat în floarea vârstei – în jur de cincizeci de ani, vioi, energic, neprihănit. Observând că, dintre toţi bărbaţii, doar el purta cravată, face o glumă pe seama lui însuşi, o rulează şi o vâră în buzunar. Cravata este semnificativă.

Pe măsură ce trec orele, mă mustră că i-am refuzat cererile de a lua parte la emisiunea lui. Mă prefac stânjenit, îi spun că probabil treceam printr-o perioadă în care refuzam orice – chiar treceam – şi reuşesc cumva să las situaţia nerezolvată.

A doua zi la prânz, ne prezentăm la primăria din Capri pentru ceremonia oficială de premiere. Fostul diplomat din mine mă face să port costum şi cravată. Pivot are o ţinută lejeră şi descoperă că, deşi cu o seară înainte purtase cravată când nu era nevoie, acum nu poartă şi toţi cei din jur au. În discursul de acceptare a premiului, deplânge această lipsă de maniere şi mă scoate în evidenţă drept cel care face mereu totul ca la carte, însă refuză să apară în emisiunea sa literară.

---

72 Franţa întreagă (în franceză în original) (n.tr.).

Mă las dus de val de această ofensivă fermecătoare bine pusă la punct, sar în picioare, îmi scot cravata, i-o înmânez şi, în faţa publicului numeros format din martori entuziasmaţi – măcar de dragul spectacolului, dacă nu din altă cauză – îi spun că e a lui şi că de acum înainte e de ajuns să mi-o arate şi voi veni în emisiune. A doua zi dimineaţă, în avion, în drum spre Londra, mă întreb dacă promisiunile făcute în Capri au caracter obligatoriu. În câteva zile, aflu că au.

Am promis să particip la un interviu live, în franceză, cu o durată de şaptezeci şi cinci de minute, care va fi luat de Bernard Pivot şi de trei jurnalişti francezi de seamă. Nu va exista nicio discuţie în prealabil, nicio întrebare nu va fi telegrafiată anterior. Însă trebuia să fiu pregătit – aşadar, am apelat la editorul meu francez pentru o dezbatere pe diverse teme care să acopere subiecte precum politica, cultura, literatura, sexul şi orice altceva putea apărea în mintea febrilă a lui Bernard Pivot.

Iar eu de-abia am mai scos un cuvânt în franceză de când am predat-o ultima dată la nivel mediu cu treizeci de ani în urmă.

*

Alliance Française ocupă o casă drăguţă pe colţul străzii în Dorset Square. Am răsuflat adânc şi am intrat. La recepţie, o femeie tânără cu părul scurt şi ochii căprui şi mari.

— Bună ziua, am spus. Mă întrebam dacă aş putea să-mi pun la punct franceza.

M-a privit cu o uimire severă.

— *Quoi*?[73] a întrebat ea şi am continuat să discutăm.

Mai întâi, cu puţina franceză pe care o mai ştiam, am

---

73 Ce? (în franceză în original) (n.tr.).

vorbit cu Rita, apoi cu Roland şi, în cele din urmă, cu Jacqueline, cred că în ordinea asta. Au sărit imediat când am pomenit de *Apostrophes*. Rita şi Jacqueline aveau să mă preia cu rândul. Urma să fie un curs de aprofundare. Rita – sau a fost Jacqueline? – avea să se concentreze pe franceza vorbită, să mă ajute să-mi construiesc răspunsuri la întrebări anticipate. Jacqueline, în colaborare cu Roland, avea să pună la cale campania militară. Pe principiul „cunoaşte-ţi duşmanul”, plănuiau să realizeze un studiu al psihologiei lui Pivot, să-i analizeze măiestria şi subiectele preferate de discuţie şi să fie la curent cu ştirile zilnice. Producătorii emisiunii *Apostrophes* puneau mare preţ pe raportarea la actualitate.

În acest scop, Roland a alcătuit o arhivă a episoadelor mai vechi din *Apostrophes*. Rapiditatea şi umorul din schimburile de replici ale participanţilor m-au îngrozit. Fără să le spun meditatorilor mei, am întrebat pe furiş dacă aş putea totuşi să beneficiez de prezenţa unui translator. Răspunsul lui Pivot a venit instantaneu: pe baza conversaţiilor noastre din Capri, era convins că ne puteam descurca onorabil. Ceilalţi trei ziarişti aveau să fie Edward Behr, jurnalist poliglot şi cunoscut corespondent extern, Philippe Labro, autor renumit, jurnalist şi regizor de film, şi Catherine David, o respectată jurnalistă specializată în literatură.

Aversiunea mea fată de interviuri nu e un soi de afectare, chiar dacă din când în când cedez tentaţiei sau mă plec în faţa presiunii exercitate de editori. Jocul celebrităţii nu are absolut nimic de-a face cu scrisul şi se desfăşoară într-o arenă destul de diferită. Întotdeauna am fost conştient de asta. Da, un spectacol de teatru. Un exerciţiu de autoproiecţie, cu siguranţă. Iar din punctul de vedere al editorilor, cea mai bună reclamă gratuită posibilă. Dar asta poate distruge un talent la fel de repede

pe cât îl promovează. Am întâlnit cel puţin un scriitor care, după un an de promovare a operei sale în toată lumea, se simte permanent golit de creativitate şi mă tem că are dreptate.

În cazul meu, au existat doi elefanţi în încăpere din clipa în care am început să scriu: cariera sinistră a tatălui meu, care, dacă interesa pe cineva să facă legătura, era o chestiune cunoscută în mod public; şi relaţiile mele cu serviciul de informaţii, despre care nu aveam voie să discut, lucru impus de lege, dar şi o alegere personală. Sentimentul că interviurile aveau legătură atât cu ce să ascunzi, cât şi cu ce să dezvălui, era, prin urmare, foarte bine înrădăcinat în mine dinainte de a-mi începe cariera literară.

Toate acestea intră în paranteză în timp ce-mi ocup locul pe o platformă, într-un studio arhiplin din Paris şi pătrund pe domeniul irealului liniştit, aflat chiar dincolo de trac. Pivot scoate cravata mea şi povesteşte cu elan cum a ajuns la el. Mulţimea e încântată. Discutăm despre Zidul Berlinului şi Războiul Rece. Un clip din filmul *The Spy Who Came în from the Cold* oferă un moment de respiro. La fel şi contribuţiile prelungite ale celor trei jurnalişti, care tind să fie mai mult nişte declaraţii oficiale decât întrebări. Discutăm despre Kim Philby, Oleg Penkovsky, *perestroika*, *glasnost*. Au acoperit cei din echipa mea de la Alliance Française aceste subiecte în timpul instructajului operaţional? Sigur că da, pentru că, după cum se vede, recit din memorie. Îi admirăm pe Joseph Conrad, Maugham, Greene şi Balzac. Medităm cu privire la Margaret Thatcher. A fost Jacqueline cea care m-a învăţat despre ritmul paragrafului retoric în franceză – enunţă teza, schimb-o radical, elaborează prin propriul rezumat? Fie că a fost Jacqueline, Rita sau Roland, le mulţumesc tuturor şi publicul izbucneşte din nou în aplauze.

Urmărindu-l pe Pivot în timp real, în faţa publicului care cade cu uşurinţă sub vraja lui, nu e greu să înţelegem cum a reuşit ceea ce nicio personalitate de televiziune de pe pământ nu a fost capabilă nici măcar să imite. Nu e vorba doar de charismă. Nu e numai energie, farmec, îndemânare, erudiţie. Pivot are cea mai rară calitate dintre toate, cea pentru care producătorii de film din toată lumea şi cei care realizează distribuţia şi-ar da viaţa: o generozitate firească a sufletului, cunoscută mai degrabă drept *inimă*. Într-o ţară celebră pentru ridicarea ridicolului la rang de artă, Pivot dă de ştire invitatului, din clipa în care se aşază, că totul va fi bine. Asta o simte şi publicul. Ei sunt familia lui. Niciun alt reporter, niciun jurnalist din cei câţiva pe care mi-i amintesc nu mi-a făcut o impresie atât de profundă.

Emisiunea s-a terminat. Pot pleca din studio. Pivot trebuie să rămână pe scenă în timp ce citeşte anunţurile pentru săptămâna următoare. Robert Laffont, editorul meu, mă conduce repede până în stradă, care e goală. Nicio maşină, niciun trecător, niciun poliţist. Într-o seară perfectă de vară, tot Parisul e cufundat în somn.

— Unde e toată lumea? îl întreb pe Robert.

— Se uită încă la Pivot, bineînţeles, îmi răspunde el mulţumit.

De ce spun povestea asta? Poate pentru că îmi place să-mi reamintesc că, în ciuda tevaturii, a fost o noapte memorabilă din viaţa mea. Dintre toate interviurile acordate, pe multe dintre ele le regret, dar pe acesta nu-l voi regreta niciodată.

32
Prânzul cu prizonierii

Eram şase oameni la masa de prânz în ziua aceea de vară la Paris, în zorii noului mileniu. Gazda noastră era un editor francez şi ne adunaserăm să sărbătorim succesul prietenului meu, François Bizot, care publicase de curând un volum de memorii premiat.[74]

Bizot, savant budist şi vorbitor fluent de khmeră, rămâne singurul occidental care a fost luat prizonier de khmerii roşii ai lui Pol Pot şi a supravieţuit. În octombrie 1971, în timp ce lucra la Centrul pentru Conservare din Angkor, a fost prins, închis în condiţii barbare şi supus, timp de trei luni, unui interogatoriu intens de celebrul Douch, care voia să-i smulgă mărturisirea că spiona pentru CIA.

Cumva, între anchetator şi prizonier s-a dezvoltat o afinitate misterioasă, datorată parţial faptului că Bizot era un fin cunoscător al culturii budiste străvechi, dar şi, presupun, al puterii desăvârşite a personalităţii sale. Pe urmă, în urma unui act de curaj la fel de extraordinar, Douch a scris un raport către înaltul Comandament al khmerilor roşii prin care îl exonera pe Bizot de acuzaţia de spionaj. În mod tot atât de uimitor, Bizot a fost eliberat, iar Douch a ajuns să conducă unul dintre cele mai mari centre de tortură şi execuţie ale lui Pol Pot. În romanul meu *The Secret Pilgrim*, este o poveste despre *Jungle Hansen*, în care, în câteva rânduri, încerc – mă tem că fără succes – să cinstesc experienţa lui Bizot.

Când stăteam la acea masă, trecuseră treizeci de ani de la chinul lui Bizot, însă soarta lui Douch era încă nesigură, procesul său fiind amânat în mod repetat de

---

74 The Gate (Poarta), publicat de Harvill Press (n.a.).

intrigi şi apatie politică. Iar Bizot, după cum am aflat atunci, se aliase între timp cauzei lui. Argumentul său, exprimat în mod viguros ca întotdeauna, era că mulţi dintre acuzatorii lui Douch din actualul guvern khmer erau ei înşişi pătaţi cu sânge şi nu voiau decât să-l scoată pe Douch responsabil pentru păcatele lor.

Prin urmare, Bizot ducea o campanie de unul singur, nu în apărarea lui Douch, ci ca să demonstreze că nu era nici mai mult, nici mai puţin vinovat decât cei care pretindeau că-l judecă.

În timp ce Bizot îşi expunea ideile, toţi îl ascultam cu atenţie, cu excepţia unui invitat care rămânea, în mod curios, de neclintit. Stătea faţă în faţă cu mine, un bărbat mărunt, dur, cu fruntea lată şi privirea alertă şi întunecată căutând-o permanent pe a mea. Îmi fusese prezentat drept scriitorul Jean-Paul Kauffmann şi citisem cartea lui recentă, *The Dark Room at Longwood*[75], cu mare plăcere. Longwood era casa de pe insula Sfânta Elena unde Napoleon îşi petrecuse ultimii ani umilitori în exil. Kauffmann făcuse o lungă călătorie pe mare spre Sfânta Elena şi descria cu o empatie impresionantă solitudinea, claustrofobia şi degradarea sistematică a celui mai cunoscut, mai admirat şi mai ponegrit prizonier din lume.

Cum nu mi se spusese în avans că aveam să-l cunosc pe autor, am putut să-mi exprim plăcerea spontană. Aşadar, de ce naiba mă privea atât de nemulţumit? făcusem cumva vreo gafa? Ştia ceva ruşinos despre mine, ceea ce nu era exclus? Sau ne mai întâlniserăm cândva şi uitasem complet, ceea ce, chiar şi pe vremea aceea, era o posibilitate reală?

Ori l-am întrebat ceva în acest sens, ori a întrebat limbajul trupului în locul meu. Într-o inversare subită de roluri, venise rândul meu să-l privesc fix.

---

75 Camera întunecată de la Longwood (n.tr.).

*

În mai 1985, Jean-Paul Kauffmann, corespondent străin francez, fusese luat ostatic la Beirut de gruparea Hezbollah, rămânând prizonierul lor secret timp de trei ani. Când răpitorii săi aveau ordin să-l mute dintr-o casă de siguranţă în alta, îi puneau căluş, îl legau fedeleş şi-l înfăşurau într-o pătură orientală în care aproape murea asfixiat. Mă ţintuia cu privirea la masa de prânz pentru că, într-una dintre ascunzătorile unde fusese închis, dăduse peste un roman de-al meu mototolit şi-l devorase iar şi iar, investind în el, sunt sigur, mai multe profunzimi decât conţinuse vreodată. Mi-a explicat acest lucru pe tonul firesc pe care îl recunoşteam de la alte victime ale torturii, pentru care experienţa neuitată a intrat cumva în rutină.

Drept răspuns, am rămas fără grai. Căci, la urma urmei, ce era de spus? Mulţumesc că m-ai citit?! îmi pare rău că profunzimile mele erau puţin cam superficiale?!

Probabil că am încercat să par atât de umil pe cât mă simţeam şi probabil că, după ce ne-am despărţit, m-am întors la *The Dark Room at Longwood* şi-am făcut legătura pe care ar fi trebuit s-o fac când o citisem: acesta era un prizonier chinuit care scria despre altul – poate cel mai mare prizonier din istorie.

Prânzul a avut loc la începutul secolului, dar amintirea rămâne proaspătă, deşi nu l-am mai întâlnit pe Kauffmann de atunci şi nici nu am corespondat cu el. Aşadar, în timp ce scriam cartea asta, l-am căutat pe internet, am aflat că era încă în viaţă şi, după ce am făcut câteva cercetări, am obţinut adresa de e-mail, alături de avertismentul că s-ar putea să nu răspundă.

Descoperisem deja şi că, mărturisesc cu oarecare mirare, cartea care printr-o minune îl salvase de la

disperare şi nebunie fusese *Război şi pace*, de Lev Tolstoi, pe care se pare că o devorase cum făcuse şi cu romanul meu; cu siguranţă, obţinuse de acolo o hrană mult mai profundă şi mai intelectuală decât putea să ofere cartea mea. Fuseseră două descoperiri norocoase? Sau memoria unuia dintre noi ne juca feste?

Prudent, i-am scris şi, după câteva săptămâni, iată ce mi-a răspuns cu generozitate:

În timpul captivităţii mele, mi-au lipsit enorm cărţile. Uneori, temnicerii noştri ne aduceau cărţi. Apariţia unei cărţi provoca o fericire de nedescris. O citeam nu doar o dată, de două ori, de patruzeci de ori, ci o reciteam şi începând de la coadă sau de la mijloc. Speram că acest joc îmi va da o ocupaţie măcar două luni. În cei trei ani de nefericire, am trăit momente intense de bucurie. The Spy Who Came în from the Cold *a fost unul dintre acele momente. L-am luat ca pe un semn din partea destinului; temnicerii noştri ne aduceau orice vechitură: romane ieftine, al doilea volum din* Război şi pace, *de Tolstoi, tratate incomprehensibile. Dar de data asta aveam un scriitor pe care îl admiram*... *Citisem toate cărţile dumitale, inclusiv* The Spy, *dar în noua mea situaţie nu mai era aceeaşi carte. Nici nu părea să aibă* vreo *legătură cu ce-mi aminteam eu. Totul se schimbase. Fiecare rând era plin de înţelesuri. Într-o situaţie ca a mea, cititul a devenit un lucru serios şi chiar periculos, întrucât chiar şi cel mai mic detaliu părea legat de un joc de tipul dublu sau nimic, adică esenţa existenţei unui ostatic. Deschiderea uşii unei celule, anunţând sosirea unei persoane importante din Hezbollah, putea să însemne libertatea sau moartea. Fiecare semn, fiecare aluzie devenea o prevestire, un simbol sau o parabolă. Sunt multe din acestea în* The Spy.

Cu această carte, am simţit climatul acela de disimulare şi manipulare ftaquiyya *în şiită*) *în cel mai tainic*

spaţiu alfiinţei mele. Temnicerii noştri erau departe de profesionalismul celor de la KGB sau CIA, dar, ca şi ei, erau nişte proşti încrezuţi, cinici brutali care foloseau religia şi credulitatea tinerilor militanţi pentru a-şi satisface apetitul pentru putere.

La fel ca personajele dumitale, răpitorii mei erau experţi în paranoia: neîncredere patologică, furie maniacă, judecată falsă, amăgiri, agresiuni sistematice, apetit nevrotic pentru minciuni. Lumea absurdă şi aridă a lui Leamas, unde oamenii nu erau decât nişte pioni, era lumea noastră. Cât de des m-am simţit abandonat, dat uitării. Şi, mai presus de toate, epuizat. Această lume duplicitară m-a învăţat şi să reflectez la profesia mea de jurnalist. În fond, suntem agenţi dubli. Sau tripli. Trebuie să empatizăm cu alţii ca să înţelegem şi să fim acceptaţi, apoi trădăm.

Viziunea dumitale asupra lumii este pesimistă. Suntem creaturi jalnice; individual, nu contăm prea mult. Din fericire, acest lucru nu se aplică tuturor (vezi personajul Liz).

În această carte am găsit motive să sper. Cea mai importantă este o voce, o prezenţă. A dumitale. Bucuria unui scriitor care descrie o lume crudă şi lipsită de culoare şi se desfată redând-o atât de cenuşie şi fără speranţă. O simţi aproape fizic. Cineva vorbeşte cu tine, nu mai eşti singur, în temniţa mea, nu mai eram abandonat. Un om a venit în celulă cu cuvintele şi viziunea lui despre lume. Cineva mi-a împărtăşit puterea lui. Aveam să răzbat...”[76]

Iată; iată ce înseamnă memoria umană, a lui Kauffmann, a mea, a amândurora. Aş fi putut să jur că la prânz vorbea despre *Smileys People*, nu *The Spy Who Came în from the Cold* şi asta pare să fie şi ceea ce-şi aminteşte soţia mea.

---

76 Jean-Paull Kauffmann, 2015. Traducere de Isabel Wall, 2015 (n.a.).

33
Fiul Tatălui Autorului

A durat multă vreme până să ajung să scriu despre Ronnie, escrocul, idealistul, deţinutul ocazional şi tatăl meu.

Din ziua în care am făcut primele încercări ezitante de a scrie un roman, el a fost cel cu care voiam să mă lupt, dar eram la distanţă de ani-lumină de a fi pregătit pentru asta. Primele schiţe ale cărţii care a devenit în cele din urmă A *Perfect Spy* musteau de văicăreală: aruncă o privire, dragă cititorule, la acest băiat beteag din punct de vedere sentimental, strivit sub talpa tatălui său tiranic. Abia după ce l-am ştiut mort şi m-am reapucat de roman, am făcut ceea ce ar fi trebuit să fac de la bun început: am făcut ca păcatele fiului să fie cu mult mai reprobabile decât ale tatălui.

Odată ce m-am achitat de această obligaţie morală, am putut cinsti cu adevărat moştenirea vieţii lui furtunoase: un număr de personaje care să-i lase gura apă şi celui mai blazat scriitor, de la eminenţele cenuşii din justiţia de atunci şi stelele de cinema ori din sport până la cei mai mari interlopi din Londra şi frumoasele creaturi care păşeau în urma lor. Oriunde mergea Ronnie, imprevizibilul venea după el. Suntem sus sau jos? Putem face plinul la maşină pe datorie la benzinăria din zonă? A fugit din ţară sau îşi va parca mândru Bentley-ul pe alee în seara asta? Sau îl va ascunde în grădina din spate, stingând luminile din casă, verificând uşile şi ferestrele şi murmurând la telefon, asta dacă între timp nu a fost tăiat? Sau se va bucura de siguranţa şi confortul oferit de una dintre soţiile pe care le tot schimba?

Ştiu ruşinos de puţin spre deloc despre afacerile lui Ronnie cu crima organizată. Da, se trăgea de şireturi cu

celebrii gemeni Kray, dar e posibil ca asta să fi fost din goana după celebritate. Şi da, a făcut ceva afaceri cu cel mai rău proprietar din Londra, Peter Rachman, şi sunt aproape sigur că atunci când gorilele acestuia l-au ajutat să scape de chiriaşi, a vândut casele şi i-a dat şi lui Rachman o parte din bani.

Dar un parteneriat infracţional în toată regula? Nu era cazul lui Ronnie pe care-l ştiam eu. Escrocii sunt esteţi. Poartă costume frumoase, au unghiile curăţate şi vorbesc frumos mereu. Poliţiştii din agenda lui Ronnie erau nişte tipi de primă mână care erau deschişi negocierii. Nu acelaşi lucru se putea spune despre „băieţi”, cum le zicea el, şi te puneai cu băieţii pe propria răspundere.

Tensiune? Ronnie şi-a petrecut toată viaţa mergând pe cel mai subţire şi mai alunecos strat de gheaţă pe care vi-l puteţi imagina. Nu vedea niciun paradox în a fi pe lista celor căutaţi pentru fraudă şi a purta un joben gri în Loja Proprietarilor la Ascot. O recepţie la Claridge în cinstea celei de-a doua căsătorii a fost întreruptă cât timp a încercat să convingă doi detectivi de la Scotland Yard să amâne arestarea lui până se termina petrecerea – şi, până una-alta, intraţi şi distraţi-vă cu noi ceea ce au şi făcut.

Dar nu cred că Ronnie ar fi putut trăi altfel. Nu cred că voia. Era dependent de criză, de spectacol, un orator neruşinat din amvon, dornic să acapareze toată atenţia. Era un vrăjitor plin de iluzii, convingător, care se credea băiatul de aur al lui Dumnezeu şi a distrus vieţile multor oameni.

Graham Greene ne arată cum copilăria este soldul creditor al scriitorului. Dacă o luăm aşa, m-am născut miliardar.

În ultima treime a vieţii lui Ronnie – a murit subit la şaizeci şi nouă de ani – eram înstrăinaţi sau la cuţite. Printr-un acord aproape reciproc, obligatoriu aveau loc

scene îngrozitoare şi ori de câte ori îngropam securea războiului ţineam minte unde am îngropat-o. Mă gândesc la el cu mai multă blândeţe acum decât o făceam atunci? Uneori îl ocolesc, alteori este muntele pe care trebuie să-l escaladez. Oricum ar fi, e mereu acolo, ceea ce nu pot să spun despre mama, pentru că nici în ziua de azi nu am idee ce fel de om era. Poveştile despre ea care mi-au fost oferite de apropiaţi ori de cei care au iubit-o nu au fost edificatoare. Poate nu voiam să fie. Am căutat-o când aveam douăzeci şi unu de ani, după care am avut grijă de ea în linii mari, nu întotdeauna cu dragă inimă. Dar din ziua în care ne-am regăsit şi până a murit, copilul îngheţat din mine nu a dat niciun semn că se dezgheaţă. Iubea animalele? Natura? Marea lângă care trăia? Muzica? Tablourile? Pe mine? Citea cărţi? Cu siguranţă nu avea o părere prea bună despre ale mele, dar despre cele ale altora?

În sanatoriul în care a trăit în ultimii ani, am petrecut o mare parte din timp căinând sau râzând de ticăloşiile tatii. Pe măsură ce vizitele mele continuau, mi-am dat seama că îşi crease pentru ea – şi pentru mine – o relaţie mamă-fiu de tip idilic care se scursese neîntrerupt de la naşterea mea şi până în prezent.

Astăzi, nu-mi amintesc să fi simţit afecţiune pentru altcineva în afară de fratele meu mai mare, care o vreme a fost singurul meu părinte. Îmi amintesc de o tensiune permanentă în mine însumi care nu s-a relaxat nici la o vârstă înaintată. Îmi amintesc puţine lucruri de când eram foarte tânăr. Îmi amintesc disimularea în timp ce creşteam şi nevoia de a-mi construi o identitate şi cum, pentru a face asta, am şterpelit stilul de viaţă şi manierele colegilor şi ale celor mai buni decât mine, până când am ajuns chiar să mă prefac că aveam o viaţă de familie liniştită, cu părinţi adevăraţi şi ponei. Ascultându-mă azi pe mine

însumi, urmărindu-mă când e nevoie, pot încă să depistez urmele originalelor pierdute, cel dintâi fiind, evident, tata.

Toate astea au făcut din mine recrutul ideal pentru steagul secret. Nimic nu a durat: nici slujba de profesor de la Eton, nici cea la MI5, nici cea la MI6. Numai scriitorul din mine a rămas pe poziţii. Dacă îmi observ viaţa, o văd ca pe o succesiune de angajări şi evadări şi mulţumesc Domnului că scrisul m-a ţinut pe o linie relativ dreaptă şi, în mare parte, sănătos la minte. Refuzul tatălui meu de a accepta cel mai simplu adevăr despre el însuşi m-a condus pe calea cercetărilor de la care nu m-am mai abătut. În absenţa mamei sau a surorilor, am învăţat târziu despre femei, dacă am învăţat vreodată, şi toţi am avut de suferit din cauza asta.

În copilărie, toţi cei din jur încercau să mă convingă de existenţa Dumnezeului creştin într-o formă sau alta. Am primit învăţăturile simple ale bisericii de la mătuşi, unchi şi bunici, iar pe cele înalte, din şcoli. Când am fost dus în faţa episcopului pentru confirmare, am încercat din răsputeri să mă simt pios, dar nu am simţit nimic. Timp de alţi zece ani am tot încercat să dobândesc un soi de convingeri religioase, după care am abandonat strădania ca pe o slujbă neplăcută. Azi nu am alt Dumnezeu decât natura şi nici vreo aşteptare de la moarte în afară de dispariţie. Mă bucur permanent de familie şi de oamenii care mă iubesc şi pe care îi iubesc la rândul meu. Plimbându-mă pe ţărmurile din Cornwall, sunt copleşit de valuri de recunoştinţă pentru viaţa mea.

*

Da, am văzut casa în care m-am născut. Nişte mătuşi vesele mi-au arătat-o de o sută de ori când treceam pe acolo. Dar casa în care m-am născut şi pe care o prefer

este alta, construită în imaginaţia mea. E din cărămidă roşie, zăngăneşte şi urmează a fi demolată, e o casă cu ferestre sparte, cu o pancartă „De vânzare” şi o baie veche în grădină. Se află în mijlocul unui loc plin de buruieni şi moloz lăsat de muncitori, cu o bucată de vitraliu în uşa sfărâmată din faţă – un loc în care se ascund copiii, nu unde se nasc. Dar acolo m-am născut eu sau aşa se încăpăţânează imaginaţia mea să-mi spună şi, în plus, m-am născut în pod, în mijlocul unui teanc de cutii maronii pe care tata le căra mereu cu el când era căutat.

Când am făcut prima inspecţie clandestină a cutiilor, cam pe la începutul celui de-al Doilea Război Mondial – căci până la vârsta de opt ani eram deja un spion priceput – conţineau doar lucruri personale: însemnele lui masonice, peruca şi roba de avocat cu care avea de gând să uimească lumea de îndată ce ajungea să studieze dreptul şi alte lucruri strict secrete precum planurile sale de a vinde flote de avioane imamilor Aga Khan. Dar odată ce a început războiul, cutiile maronii au început să conţină lucruri mult mai interesante: batoane de ciocolată Marş de pe piaţa neagră, inhalatoare cu benzedrină prin care să tragi stimulentul pe nas şi, după Debarcarea din Normandia, ciorapi de nailon şi pixuri.

Ronnie avea o înclinaţie către mărfurile ciudate, cu condiţia să fie raţionalizate sau indisponibile. Două decenii mai târziu, când Germania era încă divizată, iar eu – un diplomat englez care trăia pe malurile Rinului în Bonn –, a apărut neanunţat la uşă, cu statura impresionantă înghesuită într-o luntre pescărească de oţel, cu roţi ataşate. Era o maşină-amfibiu, mi-a explicat el. Un prototip. Obţinuse brevetul englez de la producătorii din Berlin şi era pe cale să ne îmbogăţească. O condusese pe pasajul interzonal sub privirile grănicerilor din Germania de Est şi acum voia să o lanseze, cu ajutorul meu, în Rin,

care era umflat în perioada aceea şi curgea foarte repede.

L-am descurajat, în ciuda entuziasmului meu de copil, şi l-am invitat să luăm prânzul. Revigorat, a pornit plin de încântare spre Ostend şi Anglia. Nu ştiu cât de departe a ajuns, căci despre maşină nu a mai vorbit niciodată. Presupun că undeva, pe drum, l-au ajuns creditorii şi i-au luat-o.

Dar asta nu l-a împiedicat să apară la Berlin după doi ani, proclamându-se „sfătuitorul meu profesional”, „funcţie” în care a primit un tur VIP al celui mai mare studio de film din Berlinul de Vest şi s-a bucurat, fără îndoială, din plin de ospitalitatea vreunei starlete sau două, de multă sporovăială despre scutiri de taxe şi subsidiare oferite producătorilor străini de film şi, mai ales, producătorilor filmului după cel mai recent roman al meu, *The Spy Who Came în from the Cold*.

E de la sine înţeles că nici eu, nici Paramount Pictures, care semnaseră deja contract cu Ardmore Studios din Irlanda, nu aveam idee ce punea la cale.

În casa în care m-am născut nu există electricitate, nici încălzire, aşa că lumina vine de la lămpile cu gaz de pe Constitution Hill, care răspândesc o strălucire lăptoasă în pod. Mama e întinsă pe un pat de campanie, făcând în chip jalnic tot ce poate, orice ar însemna asta – nu eram familiarizat cu frumuseţea naşterii când mi-am imaginat această scenă pentru prima dată. Ronnie stă în pragul uşii, purtând o haină elegantă la două rânduri de nasturi şi pantofii cafeniu cu alb cu care juca golf, având în permanenţă ochii îndreptaţi spre stradă în timp ce o îndeamnă pe mama, cu o cadenţă repetată, să facă eforturi mai mari:

— Dumnezeule mare, Wiggly, de ce nu te mişti şi tu mai repede măcar o dată? E păcat, ce naiba, nu mai încape discuţie! Uite-l pe bietul Humphries, stă jos în

maşină, răceşte cobză şi tu nu faci decât să şovăi!

Deşi prenumele mamei era Olive, tata îi spunea Wiggly, indiferent de situaţie. Mai târziu, când, practic, crescusem, şi eu am dat femeilor porecle caraghioase ca să le fac să pară mai puţin formidabile.

Când era tânăr, pronunţia lui Ronnie era încă cea specifică regiunii Dorset, cu r-uri greoaie şi a-uri prelungi. Dar autoşlefuirea era în curs de desfăşurare şi până am ajuns eu la adolescenţă vorbea aproape corect, dar niciodată perfect. Ni se spune că englezii sunt însemnaţi pe limbă şi pe vremea aceea să vorbeşti corect îţi putea aduce o comisie militară, credit la bancă, respectul poliţiştilor şi o slujbă în zona City din Londra. Una dintre ironiile nestatornice din viaţa lui Ronnie a fost că, realizându-şi ambiţia de a ne trimite pe mine şi pe fratele meu la şcoli elegante, s-a plasat la nivel social sub noi conform standardelor nemiloase de atunci. Eu şi Tony am fost purtaţi dincolo de bariera sonică a clasei, în timp ce Ronnie a rămas blocat de cealaltă parte.

Nu că ar fi plătit, practic, pentru educaţia noastră – sau nu întotdeauna, din câte înţeleg eu – dar, în orice caz, a aranjat lucrurile. O şcoală, după ce i-a simţit apucăturile, a prins curaj şi i-a cerut plata în avans. A primit-o pe îndelete de la Ronnie în fructe uscate aduse de pe piaţa neagră – smochine, banane, prune – şi o ladă de gin imposibil de obţinut, pentru personal.

Dar a rămas, judecând după aparenţe, un bărbat absolut respectabil, în asta a constat geniul său. De respect, nu de bani, i-a păsat mai mult decât de orice. În fiecare zi trebuia să-şi reorganizeze magia. Felul în care îi judeca pe ceilalţi oameni depindea întru totul de cât de mult îl respectau aceştia. La nivelul umil al vieţii, există câte un Ronnie din două în două străzi la Londra, dar şi în fiecare orăşel. El este obraznicul şi zurbagiul viguros care

te bate pe spate şi e uşor linguşitor, care dă petreceri cu şampanie pentru oameni care nu sunt obişnuiţi să li se ofere şampanie, care îşi deschide grădina baptiştilor din zonă pentru o sărbătoare, deşi nu pune niciodată piciorul în biserica lor, care e preşedinte onorific al echipei de fotbal a băieţilor şi a echipei de crichet a bărbaţilor şi le oferă trofee de argint pentru campionate.

Până când, într-o zi, se dovedeşte că nu şi-a plătit lăptarul de un an, nici factura la service, nici la ziare, nici la magazinul de vinuri sau la cel care-i vindea trofeele de argint şi poate că dă faliment sau intră la închisoare, iar soţia ia copiii să stea cu maică-sa şi, în cele din urmă, dă divorţ pentru că descoperă – mama ei ştiuse de la început – că tipul se culca cu toate fetele din cartier şi că are copii de care nici măcar nu a pomenit. Şi când băiatul nostru obraznic iese, se poartă frumos o vreme, trăieşte modest şi face lucruri bune, bucurându-se de chestiuni mărunte, până când iar îi fierbe sângele şi se întoarce la vechile năravuri.

Tata era *felul* acesta de om, fără îndoială, şi toate cele de mai sus îl caracterizau. Dar ăsta era doar începutul. Diferenţa este dată de proporţie, de alura sa episcopală, de vocea ecumenică sau aerul de sanctitate jignită când cineva îndrăzneşte să-i pună la îndoială cuvântul şi puterile infinite de autoiluzionare. În timp ce obraznicul obişnuit sparge ultimii bani din gospodărie pe cursa cu obstacole de la trei şi jumătate din Newmarket, Ronnie se relaxează liniştit la o masă mare din Monte Carlo, cu un pahar de coniac şi bere de ghimbir din partea casei în faţă; am şaptesprezece ani, dar pretind că sunt mai mare şi stau aşezat avându-l într-o parte pe el, iar în cealaltă pe comisul regelui Farouk, trecut de cincizeci de ani. Comisul e bine-venit la masa lui. A achitat-o de multe ori. E cizelat, cărunt, inofensiv şi foarte obosit. Telefonul

alb de lângă cotul lui îi face legătura directă cu regele egiptean, care e înconjurat de astrologi. Telefonul alb sună, comisul ia mâna de la bărbie, ridică receptorul, ascultă cu pleoapele lungi, coborâte, şi transferă îndatoritor altă parte din averea Egiptului pe roşu sau pe negru sau pe orice număr este considerat norocos de vrăjitorii zodiacali din Alexandria sau Cairo.

De ceva vreme, Ronnie observă procedeul, cu un zâmbet mic şi combativ în sinea lui, care spune: „Dacă aşa vrei să fie, băiete, atunci aşa trebuie să fie”. Începe să mărească şi el pariul la masă. Într-adins. Zecile devin douăzeci. Din douăzeci, cincizeci. Şi în timp ce aruncă ultimele jetoane şi face semn hotărât că mai vrea, îmi dau seama că nu joacă pe o bănuială, nu joacă cu casa, nici cu numerele. Joacă întotdeauna cu regele Farouk. Dacă Farouk preferă negrul, Ronnie merge pe roşu. Dacă Farouk alege numere impare, Ronnie ridică miza pe pare. Vorbim deja de sute (în zilele noastre ar fi mii). Şi ceea ce îi spune Ronnie Maiestăţii Sale din Egipt – în timp ce banii pe un semestru, apoi pe un an de taxă la şcoala mea dispar în labele crupierului – este că linia directă a lui Ronnie cu Atotputernicul este mult mai eficace decât a unui prăpădit de potentat arab.

În crepusculul slab şi albăstrui din Monte Carlo, înainte de venirea zorilor, tatăl şi fiul păşesc alături pe esplanadă către un bijutier la care e deschis non-stop ca să-şi amaneteze tabachera de platină, stiloul de aur şi ceasul de mână. Bucherer? Boucheron? Mi-e cald. „Mâine câştigăm totul înapoi şi cu dobândă, nu-i aşa, băiete? spune el când mergem la culcare la Hotel de Paris, unde, din fericire, a plătit camera în avans. Ora zece fix”, adaugă el sever ca să nu îmi fac cumva gânduri că aş putea trândăvi.

*

Aşa m-am născut. Din mama mea, Olive. Ascultător, cu graba pe care i-o impunea Ronnie. Cu un ultim avânt de a amâna creditorii şi de a-l împiedica pe domnul Humphries să răcească în timp ce stă ghemuit lângă maşina Lanchester. Căci domnul Humphries nu e doar un şofer de taxi, ci şi un aliat preţios, precum şi un membru plătit al curţii exotice de care se înconjoară Ronnie şi un distins scamator amator, care face trucuri cu bucăţi de sfoară ca ştreangurile spânzurătorii. În momentele importante este înlocuit cu domnul Nutbeam şi un Bentley, dar în cele banale, domnul Humphries şi maşina lui Lanchester sunt mereu gata să-l ajute.

M-am născut şi sunt împachetat laolaltă cu celelalte lucruri ale mamei, căci tocmai am avut parte de altă vizită a aprodului şi călătorim cu puţine bagaje. Sunt pus în portbagajul taxiului domnului Humphries ca una dintre bucăţile de şuncă de contrabandă ale lui Ronnie de câţiva ani mai târziu. Cutiile maronii sunt aruncate după mine şi capacul portbagajului e încuiat pe dinafară. Privesc prin întuneric după fratele meu mai mare, Tony. Nu se vede nicăieri. Nici Olive, alias Wiggly. Nu contează, m-am născut şi, ca un mânz abia fătat, am luat-o deja la goană. De atunci tot gonesc.

Mai am o amintire confecţionată din copilărie care, după cum spune tata, îndreptăţit să ştie, este la fel de inexactă. Au trecut patru ani şi mă aflu în oraşul Exeter, merg pe o bucată de pământ pustie. O ţin de mână pe mama, Olive, alias Wiggly. Cum amândoi purtăm mănuşi, nu e niciun contact carnal între noi. Şi într-adevăr, din câte îmi amintesc, nici nu era vreodată. Ronnie era cel care mă îmbrăţişa, niciodată Olive. Era mama cea care nu avea parfum, pe când Ronnie mirosea a trabucuri fine şi ulei de

păr cu aromă de pere de la Taylor, de pe Old Bond Street, bărbierii curţii, şi când vârai nasul în stofa lânoasă a unui costum lucrat la domnul Berman, ţi se părea că simţi acolo şi parfumul femeilor lui. Însă atunci când, la vârsta de douăzeci şi unu de ani, m-am apropiat de Olive pe peronul nr. 1 în gara din Ipswich pentru marea noastră regăsire după şaisprezece ani fără îmbrăţişări, nu-mi dădeam seama nici în ruptul capului de unde s-o apuc. Era la fel de înaltă pe cât mi-o aminteam, dar toată numai oase, fără nicio formă de îmbrăţişat. Cu mersul rostogolit şi faţa lungă şi vulnerabilă, ar fi putut trece drept fratele meu, Tony, cu peruca de avocat a lui Ronnie.

Sunt din nou în Exeter, ţinându-mă de mâna înmănuşată a lui Olive. La capătul pustietăţii este un drum peste care văd un zid înalt de cărămidă roşie, cu ghimpi şi sticlă spartă în vârf, iar în spatele zidului o clădire mohorâtă cu faţada plată, cu ferestre zăbrelite şi nicio lumină înăuntru. La una dintre ferestrele acestea zăbrelite, arătând exact ca un deţinut de la Monopoly când te duci direct la închisoare, fără să zici pas sau să încasezi două sute de lire, se vede tata de la umeri în sus. La fel ca omul de la Monopoly, se ţine de bare cu mâinile lui mari. Femeile îi spuneau mereu că are mâini frumoase, iar el le îngrijea mereu cu unghiera din buzunarul de la haină. Fruntea lui lată şi albă e lipită de bare. Nu a avut niciodată prea mult păr şi atât cât mai avea se retrăgea în spate şi în părţi într-un râu negru-închis şi frumos mirositor, oprindu-se aproape de calota care îi sporea atât de mult imaginea aceea cucernică. Pe măsură ce a îmbătrânit, râul a devenit cenuşiu, apoi a secat de tot, dar ridurile vârstei şi ale dezintegrării pe care le merita cu prisosinţă nu s-au materializat niciodată. Eternul feminin al lui Goethe a rezistat în el până la sfârşit.

Era tot atât de mândru de capul lui, ca şi de mâini,

după cum spunea Olive, şi curând după nuntă l-a vândut în schimbul a cincizeci de lire în scopuri ştiinţifice, cu banii în avans şi bunurile urmând a fi livrate la moartea lui. Nu mai ţin minte când mi-a spus asta, dar ştiu că din ziua în care mi s-a încredinţat această informaţie l-am privit pe Ronnie cu ceva din detaşarea unui călău. Avea gâtul foarte gros, abia dacă se vedea o cută acolo unde se unea cu trunchiul. Mă întrebam unde aş ţinti cu toporul dacă era să fac asta. Uciderea lui a fost o preocupare timpurie pentru mine şi s-a păstrat cu intermitenţe şi după moartea lui. Probabil e doar exasperarea mea că nu l-am putut niciodată ţine într-un loc.

Strângând încă mâna înmănuşată a lui Olive, îi fac un semn lui Ronnie aflat sus, la fereastră, iar Ronnie îmi răspunde, aşa cum făcea mereu: dându-se pe spate, cu trunchiul nemişcat şi cu un braţ profetic care domină cerul de deasupra capului. „Taţi, tati!” strig eu. Vocea mea e ca a unui broscoi uriaş. De mână cu Olive, mă întorc înapoi la maşină simţindu-mă foarte mulţumit de mine. La urma urmei, nu orice băieţaş o are pe mama numai pentru el şi-l ţine pe tata într-o cuşcă.

Dar, după cum mi-a spus tata, nimic din toate astea nu s-a întâmplat. Ideea că l-aş fi văzut în oricare dintre închisorile lui îl jignea profund – „Pură invenţie de la un cap la celălalt, fiule”. În regulă, acceptă el, a stat puţin la răcoare în Exeter, dar a fost în cea mai mare parte la Winchester şi Scrubs.

Nu făcuse nimic ilegal, nimic ce nu ar fi putut fi aranjat între oameni rezonabili. Fusese în postura băiatului de la birou care împrumutase ceva bănuţi din cutia cu timbre şi fusese prins înainte de a apuca să-i pună la loc. Dar nu asta era ideea, insista el. Ideea, aşa cum i-a mărturisit surorii mele vitrege, Charlotte, fiica lui din altă căsnicie, când se plângea de comportamentul meu în

general nerespectuos faţă de el – de exemplu, nu voiam să-i dau o parte din bonificaţiile mele sau să contribui cu câteva sute de mii ca să dezvoltăm o frumoasă centură verde pe care îi păcălise pe nişte consilieri locali nechibzuiţi s-o facă – ideea *era* că oricine cunoaşte interiorul închisorii din Exeter ştie foarte bine că din celule nu se vede drumul.

Şi îl cred. Încă. Eu greşesc şi el are dreptate. Nu a stat niciodată la fereastra aceea şi nu i-am făcut niciodată cu mâna. Dar care e adevărul? Ce e memoria? Ar trebui să găsim alt nume pentru felul în care vedem evenimentele din trecut care sunt încă vii în noi. L-am *văzut* la fereastra aceea, dar îl *văd* şi acum acolo, strângând barele, cu pieptul vânjos în uniforma de deţinut, cu săgeţi imprimate, cum se purtau în cele mai bune benzi desenate de la şcoală. Şi ştiu că aveam patru ani când L-am văzut pentru că un an mai târziu era din nou liber şi la câteva săptămâni sau luni după aceea mama a fugit în noapte, dispărând timp de şaisprezece ani înainte de a o redescoperi eu în Suffolk, mamă a alţi doi copii care crescuseră fără să ştie de existenţa fraţilor lor vitregi. A luat cu ea o valiză frumoasă de la Harrods, una din piele albă, cu cusături de mătase, pe care am găsit-o în căsuţa ei când a murit. Era singurul lucru din toată casa care stătea mărturie pentru prima ei căsnicie, iar eu încă o am.

L-am văzut şi ghemuit în celula lui, pe marginea patului, cu capul în mâini, un tânăr mândru care nu flămânzise niciodată, nu-şi spălase singur ciorapii şi nu-şi făcuse patul, gândindu-se la cele trei surori pioase şi devotate şi la cei doi părinţi iubitori, la mama lui cu inima frântă care-şi frângea mereu mâinile şi striga la Dumnezeu „De ce, de ce?” cu accentul ei irlandez, la tatăl lui care fusese primar la Poole, francmason şi prefect. Amândoi ispăşeau pedeapsa lui Ronnie cu sufletul alături de el.

Amândoi albind prematur în timp ce-l aşteptau.

Cum putea Ronnie să îndure toate astea în timp ce privea fix în perete? Cu mândria, hotărârea şi energia lui extraordinare, cum a îndurat arestul? Eu sunt la fel de agitat ca el. Nu pot să stau locului o oră. Nu pot să citesc o carte o oră decât dacă e în germană, ceea ce reuşeşte cumva să mă ţină pe scaun. Chiar şi la o piesă bună tânjesc după pauză, ca să mă întind puţin. Când scriu, sar mereu de la birou şi mă plimb prin grădină sau pe stradă. E de ajuns să mă încui trei secunde în toaletă – cheia a căzut din broască şi bâjbâi să o pun la loc – că mă trec toate transpiraţiile şi strig să mi se dea drumul. Dar Ronnie, în floarea vârstei, a ispăşit o pedeapsă grea – trei sau patru ani. Încă era în închisoare când l-au mai încărcat cu nişte acuzaţii şi i-au dat altă condamnare, de data asta cu muncă silnică sau, cum i-am spune noi azi folosind greşit cuvântul, încarcerare *sporită*. Perioadele în care a mai stat închis mai târziu în viaţă – la Hong Kong, Singapore, Jakarta, Zürich – au fost, din câte ştiu eu, scurte. Când făceam cercetări pentru *The Honourable Schoolboy* în Hong Kong, am dat nas în nas cu fostul său gardian la cortul Jardine Matheson de la cursa Happy Valley.

— Domnule Cornwell, tatăl dumneavoastră este unul dintre cei mai grozavi oameni pe care i-am cunoscut. A fost o onoare să am grijă de el. Mă pensionez în curând şi când mă întorc la Londra o să mă introducă în lumea afacerilor.

Chiar şi în închisoare, Ronnie îngrăşa gardianul pentru tăiere.

*

Sunt la Chicago, sprijin o campanie lipsită de

strălucire care susţine vânzarea mărfurilor britanice peste hotare. Consulul general englez, la care stau eu, îmi trimite o telegramă. Este de la ambasadorul nostru din Jakarta, care-mi spune că Ronnie e în închisoare, plătesc eu să-l scap? Promit să plătesc orice trebuie plătit. Spre surprinderea mea, nu sunt decât câteva sute. Ronnie o fi având ghinion.

X De la Bezirksgefängnis din Zürich, unde a fost închis pentru că a tras pe sfoară nişte hoteluri, Ronnie mă sună cu taxă inversă. „Fiule? Sunt eu, tatăl tău”. „Ce pot să fac pentru tine, tată?” „Poţi să mă scoţi din închisoarea asta afurisită, fiule! E doar o neînţelegere. Băieţii ăştia nu vor să vadă adevărul”. Cât? Niciun răspuns. Ca înghiţitura în sec a unui actor înainte ca vocea gâtuită să dea replica de final: „Nu mai pot sta în închisoare, fiule”. Apoi suspinele care mă pătrund ca de obicei asemenea unor cuţite înfipte încet.

X-Le-am întrebat pe cele două mătuşi care mai trăiau. Vorbeau cum vorbea Ronnie când era tânăr: cu un accent uşor, inconştient, de Dorset care-mi place foarte mult. Cum a suportat Ronnie prima perioadă? Cum l-a afectat? Cum era înainte de închisoare? Cum a fost după? Dar mătuşile nu sunt istorici, sunt surori. îl iubesc pe Ronnie şi preferă să nu se gândească dincolo de iubirea lor. Scena pe care şi-o amintesc cel mai bine este cum se bărbierea Ronnie în dimineaţa zilei în care urma să fie anunţat verdictul la Winchester Assizes. Se apărase din boxa acuzaţilor cu o zi înainte şi era sigur că avea să scape în seara aceea. A fost prima dată când surorile lui au avut voie să-l privească bărbierindu-se. Dar singurul răspuns pe care îl primesc de la ele e în ochii şi cuvintele lor molcome: „A fost îngrozitor. Pur şi simplu, îngrozitor”. Vorbesc despre ruşine ca şi cum s-a întâmplat ieri, nu acum şaptezeci de ani.

În urmă cu şaizeci şi ceva de ani, o întrebasem pe mama, Olive, acelaşi lucru. Spre deosebire de mătuşi, care preferă să-şi ţină amintirile pentru ele, Olive era o resursă pe care nu o puteai opri. Din clipa regăsirii noastre în gara din Ipswich, a vorbit despre Ronnie fără întrerupere. A vorbit despre sexualitatea lui cu mult înainte ca eu să o înţeleg pe a mea şi, ca să pricep mai uşor, mi-a dat un exemplar rufos din *Psychopathia Sexualis*, de Krafft-Ebing, ca să mă ghideze în privinţa apetitului pe care îl avea soţul ei înainte şi după închisoare.

— *Schimbat*, dragă? în *închisoare*? Nici măcar un pic! Erai complet neschimbat. Pierdeai în greutate, desigur – ei bine, da. Mâncarea din închisoare nu e *menită* să fie bună”. Apoi, imaginea care nu avea să mă mai părăsească, mai ales pentru că părea să nu-şi dea seama ce spune: „Şi aveai obiceiul ăsta absurd de a te opri în faţa uşilor şi a aştepta în poziţie de drepţi, cu capul plecat, până când ţi le deschideam eu. Erau uşi absolut *obişnuite*, nu erau încuiate sau altceva, dar era evident că tu nu te *aşteptai* să le poţi deschide singur”.

De ce vorbea Olive despre Ronnie cu tu? *Tu* adică *el*, dar luându-mă inconştient pe mine drept surogat, ceea ce devenisem înainte să moară. Este o casetă audio cu Olive, făcută de fratele meu, Tony, toată numai despre viaţa ei cu Ronnie. Încă nu suport să o ascult, aşa că nu am auzit decât frânturi. Pe casetă, descrie cum o bătea Ronnie, motiv pentru care, după cum spune ea, s-a hotărât să plece. Violenţa lui Ronnie nu-mi era necunoscută, pentru că-şi făcuse un obicei din a-şi bate şi a doua soţie: atât de des, atât de hotărât şi venind acasă la ore atât de ciudate, încât, cuprins de un impuls cavaleresc, m-am declarat protectorul ei ridicol, culcându-mă pe o saltea în faţa dormitorului ei şi strângând în mâini o crosă de golf pentru ca Ronnie să se răfuiască cu mine înainte de a ajunge la

ea.

L-aş fi lovit cu adevărat în capul lui scos la vânzare? L-aş fi putut ucide cu adevărat ca să-i calc pe urme şi să intru în închisoare? Sau l-aş fi îmbrăţişat doar şi i-aş fi urat noapte bună? Nu voi şti niciodată, dar am derulat posibilităţile în amintire atât de des, încât toate sunt adevărate.

Sigur că Ronnie m-a bătut şi pe mine, dar numai de câteva ori şi fără prea mare convingere. Pregătirea era partea cea mai înfiorătoare: coborârea şi încălzirea umerilor, reaşezarea fălcilor. Iar când am crescut, Ronnie a încercat să mă dea în judecată, ceea ce presupun că este violenţă mascată. Urmărise un documentar la televizor despre viaţa mea şi a hotărât că era o jignire implicită în faptul că uitasem să spun că lui îi datoram totul.

*

Cum s-au întâlnit Olive şi Ronnie? am întrebat-o în perioada mea Krafft-Ebing, nu mult după acea primă îmbrăţişare pe care mi-o aminteam în gara din Ipswich. „Prin unchiul tău, Alee, dragă”, a răspuns ea. Se referea la fratele ei înstrăinat, mai mare cu douăzeci şi cinci de ani decât ea. Părinţii lor muriseră de mult, aşa că unchiul Alee, om de vază în Poole, parlamentar şi renumit predicator local, era tatăl ei în fapt. La fel ca Olive, era slab, ciolănos şi foarte înalt, dar şi vanitos, se îmbrăca elegant şi avea sentimentul marii lui importanţe sociale. Ales să înmâneze un trofeu pentru o echipă locală de fotbal, unchiul Alee a luat-o pe Olive cu el, ca şi cum o învăţa pe viitoarea prinţesă să-şi exerseze îndatoririle publice.

Ronnie era înaintaşul central al echipei. Unde altundeva putea să joace? în timp ce unchiul Alee trecea prin faţa şirului lung, dând mâna cu fiecare jucător, Olive

venea în urma lui, punând o insignă în pieptul mândru al fiecăruia. Dar când i-a prins insigna lui Ronnie, el a căzut teatral în genunchi, plângându-se că-i străpunsese inima, de care se ţinea cu ambele mâini. Unchiul Alee, care, după toate aparenţele, era un ticălos fandosit, a aprobat trufaş giumbuşlucul, iar Ronnie a întrebat cu o smerenie impresionantă dacă putea să vină în vizită la casa mare duminica după-amiaza ca să-şi prezinte omagiile – nu lui Olive, fireşte, care îi era superioară din punct de vedere social, ci unei menajere irlandeze cu care făcuse cunoştinţă. Unchiul Alee şi-a dat binevoitor acordul, iar Ronnie, sub acoperirea curţii făcute menajerei, a sedus-o pe Olive.

— Eram atât de singură, dragule! Iar tu erai aşa o minge de foc.

Focul, desigur, era Ronnie, nu eu.

Unchiul Alee a fost prima mea sursă secretă pe care am dat-o de gol. Lui îi scrisesem în secret când am împlinit douăzeci şi unu de ani – Alee Glassey, parlamentar, la Camera Comunelor, *Privat* – ca să-l întreb dacă sora lui, mama mea, era în viaţă şi, dacă era, unde o puteam găsi. Glassey nu mai era de mult parlamentar, dar, printr-o minune, autorităţile de la Camera Comunelor au trimis scrisoarea mai departe, îi pusesem aceeaşi întrebare lui Ronnie când eram mai tânăr, dar el doar s-a încruntat şi a dat din cap, aşa că, după alte câteva încercări, am abandonat. Într-un bilet cu două rânduri, unchiul Alee m-a anunţat că găseam adresa ei pe bucata de hârtie alăturată. Condiţia primirii acestei informaţii era să nu spun niciodată „persoanei în cauză” de unde o aveam. Stimulat de interdicţie, i-am spus adevărul lui Olive la câteva secunde după ce ne-am întâlnit.

— Atunci trebuie să-i fim recunoscători, dragă, a zis ea şi asta a fost tot.

Sau ar fi *trebuit* să fie tot, numai că patruzeci de ani mai târziu, în New Mexico, la câţiva ani după moartea mamei, fratele meu, Tony, m-a anunţat că atunci când a împlinit douăzeci şi unu de ani, cu doi ani înaintea mea, şi el îi scrisese lui Alee, luase trenul să o vadă pe Olive, o îmbrăţişase pe peronul nr. 1 şi probabil, din cauza înălţimii lui, a reuşit să o cuprindă în braţe mai bine ca mine. Evident, o luase la întrebări.

De ce nu-mi spusese Tony toate astea? De ce nu-i spusesem nici eu? De ce Olive nu ne spusese unuia despre celălalt? De ce încercase Alee să ne ţină despărţiţi? Răspunsul este teama de Ronnie, care pentru noi toţi era ca teama de viaţa însăşi. Influenţa lui, psihologică şi fizică, şi farmecul său teribil erau inevitabile. Era o agendă ambulantă plină de relaţii. Când a descoperit că una dintre femeile lui se consola cu un iubit, Ronnie s-a pus pe treabă ca un comandament de război format dintr-un singur om. Într-o oră ajunsese la angajatorul bietului om, la managerul său de la bancă, la proprietar şi la tatăl soţiei sale. Toţi au fost recrutaţi ca nişte agenţi de distrugere.

Şi ceea ce făcuse Ronnie unui nenorocit de soţ infidel putea să ne facă tuturor de zece ori mai rău. Ronnie strica la fel cum crea. De câte ori înclin să-l admir, îmi amintesc de victimele lui. Propria mamă, proaspăt îndoliată, executoarea înlăcrimată a averii tatălui său; mama celei de-a doua soţii, rămasă tot văduvă, rămasă tot cu averea răposatului ei soţ: Ronnie le-a jefuit pe amândouă, lăsându-le fără economiile soţilor lor, şi pe beneficiarii de drept ai moştenirii. Zeci şi zeci de alţi oameni, toţi încrezători, toţi meritând protecţia lui Ronnie după standardele lui nobile: înşelaţi, jefuiţi, prădaţi de cavalerul lor rătăcitor. Cum îşi explica el toate astea, dacă şi le explica măcar? Cursele de cai, petrecerile, femeile şi maşinile Bentley care-i împodobeau cealaltă viaţă în timp

ce el trăgea pe sfoară oamenii atât de neajutoraţi din cauza iubirii ce i-o purtau, încât nu puteau să-l refuze? A calculat Ronnie vreodată preţul plătit pentru faptul că era băiatul ales de Dumnezeu?

Păstrez puţine scrisori, iar majoritatea celor primite de la Ronnie sunt atât de îngrozitoare, încât le-am distrus aproape pe toate după ce le-am citit: scrisori imploratoare din America, India, Singapore şi Indonezia; scrisori încurajatoare prin care-mi ierta ofensele şi mă îndemna să-l iubesc, să mă rog pentru el, să profit din plin de avantajele pe care mi le oferise din belşug şi să-i trimit bani; cereri abuzive să-i restitui costul educaţiei mele; şi prevestiri sumbre ale morţii sale iminente. Nu regret că le-am aruncat; uneori îmi doresc să pot arunca şi amintirea lor. Ocazional, în ciuda celor mai încrâncenate eforturi, o frântură din acest trecut nepieritor se întoarce să mă zgândăre: o pagină din epistolele lui, scrise la maşină pe o hârtie subţire de corespondenţă aeriană, de exemplu, prin care mă pune la curent cu vreo schemă nebunească pe care vrea „să o aduc în Atenţia îndrumătorilor tăi în Vederea unei Investiţii Anticipate”. Sau îmi scrie vreun vechi adversar în afaceri al lui Ronnie, mereu cu blândeţe, mereu recunoscător pentru că l-a întâlnit, deşi experienţa s-a dovedit costisitoare.

*

Cu câţiva ani în urmă, meditând pe marginea unei autobiografii şi frustrat de sărăcia informaţiilor colaterale, am angajat doi detectivi, unul slab, unul gras, amândoi recomandaţi de un avocat aspru din Londra şi amândoi mari mâncăi. Mergeţi în lume! le-am spus eu plin de curtenie. Fiţi invitaţii mei! Găsiţi martorii în viaţă şi înregistrările scrise şi aduceţi-mi o poveste detaliată

despre mine, despre familia mea, despre tatăl meu şi vă voi răsplăti. Sunt un mincinos, le-am explicat. Născut să mint, crescut pentru asta, instruit de o industrie care trăieşte din minciuni, exersate în meseria de scriitor. Ca inventator de poveşti, inventez versiuni ale propriei persoane, niciodată nu apare adevărul, dacă există măcar.

Şi iată ce o să fac, am spus. O să-mi aştern amintirea imaginară pe pagina din stânga şi o să pun datele voastre concrete pe pagina din dreapta, neschimbate şi neîmpodobite. Astfel, cititorii mei vor vedea cu ochii lor în ce măsură memoria unui bătrân scriitor e târfa imaginaţiei sale. Toţi ne reinventăm trecutul, am spus eu, dar scriitorii fac parte dintr-o categorie aparte. Chiar şi atunci când cunosc trecutul, nu e de ajuns pentru ei. I-am îndrumat spre datele, numele şi locurile care au avut legătură cu Ronnie şi le-am sugerat să scotocească în dosarele de la tribunal. Mi i-am imaginat vânând surse esenţiale cât timp mai erau în viaţă, foste secretare, gardieni de la închisoare şi poliţişti. Le-am spus să facă acelaşi lucru cu registrele mele de la şcoală, cu cele din armată şi, dat fiind că am fost de mai multe ori subiectul verificărilor oficiale, evaluările despre măsura în care pot avea încredere în mine serviciile pe care le consideram secrete. I-am îndemnat să înlăture orice obstacol în cercetările lor despre mine. Le-am spus despre escrocheriile tatălui meu, locale şi străine, tot ce-mi aminteam: cum a încercat să-i amăgească pe prim-miniştrii din Singapore şi Malaysia într-o operaţiune dubioasă cu pariuri pe fotbal şi a fost cât pe ce să-i reuşească. Dar acest „cât pe ce” a fost cel care la dezamăgit întotdeauna.

Le-am spus despre micile lui „familii în plus” şi mameleamante, cele care păstrau flacăra vie şi care, după cum el însuşi mi-a spus, erau mereu gata să-i prăjească nişte cârnaţi dacă trecea pe acolo. Le-am dat numele

câtorva femei despre care ştiam şi vreo două adrese, precum şi numele copiilor – Dumnezeu ştie ai cui. Le-am spus despre armata făcută de Ronnie, care a constat în aplicarea tuturor şmecheriilor posibile ca să nu facă nici măcar o zi de instrucţie, inclusiv participarea la alegerile parlamentare suplimentare sub stindarde provocatoare precum „progresist independent”, ceea ce a forţat armata să-l scutească de stagiu pentru a-şi exersa drepturile democratice. Şi cum, chiar şi în timp ce făcea instrucţie, a avut câţiva curteni şi vreo două secretare la îndemână, încartiruiţi în hoteluri ca să-şi poată continua afacerile legale care constau în a profita de pe urma războiului şi presupuneau comerţ cu produse care nu erau pe piaţă. Sunt convins că, în anii imediat după război, Ronnie şi-a îmbunătăţit registrul militar acordându-şi numele de colonel Cornhill, nume sub care era cunoscut în colţurile mai ascunse din West End. Când sora mea vitregă, Charlotte, a fost distribuită într-un film despre o celebră familie de gangsteri din estul Londrei, intitulat *The Krays*, aceasta a luat legătura cu fratele cel mai mare, Charlie, ca să adune material pentru rol. La o ceaşcă de ceai, Charlie Kray a scotocit în albumul de fotografii al familiei şi iată-l pe Ronnie acolo, ţinându-i pe după umeri pe cei doi fraţi mai tineri.

Le-am spus despre noaptea în care m-am cazat la hotelul Royal în Copenhaga şi că am fost invitat de îndată să-l vizitez pe manager. Am presupus că reputaţia mi-o luase înainte. Nu era însă vorba de a mea, ci a lui Ronnie. Era căutat de poliţiştii danezi. Şi iată-i acolo, doi la număr, drepţi ca nişte şcolari pe scaunele de corecţie lipite de un perete. Ronnie, au spus ei, intrase ilegal în Copenhaga din Statele Unite cu ajutorul a doi piloţi scandinavi pe care îi curăţase la poker într-o speluncă din New York. În loc de bani, le sugerase să-i ofere un drum gratis până în

Danemarca, lucru pe care îl şi făcuseră bucuroşi, trecându-l prin vamă şi serviciul de imigrări când au aterizat. Oare eu, m-au întrebat poliţiştii danezi, ştiam cumva unde îl puteau găsi pe tata? Nu ştiam. Şi, slavă Domnului, chiar nu ştiam. Ultima dată auzisem de Ronnie cu un an înainte, când ieşise pe furiş din Anglia ca să scape de un creditor, de arest, de o gloată sau de toate trei.

Iată încă o pistă pentru detectivii mei, le-am zis eu: să aflăm de ce anume fugea Ronnie din Anglia şi de ce a fost nevoit să o şteargă clandestin şi din America. Le-am spus despre caii de curse ai lui Ronnie, pe care i-a ţinut în continuare chiar şi când era falit şi nereabilitat: cai în Newmarket, în Irlanda şi la Maisons-Laffitte, lângă Paris. Le-am dat numele antrenorilor şi ai jocheilor şi le-am spus că Lester Piggott călărise pentru el pe când încă era ucenic şi cum Gordon Richards îl sfătuise ce să cumpere. Şi cum am dat într-o zi peste Lester în spatele rulotei cu cai, întins pe paie îmbrăcat în mătăsurile lui Ronnie şi citind o revistă de benzi desenate înainte de cursă. Caii de curse ai lui Ronnie erau botezaţi după iubiţii săi copii: Dat-o, Doamne ajută, după David şi Tony; Tummy Tummers, care combina numele casei cu afecţiunea pentru propriul stomac; Prinţul Rupert – singurul cal care părea să fie în formă – după fratele meu vitreg, Rupert; şi Rose Sang, cu referire la părul roşcat al surorii mele vitrege, Charlotte. Şi cum în anii din urmă ai adolescenţei mele mergeam la curse în locul lui Ronnie, care fusese avertizat să nu mai calce acolo pentru că nu-şi plătise datoriile la cărţi. Şi când, spre uimirea tuturor, Prinţul Rupert a ocupat un loc fundaş în clasament – oare în cursa Cesarewitch? –, m-am întors la Londra cu acelaşi tren ca agenţii de pariuri pe care Ronnie nu-i plătise, cărând o servietă plină cu bancnote adunate de la pariurile pe care le făcusem pentru el la cursă.

Le-am spus detectivilor despre Curtea lui Ronnie,

cum am numit-o mereu în taină: adunătura pestriţă de foşti deţinuţi galanţi care formau nucleul familiei sale colective – foşti directori de şcoală, foşti avocaţi, foşti orice. Şi cum unul dintre ei, pe nume Reg, m-a luat deoparte după moartea lui Ronnie şi mi-a spus cu ochii în lacrimi ceea ce el numea adevărul curat. Reg făcuse puşcărie pentru Ronnie, spunea el. Şi nu era singurul. La fel făcuse şi George-Percival, alt curtean. La fel şi Eric, şi Arthur. Toţi patru o încasaseră pentru Ronnie la un moment dat, numai să nu rămână Curtea lipsită de geniul său călăuzitor. Dar nu asta era ideea. Ideea, David – printre lacrimi –, era că formau cu toţii o gaşcă de idioţi care-l lăsaseră pe Ronnie să-i păcălească de fiecare dată. Şi încă mai erau. Iar dacă Ronnie s-ar ridica azi din mormânt şi l-ar ruga pe Reg să facă o manevră pentru el, Reg ar face-o, la fel cum ar face-o şi George-Percival, şi Eric, şi Arthur. Pentru că, în privinţa lui Ronnie – iar Reg era bucuros să o recunoască –, erau cu toţii cu mintea slabă.

— Eram toţi parşivi, fiule, a adăugat Reg ca un ultim epitaf respectuos pentru un prieten. Dar tatăl tău era într-adevăr foarte, foarte parşiv.

Le-am spus detectivilor că Ronnie fusese candidat la parlamentare din partea liberalilor în Yarmouth la alegerile generale din 1950, luându-şi Curtea cu el, toţi liberali până la unul. Şi cum agentul candidatului conservator s-a întâlnit cu Ronnie într-un loc privat şi, temându-se că Ronnie va împărţi votul în favoarea laburiştilor, l-a avertizat că cei din Partidul Conservator îi vor face public cazierul, precum şi câteva picanterii despre el dacă nu se retrăgea, ceea ce Ronnie, după ce a ţinut o şedinţă plenară a Curţii, în care era membru din oficiu, a refuzat să facă. Era unchiul Alee Sursa Anonimă a Conservatorilor? Le trimisese una dintre scrisorile lui secrete, cerându-le să nu

dezvăluie sursa? întotdeauna am bănuit asta. În orice caz, conservatorii au pus ameninţarea în practică. Au făcut public cazierul lui Ronnie, iar Ronnie, cum era de aşteptat, a împărţit votul şi laburiştii au câştigat.

Poate în chip de avertisment prietenesc pentru detectivii mei sau ca un fel de laudă, am scos în evidenţă reţeaua de relaţii a lui Ronnie şi legăturile pe care le avea cu cei mai surprinzători oameni. Între patruzeci şi cincizeci de ani, anii lui de aur, Ronnie dădea petreceri în casa lui din Chalfront St Peter, petreceri care îi includeau pe directorii clubului de fotbal Arsenal, subsecretari permanenţi, jochei campioni, staruri de film, de radio, regii snookerului, foşti primari ai Londrei, întreaga distribuţie a trupei Crazy Gang care juca atunci la Palatul Victoria, fără să mai punem la socoteală o selecţie de frumuseţi alese pe sprânceană, de oriunde le-o fi adus, şi echipele de cricket din Australia sau din Indiile de Vest, dacă erau în vizită. Veneau Don Bradman, dar şi majoritatea jucătorilor buni şi foarte buni din anii de după război. La care ar trebui adăugat un cor de judecători şi avocaţi de seamă ai vremii şi o trupă de poliţişti de prim rang de la Scotland Yard, în sacouri civile cu embleme pe buzunar.

Şcolit de timpuriu în privinţa metodelor poliţieneşti, Ronnie remarca un poliţist flexibil de la o poştă. Ştia dintr-o privire ce bea, ce mânca şi ce-l făcea fericit, cât putea întinde coarda şi unde se rupea firul. Era una dintre plăcerile lui să ofere prietenilor protecţia poliţiei, aşa că în cazul în care fiul cuiva, mort de beat, intra cu maşina Riley a părinţilor într-un şanţ, Ronnie era primul care primea telefonul disperat de la mama copilului, tot el cel care făcea un semn cu mâna, iar analizele de sânge erau încurcate în laboratorul poliţiei, provocând scuzele nesfârşite ale acuzării pentru că-l făcuse pe Măria Sa să piardă timp preţios: rezultatul fericit era că Ronnie

însemna pe răboj încă o favoare în beneficiul său în Marea Bancă de Promisiuni în care îşi păstra singurele bunuri.

Informându-i astfel pe detectivi, îmi răceam, desigur, gura de pomană. Niciun detectiv de pe pământ nu ar fi putut găsi ceea ce căutam eu, iar doi erau mai buni decât unul singur. Zece mii de lire şi câteva mese excelente mai târziu, tot ce mi-au adus a fost un teanc de tăieturi din ziar despre falimente vechi şi alegerile din Yarmouth şi o grămadă de registre de firmă inutile. Niciun dosar de judecată, niciun temnicer pensionat, nicio probă directă sau martori esenţiali. Nicio vorbă despre procesul lui Ronnie la Winchester Assizes, unde, spunea el, se apărase singur în chip strălucit împotriva unui tânăr avocat pe nume Norman Birkett, mai târziu Sir Norman, apoi Lord, care a fost judecător englez la procesele de la Nürnberg.

Din închisoare – măcar atât mi-a spus Ronnie însuşi – i-a scris lui Birkett şi, în spiritul sportiv drag amândurora, l-a felicitat pe marele avocat pentru felul în care pledase. Birkett s-a simţit flatat să primească o asemenea scrisoare de la un biet prizonier care-şi plătea datoria faţă de societate şi i-a răspuns. Aşa a început o corespondenţă în care Ronnie şi-a expus dorinţa dintotdeauna de a studia dreptul. De îndată ce a ieşit din închisoare, s-a înscris ca student la Gray’s Inn. Pe baza acestei fapte eroice şi-a cumpărat roba şi peruca pe care îl văd încă purtându-le după el în cutia de carton în timp ce traversează globul în căutarea acelui El Dorado.

X-Mama mea, Olive, s-a furişat afară din viaţa noastră când aveam cinci ani, iar fratele meu, Tony, şapte, şi amândoi dormeam duşi. În jargonul aspru al lumii secrete în care am intrat mai târziu, plecarea ei a fost o operaţiune de retragere bine plănuită, executată în concordanţă cu cele mai bune principii de siguranţă ce trebuie cunoscute. Complotiştii au ales o seară în care

tatăl meu, Ronnie, urma să vină acasă târziu sau deloc. Asta nu a fost greu. Scăpat de lipsurile din închisoare, Ronnie se instalase pentru afacerile lui în West End, unde recupera din plin timpul pierdut. Ce fel de afaceri, puteam doar ghici, dar creşterea lor fusese spectaculoasă.

De-abia respirase prima dată aer curat, că Ronnie îşi şi adunase în jurul lui nucleul împrăştiat al Curţii. Cu aceeaşi viteză ameţitoare, am abandonat casa sărăcăcioasă de cărămidă din St Albans în care ne instalase bunicul meu, cu multe priviri încordate şi multe ameninţări cu degetul, după eliberarea lui Ronnie, şi ne-am stabilit în suburbia cu şcoli de echitaţie şi limuzine din Rickmansworth, la mai puţin de o oră distanţă cu maşina de cele mai scumpe bordeluri din Londra. Cu sprijinul Curţii, iernasem în splendoarea de la hotelul Kulm, din St Moritz. În Rickmansworth, dulapurile din dormitor erau pline de jucării de sus până jos. Weekendurile erau cu petreceri prelungite pentru adulţi, în timp ce eu şi Tony îi convingeam pe unchii gălăgioşi să bată mingea cu noi şi ne uitam la pereţii fără cărţi ai camerei noastre de copii, ascultând muzica de jos. Printre cei mai improbabili oaspeţi din perioada aceea era Learie Constantine, mai târziu, Sir Learie şi încă şi mai târziu, Lordul Constantine, probabil cel mai mare jucător de cricket din Indiile de Vest din toate timpurile. E unul dintre numeroasele paradoxuri ale firii lui Ronnie că-i plăcea să se afle în compania oamenilor cu piele măslinie sau neagră, ceea ce pe atunci îl transforma într-o raritate.

Learie Constantine juca „cricket francez” cu noi, iar noi îl iubeam nespus. Ţin minte o ceremonie domestică veselă în care, în lipsa unui preot, a fost declarat oficial naşul meu sau al fratelui meu, niciunul din noi nu e sigur despre care era vorba.

— Dar de unde veneau banii? am întrebat-o pe

mama într-unul dintre multele interogatorii care ne-au însoţit reuniunea.

Nu avea idee. Afacerile erau ori sub nivelul ei, ori o depăşeau. Cu cât era mai greu, cu atât se ţinea mai departe de toate. Ronnie era necinstit, spunea ea, dar oare nu aşa erau toţi cei care făceau afaceri?

Casa din care Olive a fugit pe ascuns era o imitaţie de vilă în stil Tudor numită Căsuţa Hazel. În întuneric, grădina lungă, în pantă, şi ferestrele cu ochiuri de sticlă în formă de romb îi dădeau aspectul unei cabane de vânătoare din pădure. Îmi imaginez că era o lună nouă abia zărită sau nu era deloc. Pe parcursul zilei interminabile a evadării, o văd prinsă cu pregătirile ascunse, umplând valiza de piele albă de la Harrods cu obiectele necesare – un pulover călduros, căci în East Anglia era frig; unde oare mi-am pus permisul de conducere? – aruncând priviri neliniştite la ceasul ei de aur St Moritz, păstrându-şi calmul în faţa copiilor, a bucătăresei, a menajerei, a grădinarului şi a dădacei nemţoaice, Annaliese.

Olive nu mai are încredere în niciunul din noi. Fiii ei sunt în întregime secunzii stăpâniţi de Ronnie. Bănuieşte că Annaliese se culcă şi cu duşmanul. Prietena apropiată a lui Olive, Mabel, locuieşte la câţiva kilometri distantă cu părinţii ei, într-un apartament cu vedere la Clubul de Golf Moor Park, dar Mabel nu ştie nici cât Annaliese despre planul de evadare. Mabel a avut două avorturi în trei ani după ce a rămas gravidă cu un bărbat pe care refuza să-l numească, iar Olive începe să simtă trădarea. În salonul cu căpriori pe tavan, pe care îl traversează în vârful picioarelor cu valiza ei albă, se află unul dintre cele mai vechi modele de televizoare dinaintea războiului, un coşciug ridicat din mahon, cu un ecran micuţ care arată imagini rapide şi doar rareori trăsăturile înceţoşate ale

unui bărbat în smoching. E oprit. Cu botniţa pusă. Nu se va mai uita niciodată la el.

— De ce nu ne-ai luat cu tine? am întrebat-o în timpul unui interogatoriu.

— Pentru că ai fi venit după noi, dragă, a răspuns Olive, referindu-se, ca de obicei, la Ronnie, nu la mine. Nu ai fi fost liniştit până când nu-i aveai pe preţioşii tăi băieţi înapoi.

Şi-apoi, a spus ea, mai era şi problema esenţială a educaţiei voastre. Ronnie era atât de ambiţios în privinţa fiilor săi, încât, mai mult copt decât mort, dar nu mai contează, voia să ne ducă la şcoli înalte. Olive nu ar fi putut niciodată să facă asta. Nu ar fi putut, nu-i aşa, dragă?

Nu izbutesc să o descriu bine pe Olive. Când eram copil, nu o cunoşteam, iar ca adult nu o înţelegeam. Despre abilităţile ei, ştiu tot atât de puţin cât despre orice altceva în legătură cu ea. Era bună la suflet, dar slabă? Era chinuită de despărţirea de primii ei copii care creşteau sau era o femeie fără emoţii deosebit de profunde, pur şi simplu târâtă prin viaţă de deciziile altor oameni? Avea talente ascunse care ardeau să fie scoase la lumină, fără să reuşească vreodată? în oricare dintre aceste identităţi mă recunoşteam cu bucurie pe mine însumi, dar nu ştiu pe care să o aleg, dacă e vreuna de ales.

Valiza din piele albă se află azi în casa mea din Londra şi a devenit obiectul unor speculaţii intense pentru mine. Ca în toate operele de artă importante, există o tensiune în nemişcarea ei. Va dispărea brusc de acolo, fără să lase o adresă de corespondenţă? Din exterior, se vede o valiză de firmă pentru luna de miere a unei mirese bogate. Cei doi angajaţi în uniformă care, în amintirea mea, stau în faţa uşilor de sticlă de la hotelul Kulm din St Moritz, dând zăpada de pe cizmele oaspeţilor cu o mişcare teatrală, ar

identifica imediat proprietarul drept un membru al claselor superioare. Dar când sunt obosit şi memoria îşi face singură de lucru, interiorul valizei emană o sexualitate greoaie.

Motivul, în parte, este căptuşeala ruptă din mătase roz: o jupă micuţă care aşteaptă să fie smulsă. Însă undeva în mintea mea este şi imaginea de-abia amintită a unei agitaţii carnale – a unei lupte de dormitor peste care am dat când eram foarte mic – şi roz este culoarea ei. Atunci a fost când i-am prins pe Ronnie şi Annaliese făcând dragoste? Sau pe Ronnie şi Olive? Sau pe Olive şi Annaliese? Sau pe toţi trei la un loc? Sau pe niciunul, poate doar în visele mele? Şi oare această pseudoamintire înfăţişează un fel de paradis erotic copilăresc din care am fost izgonit când Olive şi-a făcut bagajul şi-a plecat?

Ca artefact istoric, valiza este nepreţuită. Este singurul obiect existent care poartă iniţialele lui Olive din perioada petrecută cu Ronnie: O.M.C. de la Olive Moore Cornwell, scrise cu negru sub mânerul de piele asudată. A cui sudoare? A lui Olive? Sau e sudoarea salvatorului şi a tovarăşului ei conspirator, un administrator roşcovan şi irascibil care conducea maşina cu care evadase? Am o idee că, la fel ca Olive, salvatorul ei era căsătorit şi, la fel ca Olive, avea copii.

Dacă e adevărat, atunci şi ei dormeau duşi? în calitate de confident profesional al nobilimii deţinătoare de pământ, salvatorul ei era şi distins, pe când Ronnie nu era, după părerea lui Olive. Olive nu l-a iertat niciodată pe Ronnie că s-a însurat cu o persoană superioară lui.

Pe tot parcursul vieţii ei de mai târziu, a bătut monedă pe acest lucru până când am început să înţeleg că inferioritatea socială a lui Ronnie era frunza de smochin a demnităţii pe care ea o ţinea strâns în timp ce continua să-l urmeze neajutorată în anii presupusei lor înstrăinări. îl

lăsa să o ducă la prânzuri în West End, ascultându-i poveştile fanteziste despre bogăţia lui extraordinară, deşi puţină a ajuns şi la ea, dacă a ajuns vreun pic, iar după cafea şi coniac – cel puţin, aşa îmi imaginez eu – îi ceda într-o casă sigură înainte să o şteargă grăbit ca să facă încă un milion închipuit. Păstrând deschise rănile pe care proasta educaţie a lui Ronnie i le provocase, ridiculizând în sinea ei discursul lui vulgar şi lipsa de delicateţe socială, putea să-l condamne pe el pentru tot şi pe ea însăşi pentru nimic, cu excepţia supunerii prosteşti.

Dar Olive era oricum, numai proastă nu. Avea limba ascuţită, era lucidă şi spirituală. Propoziţiile ei lungi şi clare erau bune de tipărit, ritmice şi amuzante. În prezenţa mea, vorbea dureros de frumos, ca doamna Thatcher la jumătatea alocuţiunii. Dar în prezenţa altora, am aflat recent de la cineva care o cunoştea mai bine decât mine, era ca o pasăre asiatică, adoptând instantaneu efectele vocale ale persoanei lângă care se afla, chiar dacă asta o cobora de tot pe scara socială. Şi da, am şi eu ureche pentru voci. Aşadar, poate că asta e bucăţica pe care o am de la ea, căci Ronnie nu avea aşa ceva. Şi-mi place să le imit şi să le pun pe hârtie. Dar despre ceea ce citea, dacă citea ceva, nu ştiu nimic, cum nu ştiu nimic nici despre contribuţia genetică adusă existenţei mele. Privind în urmă, ascultându-i pe ceilalţi copii ai ei, ştiu că acolo era o mamă de descoperit. Dar eu nu am descoperit-o niciodată şi poate că nici nu am vrut.

Vorbind în termenii întâlnirilor pe internet, mi s-a părut mereu că Ronnie şi Olive erau, cu toate acestea, incredibil de compatibili. Dar în timp ce Olive se lăsa definită de oricine susţinea că o iubeşte, Ronnie era un escroc de cinci stele, dăruit cu talentul nefericit de a stârni dragostea în bărbaţi şi femei deopotrivă. Dispreţul lui Olive faţă de originile sociale ale tatii nu se limita la vinovatul

principal. Tatăl lui Ronnie – bunicul meu respectabil, Frank, fost primar al oraşului Poole, francmason, antialcoolic, predicator, ba chiar simbolul probităţii familiei noastre – era, conform spuselor lui Olive, la fel de parşiv ca Ronnie. Frank a fost cel care îl pusese pe Ronnie să facă prima înşelătorie, el o finanţase, o controlase de la distanţă, apoi îşi băgase capul în nisip şi îl lăsase pe Ronnie să plătească preţul. Ba chiar a găsit un cuvânt urât pentru *bunicul* lui Ronnie, pe care mi-l amintesc că pe un om cu barbă albă, semănând cu D.H. Lawrence, mergând cu tricicleta la nouăzeci de ani. Unde naiba trebuia să mă situez eu în această condamnare totală a liniei bărbăteşti rămâne un mister. Dar avusesem parte de educaţie, nu-i aşa, dragule? Avusesem limbajul şi manierele oamenilor respectabili învăţate cu forţa.

Există o anecdotă de familie despre Ronnie care rămâne neverificată, dar mi-ar plăcea să o cred pentru că demonstrează sufletul lui bun, care, atât de des şi atât de frustrant, îşi sfida detractorii.

Ronnie fuge de ceva, dar încă nu a şters-o din Anglia. Acuzaţiile de fraudă sunt atât de presante, încât poliţia britanică a pornit o vânătoare. În toată agitaţia, un vechi partener de afaceri al lui Ronnie moare subit şi trebuie îngropat. În speranţa că Ronnie va participa la funeralii, poliţia vine la pândă. Detectivii în civil se amestecă printre îndoliaţi, dar Ronnie nu se află acolo. A doua zi, un membru al familiei îndurerate merge să îngrijească mormântul proaspăt. Ronnie stă singur lângă groapă.

Mergem în anii ’80 şi asta nu e doar o poveste de familie, s-a petrecut în plină zi şi în prezenţa editorului meu englez, a agentului meu literar şi a soţiei mele.

Sunt în turneu de promovare a unei cărţi în sudul Australiei. Prânz în cortul mare. Stau la o masă aşezată pe capre de lemn, cu soţia şi editorul alături, iar agentul meu

ne priveşte. Dau autografe pentru cel mai recent roman, *A Perfect Spy*, care conţine un portret nu prea voalat al lui Ronnie, despre viaţa căruia am spus câte ceva în discursul de după prânz. O doamnă în vârstă, în scaun cu rotile, trece energic de coadă şi-mi spune cu ardoare că am greşit în privinţa şederii lui Ronnie la închisoare în Hong Kong. Ea locuia cu el în perioada în care a stat în colonie, aşa că nu ar fi putut să meargă la închisoare, altfel ar fi observat, nu-i aşa?

În timp ce cumpănesc încă ce să răspund – de exemplu, că avusesem de curând o discuţie amicală cu fostul gardian al lui Ronnie de la închisoarea din Hong Kong – o a doua doamnă, cam de aceeaşi vârstă cu prima, sare cu gura.

— Numai tâmpenii! bombăne ea. Locuia cu *mine* la Bangkok şi făcea *naveta* la Hong Kong!

Le asigur că probabil au amândouă dreptate.

*

Atunci, nu veţi fi surprinşi să aflaţi că în momentele grele, cum au mulţi fii ai multor taţi, mă întreb care părţi din mine îi aparţin încă lui Ronnie şi cât de mult din propria persoană este al meu. Mă întreb dacă e vreo mare diferenţă între bărbatul care stă la birou şi inventează înşelătorii pe hârtia albă (*eu*) şi cel care îşi pune cămaşă curată în fiecare dimineaţă şi, fără nimic în buzunar în afară de imaginaţie, iese la atac ca să-şi amăgească victima (*Ronnie*) *7*.

Ronnie, escrocul, putea să inventeze o poveste din nimic, să-ţi deseneze un personaj care nu exista şi să-ţi arate o oportunitate minunată când, de fapt, nu exista niciuna. Te putea ameţi cu detalii false sau îţi clarifica bucuros o chichiţă inexistentă dacă nu-ţi mergea mintea

să te prinzi de şmecherie de prima dată. Putea păstra un secret important în baza confidenţialităţii, apoi să-ţi şoptească la ureche numai ţie pentru că s-a decis să aibă încredere în tine.

Iar dacă asta nu este o parte esenţială a artei scriitorului, spuneţi-mi ce altceva este.

*

A fost ghinionul lui Ronnie să fie un anacronism în timpul vieţii lui. În anii ’20, când s-a apucat de afaceri, un negustor lipsit de scrupule putea ajunge la sapă de lemn într-un oraş, iar a doua zi să aibă credit în alt oraş, la optzeci de kilometri distanţă. Dar odată cu trecerea timpului, evoluţia comunicaţiilor i-a venit de hac lui Ronnie aşa cum s-a întâmplat şi în cazul lui Butch Cassidy şi pe Sundance Kid. Sunt sigur că a fost profund şocat când Forţele Speciale din Singapore i-au pus în faţă cazierul din Anglia. Şi tot şocat a fost şi când, deportat fiind în grabă în Indonezia, a fost trimis după gratii pentru infracţiuni valutare şi comerţ cu arme. Câţiva ani mai târziu, a fost încă şi mai şocat când poliţia elveţiană l-a scos din camera de hotel de la Dolder Grand din Zürich şi l-a aruncat în închisoarea districtuală. Citind recent cum domnii de la FIFA au fost luaţi pe sus din pat în Baur de Lac din Zürich şi plasaţi în anumite celule în tot oraşul, parcă îl văd pe Ronnie în urmă cu patruzeci şi ceva de ani, suferind aceeaşi umilinţă, la aceeaşi oră, din pricina aceloraşi poliţişti elveţieni.

Marile hoteluri sunt ca iarba-mâţelor pentru escroci. Până la acel răsărit în Zürich, Ronnie se cazase în mai multe hoteluri şi sistemul lui nu dăduse niciodată greş: ia cel mai bun apartament oferit de hotel, primeşte oaspeţi din belşug, fă-te plăcut uşierilor, şefilor de sală şi, mai

ales, recepţionerilor, adică omeneşte-i cu bacşiş frumos şi des. Dă telefoane în toată lumea şi când hotelul îţi vâră sub nas prima notă de plată, spune că i-ai pus pe oamenii tăi să o achite. Sau, dacă faci un joc mai lung, amână plata primei note, apoi plăteşte-o, dar nimic după aceea.

De îndată ce simţi că ai stat prea mult, pregăteşte o valijoară, strecoară-i recepţionerului o bancnotă de douăzeci sau de cincizeci şi spune-i că ai afaceri urgente în afara oraşului care te-ar putea reţine peste noapte. Sau, dacă e genul acela de recepţioner, fă-i cu ochiul şi spune-i că ai o obligaţie faţă de o prietenă – a, nu ar vrea el să verifice dacă apartamentul e încuiat, pentru că sunt o grămadă de lucruri preţioase înăuntru? – după ce te-ai asigurat deja că orice lucru preţios ai, dacă ai vreunul, e deja în valijoară. Şi poate, pentru o acoperire în plus, îi dai recepţionerului crosele de golf să le aibă în grijă ca să fii sigur, dar numai dacă e cazul, pentru că îţi place să joci golf.

Dar acea razie în zorii zilei la Dolder i-a arătat lui Ronnie că partida era pierdută. Iar acum, las-o baltă! Au datele tale de pe cardul de credit. Ştiu şi unde merg copiii tăi la şcoală.

*

Oare ar fi putut Ronnie să devină spion, având evidente abilităţi de a înşela? Adevărat, când îi înşela pe alţii, se înşela şi pe el însuşi, deşi acest lucru nu l-ar fi descalificat automat. Dar dacă avea un secret – al lui sau al altcuiva – era neliniştit până nu-l spunea cuiva, ceea ce ar fi fost, cu siguranţă, o problemă.

Industria spectacolului? La urma urmei, făcuse treabă bună când cercetase un important studio de film din Berlin sub pretextul că mă reprezenta pe mine şi pe cei

de la Paramount Pictures, aşa că de ce s-ar fi oprit acolo? Iar Hollywoodul, după cum ştim cu toţii, are un obicei bine cunoscut de a-i strânge la piept pe escroci.

Dar actor? Nu-i plăcea lui oglinda lungă? Nu-şi petrecuse el toată viaţa prefăcându-se că era altcineva decât era?

Ronnie însă nu a vrut niciodată să fie o celebritate. Voia să fie Ronnie, cosmosul unui singur om.

Cât despre a deveni scriitorul propriilor ficţiuni, câtuşi de puţin. Nu mă invidia pentru notorietatea literară. O avea deja.

Suntem în 1963. Tocmai am sosit la New York, în prima mea vizită în Statele Unite. *The Spy Who Came inform the Cold* se află în fruntea topurilor. Editorul meu american mă însoţeşte la Club 21 pentru o cină specială. Când şeful de sală ne conduce la masă, îl văd pe Ronnie aşezat într-un colţ.

Ani la rând am fost înstrăinaţi. Habar nu aveam că era în America, dar era şi încă la patru metri distanţă, cu un coniac şi o bere de ghimbir la îndemână. Cum naiba a ajuns aici? Uşor. L-a sunat pe editorul meu american bun la suflet şi l-a atins la coarda sensibilă. A jucat cartea irlandezului. O privire aruncată la numele editorului îi spune că e de origine irlandeză.

Îl rugăm pe Ronnie să stea cu noi la masă. Acceptă umil, aducându-şi coniacul şi berea de ghimbir; dar doar pentru un pahar scurt, insistă el, apoi ne lasă în pace. E drăguţ şi mândru şi mă bate uşor pe braţ, spunându-mi cu lacrimi în ochi că nu a fost un tată rău, nu-i aşa, fiule, şi ne-am descurcat bine împreună, nu-i aşa? Da, da, ne-am descurcat bine împreună, tată, foarte bine, încuviinţez eu.

Atunci Jack, editorul, care e şi el un tată mândru, pe lângă că e irlandez, spune că ce-ar fi dacă Ronnie ar termina băutura şi am bea o sticlă de şampanie. Zis şi

făcut, iar Ronnie ridică paharul şi bea în cinstea cărţii noastre. Observaţi cuvântul *noastre*. Apoi Jack spune, la naiba, Ronnie, ce-ar fi să stai aici şi să mănânci cu noi? Aşa că Ronnie se lasă convins şi-şi comandă un grătar din diverse feluri de carne.

Afară, pe trotuar, urmează obligatoria îmbrăţişare călduroasă şi plânge, ceea ce face deseori: suspină adânc, ridicând din umeri. Şi eu plâng şi-l întreb dacă se descurcă bine cu banii, la care, în mod uimitor, spune că da. Apoi îmi dă nişte sfaturi despre viaţă, în caz că las succesul cărţii noastre să ni se urce la cap.

— Poate că eşti un scriitor de succes, fiule, spune el printre suspine, dar nu eşti o *celebritate*.

Şi după ce mă lasă cu acest avertisment de neînţeles, dispare în noapte fără să spună unde merge, ceea ce presupun că înseamnă că are o prietenă pe undeva, pentru că aproape întotdeauna are.

La câteva luni după aceea, reuşesc să pun cap la cap povestea din spatele acestei întâlniri. Ronnie fugea de cineva, nu avea bani, nici locuinţă. În fine, agenţii imobiliari din New York City ofereau o lună de cazare gratuită chiriaşilor veniţi pentru prima dată în noile locuinţe. Folosind nume diferite, Ronnie se muta dintr-un apartament în altul – o lună gratuită aici, o lună gratuită acolo – şi până acum nu reuşiseră să-l prindă, dar vai de el dacă le cădea în gheare. Nu a refuzat banii oferiţi de mine decât din mândrie, pentru că era disperat şi deja apelase la fratele meu mai mare pentru majoritatea economiilor lui.

În ziua de după cina noastră la Club 21, sunase la departamentul de vânzări de la editura mea din America, se prezentase drept tatăl meu – şi, desigur, ca vechi prieten al editorului – a comandat vreo două sute de exemplare din cartea *noastră*, le-a trecut în contul

autorului şi le-a semnat cu numele lui ca să le ofere în loc de carte de vizită.

Am primit între timp o grămadă de asemenea cărţi, cu cerinţa proprietarilor să adaug semnătura mea lângă cea a lui Ronnie. În versiunea standard scrie „Semnat de Tatăl Autorului”, cu un T foarte mare la Tatăl. În schimb, în versiunea mea scrie „Semnat de Fiul Tatălui Autorului”, cu un F foarte mare pentru Fiu.

Dar încercaţi să vă puneţi în locul lui Ronnie pentru o clipă, cum am făcut eu deseori. Încercaţi să fiţi singuri pe străzile din New York, săraci lipiţi. Aţi luat bani de la oricine puteaţi lua, aţi muls tot ce se putea de la cunoştinţe, în Anglia eşti pe lista celor căutaţi de poliţie, la fel şi la New York. Nu îndrăzneşti să-ţi arăţi paşaportul, foloseşti nume false ca să schimbi apartamente pe care nu le poţi plăti şi tot ceea ce stă între tine şi pierzanie este inteligenţa ta animalică şi un costum la două rânduri, în dungi, de la Berman de pe Savile Row pe care îl calci acasă în fiecare seară. E genul de situaţie pe care îl născocesc pentru tine cei de la şcoala de spioni: „Ia să vedem cum reuşeşti să ieşi din situaţia asta”. Cu excepţia câte unei greşeli pe ici, pe colo, Ronnie ar fi trecut testul cu brio.

Barca de salvare la care Ronnie a visat întotdeauna a ajuns laţ arm la scurt timp după moartea lui, într-unul dintre tribunalele acelea moleşite dickensiene, unde disputele complexe despre bani sunt tărăgănate multă vreme. Ca să fiu precaut, voi da numele suburbiei londoneze chinuite Cudlip, pentru că e foarte posibil ca acelaşi conflict legal să continue şi în ziua de azi, aşa cum a continuat în ultimii douăzeci de ani din viaţa lui Ronnie şi încă vreo doi ani după dispariţia acestuia.

Datele cazului sunt de o simplitate năucitoare. Ronnie se împrietenise cu membrii consiliului local din

Cudlip, mai ales cu cei din comitetul de planificare. Este uşor de imaginat cum s-a ajuns aici. Şi ei erau baptişti sau masoni, pasionaţi de cricket sau jucători de snooker. Sau erau bărbaţi căsătoriţi în floarea vârstei care, până să-l cunoască pe Ronnie, nu gustaseră niciodată din plăcerile nocturne din West End. Poate că îşi doreau şi ei o felie din ceea ce Ronnie îi asigura că avea să fie o prăjitură mare.

Oricum s-a întâmplat, nu încăpea îndoială, din punct de vedere legal sau de orice alt fel, că membrii consiliului din Cudlip semnaseră pentru una dintre cele optzeci şi trei de companii falite ale lui Ronnie, autorizându-l să construiască nişte case frumoase în mijlocul centurii verzi din Cudlip. De îndată ce au făcut asta, Ronnie, care cumpărase terenul pe te miri ce în baza înţelegerii că nu se putea construi nimic acolo, l-a vândut cu tot cu acordul de planificare unei mari companii de construcţii pentru o sumă impresionantă de bani. Şampania curgea în valuri, Curtea jubila de bucurie. Ronnie reuşise să facă afacerea vieţii lui. Eu şi fratele meu, Tony, nu aveam să mai ducem vreodată lipsă de nimic.

Şi, aşa cum s-a întâmplat atât de des în viaţa lui, Ronnie aproape că a avut dreptate, dacă nu ar fi fost cetăţenii din Cudlip, care, stârniţi să acţioneze de ziarul local, au declarat într-un glas că orice încercare de a construi case sau altceva pe preţioasa lor centură verde – terenul lor de fotbal, terenurile de tenis, locul de joacă al copiilor, zona lor de picnic – avea să se petreacă peste cadavrele lor. Erau atât de înflăcăraţi, încât în cel mai scurt timp au obţinut o hotărâre judecătorească prin care l-au lăsat pe Ronnie să strângă în pumni un contract semnat cu acea companie de construcţii, dar fără nicio monedă din banii lor.

Ronnie era la fel de supărat ca oamenii din Cudlip. Asemenea lor, nu cunoscuse vreodată atâta perfidie. Nu

era vorba de bani, insista el, ci de principiu. Şi-a adunat o echipă de avocaţi, dintre cei mai buni. Aceştia au tras concluzia că aveau un caz solid şi au fost de acord să-l preia. Dacă nu câştigau, nu erau plătiţi. Prin urmare, terenul din Cudlip a devenit măsura aurită a încrederii noastre în Ronnie. În următorii douăzeci şi ceva de ani, orice piedică temporară era luată drept un nimic odată ce venea ziua mare a judecăţii. Fie că Ronnie îmi scria din Dublin, fie din Hong Kong, Penang sau Tombuctu, mantra cu ciudatele litere mari nu se schimba niciodată: „Într-o zi, Fiule, şi poate că va fi După ce eu voi fi Judecat, Justiţia Britanică va Izbândi”.

Şi iată că, la câteva luni de la moartea lui, justiţia a izbândit, într-adevăr. Nu am fost la tribunal să aud verdictul. Avocatul meu mă sfătuise să nu arăt vreo fărâmă de interes pentru moştenirea lui Ronnie ca nu cumva să mă căpătuiesc cu datorii enorme. Sala de judecată era arhiplină, potrivit surselor mele. Băncile avocaţilor erau şi ele pline. Erau trei judecători, dar unul vorbea pentru toţi, iar limbajul lui era atât de întortocheat, încât, pentru o vreme, niciun profan nu l-a putut înţelege.

Apoi, treptat, au început să se limpezească veştile. Curtea îi dăduse câştig de cauză reclamantului: lui Ronnie. Complet. Lozul cel mare. Fără doar şi poate. Fără pe-de-o-parte şi pe-de-altă-parte. Din mormânt, Ronnie obţinuse victoria covârşitoare despre care a spus mereu că va fi a lui: victoria Poporului în faţa leprelor şi a visătorilor, a se citi necredincioşilor şi intelectualilor, o răzbunare postumă a tuturor eforturilor sale.

Apoi s-a lăsat tăcerea. În mijlocul bucuriei, un grefier a strigat din nou să se facă linişte în sală. Strângerile de mâini şi bătăile pe umăr au făcut loc unei nelinişti colective. Un avocat care până atunci nu se adresase curţii a atras atenţia Domniilor lor. Am şi eu propria imagine

subiectivă a lui. E durduliu, pompos şi plin de bube, iar peruca e prea mică pentru capul lui. Reprezenta Coroana, le-a spus Domniilor lor. Mai exact, reprezenta Fiscul pentru Maiestatea Sa, pe care o descria ca pe un „creditor preferenţial” în cauza în care Domniile lor tocmai se pronunţaseră. Şi, ca să fie explicit şi să nu piardă timpul preţios al Domniilor lor, dorea, cu neţărmurit respect, să ceară ca întreaga sumă revenită în proprietatea reclamantului să fie pusă sub sechestru ca să acopere, măcar în mică parte, sumele cu mult mai mari, acumulate într-un număr mare de ani, pe care decedatul le datora Fiscului Maiestăţii Sale.

*

Ronnie a murit, iar eu revizitez Viena ca să respir aerul de oraş în timp ce îl trec în romanul semiautobiografic la care sunt în sfârşit liber să mă gândesc. Nu la Sacher din nou; mă tem că ospătarii îşi vor aminti cum s-a prăbuşit Ronnie peste masă şi cum l-am cărat eu afară. Avionul meu spre Schwechat are întârziere, iar de recepţia de la micul meu hotel, pe care l-am ales la întâmplare, se ocupă un portar de noapte în vârstă. Priveşte tăcut în timp ce completez formularul de cazare. Apoi vorbeşte într-o germană blândă şi venerabilă.

— Tatăl dumitale a fost un om mare, spune el. Te-ai purtat ruşinos cu el.

34
Lui Reggie cu mulţumiri

Presupun că trebuie să fii mai apropiat de vârsta mea casă-ţi aminteşti de Reginald Bosanquet, crainicul de televiziune poznaş, nesăbuit şi beţiv care a topit inima poporului şi a murit ridicol de timpuriu, n-am ştiut niciodată exact de ce. Reggie a fost la Oxford cam în aceeaşi perioadă cu mine şi avea toate lucrurile pe care eu nu le aveam: venit privat, maşină sport, femei frumoase şi pe deasupra un fel de maturitate la care ajunsese înainte de vreme.

Ne plăcea unul de celălalt, dar nu poţi să petreci prea mult timp cu un om care duce viaţa la care tu visezi şi care şi-o poate permite, iar tu nu poţi. În plus, eram un tip retras pe vremea aceea, serios şi cam chinuit. Reggie nu era nimic din toate astea. Mai mult decât atât, eu nu eram doar lefter, ci – la jumătatea celui de-al doilea an – de-a dreptul insolvent, fiindcă tata tocmai trecuse printr-unul dintre falimentele lui spectaculoase, iar cecul pentru taxa semestrială fusese respins. Şi cu toate că facultatea se comporta cu o îngăduinţă exemplară, nu vedeam nicio modalitate de a rămâne la Oxford până la finalul anului şcolar.

Dar nu l-am luat în calcul pe Reggie, care a intrat în camera mea într-o zi, probabil mahmur, mi-a întins un plic şi a ieşit. Înăuntru era un cec pe numele meu, completat de mandatarii lui. Aceştia spuneau că Reggie le povestise despre necazul meu, că banii veneau din propriile surse şi că puteam restitui suma când aveam mijloacele şi când îmi convenea. Dar că dorinţa lui Reggie era ca, în orice problemă legată de împrumut, să corespondez direct cu mandatarii, căci nu-i plăcea să amestece banii cu prietenia.

Au trecut mulţi ani până am reuşit să plătesc şi ultima tranşă şi, totodată, dobânda pe care consideram că suma ar fi acumulat-o. Mandatarii mi-au trimis un bilet politicos de mulţumiri şi mi-au returnat dobânda. Mi-au explicat că Reggie nu considera că dobânda era necesară în această situaţie.[77]

77 Fragment scris pentru organizaţia Victim Support, 1998 (n.a.).

35
Cel mai vânat om

Telefonul misterios din zori de zi a venit de la Karel Reisz, regizorul de film englez, născut în Cehia, cunoscut mai ales pentru filmul *Saturday Night and Sunday Morning*. Suntem în 1967 şi mă zbat să îmi pot permite chiria unui apartament urât din Maida Vale. Eu şi Reisz lucrăm împreună, fără rost după cât se pare, la un scenariu după un roman scris de mine, numit *The Naive and Sentimental Lover*[78], care nu era chiar pe placul oricui, să zicem aşa. Dar Reisz nu mă sună în legătură cu scenariul de film, din câte îmi dau seama după vocea lui, care e sonoră şi conspirativă.

— David, eşti singur?

Da, Karel, absolut.

— Atunci, mi-ar fi de ajutor dacă ai putea trece pe aici cât mai repede.

Familia Reisz locuia la mică distanţă, într-o casă de cărămidă roşie în stil victorian în Belsize Park. Probabil m-am dus pe jos. Când mariajul tău se destramă, mergi pe jos. Reisz a deschis uşa din faţă atât de repede, încât probabil că mă pândea. După ce a încuiat, m-a condus în bucătăria mare, unde îşi duceau viaţa membrii familiei Reisz: aşezaţi la o masă de pin groasă şi circulară, cu biscuiţi cu zahăr pe un platou rotativ, cu ceainice şi cafetiere împrăştiate şi carafe cu suc de fructe, cu un telefon cu cordon lung care suna întruna şi, pe vremea aceea, multe scrumiere; toate acestea, în parte, pentru a-i mulţumi pe obişnuiţii improbabili ai casei precum Vanessa Redgrave, Simone Signoret şi Albert Finney, care intrau, se serveau, pălăvrăgeau puţin şi plecau. Mi-am imaginat

---

78 Amantul naiv şi sentimental (n.tr.).

mereu că, înainte ca părinţii lui Reisz să fie ucişi la Auschwitz, acesta era felul în care trăiseră.

M-am aşezat. Cinci feţe îndreptate spre mine: actriţa Betsy Blair, care era soţia lui Reisz şi măcar de data asta nu vorbea la telefon; regizorul de film Lindsay Anderson, cunoscut pentru *This Sporting Life*, la care Reisz fusese producător. Între cei doi regizori, şedea un bărbat mai tânăr, charismatic, emoţionat şi zâmbitor, cu înfăţişare clasică de slav, pe care nu-l mai văzusem niciodată.

— David, acesta este Vladimir, a spus Reisz cu voce gravă, la care tânărul a sărit în picioare şi mi-a strâns mâna energic – aş putea să spun chiar cu disperare – peste masă.

Aşezată puţin în spatele acestui tânăr entuziasmat, o femeie tânără care, judecând după grija atentă pe care i-o purta, avea mai degrabă aspectul unui paznic decât al unei amante sau – în acel decor – al unui agent de teatru sau însărcinat cu distribuţia, căci tânărul avea un aspect impunător, vizibil dintr-o privire.

— Vladimir este un actor ceh, a anunţat Reisz.

Minunat.

— Şi vrea să rămână în Anglia.

A, serios. Înţeleg... sau ceva de genul acesta.

Urmează mutarea lui Anderson:

— Ne gândeam că, ţinând cont de trecutul tău, îi cunoşti pe cei care se ocupă de aşa ceva.

Tăcere generală în jurul mesei.

Toţi aşteaptă să spun ceva.

— Adică să fugă, sugerez eu stângaci. Vladimir vrea să fugă.

— Dacă aşa vrei să-i spui, a spus Anderson dispreţuitor şi s-a făcut iar linişte.

Începea să-mi fie clar că Anderson avea un interes de proprietar în privinţa lui Vladimir şi că Reisz, ceh ca şi el

şi bilingv, era mai mult un intermediar decât un personaj principal. Asta dădea o anume stânjeneală situaţiei. îl întâlnisem pe Anderson de cel mult trei ori, niciodată nu fusese plăcut. Dintr-un motiv inexplicabil, călcasem cu stângul de la început şi aşa am rămas. Născut într-o familie militară din India, Anderson fusese educat la o şcoală publică din Anglia (Cheltenham, pe care a criticat-o mai târziu în filmul său *If*...) şi la Oxford. În timpul războiului, a făcut parte din serviciul de informaţii al armatei la Delhi. Şi cred că acest ultim lucru l-a întors împotriva mea. Ca socialist declarat, care era la cuţite cu sistemul al cărui produs era, mă considera un aparatele secret în lupta claselor şi nu prea aveam ce să fac cu folos în privinţa asta.

— Vladimir este, de fapt, Vladimir *Pucholt*, l-am auzit pe Reisz explicând. Iar când reacţia nu a fost chiar cea aşteptată din partea mea – cu alte cuvinte, nu am rămas mut de admiraţie, nu am strigat „nu, *celebrul* Vladimir Pucholt" – Reisz s-a grăbit să-mi ofere o explicaţie, la care toată masa nu s-a dat în lături să contribuie. Vladimir Pucholt, am aflat eu spre ruşinea mea, era un star al scenei şi al marelui ecran din Cehia, cunoscut mai ales pentru rolul principal din filmul *A Blonde* în *Love* realizat de Milos Forman (tradus şi, în mod enervant, drept *Iubirile blondei*), care s-a bucurat de succes internaţional. Forman îl distribuise şi în filme mai vechi şi declarase că Vladimir era actorul lui preferat.

— Ceea ce înseamnă, pe scurt – din nou Anderson, în mod agresiv, ca şi cum m-aş fi îndoit de valoarea lui Pucholt şi acum se simţea obligat să mă corecteze – că *orice* ţară l-ar lua se poate considera al *naibii* de norocoasă. Ceea ce cred că vom putea explica în mod clar *oamenilor* tăi.

Dar eu nu am niciun fel de *oameni*. Singurii *oameni*

pe care-i am de tip oficial sau aproape oficial sunt foştii mei colegi din lumea spionajului. Şi Doamne fereşte să sun pe vreunul din ei şi să-i spun că am în mâini un posibil transfug ceh. Pot deja să-mi imaginez întrebarea grijulie la care Pucholt avea să fie invitat să răspundă, cum ar fi: eşti spion amplasat de Serviciul de Informaţii din Cehia şi, dacă da, poţi deveni spionul nostru? Sau: spune-ne care sunt ceilalţi disidenţi cehi aflaţi în Cehoslovacia care ar putea fi interesaţi să lucreze pentru noi. Şi, presupunând că nu ţi-ai exprimat deja intenţiile faţă de vreo doisprezece prieteni foarte buni, ai fi de acord să te întorci în Cehoslovacia şi să faci una-alta pentru noi?

Însă începeam să-mi dau seama că Pucholt nu le-ar fi dat atenţia cuvenită. Nu e niciun fel de transfug, cel puţin nu în ochii lui. A ajuns legal în Anglia, cu binecuvântarea autorităţilor cehe. Înainte de a pleca, şi-a pus afacerile în ordine în mod discret, respectându-şi toate contractele nefinalizate de film şi teatru şi având grijă să nu semneze niciunul nou. A mai vizitat Anglia şi înainte, iar autorităţile cehe nu au niciun motiv să creadă că de data asta nu se va întoarce.

Se pare că la sosirea lui în Anglia mai întâi s-a ascuns. Pe o cale nedesluşită, Lindsay Anderson a auzit apoi de intenţiile lui şi s-a oferit să-l ajute. Pucholt şi Anderson se cunoşteau de la Praga şi din Londra. Anderson a apelat apoi la prietenul lui, Reisz, şi cei trei au născocit un fel de plan. Pucholt spusese clar de la început că în niciun caz nu va cere azil politic. Căci asta, a spus el, ar fi stârnit mânia autorităţilor cehe asupra celor rămaşi în urmă – prieteni, familie, profesori, colegi. Poate că avea în minte exemplul dansatorului rus de balet Rudolf Nureyev, a cărui fugă cu şase ani înainte fusese declarată o victorie pentru Occident. Drept rezultat, prietenii şi familia lui Nureyev din Rusia fuseseră expulzaţi.

Cu această prevedere bine înfiptă în minte, Reisz, Anderson şi Pucholt şi-au pus planul în aplicare. Nu aveau să fie fanfare, nici tratamente speciale. Pucholt avea să fie doar unul dintre tineri nemulţumiţi din Europa de Est, un om obişnuit care căuta îngăduinţa autorităţilor engleze, împreună, Anderson şi Pucholt au mers la Ministerul de Interne şi s-au aşezat la coadă cu cei care căutau să-şi prelungească viza pentru Regatul Unit. Ajungând la funcţionarul de la minister, Pucholt i-a împins paşaportul ceh prin ferestruică.

— Cât timp? a întrebat funcţionarul, cu ştampila pregătită.

La care Anderson, căruia îi plăcea să vorbească deschis, cu atât mai mult când se adresa unui lacheu din sistemul de clase pe care-l dispreţuia profund, a răspuns: „Pentru totdeauna”.

Am o imagine clară a schimbului de replici dintre Pucholt şi înaltul oficial de la Ministerul de Interne desemnat să se ocupe de caz.

Pe de o parte, confuzia lăudabilă a unui funcţionar civil superior, hotărât să facă ceea ce trebuie în favoarea solicitantului, dar şi să respecte regulile. Nu vrea decât ca Pucholt să spună fără echivoc că, dacă s-ar întoarce la el în ţară, ar fi persecutat. Odată ce a făcut asta, în regulă, am bifat căsuţa, viza e prelungită pe termen nedeterminat şi bine aţi venit în Anglia, domnule Pucholt!

Pe de altă parte, încăpăţânarea lăudabilă a lui Pucholt, care refuză categoric să spună ce i se cere, pentru că, dacă o spune, înseamnă că cere azil politic şi, prin urmare, pune în primejdie oamenii pe care a jurat să-i ferească de asta. Aşa că nu, domnule, *nu* voi fi persecutat, mulţumesc. Sunt un cunoscut actor ceh şi voi fi primit înapoi cu braţele deschise. S-ar putea să fiu sancţionat, s-ar putea să sufăr un soi de pedeapsă. Dar nu aş fi

persecutat şi nu caut azil politic, mulţumesc.

Este şi puţină comedie neagră în acest conflict. Acasă, în Cehoslovacia, Pucholt căzuse rău de tot în dizgraţie şi îi era interzis să joace în vreun film timp de doi ani. Fusese invitat – i se dăduse ordin, mai bine zis – să joace rolul unui băiat ceh de la şcoala de corecţie, care, după ce este luminat de profesorii săi devotaţi în privinţa principiilor măreţe ale marxism-leninismului, descoperă că nu face faţă vieţii din societatea mai puţin iluminată, orientată către burghezie, în care s-a întors.

Neimpresionat de scenariu, Pucholt ceruse să stea câteva zile într-o şcoală de corecţie ca deţinut. După ce a făcut asta, a fost mai sigur ca niciodată că piesa era o porcărie şi, spre uimirea agenţilor, a refuzat rolul. S-au agitat spiritele, i s-a aruncat cu contracte în faţă, dar el a rămas neclintit. Rezultatul: o interdicţie de doi ani pe care, în circumstanţe mai bune, i-ar fi putut folosi mai bine ca bază pentru afirmaţia că era victima persecuţiei politice în ţara sa natală.

A trecut o săptămână înainte ca Pucholt să fie din nou invitat la Ministerul de Interne, de data asta pentru a fi informat de un funcţionar nehotărât, conform tradiţiei compromisului englez, că, deşi nu putea fi repatriat cu forţa în Cehoslovacia, trebuia să părăsească Anglia în zece zile.

În acest moment ne găseam acum, aşezaţi în jurul mesei lui Reisz, măcinaţi de o nelinişte mută. Cele zece zile s-au terminat sau urmează să se termine, aşadar ce sugerezi să facem, David? Iar răspunsul scurt a fost că David habar nu avea ce să facem: cu atât mai puţin cu cât reieşise din discuţii că Pucholt nu venise în Anglia ca să-şi continue strălucita carieră de actor, ci „pentru că, David – după cum mi-a explicat cu entuziasm din partea opusă a mesei –, vreau să devin doctor”.

X-A admis că va dura ceva vreme până să devină doctor. Calculase că sunt şapte ani. Avea câteva calificări de bază din Cehoslovacia, dar se îndoia că vor conta prea mult în Regatul Unit.

L-am auzit spunând toate astea. Am recunoscut fervoarea din vocea lui şi zelul din trăsăturile slave expresive. Am făcut tot posibilul să par înţelept şi am zâmbit aprobator la această viziune nobilă de devotament.

Dar ştiam câte ceva despre actori. Şi mai ştiam, aşa cum ştiau toţi cei de la masă, că actorii sunt în stare să se agaţe de o versiune ipotetică a propriei persoane şi să devină acea versiune; dar numai atât cât durează spectacolul. După aceea, pornesc din nou la drum, în căutare de un nou om în care să se transforme.

— Păi, e excelent, Vladimir, am exclamat, trăgând cât mai mult de timp. Însă bănuiesc că, în timp ce faci pregătirea medicală, rămâi cu un picior şi în lumea actoriei, nu? Să-ţi şlefuieşti engleza, să joci puţin teatru, să accepţi câte un rol dacă apare vreun film? am adăugat aruncând o privire spre cei doi regizori pentru ajutor, dar fără să primesc vreunul.

Nu, David, a răspuns el. Era actor încă din copilărie. Fusese purtat de la un rol la altul – deseori roluri pe care le dispreţuia, de exemplu, cel cu şcoala de corecţie – şi acum intenţiona să devină doctor, motiv pentru care voia să rămână în Anglia. Am privit în jurul mesei. Nimeni nu părea surprins. Toţi, în afară de mine, acceptau că Vladimir Pucholt, cuceritorul ceh de pe scenă şi de pe ecran, *vrea doar să devină doctor*. Se întrebau oare, cum făceam şi eu, dacă era doar fantezia unui actor şi nu ambiţia lui de-o viaţă? Nu aveam cum să-mi dau seama.

Dar de-abia dacă mai contează, pentru că, între timp, am acceptat să fiu omul care credeau ei că sunt. Voi vorbi cu *oamenii* mei, m-am auzit spunând, deşi nu aveam

niciun fel de oameni. Voi găsi cea mai bună cale să finalizăm situaţia rapid şi cu succes, aşa cum zicem noi, aparatcicii secreţi. Acum voi merge acasă, dar păstrăm legătura. Am ieşit prin stânga cu capul sus.

În jumătatea de secol care a trecut, m-am întrebat uneori de ce naiba m-am oferit să fac toate astea când Anderson şi Reisz, ca mari regizori de film, aveau mult mai mulţi *oameni* la îndemână şi mult mai mulţi prieteni în cercurile înalte decât am avut eu vreodată, ca să nu mai spun de avocaţi buni. Ştiam sigur că Reisz se avea bine cu Lord Goodman, *eminence grise*[79] şi consilier juridic al prim-ministrului Harold Wilson. Anderson, cu toată rigoarea lui socialistă, avea legături aristocratice impecabile şi, la fel ca Reisz, relaţii cu Partidul Laburist aflat la conducere.

Cred că răspunsul potrivit ar fi: cum viaţa mea era un adevărat dezastru, era o uşurare să o pun în ordine pe a altcuiva. Ca tânăr soldat în Austria, interogasem zeci de refugiaţi din Europa de Est ca nu cumva să fie vreunul spion. Niciunul nu era, din câte ştiu eu, dar destul de mulţi erau cehi. Iată că aici era unul pentru care puteam să fac ceva.

Nu mai sunt sigur unde a dormit Vladimir în următoarele nopţi, dacă a fost la Reisz acasă sau la însoţitoarea lui, la Lindsay Anderson sau chiar la mine. Dar îmi amintesc că a petrecut multe ore din zi în apartamentul meu urât, plimbându-se şi stând la fereastra mare, cu privirea aţintită în depărtare.

Între timp, eu am tras de toate sforile pe care le aveam ca să schimb decizia Ministerului de Interne. L-am sunat pe amabilul meu editor englez. Acesta mi-a sugerat să iau legătura cu jurnalistul care se ocupa de afaceri interne la ziarul *Guardian*. Jurnalistul nu are o relaţie directă cu ministrul Afacerilor Interne, adică Roy Jenkins,

79 Eminenţă cenuşie (în franceză în original) (n.tr.).

dar, întâmplător, o cunoştea pe doamna Jenkins. Mai degrabă soţia lui o cunoştea. Va vorbi cu soţia lui şi mă va suna înapoi.

Am început să îmi fac speranţe. Roy Jenkins era un liberal curajos şi franc. Corespondentul de la *Guardian* m-a sunat. Iată ce trebuie să faci. Îi scrii ministrului de Afaceri Interne o scrisoare strict formală, fără linguşeli, fără dulcegării. „Dragă domnule ministru”. O baţi la maşină, explici situaţia şi o semnezi. Dacă omul tău vrea să fie doctor, să spui asta în scrisoare şi să nu pretinzi că o să fie darul lui Dumnezeu pentru Teatrul Naţional. Dar iată care e diferenţa. Nu-i adresezi *plicul* lui Roy Jenkins, Esquire, ci doamnei Jenkins, soţia lui. Ea se va asigura că scrisoarea e pe masă a doua zi la micul dejun, lângă oul fiert. Şi o livrezi personal. În seara asta. La adresa asta.

Nu am bătut-o la maşină. N-am făcut-o niciodată. În apartament se afla o maşină de scris electrică, dar nu era nimeni prin preajmă să o folosească. Am sunat-o pe Jane. Pe vremea aceea, eu şi Jane ne dădeam târcoale. Astăzi e soţia mea. În timp ce Pucholt admira priveliştea londoneză, am scris misiva cu „Dragă domnule ministru”, iar Jane a bătut-o la maşină. Am adresat plicul doamnei Jenkins, l-am sigilat şi am pornit spre Notting Hill sau unde or fi locuind domnul şi doamna Jenkins.

Patruzeci şi opt de ore mai târziu, Vladimir Pucholt avea permisiunea să rămână în Anglia pe termen nelimitat. Niciun ziar de seară nu a anunţat că un celebru star de cinema ceh a dezertat pentru cauza occidentală. Îşi putea începe studiile medicale cât de repede şi de discret dorea. M-am întors în apartament şi nu l-am mai găsit pe Vladimir privind pe fereastră, ci stând pe balcon în blugi şi adidaşi. Era o după-amiază caldă şi însorită. Îşi făcuse un avion de hârtie dintr-o foaie A4 de pe biroul meu. Aplecându-se cam mult peste balustradă după părerea

mea, l-a lansat şi l-a urmărit plutind peste acoperişurile din Londra. Până atunci, mi-a explicat el mai târziu, nu putuse să zboare. Dar acum, că avea permisiunea să rămână, era în regulă.

Asta nu este o poveste despre generozitatea mea fără margini. E vorba de reuşita lui Vladimir de a deveni unul dintre cei mai iubiţi şi mai devotaţi pediatri din Toronto.

Într-un fel sau altul – nici în ziua de azi nu îmi dau seama cum – am devenit responsabil cu plata taxelor pentru pregătirea lui medicală în Anglia. Chiar şi în perioada aceea părea un lucru absolut firesc. Câştigam mai bine ca niciodată, Vladimir era la polul opus. Oferta mea de a-l ajuta nu m-a privat de nimic. Nu mi-a provocat mie sau familiei mele niciun fel de greutăţi, nici atunci, nici mai târziu. Nevoile financiare ale lui Vladimir, conform propriei insistenţe, erau înspăimântător de modeste. Hotărârea lui de a-mi plăti fiecare bănuţ cât mai curând posibil era de nestrămutat. Ca să fim scutiţi de o discuţie stânjenitoare, l-am lăsat pe contabilul meu să calculeze pentru el: atât ca să trăiască, atât pentru studii, atât pentru transport, chirie şi aşa mai departe. Negocierile mergeau în sens invers. Eu insistam să dau mai mult, Vladimir insista pentru mai puţin.

Prima lui slujbă în domeniu a fost de asistent de laborator la Londra. De aici, s-a mutat la un spital universitar în Sheffield. În scrisori migăloase, într-o engleză lirică şi mult îmbunătăţită, slăvea miracolul medicinei, al chirurgiei, al vindecării şi al corpului omenesc ca operă a creaţiei. Specializările lui sunt în pediatrie şi terapie intensivă neonatală. Cu un entuziasm nestăvilit, scrie şi azi despre miile de copii şi bebeluşi pe care i-a îngrijit.

Am fost întotdeauna puţin stânjenit şi smerit că am

jucat rolul îngerului cu un sacrificiu atât de mic pentru mine şi spre beneficiul extraordinar al altora. Mai stânjenitor decât atât, aproape până în ziua în care a primit calificarea, n-am fost niciodată pe deplin încredinţat că va reuşi.

Suntem în 2007, la patruzeci de ani de când Vladimir a lansat avionul de hârtie de la balconul apartamentului de care am scăpat de mult. Locuiesc jumătate din timp în Cornwall, jumătate în Hamburg, scriind la romanul *A Most Wanted Man* despre un tânăr solicitant de azil politic, nu din Cehoslovacia ca atunci, ci din Cecenia de azi. E slav doar pe jumătate; cealaltă jumătate e cecen. îl cheamă Issa, adică Iisus, şi e musulman, nu creştin. Ambiţia lui e să studieze să devină un doctor de seamă şi să îi vindece pe oamenii bolnavi din ţara lui, să se specializeze în pediatrie.

Închis în podul unui depozit din Hamburg, în vreme ce spionii se ceartă pe seama viitorului său, îşi confecţionează avioane dintr-un sul de hârtie nefolosit şi le face să zboare prin cameră către libertate.

Mai curând decât aş fi crezut că e posibil, Vladimir mi-a returnat toţi banii pe care i-a împrumutat de la mine. Ceea ce el nu ştia – şi nu ştiam nici eu până am ajuns să scriu *A Most Wanted Man* – e că el îmi făcuse darul nereturnabil al unui personaj fictiv.

36
Cartea de credit a lui Stephen Spender

Cred că era în 1991 când am fost invitat la o cină privată în Hampstead ca să-l cunosc pe Stephen Spender, eseist, dramaturg, romancier, comunist deziluzionat, cavaler al ţinutului, fost Poet Laureat al Americii... mai trebuie să continui?

Eram şase la masă şi Spender monopoliza discuţia. La optzeci şi doi de ani, avea o înfăţişare impresionantă: cu părul alb, leonin, viguros, foarte spiritual. Tema lui era efemeritatea celebrităţii – a lui, probabil, deşi n-am putut să nu mă gândesc că îmi lansa un avertisment deghizat – şi nevoia celor care se bucurau de ea să accepte cu graţie întoarcerea în obscuritate. Ca exemplu, ne-a spus următoarea poveste:

Revenise de curând dintr-o călătorie transcontinentală cu maşina în Statele Unite. Traversând deşertul Nevada, a văzut una dintre rarele benzinării şi s-a gândit că era prudent să facă plinul. Un anunţ scris de mână, probabil ca să descurajeze hoţii, spunea că proprietarul accepta numai cărţi de credit.

Spender a scos cardul de credit. Proprietarul de la autoservice l-a analizat în tăcere. În cele din urmă, şi-a exprimat îngrijorarea:

— Singurul Stephen Spender de care am auzit *eu* vreodată e poet, a obiectat el. Şi ăla e *mort*.

37

Sfat pentru un romancier aspirant

„Înainte să termin de scris pe ziua respectivă, mă asigur că am păstrat ceva la activ pentru mâine. Somnul face minuni”.

Sursa: Graham Greene către el însuşi, Viena, 1965

38
Ultimul secret oficial

Când eram un spion tânăr şi fără griji, era firesc să cred că cele mai tari secrete ale ţării erau păstrate într-un seif Chubb verde şi scorojit, ascuns în capătul unui labirint de coridoare prăfuite, la etajul de sus al clădirii Broadway 54, vizavi de staţia de metrou St James's Park, în biroul privat ocupat de şeful serviciului secret.

Broadway, cum o numeam eu, era veche şi prăfoasă şi, din punctul de vedere al filosofiei serviciului, incomodă. Dintre cele trei lifturi care scârţâiau, şeful avea unul numai pentru el, care-l ducea, când avea el chef, direct la înălţimile sacre ale etajului de sus. Doar câţiva aleşi aveau cheie de acolo. Noi, muritorii de rând, urcam la el pe o scară îngustă de lemn, supravegheată de o oglindă convexă şi, odată ajunşi la etajul de sus, de un îngrijitor cu faţa împietrită aşezat pe un scaun de bucătărie.

Cred că nouă, celor proaspăt veniţi, ne plăcea clădirea cel mai mult: pentru clarobscurul ei permanent, mirosul războaielor în care nu luptaserăm şi intrigile la care puteam doar să visăm; pentru barul înghesuit în care intrai doar cu invitaţie, unde experţii tăceau brusc când treceai pe lângă ei; şi pentru biblioteca întunecată, prăfuită, cu literatură de spionaj, prezidată de un bibliotecar vârstnic, cu părul lung şi alb care, pe vremea când era el însuşi spion, alergase împreună cu revoluţionarii bolşevici pe străzile din Petersburg şi trimisese mesaje secrete dintr-o pivniţă de lângă Palatul de Iarnă. Atât filmul *The Spy Who Came în front the Cold*, cât şi versiunea BBC de la *Tinker Tailor Soldier Spy* surprind ceva din acea atmosferă. Dar niciunul nu s-a apropiat de misterele acelui vechi seif Chubb.

Biroul personal al şefului era o cameră în pod, cu

straturi de plase de păianjen la ferestre, dându-ţi senzaţia tulburătoare că eşti sub pământ. Dacă voia să ţi se adreseze formal, rămânea aşezat la biroul gol, străjuit de portretele familiei lui şi, pe vremea mea, de cel al lui Allen Dulles şi cel al şahului Persiei. Dacă dorea să fie o atmosferă mai relaxată, erau fotoliile din piele crăpată. Dar oriunde stăteai, seiful verde era mereu în raza ta vizuală, holbându-se la tine din capătul camerei.

Ce naiba putea să conţină? auzisem că existau documente atât de secrete, încât nu le atingea decât însuşi şeful. Dacă alegea să le împărtăşească cu altcineva, persoana aceea trebuia mai întâi să-şi pună viaţa gaj, să le citească în prezenţa şefului şi apoi să i le dea înapoi.

Iar acum a venit ziua tristă în care ultima cortină va coborî pe clădirile Broadway, iar serviciul şi toate acareturile vor fi transferate în noul sediu din Lambeth. Oare seiful şefului e scutit? Oare macaralele, răngile şi oamenii tăcuţi îl vor transporta fizic spre noua etapă în lunga călătorie a vieţii sale?

După o dezbatere purtată la cel mai înalt nivel, se decide cu mare reticenţă că seiful, oricât de venerabil ar fi, nu se mai potriveşte în lumea noastră modernă. Va fi deschis. Orice e înăuntru va fi examinat de ofiţeri care au depus jurământ, totul va fi documentat cu grijă şi va fi manevrat conform procedurilor adecvate cu importanţa sa.

Deci cine are afurisita aia de cheie?

Se pare că nu actualul şef. A avut grijă să nu se aventureze vreodată să caute în seif şi să se familiarizeze inutil cu secretele lui. Ceea ce nu ştii nu poţi dezvălui. Predecesorii săi, aflaţi încă în viaţă, sunt consultaţi de urgenţă. Pe acelaşi principiu, şi ei au rezistat tentaţiei de a călca pe asemenea pământ sfânt. Şi nu ştiu nici ei unde e afurisita de cheie. Nimeni, nici Registratura, nici

Secretariatul, nici departamentul de Securitate internă, nici măcar îngrijitorul cu faţa împietrită pe scaunul lui de bucătărie, nimeni nu a văzut şi nu a pus mâna pe cheie, nimeni nu ştie unde se află sau cine a avut-o ultima dată. Tot ceea ce se *ştie* e că seiful în sine a fost instalat la comanda veneratului şi secretosului patologic Sir Stewart Menzies, care fusese şeful serviciului din 1939 până în 1952.

Aşadar, a luat Menzies cheia cu el? Era îngropat cu ea? A luat, la propriu, secretul cu el în mormânt? Avea toate scuzele. Era unul dintre fondatorii din Bletchley Park. Desfăşurase o mie de interviuri private cu Winston Churchill. Negociase cu mişcările de rezistenţă antinazistă din interiorul Germaniei şi cu amiralul Canaris, şeful cu inima îndoită al serviciului secret german, Abwehr. Numai Dumnezeu ştia ce era în seiful acela verde.

În romanul meu *A Perfect Spy* apare ca dulapul de acte de un verde scorojit care-l însoţeşte pe alter egoul lui Ronnie, Rick, pe drumul vieţii. Se spune că ar conţine datoriile lui faţă de societate, dar nici acesta nu e deschis niciodată.

Până una-alta, timpul se scurge. Dintr-o zi în alta, noul chiriaş îşi va intra în drepturile legale. Trebuie luată de urgenţă o decizie administrativă. Foarte bine, cei din serviciu au spart câteva încuietori la vremea lor, aşa că se pare că mai trebuie spartă una: trimiteţi după spărgătorul serviciului.

Omul îşi cunoaşte meseria. Cu o viteză impresionantă, încuietoarea cedează. Spărgătorul trage deoparte uşa de fier care scârţâie. Precum căutătorii de comori Carter şi Mace în faţa mormântului deschis al lui Tutankamon, spectatorii întind gâtul să surprindă minunile dinăuntru. Nu e nimic acolo. Seiful e gol-goluţ, lipsit până şi de cel mai banal secret.

Dar stai! Aceştia sunt conspiratori sofisticaţi, nu sunt uşor de păcălit. E un seif-capcană, unul artificial, un mormânt fals, o curte exterioară care protejează sanctuarul din interior? Se trimite după o rangă. Seiful e desprins cu grijă din perete. Ofiţerul cu rangul cel mai înalt se uită în spatele acestuia, scoate o exclamaţie îmbufnată, pipăie spaţiul dintre seif şi perete şi scoate o pereche de pantaloni gri foarte groşi şi prăfuiţi, cu o etichetă prinsă cu un ac de siguranţă. Inscripţia scrisă la maşină declară că sunt pantalonii purtaţi de Rudolph Hess, adjunctul lui Adolf Hitler, când a zburat în Scoţia să negocieze o pace separată cu ducele de Hamilton, crezând eronat că acesta îi împărtăşea vederile fasciste. Sub inscripţie se vede un scris e mână cu cerneala verde tradiţională a şefului:

Vă rugăm să analizaţi, ne pot da o idee despre starea în care se află industria textilă germană.

Surse

Editorul mulţumeşte cu recunoştinţă următoarelor surse. O parte din aceste articole au fost reproduse aşa cum au apărut atunci. Multe au fost folosite doar parţial.

Capitolul 10: *Ieşind pe teren*

The Constant Muse (*Muza permanentă*) a fost publicat prima dată în SUA, în *New Yorker*, în 2000 şi în Anglia în *Observer* şi *Guardian*, în 2001.

Capitolul 24: *Păzitorul fratelui său*

His Brothers Keeper a apărut prima dată în altă formă ca postfaţă la *A Spy Among Friends* (*Un spion între prieteni*) de Ben MacIntyre, lucrare publicată în SUA de Crown Publishing Group şi în Anglia de Bloomsbury, în 2014.

Capitolul 25: *Quel Panamá*!

Quel Panamá! a fost publicat prima dată în SUA în *The New York Times* şi este folosit aici cu permisiunea lor, publicat prima dată în Anglia în *Guardian*, în 1996.

Capitolul 26: *Sub acoperire straşnică*

Under Deep Cover a fost publicat prima dată în SUA în *The New York Times* şi este folosit aici cu permisiunea lor, publicat prima dată în Anglia în *Guardian*, în 1999.

Capitolul 27: *La vânătoare de dictatori*

Congo Journey (*Călătorie în Congo*) a fost publicat prima dată în SUA în *Na*tion in 2006 şi în Anglia în *Sunday Telegraph*, în 2006.

Capitolul 28: *Richard Burton are nevoie de mine*

The Spy Who Liked Me (*Spionul care mă plăcea*) a fost publicat prima dată în *New Yorker*, în 2013.

Capitolul 29: *Alec Guinness*

Mission into Enemy Territory (*Misiune pe teritoriu inamic*) a fost publicat prima dată în *Daily Telegraph* în 1994 şi a fost republicat ca prefaţă în *My Name Escapes*

Me: *The Diary of a Retiring Actor* (*Numele meu îmi scapă*: *Jurnalul unui actor* pensionat) de Alec Guinness, publicat de Hamish Hamilton, în 1996.

Capitolul 33: *Fiul Tatălui Autorului*

În *Ronnie's Court* (*La Curtea lui Ronnie*) a fost publicat prima dată în SUA în *New Yorker*, în 2002 şi în Anglia în *Observer*, în 2003.